

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HATİCE KURTULUŞ SEMRA PURKIS

KUZEY KIBRIS'TA TÜRKİYELİ GÖÇMENLER

HATİCE KURTULUŞ
SEMRA PURKIS
KÜZEY KIBRIS'TA
TÜRKİYELİ GÖÇMENLER

TÜRKİYE BANKASI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://irantey.org>
Kültür Yayınları

İNCELEME/ARAŞTIRMA

HATİCE KURTULUŞ, SEMRA PURKIS
KUZEY KIBRIS'TA TÜRKİYELİ GÖÇMENLER

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2012
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
ALİ BERKTAY

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
YAĞMUR BAŞAK SELİMOĞLU

DİZİN
NECATİ BALBAY

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM: HAZİRAN 2014, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-183-5

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
SERTİFİKA NO: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek
metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz,
yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulturbankasi.com.tr

Hatice Kurtuluş

Semra Purkıs

Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Çok çok zorluklar oldu tabii. Yerini beğenmeyen, verilen eşyayı beğenmeyen... Yok su yok, yok ekmek bitti... Zor tabii. Çünkü insanı elliyorsunuz...

(İsmet Kotak, Mayıs- 2008, Lefkoşa)

İÇİNDEKİLER

Şekiller Listesi.....	VIII
Tablolar Listesi.....	X
Haritalar Listesi.....	XII
Kısaltmalar.....	XIII
Önsöz.....	XV
 Giriş.....	 1
 I Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler: Alternatif Bir Yaklaşım.....	 17
 II Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Birinci Göç Dalgası: Farklı Bir Göçmenliğin Sözlü Tarihi.....	 49
 III Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Yeni Göç Dalgaları ve Kentsel Alanlarda Türkiyeli Göçmenler.....	 121
 IV Ayrışmış Kentsel Mahallelerde Türkiyeli Göçmenler.....	 149
 V Vatandaşlık, Uyruk, Kimlik, Aidiyet ve Göçmenlerin Sınıfı.....	 207
 Sonuç.....	 285
Kaynakça.....	309
Dizin.....	319

Şekiller Listesi

Şekil 1. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a üç göç dalgası	30
Şekil 2. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç dalgalarının tarihsel hareketi	122
Şekil 3. Hane halkı doğum yeri dağılımı	151
Şekil 4. Hane halkı üyelerinin vatandaşlık dağılımı	152
Şekil 5. Hane halkı üyelerinin cinsiyet dağılımı	153
Şekil 6. Hane halkı üyelerinin yaş dağılımı	154
Şekil 7. Hane halkı üyelerinin eğitim oranları	155
Şekil 8. Hane halkı üyelerinin tuttuğu işlerin sektörel dağılımı	156
Şekil 9. Hane halkı üyelerinin mesleki dağılımı	157
Şekil 10. Hane halkı üyelerinin aylık gelir dağılımı	157
Şekil 11. Hane halkı üyelerinin medeni durumu	158
Şekil 12. Kıbrıs'a geleli kaç yıl oldu?	159
Şekil 13. Yaş dağılımı	159
Şekil 14. Cinsiyet dağılımı	161
Şekil 15. Doğum yeri dağılımı	162
Şekil 16. Medeni durum	163
Şekil 17. Eğitim düzeyi	163
Şekil 18. Kıbrıs'a ilk gelişiniz hangi amaçla olmuştu?	167
Şekil 19. Kıbrıs'tan önce nereden nereye göç ettiniz?	168
Şekil 20. Sizden önce Kıbrıs'a yerleşen akraba ya da yakınlarınız oldu mu?	170
Şekil 21. Kıbrıs'a ilk olarak kiminle beraber geldiniz?	171
Şekil 22. Göçmenlerin çalıştıkları sektörlerin dağılımı	173
Şekil 23. Göçmenlerin tuttukları işlerin dağılımı	173
Şekil 24. Göçmenlerin aylık gelir dağılımı	177
Şekil 25. Göçmenlerin işsiz kalma dereceleri	179
Şekil 26. Göçmenlerin Kıbrıs'ta bulundukları sürede kaç kez iş değiştirdikleri	179
Şekil 27. Göçmenlerin hafta içi çalışma saatleri	180
Şekil 28. Göçmenlerin hafta sonu çalışma saatleri	181
Şekil 29. Bir sendikaya üye misiniz?	182

Şekil 30. Hangi sendikaya üyesiniz?	183
Şekil 31. Sosyal Sigortalar ve İhtiyaç Sandığı primleriniz yatıyor mu?	190
Şekil 32. Sosyal Sigortalar ve İhtiyaç Sandığı primlerinizi kim yatırıyor?	191
Şekil 33. Çalıştığınız işyerinin sahibinin vatandaşlık statüsü nedir?	193
Şekil 34. Katılımcıların oturdukları evde ev sahipliği ve kiracılık oranları	195
Şekil 35. Oturulan konutun aylık kira miktarı	196
Şekil 36. Gelirlerde harcama ve tasarruf oranları	198
Şekil 37. Son beş yılda hane gelirinde değişiklik oldu mu?	198
Şekil 38. Tasarruflarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?	199
Şekil 39. Evinizde haftada kaç kez etli yemek pişiyor?	201
Şekil 40. Alışveriş yapacağınız marketi neye göre seçiyorsunuz?	202
Şekil 41. Sağlık harcamalarınızı kim karşılıyor?	204
Şekil 42. Göçmenlerin vatandaşlık statüsü	212
Şekil 43. Göçmenlerin Kıbrıs'ta kalış statülerinin dağılımı	213
Şekil 44. TC Kimliği sizin için kaçınıcı sırada kimlik verici bir özelliiktir?	218
Şekil 45. "Memleketim" dediğiniz zaman daha çok hangisini kastediyorsunuz?	219
Şekil 46. Sizce Kıbrıslı Türkler hangi Türkiyelileri sevmiyor?	232
Şekil 47. Sizce Kıbrıslı Türklerin Türkiyelilere karşı tutumları nasıldır?	238
Şekil 48. Size göre Kıbrıslı Türklerin Türkiyelileri sevmemelerinin nedeni nedir?	240
Şekil 49. Kıbrıslıların Türkiyeli göçmenlere karşı olumsuz tutumlarını haklı buluyorsanız, bunu neye bağlıyorsunuz?	240
Şekil 50. Kıbrıslı Türklerle sosyal ilişkileriniz hangi düzeydedir?	245
Şekil 51. Oturduğunuz evin statüsü nedir?	247
Şekil 52. Yaşamak için bu mahalleyi seçme nedeniniz neydi?	248

Şekil 53. Bu adreste ne kadar zamandır oturuyorsunuz?	248
Şekil 54. Bu bölgede yaşamınız kendi tercihiniz mi?	
Zorunluluk mu?	252
Şekil 55. Bu bölgede oturmanızın sizin için ne gibi avantajları var?	253
Şekil 56. Yaşadığınız mahalleden ne kadar memnunsunuz?	255
Şekil 57. Bu bölgeden taşınmak istemenizin nedenleri nelerdir?	257
Şekil 58. Herhangi bir derneğe ya da örgüte üye misiniz?	260
Şekil 59. Hangi derneğe / örgüte üyesiniz? (üye olanlar)	261
Şekil 60. Kendinizi politik yelpazenin neresinde görüyorsunuz?	263
Şekil 61. KKTC'de milletvekili seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?	264
Şekil 62. Kıbrıs sorununun hangi modelle çözülmesini tercih edersiniz?	266
Şekil 63. Kıbrıs sorunu sizin tercih ettiğiniz modelde çözülmezse ne yapmayı düşünüyorsunuz?	267
Şekil 64. Aşağıdaki ölçütler açısından Kuzey Kıbrıs ile Türkiye'yi karşılaştırır mısınız?	268
Şekil 65. Son beş yıl içinde kaç kez Türkiye'ye gittiniz?	272
Şekil 66. Koşullar elverirse gelecek beş yıl içinde Türkiye'ye gitmeyi mi, Kıbrıs'ta kalmayı mı düşünüyorsunuz?	274
Şekil 67. Türkiye'ye gidişlerinizde kendinizi orada nasıl hissediyorsunuz?	275
Şekil 68. Öldüğünüzde nereye gömülmek istersiniz?	276
Şekil 69. Düğün törenlerinizi hangi geleneğe göre yapıyorsunuz?	279
Şekil 70. Cenazeler dışında camiye gitme sıklığınız nedir?	280

Tablolar Listesi

Tablo 1. Göç dalgaları, dönemler ve yerleşimin niteliği	30
Tablo 2. Araştırmanın boyutları, veri toplama teknikleri ve mekanlar	32

Tablo 3. Görüşme yapılan resmi kurum ve demokratik kitle örgütleri temsilcileri	45
Tablo 4. Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin geldikleri bölgelere göre dağılımı	50
Tablo 5. Sözlü tarih görüşmelerinin göçmenlerin K. Kıbrıs'ta yerleştirildikleri yere göre dağılımı	51
Tablo 6. Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin cinsiyete göre dağılımı	52
Tablo 7. Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin göç ettikleri yıllara göre dağılımı	52
Tablo 8. Yaşa göre Kıbrıs'a gelme zamanı	160
Tablo 9. Cinsiyete göre Kıbrıs'a gelme zamanı	162
Tablo 10. Göçmenlerin doğum yerlerine göre tuttukları işler	175
Tablo 11. Göçmenlerin eğitim düzeylerine göre tuttukları işler	176
Tablo 12. Eğitime göre aylık gelir	178
Tablo 13. Kentsel mahalleye göre aylık kira miktarları	197
Tablo 14. Mesleklere göre tasarrufların değerlendirilme biçimi	200
Tablo 15. Kıbrıs'ta yaşama süresine göre Kıbrıs'ta kalış statüsü	214
Tablo 16. Kıbrıs'ta kalma süresine göre KKTC vatandaşlığına başvuru durumu	215
Tablo 17. Kıbrıs'ta kalma süresine göre memleket aidiyeti	220
Tablo 18. Yaşanan mahalleye göre Kıbrıslıların farklılığı hakkında düşünceler	246
Tablo 19. Yaşanan bölgeye göre aynı adreste kalış süresi	251
Tablo 20. Kıbrıs'ta kalış statüsüne göre yaşanan bölge	252
Tablo 21. Yaşanan mahalleye göre mahalle tercih nedeni	254
Tablo 22. Yaşanan mahalleye göre mahalle memnuniyeti	256
Tablo 23. Yaşanan bölgeye göre gelecekte aynı bölgede yaşama ya da taşınma planı	257
Tablo 24. Yaşanan bölgeye göre evde son beş yılda yapılan tamirat ve tadilatlar	258
Tablo 25. Cinsiyete göre politikayla ilgilenme düzeyi	262
Tablo 26. Yaşa göre Kıbrıs Sorunu çözüm modeli tercihi	267

Haritalar Listesi

Harita 1. Kuzey Kıbrıs'ta sözlü tarih görüşmesi yapılan köylerin coğrafi dağılımı	34
Harita 2. Gazimağusa / Maraş ve Zafer Mahalleleri	38
Harita 3. Lefkoşa / Surlarıçi ve Çağlayan Mahalleleri	39
Harita 4. Gime / Liman Arkası Mahallesi	40
Harita 5. Lefke / Yukarı Karadağ Mahallesi	41

Kısaltmalar

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKEL:	Emekçi Halkın İlerici Partisi
CMC:	Cyprus Mines Corporation (Kıbnı Maden Şirketi)
CTP:	Cumhuriyetçi Türk Partisi
CTP-BG:	Cumhuriyetçi Türk Partisi-Birleşik Güçler
ÇUŞ:	Çokuluslu Şirketler
DAÜ:	Doğu Akdeniz Üniversitesi
DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DPÖ:	Kuzey Kıbnı Türk Cumhuriyeti Devlet Planlama Örgütü
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
EOKA:	National Organisation of Cypriot Fighters (Ulusal Kıbnı Savaşçıları Örgütü)
HNE:	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
IDMC:	Internal Displacement Monitoring Centre
ILO:	Uluslararası Çalışma Örgütü
İTEM:	İşkân, Topraklandırma ve Eşdeğer Mal Yasası
KKTC:	Kuzey Kıbnı Türk Cumhuriyeti
KTFD:	Kıbnı Türk Federe Devleti
KTMMOB:	Kıbnı Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği

KTOEÖS:	Kıbns Türk Orta Eğitim Öğretmenleri Sendikası
KTÖS:	Kıbns Türk Öğretmenler Sendikası
PEO:	Tüm Kıbns İşçi Sendikaları Federasyonu
PRIO:	Peace Research Institute Oslo
STG:	Sözlü tarih görüşmesi
TC:	Türkiye Cumhuriyeti
TMT:	Türk Mukavemet Teşkilatı
TÜBİTAK:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UBP:	Ulusal Birlik Partisi
UN:	Birleşmiş Milletler
YDÜ:	Yakın Doğu Üniversitesi

Önsöz

Bu çalışma, Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a göç hareketlerinin anlamlı tarihsel aralıklar içinde değişen niteliksel ve niceliksel yönlerinin; ayrıca, Kuzey Kıbrıs’taki Türk göçmenlerin ekonomik, toplumsal ve mekânsal işbölümü içindeki konumları ile bütünleşme ve uyum süreçlerinin analiz edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiş bir araştırma projesine dayanmaktadır. TÜBİTAK tarafından desteklenen 106K330 No’lu Proje kapsamında yürütülen araştırma, 2007-2009 yılları arasında gerçekleştirilen geniş ölçekli ve çok boyutlu bir alan araştırmasını kapsamaktadır. Türkiye’de gerek içgöçler ve bu göçlerin hızlı-plansız kentleşme üzerindeki etkileri, gerekse Avrupa’ya Türk işgücü göçü ve bu göçmenlerin bütünleşme ve uyum sorunları üzerine geniş bir bilimsel yazın oluşmuş olmasına karşın, Türkiye ile Kıbrıs arasındaki göçün niteliği ve Kuzey Kıbrıs’taki Türk göçmenler üzerine yapılmış kapsamlı bir bilimsel araştırma bulunmamaktadır. Oysa günümüzde KKTC’nin *de facto* nüfusunun içinde Türkiyeli yerleşik ve geçici göçmenler önemli bir oran oluşturmaktadır. Bu çalışmada Kuzey Kıbrıs’taki geniş Türkiye’li göçmen topluluğunun toplumsal-sınıfsal konumları ile göçmen olarak yaşadıkları ülkedeki temsil biçimlerine dair bir çözümleme olanağı elde edilmektedir. Bu sayede Türkiye’nin dışarı vermiş olduğu göçlerin hiç çalışılmamış bir boyutu akademik / politik tar-

tışmaya açılmaktadır.

Bu araştırmanın gerçekleştirilmesinde çok sayıda kurum, kuruluş ve kişiden farklı niteliklerde destekler aldık. Bunların başında Yakın Doğu Üniversitesi gelmektedir. Kıbrıs'ta bulunduğumuz sürelerde proje ekibine sağladıkları konaklama, proje ofisi ve kütüphane olanakları için YDÜ Rektörlüğü'ne minnettarız. YDÜ Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Şenol Bektaş ve araştırma başladığında İletişim Fakültesi Dekanlığı görevini yürütmekte olan Prof. Dr. Levent Köker bizim bu olanağı kullanmamızda aracı olmakla yetinmeyip, bizi kurumlarında inceliklerle ağırladılar. Onlara derin bir teşekkür borcumuz var. YDÜ'nün kapısını çalmamıza neden olduğu gibi, saha araştırması boyunca bitmek tükenmek bilmeyen saha hikâyelerimizi sabırla dinleyen ve yorumlarıyla bizi zenginleştiren Prof. Dr. Meral Özbek'in desteği bizim için unutulmaz değerdedir. YDÜ'de kaldığımız sürece burada sayamayacağımız kadar çok konuda bize kılavuzluk eden, ulaşamadığımız her isim, belge ve yer için kendisine gittiğimizde bizimle zamanını ve bilgisini cömertçe paylaşan Dr. İbrahim Özejder'e ne kadar teşekkür etsek az kalır.

Saha çalışmasına başlamadan önceki yol arayışlarımızda, bilgi, deneyim ve fikirlerini bizimle paylaşarak yönümüzü bulmamızı kolaylaştıran YDÜ İletişim Fakültesi öğretim üyesi ve gazeteci Dr. Gürdal Hüdaoğlu'na, DAÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Naciye Doratlı ve Doç. Dr. Beril Özmen Mayer'e, Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Semra Galip Paşazade'ye, Doç. Dr. Rebecca Bryant'a, iktisatçı Ünal Akif'e, *Ortam Gazetesi* yazarı Hürrem Tulga'ya, kamuoyu araştırmacısı sosyolog Muharrem Faiz'e ve KKTC Mimarlar Odası Başkanı Ekrem Bodamyalızade'ye minnettarız. Kuzey Kıbrıs büyük bir göçmen toplumu (Güney'den Kuzey'e göç eden Kıbrıslı Türkler ve Türkiyeli göçmenler) olmasına karşın, göç ve göçmenlikle ilgili akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle Kuzey Kıbrıs'ta konuyu içeriden çalışan neredeyse tek araştırmacı olan Mete Hattay'la yaptığımız görüşmeler ve fikir alışverişleri, hem konuya daha da ısınmamızı, hem de Kıbrıs Türk Toplumundaki Türkiyeli göçmen temsilcilerinin nasıl oluştuğuna dair ipuçlarını yakalamamı-

zı sağladı. Akademik paylaşımı ve dostluğu için kendisine derin bir teşekkür borçluyuz

Araştırma sırasında, konu ile bağlantılı çok çeşitli bilgi ve belgelere ulaşmak ve görüşme yapmak üzere başvurduğumuz, KKTC'nin bütün resmi kurumlarında büyük bir incelik ve dostlukla karşılandık. Hiçbir kurumdan akademik anlamda elimiz boş dönmedik. Cumhurbaşkanlığı'ndan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na, Polis Genel Müdürlüğü'nden Cezaevi Müdürlüğü'ne, meslek odalarından sendikalara ve diğer demokratik kitle örgütlerine görüşme yaptığımız bütün kurumların temsilcileri bizimle içtenlikle görüştüler ve konuyla ilgili olarak ellerindeki resmi istatistik ve belgeleri bizimle güvenle paylaştılar. Bu nedenle, dönemin KKTC Cumhurbaşkanı Mehmet Ali Talat'a, Cumhurbaşkanlığı Koordinatörü Hasan Sarıca'ya, Cumhurbaşkanlığı Siyasal ve Sosyal İşler Danışmanı Hüseyin Gürşan'a, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı Aziz Gürpınar'a, KKTC Polis Genel Müdür Muavini Pervin Gürler'e, KKTC Yüksek Mahkemeleri Genel Müdürü Fatma Aşçıoğulları'na, Lefkoşa Cezaevi Müdürü Hüseyin Kasapoğlu'na, Gazimağusa Belediye Başkanı Oktay Kayaalp'e değerli zamanlarını bizimle görüşmeye ayırdıkları ve bilgi ve düşüncelerini bizimle paylaştıkları için çok teşekkür ederiz. Ayrıca, KKTC İşçi Sendikaları (DEV-İŞ), KKTC Öğretmen Sendikaları, Türk Göçmenler Derneği, Hatay Kültür ve Yardımlaşma Derneği, KKTC Alevi ve Bektaşî Derneği, Kıbrıs Türk Gaziler Derneği, KKTC Mimarlar Odası, KKTC Şehir Plancıları Odası ve Kıbrıs Türk Müteahhitler Birliği başta olmak üzere, görüşme talebimizi samimiyetle kabul eden tüm demokratik kitle örgütü temsilcilerine içtenlikle teşekkür ederiz.

Bu araştırma sırasında görüştüğümüz üç politikacı var ki, onlar Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a bu çok tartışılacak göç hareketlerini başlatacak olan birinci dalga göçlerin hem siyasi aktörleri, hem bürokratik uygulayıcıları, hem de vebal yüklenicileriydiler. Bu çerçevede KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'a, KTFD'nin İmar, İskân ve Rehabilitasyondan Sorumlu ilk bakanı İsmet Kotalak'a ve 1975 yılında genç bir mimar olarak göçmenlerin mekânda

yerleştirilmesinden sorumlu bakan müsteşarı olan Hakkı Atun'a, uzun saatler süren sözlü tarih görüşmelerinde bizimle paylaştıkları hafızaları için minnettarız. Onların bu göçün gerçekleşmesindeki “politik” rolleri çok tartışılmıştır ve hâlâ tartışılmaktadır. Ancak bu özgün göçün ve göçmenlik biçiminin sosyo-mekânsal tarihinin yazılmasında göçmenlerin anıları kadar dönemin politik aktörleri ve bürokratlarının hafızaları da araştırmacılar için paha biçilmez değerdedir.*

Çok boyutlu olan araştırmanın, gerek saha araştırmasının bütün evrelerinde, gerekse farklı tekniklerle toplanan çok çeşitli verinin düzenlenmesi ve arşivlenmesinde büyük bir titizlik ve özveri ile çalışan araştırma asistanı Fatma Coşkun'a emeğinden dolayı çok teşekkür ederiz. Saha araştırmasının oldukça zor koşullarda gerçekleştirilen Taşucu limanı kısmında araştırma asistanlarına eşlik eden ve video çekimlerini gerçekleştiren Murat Caymaz'a, ses ve görüntü kayıtlarının deşifresinde titizlikle çalışan Muğla Üniversitesi öğrencileri Emel Yönel ve Ali Ceylan'a ayrıca teşekkür ederiz. Saha araştırması sırasında, taşınması kolay kamera ayakları ve kameralarını sakınmadan bize ödünç veren Anima'ya ve görsel malzeme ile ilgili her türlü sorunumuzda yardımlarını bizden esirgemeyen Mehmet Kurtuluş ve Ozan Kurtuluş'a özel bir teşekkür borcumuz var. Kurumsal olarak projeyi takip eden ve her türlü sorunu hızla çözerek araştırmacıların projeyi sağlıklı bir biçimde yürütebilmelerine olanak sağlayan, “proje dostu”, TÜBİTAK uzmanı Arzu Kepoğlu'na tüm proje ekibi olarak teşekkür borçluyuz.

Araştırma boyunca sorduğumuz sorular nedeniyle, göçmenlik halleriyle bir kez daha yüzleşmek zorunda kalan, bazen, artık unuttuklarını sandıkları eski zor günlerini hafızalarından geri çağırmayı göze alarak, bizden hikâyelerini esirgemeyen göçmenler için ise her türlü teşekkür eksik kalır. ~

Araştırma başladığında Kıbrıslı Türk entelektüel arkadaşlarımızla Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelik göçlere dair ortak “po-

* Elinizdeki kitabın yayına hazırlanma sürecinde, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a bu özgün göç hareketinin en önemli politik aktörleri olan İsmet Korkak 11 Eylül 2011'de, Rauf Denktaş ise 13 Ocak 2012'de yaşama veda etmişlerdir.

litik” bakış açımız, araştırmanın niceliksel ve niteliksel verisini toplarken günden güne farklılaştı. Araştırma sonuçlandığında elde ettiğimiz kapsamlı veri kuramsal olarak işlendikçe başlangıçtaki bakışımızın aşırı *politik söylem bağımlı* olduğunu fark ettik. Bu nedenle Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a olan göçlere ve göçmenlere dair ileri sürdüğümüz nihai yaklaşım, bu göçü sayılara indirgeyerek insansızlaştıran *taşıma nüfus* söylemine ciddi bir mesafe içeriyordu. Bu nedenle, göçmenleri sadece politik bir nüfus mühendisliği ile adaya *aktarılmış* ve Kıbrıs’ın demografik yapısını bozan unsurlar olarak gören politik söylemde ısrarlı olan Kıbrıslı Türk arkadaşlarımıza yaşattığımız hayal kırıklığı için ise gerçekten üzgünüz.

Giriş

Kuzey Kıbrıs'ın, 1974'te Ada'nın politik coğrafya olarak ikiye bölünmesi ile birlikte girdiği toplumsal olarak yeniden inşa süreci daha çok uluslararası politik boyutu ile ele alınmaya devam etmektedir. Oysa bölünmeden sonra Kuzey Kıbrıs, toplumsal ve mekânsal işbölümü açısından zorlu bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu sürecin yapısal unsurlarından biri olan göçmenlerin, Kuzey Kıbrıs'ın politik-entelektüel tartışma gündeminin en önemli konuları arasında bulunmasına ve gündelik yaşamın her alanında işgücü olarak görünür olmalarına karşın, bu konuda yapılmış gerçekçi bilimsel araştırma ya da akademik çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu eksiklik, Kuzey Kıbrıs'ın politik ve gündelik yaşam dilinde Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç süreçleri ve göçmenlerle ilgili politik, kültürel, ekonomik önyargılar ve mitlere dayanan, dışlayıcı bir söylemin oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, göç olgusunu insan hareketlerini sayılara indirgeyerek politik oyunun bir parçası olarak sunan yaklaşımların ötesine geçilmeye çalışılacaktır. Bu sayede göçmenlerin, farklı göç ve göçme biçimlerinden kaynaklanan farklı düzeylerdeki bütünleşme ve uyum süreçleri ile sosyal ve mekânsal dışlama biçimlerini analiz etmek mümkün olacaktır.

1975'ten itibaren Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a nüfus hareketi, nitelik açısından iç göç ve uluslararası göç teorilerinin çerçevelerini

zorlayan bir çeşit ulus ötesi göç biçimi olarak pek çok özgünlük barındırmaktadır. Göçle ilgili çağdaş teorik yaklaşımlarda özellikle işgücü göçünün, açık ve zımni olarak ekonomik gelişmişlik düzeyi daha düşük olan bölgeden daha yüksek olan bölgeye doğru olacağı varsayılır. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan göçün bu klasik varsayımla açıklanamayacak olması, diğer yandan, nüfus hareketlerinin çoğunlukla işgücü göçü olarak gerçekleştiği varsayıldığında, Kuzey Kıbrıs'a farklı dönemlerde göç eden Türklerin ekonomik işbölümü içindeki yerleri ve sınıfsal konumlarının yeterince çalışılmamış olması bu araştırmanın itici gücünü oluşturmuştur. Araştırmada, Kıbrıslı Türkler ile 1974 sonrası Türkiye'den Kıbrıs'a göç eden Türkler arasında etnik, dilsel ve dinsel ortaklığa rağmen, coğrafi, kültürel, sınıfsal ve politik farklılıklardan ve göçmenlik statüsünden kaynaklanan sosyo-mekânsal bütünleşme ve ayrışma süreçlerinin nasıl gerçekleştiği sorgulanmaktadır. Bu sayede önemli bir tartışma konusu olan Kuzey Kıbrıs'ın ulus-devlet olarak inşası ve bu inşada Türkiyeli göçmenlerin rolüne dair daha gerçekçi analizler yapılabilmesi mümkün olacaktır.

Kıbrıs üzerine akademik ve politik yazında, Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenleri Kıbrıs sorununda sayısal-demografik bir problem olarak görmek yaygın bir eğilimdir.¹ Ancak bu araştırmada, göç ve göçmenlik olguları sayısal olarak açıklanabilir nüfus hareketlerinin ötesinde, çok sayıda değişkene bağlı olarak ortaya çıkan süreçler ve deneyimler olarak ele alınacaktır. Kıbrıs'a ilişkin sosyal bilimsel yazın, ağırlıklı olarak uluslararası bir sorun olan Kıbrıs sorununa ve daha ayrıntılı olarak da etno-dinsel temelli milliyetçilik süreçle-

-
- 1 Türkiye'de göçmenler sorununu politik-stratejik bir demografik hareket olarak sınırlı bir biçimde ele alan genel bakış açısının dışında kalarak göçmenlik ve göçmenlere, sosyal olarak yeniden ölçeklenmenin bir sonucu olarak toplumsal-ekonomik işbölümü ve sınıf açısından yaklaşan çalışmalar inanılmaz derecede azdır. Bu açıdan, Kuzey Kıbrıs'lı araştırmacı Mete Hatay'ın (2005, 2007a, 2007b, 2008; Bryant ile birlikte 2008a, 2008b) konuya doğrudan odaklanmış çalışmaları, Kuzey Kıbrıs ile ilgili literatürde bir ilki oluşturmaları açısından ufuk açıdır. Yakın zamanda (2007) Doğu Akdeniz Üniversitesi'nden, Dr. Yılmaz Çolak tarafından yürütülen ve Türkiyeli göçmenleri, kimlik ve vatandaşlık sorunsalı çerçevesinde ele alan araştırma projesi ise, Kuzey Kıbrıs'ta faaliyette olan 6 üniversiteye karşın bu konuda yapılmış tek akademik çalışmadır. Diğer yandan konuyu dolaylı olarak da olsa ele alan birkaç çalışma ise (Muharrem Faiz, 2004 ve Hürrem Tulga, 1985) son derece dar bir çerçeve ile sınırlı kalmışlardır.

ri ve bu milliyetçiliklerin Ada'daki sonuçlarına odaklanır. Akademik ve politik çözümlemelerde, Yunan ve Türk milliyetçiliklerinin -Enosis ve Taksim tezleri ile- adaya ihracı ile başlayan etno-dinsel çatışmalar ve sonuçları derinlemesine ele alınır.² Diğer yandan, Kıbrıs'ın modernleşme deneyimindeki özgünlükler, 1950'lerin ortalarından itibaren başlayarak özellikle 1963'ten sonra şiddetlenen toplumlararası çatışmadan kaynaklanan mekânsal ayrışmalar, 1974 öncesinde Ada'nın etno-dinsel olarak bölünmüşlüğü, 1974 öncesi çatışmaların ve 1974 sonrası ayrılığın iki halkın toplumsal belleklerinin yeniden inşasındaki rolü ve Kıbrıs'ta ulusal/toplumsal kimlik ve aidiyet sorunları üzerine nitelikli akademik çözümlemeler son yıllarda ortaya çıkmaya başlamıştır.³ Buna karşın, Ada'nın Kuzeyi'ne ve Güneyi'ne, 30 yılı aşkın süredir devam eden dış göçler ve göçmenlerin ekonomik ve toplumsal yeniden inşa süreçlerindeki rolleri ile göçmenlikten kaynaklı toplumsal statüleri akademik olarak yeterince çalışılmamıştır.

Kıbrıs sorununun çözümü için gerçekleşen toplumlararası ve uluslararası müzakerelerde ise göçmenler sorunu, 1974'teki Türk askeri müdahalesi ile Kuzey'deki topraklarını terk ederek Güney'e sığınan Kıbrıslı Rumlarla, Güney'deki topraklarını terk ederek Kuzey'e sığınan Kıbrıslı Türklerin terk ettikleri topraklara geri döneme koşulları ve bu topraklardaki mülkiyet hakları çerçevesinde ele alınmaktadır. 1974'ten sonra özellikle Kuzey Kıbrıs'ın Anadolu'dan aldığı göçler ve göçmenler ise, Kuzey Kıbrıs'ın toplumsal yeniden inşasının yapısal unsurlarından biri olarak değil, her an geri gönderilmeleri mümkün olan geçici bir sayısal "politik" unsur olarak ele alınmaktadırlar. Diğer yandan, 1974'ten sonra Kuzey'den Güney'e göç etmek zorunda kalan 140 binden fazla Kıbrıslı Rumun göçmenlik pozisyonları, politik söylem açısından bir gün mutlaka geri dönecekleri bir çeşit uzatmalı sürgün olarak ku-

2 Bu alanda yapılmış çok sayıda çalışma içinde kapsamlı çözümlemeler açısından Kızılyürek (2002, 2005, 2007), Hasgüler (2002, 2004, 2009), Morag (2004), Papadakis (1993, 1998, 2006), Pollis (1996), Navaro (2006) ve Canefe'nin (2001, 2007, 2007a) çalışmalarına bakılabilir.

3 Bu konuda yapılmış çalışmalar için bkz: Morag (2004), Cockburn (2005), Papadakis (2006), Canefe (2007), Bryant (2007), Hasgüler (2008), Hatay ve Bryant (2008).

rulmaktadır (Zetter, 1994). Bu politik söylem, her iki taraf için yeniden toplumsal inşa süreçlerinde göçmen nüfusun rolünün belirli bir gerçeklik düzleminde kavranmasını zorlaştırmaktadır. Oysa Ada'da 40 yıldan fazladır süregelen uzatmalı politik çözümsüzlüğe karşın, Kuzey'de ve Güney'de birbirinden ayrı olarak toplumsal yeniden inşa süreçleri devam etmekte ve her iki taraftaki göçmen işgücü, bu inşa sürecinin yapısal unsurları arasında yer almaktadır.

1974'te Ada'nın politik coğrafya olarak ikiye bölünmesi ve Güney ile Kuzey arasında yaşanan büyük nüfus değişimi beşeri coğrafya açısından Ada'nın güneyindeki işgücünün radikal artışına, kuzeyinde ise dramatik düşüşüne neden olmuştur. Gürel ve Özersay hazırladıkları raporda 142 bin Kuzeyli Rumun Güney'e ve 65 bin Güneyli Türkün Kuzey'e göç ettiklerini belirtmektedirler (2006).⁴ Bir diğer deyişle 1963'ten itibaren şiddetlenen etno-dinsel toplumlararası çatışma ile başlayan, 1974'te Türk askeri müdahalesi ile hızlanan ve 1975 Viyana Antlaşması ile son halini alan zorunlu iç göçler, Kıbrıs nüfusunun yaklaşık %30'unun yerinden edilmesi ve Ada'nın etnik olarak homojenleşmiş iki bölgeye ayrılması ile sonuçlanmıştır. Etnik homojenleşme, nüfusun niceliksel ve niteliksel olarak aniden ve dengesiz coğrafi yeniden dağılımına neden olmuştur. Nüfusun değişen politik coğrafyadaki bu eşitsiz yeniden dağılımı, beşeri coğrafya açısından nüfusun toplumsal-ekonomik işbölümünde derin bir kırılma yaratmıştır.

Güney Kıbrıs radikal bir biçimde artan nüfusunu bir kalkınma kaynağı olarak kullanarak (Zetter, 1992), politik olarak negatif etkisi olan bu kırılmadan ekonomik olarak faydalanabilme olanağı bulmuştur. Güney Kıbrıs, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1970'lerde ağırlıklı turizm sektörüne bağlı olarak yakalamış olduğu ekonomik gelişmeyi, bölünmeden sonra güneyde göçmenler için yapılan binlerce (140.000'den fazla) konutla büyüyen inşaat sektörü ve artan nüfusun sağladığı ucuz işgücü sayesinde sürdürülmüştür (*a.g.e.*). Kuzey Kıbrıs'ta ise tam tersi bir durum söz konusudur. Ada'nın siyasi coğrafya olarak ikiye bölünmesinin Kıbrıslı

4 Kuzey'den Güney'e göç etmek zorunda kalan Rum nüfusu ile ilgili Zetter'in verdiği rakam ise 180.000'dir.

Türklere sağladığı nüfuslarına oranla politik/coğrafi avantaja karşın, ekonomik açıdan son derece olumsuz etkileri derhal ortaya çıkmıştır. 1974 yılı itibarıyla nüfusları Ada'nın nüfusunun %18'ine düşmüş olan Kıbrıslı Türkler, coğrafi olarak Ada'nın %34-36'sını kontrol eder hale gelmiştir. 1963'ten beri köylerini terk ederek Kuzey'deki enklavlara (kurtarılmış bölgelere) sığınmış olan Türkler, yığılmış biçimde yaşadıkları bu enklavlardan çıkarak artık güvenli olan kendi köylerine yerleşirken, Güney'de kalan Türkler de askeri müdahaleden kısa süre sonra Kuzey'e göçerek Rumlardan boşalan köyler ve kentsel mahallelere yerleşmişlerdir.⁵ Ancak Kuzey'in kaybettiği nüfusun -74 öncesi güvenlik nedeniyle ülkeyi terk eden Kıbrıslı Türkler ve askeri müdahale sonrasında Güney'e sığınan Kuzeyli Rumlar- büyüklüğü ve beşeri sermaye açısından niteliği dikkate alındığında, toplumsal işbölümündeki kırılmanın Güney'den gelen bu nüfusla kolaylıkla yeniden yapılandırılmayacağı görülür. Ada'nın bölünmesi ile birlikte Kuzey'de hem tarımsal işgücünün hem de ekonomik gelişmenin taşıyıcısı olan nitelikli kentsel işgücünün çoğunluğunu oluşturan Rumların neredeyse tamamı Güney'e göçmek zorunda kaldığından, Kuzey'de ciddi bir işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Ada'da 1974 öncesindeki sosyo-mekânsal ve ekonomik işbölümü etno-dinsel bir yapıya dayandığından, Güney'den Kuzey'e göçen Kıbrıslı Türkler sayı ve nitelik açısından, Kuzey'de ortaya çıkmış olan işgücü açığının sadece çok sınırlı bir kısmını karşılayabilmiştir.⁶

5 Bu göçlerin büyük bir kısmının 1963'ten beri yaşanan çatışmaların ve şiddetin yaratmış olduğu karşılıklı korkudan kaynaklandığı açıktır. Diğer yandan Kuzey'de Türklerin daha önce sahip olmadıkları kadar büyük toprakların ve Rumlardan kalan arazi, ev ve işyerlerinin varlığı da Güney'deki Türkler için göçmen olmayı göreceli olarak tercih edilebilir kılmıştır.

6 Örneğin 1974'e kadar sanayi üretimi, hizmet, turizm ve finans sektörlerinde Rumların; tarım ve bürokraside Türklerin ağırlığı bulunmaktaydı (Akgün, Gürel, Hatay ve Tiryaki, 2005; An, 2006). 1960'tan sonra Ada'nın ulusal ekonomik gelişme modeli üretim, hizmetler ve finans sektörlerine dayanmaktaydı. Bu nedenle tarım sektörü ve bürokraside yoğunlaşmış Türk işgücü sınıfsal olarak gerilemekteydi. Özellikle 1963'ten sonra enklavlara sığınan Türkler, bu dönemde Ada'da yükselen ekonomik olanaklardan ve sermaye birikiminden pay alamayarak giderek yoksullaşmışlardı (Hocknell, Calotychos ve Papadakis, 1998). Rumlar ise ekonomik gelişmenin modern sektörlerinde uzmanlaşmış nitelikli bir işgücünü temsil etmekteydi.

Kuzey Kıbrıs'ta bu işgücü açığı kentsel üretim ve hizmetlerde olduğu kadar kırsal üretim alanlarında da ortaya çıkmıştır. Kuzey'den Güney'e zorunlu göçen Rumların %60'ı köylerini terk ederek göçmek zorunda kalan kırsal nüfustur (Zetter, 1994).⁷ Bu oran, Kuzey'den Güney'e zorunlu göçen 142 bin Rumdan 85 bini ni oluşturmaktadır. Rumlardan boşalan köylerdeki tarım, hayvancılık ve narenciye alanlarında gereksinim duyulan işgücünün çok azı Güney'den Kuzey'e gelen Türkler tarafından karşılanabilmiştir. Güney'den gelen toplam 65 bin Türk nüfusun büyük kısmı kırsal alanlara yerleştirilecek olsa dahi, ihtiyaç duyulan işgücünün yarısını bile karşılamamaktadır. Kaldı ki kentsel sanayi ve hizmetler alanından kaybedilen Rum nüfus 60 bin civarındadır. Bu nedenle de kentsel sektörlerdeki nitelikli ve niteliksiz işgücü açığı da bu sektörlerde derin bir kırılma yaratmıştır.

Ada'nın tamamen bölünmesi ile nüfusun etno-dinsel olarak homojenleşmiş biçimde coğrafi yeniden dağılımı, Kuzey'de bir yandan güçlü bir eksik işgücü krizine, diğer yandan da ekonomik ve toplumsal işbölümünde açık bir çöküntüye neden olmuştur. Ada'daki bölünmeye yol açan koşullar ve süreçlerin, uluslararası toplumun da aktif müdahalesi ile çözülmesi ve Ada'nın tekrar birleşmesine yönelik bir anlaşma ise kısa sürede mümkün olmamıştır.⁸

7 Zetter, Güney Kıbrıs'a Kuzey'den göçen göçmenlerle ilgili yaptığı uzun süreli etnografik araştırmada bu nüfusun işgücü olarak niteliğine, Kuzey'deki sınıfsal konumlarına ilişkin son derece geniş bir veri tabanı oluşturmuştur (1994). Ayrıca bu işgücünün bölünmeden sonra Güney Kıbrıs'ın ekonomik kalkınmasında itici güç olarak oynadığı rol de Zetter tarafından derinlemesine analiz edilmiştir (1992).

8 Kıbrıs'ta 1950'lerde başlayan, 1960'larda açık hale gelen ve 1963'ten itibaren toplumlara şiddetle devam eden iki toplum arasındaki anlaşmazlık, 1974'te Cumhurbaşkanı Makarios'a yönelik Yunan ordusu destekli askeri cunta ve ardından Türkiye'nin askeri müdahalesi ile yeni bir boyut kazanmış ve bir çeşit "uzatmalı anlaşmazlık" biçiminde uluslararası politika alanında yerini almıştır. Gerek 1974 öncesinde gerekse 1974 askeri müdahalesinden sonra anlaşmazlığın çözümsüz kalmasının nedenleri üzerine farklı bakış açılarının sergilendiği geniş bir literatür bulunmaktadır. Kuzey ile Güney arasında zorunlu olarak yer değiştiren nüfusun geri dönebilmesini mümkün kılacak bir anlaşmanın kısa sürede yapılamamasının hem Ada'da iki halkın, hem garantör devletlerin, hem de uluslararası egemen güçlerin politik, stratejik ve ekonomik çıkarları ile bağlantısı sonraki yıllarda yapılan akademik çalışmalarda ortaya konulmuştur (Kızılyürek, 2002; 2005, 2007; Haşgüler, 2002, 2004, 2008). Türk Türkiye ile Yunanistan arasında I. Dünya Savaşı'ndan sonra Lozan Antlaşması çerçevesinde gerçekleşen nüfus

1974'ten sonra yeni bir politik coğrafya olarak ortaya çıkan Kuzey Kıbrıs'ın zorunlu göçlerle kaybettiği nüfusa bağlı olarak yaşayacağı sorunlar daha birinci yılda açıkça görünür hale gelmiştir.⁹ Bölünmeden henüz birkaç ay sonra, 1974 yılının sonbaharında başlayan narenciye toplama döneminde, ürünlerin toplanamaması bu eksik işgücü krizinin ilk göstergesidir. Bu sorun, Türkiye'den sağlanan geçici-mevsimlik işçiler ile aşılmaya çalışılmıştır.¹⁰ Ancak emeğin Ada ölçeğinde bu zorunlu coğrafi yeniden dağılımından kaynaklanan eksik işgücünün yapısal bir sorun olduğu ve narenciye tarımı ile sınırlı kalmayacağı kısa sürede anlaşılmıştır. Uluslararası toplumun Kuzey Kıbrıs Türk Yönetimi'ni tanımaması nedeniyle de, çeşitli nitelikteki bu eksik işgücünün bölgesel ya da uluslararası emek pazarlarından sağlanması mümkün değildir. Dolayısıyla, bu işgücünün sağlanabileceği tek ülke, Şubat 1975'te kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni (KTFD) resmi olarak tanıyan Türkiye Cumhuriyeti olmuştur.

Diğer yandan, bu radikal işgücü açığı, Ada'nın Osmanlı yönetiminden İngiliz yönetimine geçişiyle başlayan ve 1950'lerin ortalarından itibaren para-militer güçlerin kontrol ettiği çatışmalar nedeniyle hızlanan nüfus kaybının neden olduğu azınlık pozisyonundan kurtulmak ve Kıbrıs'ta Türk varlığını yeniden güçlendirmek için büyük bir politik fırsat olarak görülmüştür.¹¹ Diğer bir deyişle, bölünmeden sonra gerçek bir problem olarak ortaya çıkan işgücü açığı, Ada'daki Türk nüfusun Türkiye'den gelecek göçmenlerle çoğaltılması yönündeki *politik arzusunun* gerçekleştirilmesine meşruiyet zemini oluşturmuştur. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç hareketi işte böyle bir ekonomik-politik-coğrafi-tarihsel bağlamda

mübadelesinde olduğu gibi (Aktar, 2001), Kıbrıs'ta da Güney'in aldığı yoğun göç, bir ekonomik kalkınma kaynağı (beşeri sermaye) olarak Güney'e ekonomik çıkar olarak geri dönerken, kaybedilen topraklar ve Ada'nın tamamen bölünmesi Ada'nın tamamında egemen olmak isteyen Rumlar açısından büyük bir politik travmaya neden olmuştur. Diğer yandan, Kuzey'de bağımsızlıklarına kavuşan Kıbrıslı Türkler bölünmeden politik olarak güçlenmiş çıkmalarına karşın, beşeri coğrafyada işbölümünün çökmesi nedeniyle ekonomik açıdan zararlı çıkan taraf olmuşlardır.

9 İsmet Kotak ve Hakkı Atun ile STG/2007–2008.

10 İsmet Kotak ile STG/2008.

11 İsmet Kotak ve Hakkı Atun ile STG/2007–2008.

başlamaktadır.¹² Kuzey Kıbrıs'ın ekonomik ve politik olarak gereksinim duyduğu göçmen işgücü, KTFD ile Türkiye Cumhuriyeti arasında Şubat-1975 tarihinde imzalanan iki taraflı *Tarım Sal İşgücü Protokolü*¹³ ile 1975 yılının bahar aylarından itibaren Anadolu köylerinden sağlanmaya başlanmıştır.

Ancak otuz yılı aşkın süredir dönemsel olarak nitelik değiştiren dalgalar halinde süren Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçler ve Ada'da yarattığı farklı göçmenlik biçimleri akademik olarak yeterince çalışılmamıştır. Bu ihmal temelde iki nedene bağlanabilir: Birincisi bu göçlere ve göçmenlik konumlarına toplumsal gerçekliği kolayca örtbilecek güçte bazı stratejik-politik ön kabullerle yaklaşılması, ikincisi ise bu göçlerin çağdaş göç teorileriyle kolayca açıklanamayacak bazı özgünlükler taşımasıdır. 1974 sonrası Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan göçler konusundaki stratejik-politik ön kabullerden biri, Türkiyeli göçmenlerin Türkiye'nin Kıbrıs'ta egemenliğini tesis etmek üzere yerleştirdiği (taşıdığı) nüfus (*settlers*) olarak görülmesidir. Bir diğer ön kabule göre ise, Türkiyeli göçmenler,

12 Bu araştırmada, Osmanlı'nın Kıbrıs'ı egemenliği altına aldığı 1571'den, Ada'yı İngilizlere kiraladığı 1878 yılına kadar Anadolu'dan Kıbrıs'a idari, zorunlu iskân, sürgün ve diğer yollarla olan ve Ada'nın bugünkü Kıbrıslı Türk nüfusunun büyük çoğunluğunu oluşturan göçler ile 1974'ten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nden Ada'ya olan göçler birbirinden tamamen farklı olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle bu çalışma kapsamında ele alınacak göç dalgaları 1974'ten sonra Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelen farklı nitelikteki göçleri kapsamaktadır.

13 Araştırmanın başladığı günden itibaren Türkiye Cumhuriyeti ile KTFD arasında yapılan bu *Tarım Sal İşgücü Protokolü* resmi belgesine ulaşmaya çalışan araştırma ekibi, TBMM, Kuzey Kıbrıs Cumhuriyet Meclisi, Resmi Gazete ve resmi arşivlerde bu belgeye ulaşamamışlardır. Bu belgenin iki ülke arasında gizli bir belge olduğu ancak KTFD'nin ilk İskân ve Bayındırlıktan Sorumlu Bakanı olan İsmet Kotak ile yapılan sözlü tarih görüşmesi sırasında anlaşılmıştır. İsmet Kotak bu belgeye "gizliliği" nedeniyle ulaşamadığımızı bize söylemiştir. İsmet Kotak'ın 11 Eylül 2011 tarihinde ölümünün hemen ardından, 13 Kasım 2011'de, *Yeni Düzen* Gazetesi yazarı Cenk Mutluyakalı, köşesinde, 02.05.1975 tarihli, "KTFD'nin İsmet Kotak Üzerine Kıbrıs'ın Türk Bölgesindeki İşgücü Açığının Türkiye'den Gönderilecek İşgücü İle Kapatılmasına İlişkin Yönetmelik" başlıklı ve "Çok Gizli" ibareli bu belgeyi tam metin olarak yayınlamıştır. Elinizdeki kitabın yayına hazırlandığı sırada yayınlanan bu belgenin "gizliliği" nedeniyle, tam metin olarak bu kitabın eklerine yerleştirmenin yaratacağı hukuksal sorunlar hesaplanamadığı için burada sadece ilgili web sayfasına (<http://www.yeniduzen.com/detay.asp?a=36887>) atıf yapmakla yetinilmektedir. Zira ortaya çıkan belge, araştırma sırasında birinci dalgaya göçmenler ve İsmet Kotak ile yapılan sözlü tarih görüşmelerinden elde edilen bilgilerden daha fazlasını içermemektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye ile yakın bağıllık/bağımlılık ilişkisi içinde bulunan Kıbrıslı Türk siyasi elitinin, iktidarını sürekli kılmak üzere oy deposu oluşturmak için, Türkiye'den getirttikleri nüfustur.¹⁴ Birbiri ile ilişkili bu iki ön kabul, Türkiyeli göçmenleri Türkiye ile Kuzey Kıbrıs'ın örtüşen politik çıkarlarına bağlı olarak gerçekleştirilen bir nüfus mühendisliği ile Türkiye'den Kıbrıs'a taşınmış, oraya ait olmayan, suni bir nüfus konumunda tutar. Aşağıda daha detaylı olarak üzerinde durulacağı gibi, bu göçlerin taşıdığı bazı özgünlükler bir dizi çelişkiyi içinde barındırmasına rağmen, bu politik ön kabullerin aydınlar arasında yerleşik görüş haline gelmesine neden olmuştur. Bu yerleşik görüşün taşıdığı iki temel çelişkidir. Birincisi, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a taşıdığı nüfusun niteliği ile kolonizasyon mantığı arasındaki çelişkidir. Bu araştırmanın verilerinin de ortaya koyacağı gibi, Kuzey Kıbrıs'ta, meclisten mahkemelere, bürokrasiden demokratik kitle örgütlerine, kültür-sanattan eğitim ve bilime, sağlıktan basına, toplumun temel kurumsal yapılarında Türkiyeli göçmenler hiçbir belirleyici konuma sahip değildirler. Bir başka deyişle, eğer Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde bir kontrolünden söz edilecekse, bunu Türkiye'nin en yoksul, en az eğitim alabilmiş, vasıfsız kırsal nüfusundan Kıbrıs'a taşıdığı göçmenlerle değil, KKTC'nin ekonomisinin dayandığı mali yardımların yürütücüsü olan Lefkoşa Büyükelçiliği üzerinden gerçekleştirdiği kolaylıkla görülür. Ayrıca hiçbir kolonizasyon modelinde kolonyal ülkenin vatandaşları, koloni konumundaki ülkenin vatandaşları karşısında sınıfsal, toplumsal ve kültürel olarak mağdun (*subaltern*) konumunda olmazlar.

Çelişkilerden ikincisi ise, Kuzey Kıbrıs'ta göçmenlerin Denktaş'la özdeşleşmiş olan UBP (Ulusal Birlik Partisi) iktidarının sür-

14 Bu iki ön kabul Kuzey Kıbrıs'ta uzun süre iktidarda kalan Rauf Denktaş ve UBP'ye karşı sol muhalefetin temsilcisi konumunda olan CTP'nin iktidar olmadan önceki parti politikasının temelini oluşturmaktadır. CTP'nin iktidar olduktan sonra resmi parti politikası olarak bundan uzaklaşmasına karşın, CTP'li pek çok aydın gazeteci ve demokratik kitle örgütü temsilcisi için bu ön kabul geçerliliğini korumaktadır. KKTC'de siyasal ve entelektüel yaşamın önemli aktörleri arasında yer alan basında -özellikle sol basında- CTP'nin içinde ve sol aydınlar arasında bu konudaki ayrışma açık olarak izlenebilmektedir. (bkz: *Yeni Düzen Gazetesi*, *Ortam Gazetesi*, *Afrika* -daha önce *Avrupa Gazetesi*, *Kıbrıs Gazetesi*.)

mesindeki olumlu rollerine ilişkindir. Kıbrıslı araştırmacı Hatay, genel seçimlerin sonuçlarına dayanarak Türkiyeli göçmenlerin yerleştirilmiş olduğu köylerden çıkan oyları analiz ettiği çalışmasında, Türkiyeli göçmenlerin oy verme davranışları ile Kıbrıslı Türklerin oy verme davranışları arasında kayda değer bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Daha önce UBP'ye oy veren göçmenlerin, tıpkı Kıbrıslı Türkler gibi son seçimlerde CTP'ye oy verdikleri görülmektedir (2005). Ayrıca, UBP'nin uzun süre iktidarda kalabilmesinin nedenini büyük oranda Türkiyeli göçmenlere yükleyen bu yaklaşım, Rauf Denktaş'ın Kıbrıslı Türkler için taşıdığı anlamı ihmal ederek, Kıbrıs'ta siyasetin ve politik liderliğin gerçekçi bir sosyolojik analizinin yapılmasına da engel teşkil eder. Göçmenleri *taşınmış nüfus* olarak kabul eden bu bakış açısı, aynı zamanda nüfus hareketlerini insansızlaştırarak sayılara indirgediği için, göçmenlerin toplumsal ve sınıfsal konumlarını göz ardı eder. Bu nedenle de bu bakış açısı, göçleri aynı zamanda bir işgücü hareketi ve göçmenleri de klasik anlamda emekçi/göçmen olarak kabul etmeyerek, onları göçmen statüsünden daha olumsuz, özgün bir statü olan *politikaya alet olmuş unsurlar* olarak damgalama riskini de barındırır. Bu statü, göçmenleri evrensel olarak savunulabilecek hak arayışlarından mahrum bırakırken,¹⁵ Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki ekonomik-coğrafi işgücü hareketlerinin ve dönemsel olarak değişen niteliklerinin de akademik olarak göz ardı edilmesine neden olur.

Diğer yandan, 1974'ten sonra Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelen göçlerin taşıdığı bazı özgünlükler de bu göçlerin, çağdaş göç teorileri ile kolaylıkla açıklanamayacak nüfus hareketleri olarak algılanmasına neden olmaktadır. Bu özgünlüklerin ilki, bu göçlerin modern göç teorilerinin dayandığı temel bir varsayım ile örtüşmüyor

15 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne göre (1948) düzenli ya da düzensiz bütün göçmenlerin korunması gereken temel haklara sahiptirler. Yine Birleşmiş Milletler'in 1990 tarihli *Bütün Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunması* ile ilgili konvansiyonuna göre, göçmen işçiler düzensiz göçmen olsalar bile yerli işçilere uygulanana aynı ücret, çalışma koşulları, kanuni koruma, örgütlenme ve toplu pazarlık haklarına sahip olmalıdırlar. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre de aynı ilke geçerlidir ve göçmen işçilere yerli işçilerle eşit muamele yapılmalı ve temel insan haklarına saygı duyulmalıdır (U.N. 1990; ILO 1975, 1998).

olmasıdır. Bu varsayıma göre, modern dünyada göçler ekonomik olarak az gelişmiş coğrafyalardan gelişmiş coğrafyalara (sermaye birikimi hızının düşük olduğu yerlerden yüksek olduğu yerlere) doğrudur. Oysa Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a ilk göç dalgasının gerçekleştiği 1975-1979 yılları arasında, KTFD Türkiye’den daha fazla gelişmiş ve sermaye birikim hızının daha yüksek olduğu bir ülke değildir. Tam tersine, KTFD, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin 1960’lardan itibaren yakaladığı ekonomik gelişmenin dışında kalmış; politik olarak tanınmaması nedeniyle dünya ve bölgesel pazarlarla daha önce sahip olduğu ekonomik ilişkilerden izole edilmiş; Türkiye’nin desteği ile ayakta duran ve sosyo-ekonomik olarak kendini yeniden inşa etmeye çalışan bir politik coğrafya konumundadır. Bu nedenle 1974’ten sonra Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a göçenlerin kendilerine vaat edilen işlenebilecek araziler ve yerleşebilecekleri modern evlere karşın, esasında ekonomisi çökmüş bir ülkeye gittikleri açıktır.¹⁶ Çağdaş göç teorilerinin, nüfusun iç ve dış ekonomik göç hareketlerini açıklamak için dayandığı temel varsayımlara uymayan bu durum, Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a bu ilk göçleri bir işgücü göçü olarak ele almayı zorlaştırmıştır. Oysa yukarıda belirtildiği gibi Kuzey Kıbrıs’ın bölünmeden sonra maruz kaldığı radikal işgücü açığını kapatması bakımından, 1975-1979 arasındaki göçler bir yanıyla, tam anlamıyla bir işgücü hareketidir. Ancak bu göçün aynı zamanda nüfus mühendisliğini de içeren politik bir yanının olması ve “teoriye uymama” çelişkisi, bu konuda belirgin bir akademik “temkinliliğe” neden olmaktadır. Türkiye’nin dışarıya verdiği göçler içinde önemli bir sayısal büyüklüğe ulaşmasına rağmen Kıbrıs’a olan göçlerin yeterince çalışılmamış olmasının bir diğer nedeni de, dış göçlerle ilgili bilimsel ilginin daha çok 1960’lardan itibaren, göç teorileriyle uyumlu olan Batı Avrupa’ya işgücü göçüne yönelmiş olmasıdır.

16 Ancak bu ilk dalga göçlerde, göç kararının verilmesinde “daha gelişmiş modern bir ülkede toprak, ev ve iş güvencesi” vaat edilmesi göçmenlerin algısı açısından önemlidir. Aslında ekonomik olarak daha gelişmiş bir ülke olmamasına rağmen, göçü organize eden siyasi otorite göçmenlere modern ve gelişmiş bir ülkeye gideceklerini söylemiştir. Bu açıdan göçmenler ekonomik olarak gelişmiş ve daha iyi olanaklarla yaşayacakları bir ülkeye gittiklerine inanarak göçe karar vermişlerdir.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelen göçleri ve bu göçmenlerin toplumsal, ekonomik ve mekânsal konumlarını analiz etmeye kalkışan bu çalışma iki temel varsayım çerçevesinde kurgulanmıştır. Bu varsayımlardan birincisi, 1974'ten hemen sonra Kuzey Kıbrıs'a çeşitli teşviklerle yerleştirilmiş olan birinci dalga göçlerle, sonraki yıllarda gerçekleşen ikinci ve üçüncü dalga göçlerin niteliksel farklılıklar taşıyor olmasıdır. Bu farklılıklar dünya, Türkiye ve Kıbrıs'ta değişen siyasi aktörlere; küresel ve ulusal ekonomi politikalarına; işgücü piyasalarında bölgesel ve küresel ölçekte dönüşümlere ve uluslararası göçlerde yeni eğilimlere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. İkinci varsayım ise, bu farklılaşmanın, farklı göçmenlik biçimleri ortaya çıkardığı ve göçmenlerin ekonomik işbölümü içindeki yerleri, toplumsal statü ve sınıf olarak konumları, bütünleşme-uyum sorunları ve mekândaki ayrışmalar üzerinde belirleyici olduğudur. Bu varsayımlar çerçevesinde iki eksen üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın birinci eksenini, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelen göçlerin üç anlamlı tarihsel dönemde ve nitelik olarak üç farklı göç dalgası halinde analizi oluşturmaktadır. İkinci eksen ise, yerleşik ve geçici Türkiyeli göçmenlerin ekonomik ve toplumsal işbölümü içindeki yerleri, sınıfsal konumları; toplumsal bütünleşme, aidiyet, uyum süreci ve sorunları ve mekânda açıkça izlenebilen toplumsal ayrışma, sosyal dışlanma ve temsil süreçleri analizine odaklanılmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçler, üç farklı dönem ve niteliksel açıdan farklılıklar taşıyan üç ayrı göç dalgası olarak sınıflandırılmıştır. Birinci dalga göçlerin yarattığı göçmenlik ağlarının, ikinci dalga göçler üzerinde, ikinci dalga göçlerin yarattığı göçmenlik ağlarının ise üçüncü dalga üzerinde etkileri hesaba katıldığında, dönemsel olarak nitelik değiştirmelerine rağmen üç farklı göç dalgası arasında organik bir ilişkinin varlığı söz konusudur. Bu nedenle birinci dalga göçlerin başlangıç sürecinin analizi daha da önem kazanmaktadır. Bu analiz, hem Türkiye'nin dışarıya verdiği göçlerin, hem de Kuzey Kıbrıs'ın bölünmeden sonraki toplumsal yeniden inşaa sürecinin doğru kavranması açısından da önem taşır. 1975-1979 arasında gerçekleşen birinci dalga ile başlayan göç süreci, bir yandan Anadolu ile Kıbrıs arasında Osmanlı

döneminde bile görülmeyen göç/göçmen ağlarını yaratacak; diğer yandan da Ada'da daha önce etno-dinsel farklılıkla örtülü olan modern sınıfsal ayrışmanın sosyo-mekânsal olarak açığa çıkmasına neden olacaktır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, araştırmadan elde edilen niteliksel ve niceliksel veriye dayanılarak ayrıntılı olarak analiz edilecek bu üç göç dalgasından birincisi, Türkiye'de devletten toprak talep etmiş ya da çeşitli nedenlerle topraklarını kaybedecek olan köylülerin Türkiye yerine Kuzey Kıbrıs'ın kırsal alanlarına yerleştirildiği 1975-1979 yılları arasında gerçekleşen göçleri kapsamaktadır. Bu ilk göç dalgasının Kuzey Kıbrıs'ın gereksinim duyduğu niteliklerde bir işgücü olup olmadığı, Türkiye'de kırsal ve kentsel alanlardaki işgücü fazlalığı ile ilişkisi ve Türkiye ile Kıbrıs Türk Politik Liderliği'nin birlikte gerçekleştirdiği bir nüfus mühendisliği olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı ilgili bölümde tartışılacaktır. Birinci dalga göçmenleri oluşturan tarımsal işgücü, bazı olanaklarla (Rumlardan boşalmış ev, tarım arazisi, narenciye bahçesi gibi mülklerin kullanım hakları) teşvik edilerek adaya yerleştirilmiştir. 1975'in sonlarında başlayan bu göç dalgası 1980'lerin başlarına kadar sürmüştür.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a ikinci göç dalgası, birinci dalga ile oluşan göç/göçmenlik ağlarının da etkili olduğu, ancak esas olarak Kıbrıs'taki maddi kazanç fırsatlarının yönlendirdiği bir göç biçimi olarak, 1980'lerin ortalarından itibaren yükselmeye başlamıştır. Tarımsal nitelikteki işgücü ihtiyacına yönelik birinci dalga, tarım arazisi ve ev teşviklerinin sona ermesiyle 1979 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. Buna karşılık farklı nitelikte yeni bir göç dalgası 1980'lerin ortalarından itibaren yükselmeye başlamaktadır. Bu ikinci dalganın yükselişi 1999'a kadar sürmüştür. Bu yeni dalgayı ağırlıklı olarak, Kuzey Kıbrıs'ta bazı özel koşulların yarattığı mesleki kazanç olanakları belirlemektedir. Belli nitelikteki kazanç fırsatlarının yönlendirdiği bu ikinci dalganın içinde birinci dalgayla gelen kırsal nitelikli göçmen oranı düşmüş, ağırlığı becerili ve yarı-becerili emek (eğitim, turizm, hazırlıgım, otomobil tamir, elektrik, tesisat, inşaat ve çeşitli teknik işlerde çalışanlar) olarak

ri sahipleri); küçük-orta ölçekli sermaye sahibi tüccarlar (ağırlıklı olarak bavul ticareti, fason hazır giyim üretimi, turizm işletmeciliği yapanlar) ve yeni açılan özel üniversitelerde çalışmaya gelen öğretim üyeleri oluşturmaktadır. Diğer yandan Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a ikinci göç dalgasının yükselmesinde bu dönemde yapılan yasal düzenlemeler ve Türkiye ile KKTC arasında yapılan ikili anlaşmalar önemli rol oynamıştır.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç dalgalarından üçüncüsü, 2000'lerin başından itibaren hız kesen ikinci dalga'nın hemen ardından yükselmeye başlayan, büyüklük ve nitelik bakımından ilk iki dalgadan oldukça farklı, yeni bir dalgadır. Bu dalga'nın öncekilerden en önemli farkı, yalnızca Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki bağlamlara bağımlı olarak oluşmuş bir işgücü hareketi olmayışı, aynı zamanda enformel emeğin küresel hareketliliğinin bütün özelliklerini taşıyan bir işgücü hareketi olmasıdır. 1990'lardan itibaren Türkiye'de, iç göçlerde yeni bir evre olarak Güney ve Güneydoğu illerinden metropoliten alanlara yoğun nüfus hareketleri yaşanmaktadır (HNE, 2006; IDMC, 2007). Bu nüfus hareketi, becerisiz, ucuz işgücü niteliği ile belli kentlerde yoğunlaşmaktadır. Bu kentler arasında yer alan Adana, Mersin ve Antalya'nın yeni yoksulluk alanlarında biriken bu emeğin bir kısmı, daha önce kurulmuş göçmenlik ağları üzerinden Kuzey Kıbrıs'a kaymaktadır. Diğer yandan bu yeni göçlerin kaynağı olan Güneydoğu'da açığa çıkan emeğin bir kısmı ise doğrudan Kuzey Kıbrıs'a yönelmektedir. Bu doğrudan harekette Güneydoğu ile Kıbrıs arasında önceden kurulmuş göçmenlik ağlarının yanında, özellikle Kuzey Kıbrıs'taki inşaat ve tarım sektörüne vasıfsız emek sağlayan taşeronlar etkili olmaktadır. Her gün Mersin ve Taşucu limanlarından Kuzey Kıbrıs'a giden gemi ve deniz otobüslerinin çıplak gözle gözlemlenmesiyle bile anlaşılan üçüncü göç dalgasının ucuz göçmen işgücü olarak niteliği, bu araştırma kapsamında Mersin-Taşucu limanında gerçekleştirilen saha çalışması ile ortaya konmuştur. Bu gemi ve deniz otobüsleri turistik gemilerden ziyade, adeta mülteci gemileri görüntüsündedir. Üçüncü dalgayla birlikte göçün değişen niteliği, artık Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a nüfus hareketlerini

politik amaçlı bir nüfus mühendisliği ile *yerleştirilen nüfus* olarak ele almayı iyice zorlaştırmaktadır. Bu durum, üçüncü göç dalgasına bölgesel ve uluslararası göç teorilerine dayanan bir çerçevede yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Bu çerçevede, 2000'lerin ilk yarısından başlayarak sürekli yükselerek devam eden bu son göç dalgasının, Kuzey Kıbrıs'ta işgücü olarak niteliği; taşıdığı küresel paralellikler ve bölgesel, yerel özgünlükler; yarattığı yeni göçmenlik halleri ve sosyo-mekânsal yoksulluk biçimleri açılarından sorulanması gerekmektedir.

Bu çalışmada, Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler üzerine yapılan geniş ölçekli araştırmanın verileri ışığında, 1970'li yılların ortalarından günümüze kadar Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a üç farklı dönemsel dalga halinde göçen nüfusun değişen niteliği; toplumsal ve ekonomik işbölümü içindeki yeri ve sınıfsal konumu; göçmen kimliği ile sınıfsal, milli, kültürel kimlikleri arasındaki ilişkiler; vatandaşlık, aidiyet ve toplumsal bütünleşme süreçleri; kırsal ve kentsel mekânda tutunma biçimleri; göçmenlik statüsü ile sosyal bütünleşme ve dışlanma arasındaki ilişki; göçmenlerin toplumsal/demokratik örgütlülük ve siyasal katılım düzey ve biçimleri ve göçmen olarak yaşadıkları ülkedeki toplumsal temsilleri çözümlenmeye çalışılmıştır.

Bu çalışma, bir yandan göç yazınına Türkiye'nin dışarı verdiği göçlere özgün bir örnekle katkı yapabildiği, diğer yandan da uluslararası toplumun Kıbrıs sorunu içinde *yerleştirilmişler (settlers)* olarak sayılara indirgenmiş bir biçimde ele aldığı göçmenlere çağdaş sosyal bilimin, kuramsal ve metodolojik yaklaşımları çerçevesinde bakabilme olanağı sağlayabildiği ölçüde amacına ulaşmış olacaktır.

Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler: Alternatif Bir Yaklaşım

Alternatif Bir Yaklaşımı Kurgulamak

Türkiye'deki göç ve göçmenlik çalışmalarına dair akademik yazın, büyük ağırlıkla iç göçlere yoğunlaşmıştır. Türkiye'den Avrupa'ya olan göçler, Türkiye üzerinden gerçekleşen transit uluslararası göçler ve Türkiye'nin alıcı ülke konumunda olduğu göçlerle ilgili çalışmalarda özellikle son yıllarda önemli bir artış görülmektedir. Türkiye'de sosyoloji, iktisat, coğrafya ve kentsel çalışmalar alanlarında iç göçler daha çok kentleşme sorunları, göçmenlerin toplumsal-kültürel bütünleşme ve uyum sorunları, kırsal yapının çözülmesiyle açığa çıkan işgücü hareketi ve ekonomide enformelleşme, hemşerilik ilişkileri/ağları, göçmenlik ile yoksulluk arasındaki bağlantılar, göçmenler arası dayanışma ve yoksullukla baş etme stratejileri ile son yıllarda çalışılmaya başlanan zorunlu-politik göçler çerçevelerinden çalışılmaktadır. Dış ve uluslararası göçler ise, Türkiye'den Avrupa'ya işgücü hareketinin nicelik ve niteliği; Avrupa'daki Türk göçmen topluluklarının entegrasyonu, kültürel

uyum, kimlik, aidiyet sorunları; gettolaşma; kültürel çatışmalar, çok kültürlülük, din ve etnisite; toplumsal dışlanma ve göçmen ailelerde kuşak çatışmaları; Türkiye'nin transit ülke olarak aldığı düzenli-düzensiz göçler ve göçmenler; Doğu Bloku'nun çözülmesi ile Türkiye'nin post-sosyalist ülkelerden aldığı göçler ve göçmenler konularında yoğunlaşmaktadır.

Bu geniş ve oldukça verimli akademik yazın içinde Türkiye'den Kıbrıs'a 1975'ten itibaren nitelik değiştirerek süren göçlere ve göçmenlere yönelik derinlemesine bir analiz bulunmamaktadır. Bu eksikliğin nedenleri giriş bölümünde tartışılmıştır. Bu bölümde bu göçleri ve göçmenlik süreçlerini analiz etmeye kalkışan bir araştırmamanın görmesi gereken tarihsel-politik arka plan ile dayanacağı temel kuramsal çerçeveler ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Tarihsel- Coğrafi-Politik Arka Plan

Türkiye ile Kıbrıs arasındaki coğrafi ve tarihsel yakınlık bu iki yerleşim arasında belirgin nüfus hareketlerine neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de önemli bir eşik nokta olan Kıbrıs Adası ile Anadolu Anakarası arasındaki nüfus hareketlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun Ada'ya egemen olduğu dönemden önce de bulunduğu bilinmektedir. Özellikle büyük kuraklık dönemlerinde Kıbrıs Adası'ndan Suriye ve Anadolu'ya masif göç hareketleri olmuştur (İnalçık, 1997). Ancak Anadolu Anakarası'ndan Kıbrıs'a göçler esas itibarıyla Ada'nın Osmanlı yönetimi altında bulunduğu üç yüzyıllık geçmişe dayanır (Kökdemir, 1957; İnalçık, 1996, 1997; Akgün, Gürel, Hatay ve Tiryaki, 2005). Kıbrıs'ın Osmanlı idaresine geçtiği 1571 yılından itibaren zorunlu iskân, sürgün ve teşvikler yoluyla Anadolu'dan Kıbrıs'a göç ettirilen nüfus ve Kıbrıs'ın Osmanlı ülkesinin bir parçası haline gelmesi, 19. yüzyılda Kıbrıs'ta Müslüman nüfusun neredeyse Ada nüfusunun üçte birinden fazlasına ulaşmasına neden olmuştur.

Kıbrıs 1878 yılında Osmanlı İdaresi tarafından İngiltere'ye kiralanmış ve I. Dünya Savaşı sırasında da (1914) Osmanlı Devleti'nin Almanya yanında savaşa katılmasıyla birlikte İngiltere tarafından

ilhak edilmiştir. Kıbrıs'ın İngiltere tarafından ilhak edilerek tam anlamıyla koloni idaresine dönüşmesi, Osmanlı'nın İngilizlere karşı savaşılan ülke konumu nedeniyle, ilk aşamada 4000-8000 arasında Müslüman nüfusun Kıbrıs'tan Anadolu Anakarası'na göçüne neden olmuştur. Ardından İngiliz İdaresi'nin, Kıbrıs'ta yaşayan Türk tebaasının Türk tabiiyetlerinden vazgeçerek İngiliz tabiiyetine geçmemesi durumunda Ada'yı terk etmesini karara bağlaması ve 1924 yılından itibaren Türklere tabiiyetlerini değiştirmek için 2 yıllık bir süre tanıması, tabiiyetlerini değiştirmeyen yaklaşık 20.000 Kıbrıslı Türkün Ada'yı terk ederek Anakara'ya göç etmelerine neden olmuştur (Kökdemir, 1957). Dönemin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti 1188 sayılı kararnameyle, Kıbrıs'tan gelen nüfusu Kozan (3000), Muğla (3000), Osmaniye (3000), Adana (3000), Silifke (3000), Antalya (3000) ve Mersin'e (2000), sevk ve iskân masrafları kendilerine ait olmak üzere iskân etme kararı almıştır (*a.g.e.*). Bu konuda farklı ve tartışmalı rakamlar olmasına karşın, İngiliz egemenliği ile birlikte 1881-1931 yılları arasındaki elli yıllık dönemde Ada'nın kaybettiği Müslüman nüfusun yaklaşık 27.000'e vardığı anlaşılmaktadır (Başbakanlık Arşivi, 2000; L. W. St. John-Jones, 1983'ten aktaran Hatay, 2007). Bu dönemde Anadolu Anakarası ile Kıbrıs Adası arasındaki göç hareketleri sadece Müslüman nüfusu kapsamaz. İmparatorluklar çağıının bitişi olan 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın başında Osmanlı tebaasındaki gayrimüslim nüfus dramatik zorunlu göçlerle karşı karşıya kalmıştır. Bu kapsamda, Anadolu Anakarası'ndan Kıbrıs'a sınırlı sayıda Ermeni ve Rumun göçmüş olduğu bazı demografik raporlardan anlaşılmaktadır.

Kıbrıs'ta 1940'ların ikinci yarısından itibaren başlayan İngiliz Yönetimi'nden bağımsızlaşma ve Ada'nın Yunanistan ile birleşmesine yönelik Enosis hareketi Kıbrıslı Türklerin Taksim tezi ile karşılık bulmuş ve etno-dinsel kökene dayalı bir toplumlararası çatışma ortamı doğmuştur. Soğuk savaş yıllarında komünizm tehdidine karşı NATO'nun Yunan ve Türk ordusu içinde kurdurduğu özel harp daireleri tarafından desteklenen para-militer grupların kontrol ettiği bu çatışmalar hızla radikalleşmiştir. Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında sendikalar üzerinden kurulmaya çalışılan birlik

de bu yükselen şiddetten payını alarak kısa sürede sönümlenmiştir. (Kızılyürek, 2002; Hasgüler, 2002, An, 2005). Kıbrıslı Türkler, 1946-1974 yılları arasında, bu defa da can güvenlikleri nedeniyle Ada'yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle 1963 yılındaki kanlı Noel'den sonra, Kıbrıslı Türklerin Türkiye, İngiltere ve Avusturalya'ya göçleri artan bir hızda 1974'e kadar sürmüştür. Bu ikinci göçün güvenlik dışındaki bir diğer nedeni ise, 1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti ile birlikte, Kıbrıs'ın ulus-devlet olarak inşası sürecinde etnik ve dinsel farklılığa dayalı politik çatışmanın merkezi bir kuruluş sorunu haline gelmesidir. Bu süreçte Kıbrıslı Türkler, Kıbrıslı Rumların egemenliği altında yaşamak istemediklerinden ülkelerini terk etmişlerdir.¹ Kıbrıs Türk Toplumu'nun bu ikinci nüfus kaybı ile ilgili de tartışmalı rakamlar mevcut olmakla birlikte, dışarıya verilen bu göçlerle beraber, 1970'lerin başında Türk nüfusun Ada'daki oranı %18'e kadar düşmüştür (Gürel ve Özersay, 2006).

II. Dünya Savaşı sonrası dünyanın yeni siyasi-ekonomik işbölümü ve soğuk savaş yıllarında Kıbrıs'ta yükselen sol düşüncüyü ve sınıf hareketini zayıflatan bir unsur olan etno-dinsel çatışma, egemen güçlerin çıkarlarıyla örtüşmektedir (Kızılyürek, 2002; Hasgüler, 2002). Bu nedenle, Kıbrıs'ta iki toplum arasında olduğu kadar, her iki toplumun kendi içinde de giderek radikalleşen çatışmalar, BM, İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında diplomatik yollarla engellen(e)memiştir. 1974'te Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Yunan ordusu kaynaklı bir askeri darbe ile düşürülmesinin ardından, Türk ordusunun adaya askeri müdahalesi toplumlar arası çatışmayı sona erdirmiş, ancak adanın etnik olarak ikiye bölünmesinden kaynaklanan yeni bir çözümsüzlük sürecinin de başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu yeni çözümsüzlük süreci Kıbrıs ile Türkiye arasında yeni ve özgün göç hareketlerini besleyen bir alt yapı oluşturmaktadır. Böylece Türkiye ile Kıbrıs arasındaki tarihsel "karşılıklı" göç hareketleri, 1974'ten sonra yönünü ve niteliğini değiştirerek Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a tek yönlü ve ağırlığını işgücü göçlerinin oluşturduğu dönemsel göç dalgaları halinde gerçekleşmeye başlamıştır.

Kuramsal Yaklaşım ve Arayışlar

Göç ve göçmenlik olgularının sosyolojik ele alınışında iki teorik eğilim göze çarpmaktadır. Birincisi, göç olgusunu nedenleri ve gerçekleşebilme potansiyellerinden daha çok sonuçları ile ele alan yaklaşımdır. Bu yaklaşım, göç olgusunu belli bir yerleşimden bir başka yerleşime doğru olan nüfus hareketi olarak ele alır ve göçülen yerdeki “göçmenlik” konumunu temel araştırma alanı olarak seçer. Özellikle kırdan kentsel alanlara (iç göçler) ya da yoksul ülkelerden zengin ülkelere (uluslararası göçler) olan bu göçlerde, göçmenlerin kültürel/zihinsel uyumları, kentle bütünleşme süreçleri/sorunları, istihdam ve barınma süreçleri/sorunları, göçmen cemaatler ve politik katılım gibi konular temel araştırma alanlarını oluşturur. Erken sosyolojiden (Simmel, Durkheim ve Chicago okulu), çağdaş göç sosyolojisine (Noiriel, Beaud, 2003; Brubaker, 1992; Costa-Lascoux, 1989, 1992; Sayad, 2004 (1977); İçduygu, 2003; vd.) bu araştırma konuları pek fazla değişmemiştir. Ancak, yeni konular olarak göçmenlerin uyum ve bütünleşme sorunları ile bağlantılı yoksulluk, yoksullukla baş etme stratejileri, etnisite, çok kültürlülük gibi konular da çalışılmaya başlanmıştır (Monk-haci, 2003; Wiewiorka, 2003). Bu eğilim yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’deki sosyolojik çalışmalarda da açık bir biçimde izlenmektedir.

Sosyolojide göç ve göçmenlik olgusunu ele alan ikinci eğilim ise konuya bir bütünleşme sorunundan çok demografik bir hareket/olgu olarak ve sayısal analiz yöntemleri ile yaklaşmaktadır. Yine erken sosyolojiden çağdaş sosyolojiye bu eğilimin temsilcileri göçün nedenlerini (itici ve çekici nedenler olarak tanımlanan, nüfusu yerinden oynatan ve bir yere çeken maddi-zorunlu koşullar), göç tiplerini (iç ve dış göçler gibi), göçü olanaklı kılan fiziksel koşulları (yol, ulaşım, bilgi, ilişki ağları, devletlerarası işgücü talebi gibi), hareket eden nüfusun büyüklük ve niteliğini, kısa ve uzun süreli göç hareketlerini esas alan araştırmalar yapmaktadırlar. Bu çalışmalar sosyoloji disiplini içinde ağırlıklı istatistiksel metotlarla çalışan, sayısal analizler yolu ile göçü ele alan demografik çalışmalar

alanını oluşturmaktadır. Bu eğilimin temsilcileri, ağırlıkla ulusal ve uluslararası nüfus araştırmaları/etütleri yapan kurumlar ve demograflardır.

Diğer yandan kent sosyolojisi, sanayi sosyolojisi, çalışma sosyolojisi ve kentsel coğrafya alanlarında özellikle uluslararası göç olgusu, emeğin coğrafi dağılımı ve mekânda yarattığı farklılaşmalar, yeni işgücü piyasaları oluşturmaları ve emeğin değerini belirleyici etkileri açılarından yoğun olarak çalışılmaktadır. Özellikle kent sosyolojisi ve kentsel coğrafya çalışmalarında göçmenler ile mekânsal farklılaşmalar/ayrışmalar arasında bağlantılar kurulmaktadır. Bu mekânsal farklılaşma/ayrışmalar (Fransa'da Arap göçmenlerin yaşadığı göçmen mahallelerine dönüşmüş banliyöler, ABD'de Hispaniklerin yaşadığı göçmen gettoları, Avrupa'daki Türk göçmenlerin yaşadığı Türk mahalleleri), göçmenlikle kentsel yoksulluk arasındaki ilişki bağlamında ele alınmakta ve toplumsal entegrasyonun önünde önemli bir engel olarak görülmektedir. Göç ve göçmenlik olgularının önem kazandığı bir diğer çalışma alanı ise antropoloji ve antropoloji ile sosyolojinin kesiştiği kültürel çalışmalar ve sınıf çalışmaları alanlarıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada, nitelik değiştirerek süren formel/enformel işgücü hareketleri göçmenlerle, göç edilen yerleşimlerin yerli halkı arasında sadece maddi değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel sermaye farklarından kaynaklanan yeni kimlikler ve temsiller yaratmaktadır. Bu nedenle toplumsal sınıfların sahip olduğu farklı maddi sermayelerin yanında sosyal sermayeler arasındaki eşitsizlik ve kültürel sermayelerin uzlaşmazlığı göçmenlere yönelik yeni sosyal dışlama biçimlerini yaratmaktadır. Bu nedenle sınıf ve kültür çalışmaları da göç ve göçmenlik çalışmaları için geniş bir perspektif oluşturmaktadır (Bourdieu, 1986).

Göç ve göçmenlik olgusuna iktisadi bakış açısı ise mikro ve makro düzey yaklaşımlar olarak iki genel başlık altında toplanabilir. Göçün nedenleri üzerinde yoğunlaşan bu yaklaşımlardan mikro düzeyde yaklaşımlar, göçü bireysel ve hane halkı kararları ve eylemlerine bağlarlar. Bu bakış açısının bir örneği olan neo-klasik modelde göç, bireylerin gelirlerini maksimize etme kararlarına bağlanır ve ülkelerarası ücret ve istihdam farklılıklarından yola çı-

karak açıklanmaya çalışılır (Todaro, 1969; Borjas, 1990; Chang, 2000; Moses ve Letnes, 2004). Yine hane halkı kararlarından yola çıkan Yeni Göç Ekonomisi Teorisi ise hane halkının gelirleri ile ilgili riskleri minimize etme stratejilerinden yola çıkar ve neo-klasik teori gibi göçü mikro düzey karar süreçleri ile açıklar (Stark ve Bloom 1985; Taylor 1986; Lucas 1987). Makro düzeyde yaklaşımlarsa, göçe yol açan ekonomik, politik, yasal koşullardan yola çıkarak konuya yapısal bir yaklaşım getirirler. Örneğin, İkili İşgücü Piyasası Teorisi, göçü modern sanayi ekonomilerinin yapısallaşmış işgücü talepleri ile açıklar (Piore 1979, Hudson ve Kaufmann 1981). Dünya Sistemleri yaklaşımı ve diğer Marksist yaklaşımlaradaysa göçün, küreselleşme ve piyasa ilişkilerinin uluslararası alanda yaygınlaşmasının doğal bir parçası olduğu öne sürülür, sermaye birikimi sürecinin ülkeler ve bölgeler arasında eşitsizlikler yaratan niteliğinin göçle ilişkisi ortaya konmaya çalışılır (Portes ve Walton 1981; Petras 1981; Castells 1989; Sassen 1988, 1991, 2000; Mitter 1986; Bonacich 1993; Harvey 1999; Faist 2000; Overbeek 2002; Munck 2005). Wallerstein'in Dünya Sistemleri yaklaşımından yola çıkarak ulusötesi sosyal alanlar teorisini geliştiren Faist'e göre (2000), ulusötesi sosyal alanlar birçok devlette bulunan sosyal ve sembolik bağların, bunların içeriğinin, ağlar ve örgütlerdeki konumlarının ve ağlarının birleşiminden oluşur ve bu alanlar durağan değil dinamik süreçleri içerirler. Bu teori hem göç çalışmalarında ulus-devlet merkezli yaklaşımları sorgulamaya olanak vermesi açısından önemlidir, hem de göçün bir ülkede başlayan diğer ülkede biten bir süreç olarak alınması anlayışından, göçün göç alan ve veren ülkeler arasındaki sürekliliği anlayışına geçişe olanak verir.

Diğer yandan göç bir kez başladıktan sonra, göçün “nedeninden” bağımsızlaşarak, kendi kendini besleyen bir süreç halinde sürmesinin mekanizmalarını açıklayan teoriler vardır. Bu teoriler göçün nedenleriyle ilgilenmezler. Söz konusu teorilere göre, başlangıç nedeni ne olursa olsun göçün sürmesini sağlayan bazı mekanizmalar vardır ve bu mekanizmalar bir kez göç başladığında göçü sürekli hale getirerek başlangıç nedenine göre önceliği alırlar. Özellikle uluslararası göçleri açıklamakta görecen olarak geniş bir

çerçeve sunan bu yaklaşımlardan Uluslararası Göçmen Ağları Teorisi, uluslararası ya da bölgelerarası göçmen ağlarının, göçün maliyet ve risklerini azaltarak ve göçten elde edilecek net kazançları artırarak uluslararası göç hareketlerini hızlandırdığından bahseder (Hugo, 1981; Taylor, 1986; Massey ve Garcia Espana, 1987; Massey, 1990; Gurak ve Caces, 1992). Göç veren ülkenin göç alan ülkedeki göçmenlerle ağ bağlantıları belli bir düzeye ulaştığında, her bir göç hareketi bunu sürdürecektir yeni bağlar oluşturduğu için göç artık kendini yenileyen bir süreç haline gelir. Uluslararası göçmen ağlarının kurulması ve sofistike hale gelmesiyle, göçe neden olan etkenler giderek önemlerini yitirirler. Bu tür akımlar hükümetlerin kontrolleri dışında gelişir.

Bu yaklaşımlardan bir diğeri Kurumsal Teori'dir. Buna göre, gelişmiş ülkelerin sınırlayıcı göç politikaları ile bu ülkelere girmek isteyen çok sayıda göçmen arasındaki dengesizliğin yarattığı talebi doyumaya yönelik olarak bazı özel, gönüllü ya da kâr amacına yönelik örgütler ortaya çıkar. Bu işin giderek çok kârlı bir alan haline gelmesi, göçmenleri sınırlardan gizlice geçiren, sahte belgeler ve vizeler hazırlayan, onlara göçü kolaylaştırıcı kredi sağlayan göçmen kaçakçılığı ile uğraşan özel örgütler ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, göçmenlere sosyal ve danışmanlık hizmetleri veren, barınacak yer gösteren, onlara insani temelde gönüllü yardım veren kuruluşlar vardır. Zamanla bu tür organizasyonlar göçmenlerce tanınır ve onların uluslararası göçünü kolaylaştıran başka bir tür sosyal sermaye haline gelir. Bu tür örgütlenmelerin göçü destekleyici, teşvik edici işlevleri geliştikçe göç akımları giderek kurumsallaşır ve önemi, göçe yol açan temel etkenin önüne geçer (Taran ve Geronimi, 2003).

Göç hareketlerini açıklamaya yönelik bir diğer yaklaşım olan Kümülatif Nedensellik Teorisi'ne göre, her bir göç hareketi sonraki göç kararlarının verildiği sosyal bağlamı, çoğu kez ek göç hareketi olasılığını artırıcı yönde değiştirir. Her bir göçle birlikte gelir ve toprak dağılımı, tarımdaki yapılanma, beşeri sermayenin bölgesel dağılımı, kültür ve çalışmanın sosyal anlamının değişmesi, göçü kümülatif nedensellik biçimde etkileyen etkenler arasındadır (Stark, Taylor ve Ruzhaki, 1986; Taylor, 1992). Bu yaklaşımların

sonuncusu olan Göç Sistemleri Teorisi'ne göre, Dünya Sistemleri Teorisi'nin bazı önermeleri, uluslararası göçmen ağları, kurumsal teori ve kümülatif nedensellik teorilerinin göç akımlarının zaman ve mekân içinde belli bir süreklilik ve yapı kazanacağı biçimindeki önerileri, istikrarlı bir göç sistemleri olduğu saptamasına olanak verir (Fawcett, 1989; Zlotnik, 1992). Bu sistemler, belli ülkeler arasında mal, sermaye ve işgücü hareketleri artarken, diğerleri arasında gevşemesi biçiminde olur. Bu teori diğer teorilerin bir genellemesidir. Göç akımları coğrafi yakınlıkla değil, politik ve ekonomik nedenlerle doğar. Çok kutuplu sistemler de olasıdır.

Kuzey Kıbrıs'ın 1975'ten itibaren almaya başladığı Türk göçünün niteliğini ve KKTC'nin sahip olduğu bu geniş göçmen topluluğunun ekonomik, toplumsal ve mekânsal konumunu analiz etmeye kalkışan bu araştırma, literatürde göçün nedenleri ve bir defa başladıktan sonra sürmesini sağlayan mekanizmaları açıklayan teoriler ve göçmenlerin bütünleşme, uyum ve aidiyet süreç ve sorunlarını bağlam bağımlı bir çerçevede ele almayı mümkün kılan meta kuramsal bir çerçeve olan Eleştirel Gerçeklik Kuramı'ndan beslenmektedir. Diğer yandan Bourdieu'nün (1986, 1995, Wacquant ile 2003) toplumsal mekân ile simgesel mekân kavramsallaştırmasıyla billurlaşan, mekânsal yapılar, tüketim biçimleri ve sahip olunan sermaye biçimlerindeki farklılaşmalara bağlı olarak oluşan sınıfsal konumları ele alan kuramsal çerçevesi de araştırmanın dayandığı yaklaşımlardan bir diğeri olmuştur. Bu yaklaşım, Kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıslı Türklerin, Kıbrıslı Türk göçmenlerin (Güney'den Kuzey'e göç edenler) ve Türkiyeli göçmenlerin sahip oldukları farklı nitelikteki sermayelerinin gücü ile ekonomik, toplumsal, kültürel ve mekânsal bütünleşme ve ayrışma süreçleri arasında bağlantılar kurulmasına olanak vermiştir. Kuzey Kıbrıs'taki Türk göçmenlerin Kıbrıslı Türkler karşısındaki toplumsal konumlarının araştırılmasında, klasik sınıf kuramının yanında, Bourdieu'nün sınıfsal kimlik ve aidiyeti çözümlemekte kullandığı maddi, sembolik ve kültürel sermaye kavramları da yol gösterici olmuştur. Bu çalışma, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelik göçler ve KKTC'deki Türkiyeli göçmenleri bu kuramsal çerçeve içinde analiz etmeye çalışmaktadır.

Yöntemsel Yaklaşım ve Araştırmanın Tasarımı

Kuzey Kıbrıs'a 30 yılı aşkın süredir nitelik değiştirerek devam eden göçler ve bu göçlerle Kuzey Kıbrıs'ta oluşan yerleşik ve geçici göçmen topluluğu üzerine tasarlanan bu araştırmanın, gerek araştırma sorunsalının tanımlanması, gerekse yöntemsel tasarımda uluslararası ve bölgelerarası göçü açıklayan herhangi bir teori ile sınırlı kalmamasına özellikle dikkat edilmiştir. Farklı teorik yaklaşımların farklı düzeylerde açıklayıcı olabildiği göz önünde tutulmuştur. Bunun nedeni uluslararası göç literatüründe, bu tür göçlerle ilgili bütünsel ve tutarlı tek bir teorik çerçevenin olmayışı, birbirinden kopuk bir şekilde geliştirilmiş ve bazen farklı disiplinlerin sınırları içinde kalmakla birlikte çoğu kez bu sınırlarla da ayrılmayan bağımsız teorilerin varlığıdır (Purkis, 2006). Kaldı ki bugünkü göç modelleri ve eğilimler, günümüzdeki göç süreçlerinin tam olarak anlaşılmasının belli bir disipline ait araçların kullanılmasıyla ya da sadece analizin belli bir düzeyine odaklanarak başarılamayacağını göstermektedir. Bu göçlerin analizinde, uluslararası göçlerin karmaşık ve çok boyutlu niteliği nedeniyle, farklı yaklaşımları, düzeyleri ve varsayımları içeren meta- teorik bir çerçeve daha uygundur.

Toplumbilimlerinde araştırılan konunun (inceleme nesnesinin) kendine özgü nitelikleri ve araştırma ölçeğinin, metodolojik olarak her zaman özgün arayışları ortaya çıkardığı bilinir. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç hareketi belirli kuramlar ve metotlar çerçevesinde ele alınabileceği gibi, bazı özgün, niteliksel yanların ortaya çıkarılabilmesinde bu çerçevelerin yeterli olmayacağı kolaylıkla varsayılabilir. Bu nedenle uygun bir araştırma çerçevesi ve farklı toplumsal kuramlarla eklemlenebilecek bir meta-kuram niteliğindeki *Eleştirel Gerçekçi Kuram* bu araştırmanın yöntem-kuramsal çerçevesi olarak tercih edilmiştir. Bu kuram ampirik olarak gözlenen dünyanın arkasında keşfedilmesi gereken yapıların ve bunlara içkin potansiyellerin olduğunu kabul eder (Bhaskar, 1989; Sayer, 1992; Türkün, 2000). Bu sayede kapsamlı bir analiz yapma olanağı yaratır. Böyle bir kuramsal çerçeve ile farklı zaman (tarih) ve mekân (coğrafya) bağlamlarında ortaya çıkan sınıfsal hareketleri, belli hiyerarşik

güç ilişkilerine (ulusal ve uluslararası ölçeklerde ekonomik iş bölümü, politik kararlar gibi) ve yapılararası etkileşime (Türkiye ile Kıbrıs arasındaki coğrafi, tarihsel, etnik, dinsel, politik ve ekonomik etkileşim gibi) dayanarak incelemek mümkün hale gelebilir. Bu çerçevede Türkiye’den Kıbrıs’a göç ve göçmenlik olgusu, sadece “ortaya çıkmış” bir gerçeklik olarak değil, belli tarihsel, politik, ekonomik koşullarda ve belli güç ilişkileri ve olanaklara bağlı olarak ortaya çıkmış ve biçimlenmiş özgün bir *deneyim* olarak ele alınmıştır.

Bu çerçevede konu üç düzlemde çalışılmıştır. Gerçeklik düzlemi (nedensel güçler), gerçekleşme düzlemi (olaylar) ve ampirik düzlem (gerçekleşmiş olan durum, deneyim). Ortaya çıkmış yapılar ve onların potansiyel olarak taşıdıkları güç, yalnızca ampirik gözlemden yola çıkılarak anlaşılamayacağı için araştırılan olgu ya da olguların bu üç düzlemde tanımlanan ontolojik derinliğinin kavranması önem kazanmaktadır. Bilginin bağlam bağımlı, tarihsel ve zaman/mekândan arındırılmayacak olması nedeniyle araştırma bu üç düzlemi kapsayacak bir biçimde tasarlanmıştır. Böyle bir yöntem-kuramsal çerçeve ile Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a göç, üç farklı tarihsel dönem ve üç farklı göç dalgası olarak ele alınmış ve her bir dönem ve dalga yukarıda sözü edilen düzlemler (nedensel güçler düzlemi, olaylar düzlemi ve ampirik düzlemler) dikkate alınarak araştırılmıştır.

Niceliksel ve niteliksel veri toplama tekniklerinin birlikte kullanıldığı ampirik araştırmanın tasarımından önce, araştırmanın birinci adımı olarak Kuzey Kıbrıs ile ilgili yakın tarihli yüksek lisans ve doktora tezlerini de kapsayan geniş çaplı bir literatür taraması yapılmıştır. Özellikle Türk göçmenlerle ilgili çok sınırlı bir yazın olduğu fark edilmesine karşın, Kıbrıs’ın siyasi tarihi, Türkiye ile bağları, bölünme süreci, Kuzey Kıbrıs’ın politik yeniden inşası ve uluslararası toplumda *Kıbrıs sorunu* olarak tanımlanan süreç ve çözümsüzlüğün nedenlerine ilişkin farklı politik bakış açılarının birbiriyle tartıştığı geniş yazın, araştırma sorunsalı çerçevesinde dikkatle incelenmiştir. Kuzey Kıbrıs’ta yayınlanan ve farklı politik eğilimlere sahip gazetelerden üçünde (*Yeni Düzen*, *Kıbrıs* ve *Avrupa/Afrika*) son iki yıl içinde, araştırma sorunsalı ile bağlantılı olan yazı, görüş ve tartışmalar incelenmiştir. Araştırma sorunsalı, varsayımları ve yöntemi üzerine Kuzey Kıbrıs’ın toplumsal, mekansal, kültürel ve

ekonomik problemleri ile ilgili çalışan bazı akademisyenlerle yapılan görüşmeler araştırma ekibinin konuya daha geniş ve farklı perspektiflerden de bakabilmelerine olanak sağlamıştır.² Görüşme yapılan akademisyenlerin bir kısmı Türkiyeli, bir kısmı ise Kıbrıslı olduğundan, Türkiyeli göçmenlerle ilgili farklı bakış açıları, araştırmacılar için ufuk açıcı olmuştur. Aynı adımda, saha araştırmasının tasarımı ve ölçeklerin tespitinde gerekli ön bilgileri içeren KKTC resmi nüfus sayımları, KKTC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın Kuzey Kıbrıs'taki göçmen işgücü ile ilgili çalışmalarını içeren yayın ve belgeler, konu ile bağlantılı yasa, yönetmelik ve ikili anlaşmalar, yerleşim yerleri ile ilgili resmi bilgiler, kent planı/haritaları ve suç istatistikleri incelenmiştir. Bu ön çalışmaların ışığında araştırmanın odakları, sınırları ve başlıca hipotezleri ile saha araştırmasının gerçekleştirileceği yerleşimler ve ölçekler belirlenmiştir.

Yukarıda söz edilen ön çalışmaların ardından üç farklı göç dalgasını içeren araştırma evreni içinden her bir dalga için farklı sorgulama teknikleri ve örneklem tipleri seçilmiştir. Bu adımda, farklı dönemlere göre niteliği değişen üç farklı göçmen grubu ile yapılacak niteliksel görüşmeleri yönlendirecek yarı yapılandırılmış ve niceliksel araştırmada kullanılacak tam yapılandırılmış soru kâğıtları (anketler), araştırmanın temel hipotezlerini sınavacak biçimde hazırlanmıştır. Gerek birinci dalga göçmenlerle yapılacak sözlü tarih görüşmelerinde, gerekse ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerle yapılacak yapılandırılmış görüşmeler, derinlemesine görüşmeler ve odak grup toplantılarında odak noktasını göç nedenleri, göçme biçimleri-trafiği, Kuzey Kıbrıs'ta yerleşme, çalışma, toplumsal-kültürel bütünleşme, toplumsal-sınıfsal statü, kimlik, toplumsal-mekânsal aidiyet ve ayrışma konularının ve sorunlarının sorgulanması oluşturacaktır. Bu sorgulamada sınanacak temel hipotezler şunlardır:

- 2 Bu çerçevede Araştırmacı Mete Hatay (PRIO Cyprus), Doç. Dr. Meral Özbek (MSGSU ve YDÜ öğretim üyesi), Prof. Dr. Şenol Bektaş (YDÜ Rektör Yardımcısı), Yrd. Doç. Dr. İbrahim Özezer (YDÜ İletişim Fakültesi öğretim üyesi), Gürdal Hüdaoglu (YDÜ öğretim üyesi ve araştırmacı gazeteci), Doç. Dr. Erdal Güray (YDÜ, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi), Muharrem Faiz (Sosyolog), Doç. Dr. Semra Galip Paşazade (Galatasaray ve Lefke Üniversiteleri öğretim üyesi), Doç. Dr. Naciye Doratlı (DAÜ Mimarlık Fakültesi Dekan yardımcısı ve Şehir Plancısı), Doç. Dr. Şebnem Önal Hoşkara (DAÜ Mimarlık Bölüm Başkanı), Yrd. Doç. Dr. Beşir Öz Meyer (DAÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi) ile görüşülmüştür.

1970'lerin ortalarından itibaren Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan göçler nitelik ve biçim değiştirerek sürmektedir (Şekil 1). Bu göçler üç farklı nitelikte göç dalgası yaratmış olmakla birlikte hepsinin ortak noktası işgücü göçü niteliğinde olmalarıdır. Bu dalgaların niteliğini, ulusal ve uluslararası politik konjonktür kadar, Türkiye'deki işgücü piyasalarının durumu ve Kuzey Kıbrıs'ın işgücü açığının niteliği de belirlemektedir. Göç bir defa başladıktan sonra göçmen ağlarını oluşturarak devam etmektedir. Göçler daima az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere olmayabilir. Kuzey Kıbrıs'ta ekonomik işbölümünde Türk göçmenlerin sınıfsal konumları, baskın TC'lilik kimliği nedeniyle "görünmez"dir. KKTC'deki Türk göçmenlerin eğitim, meslek, kırsal/kentsel köken ve geliş döneminde bağlı olarak, ekonomik, toplumsal, kültürel ve mekânsal bütünleşme ve ayrışma düzeyleri farklıdır. KKTC'deki Türk göçmenlerin vatandaşlık, kimlik ve aidiyet sorunları, dünyadaki diğer göçmenlerle benzerlikler taşıdığı gibi, Türkiye ve KKTC arasındaki Anavatan-Yavruvatan politik bağlamına bağlı olarak pek çok özgünlük barındırmaktadır. Türk göçmenlerin büyük bir kısmı mekânda ayrılmış yoksul göçmen mahallelerinde yaşamaktadır. Mekânda ayrılmış göçmen mahallelerinin göçmenlerin toplumsal bütünleşme süreçlerinde olumsuz etkisi olduğu gibi, sosyal dışlanma problemine de neden olduğu görülmektedir; Kuzey Kıbrıs'ta toplumsal kimliğin oluşumunda ve sosyalizasyon süreçlerinde Kıbrıslı olan Türk (yerli) ve Türkiye'den gelen Türk (TC'li) ayrımı belirleyici bir unsur olmaktadır.

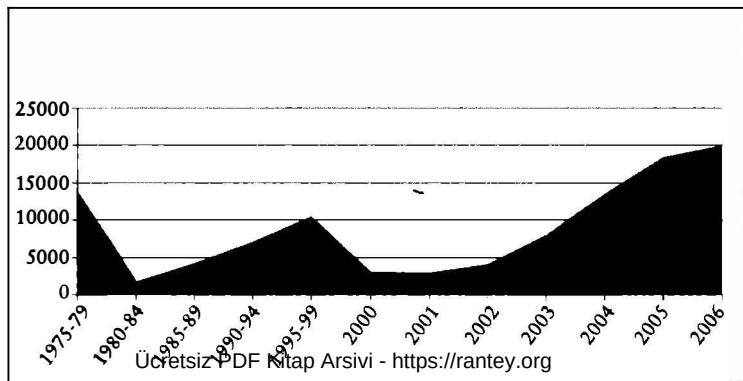
Özellikle niceliksel araştırma için hazırlanan sorularla ilgili olarak uluslararası nitelikteki göç ve göçmenlik araştırmalarında kullanılan soru kâğıdı örnekleri incelenmiş, ancak soruların Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelik göçlerin özgün yanlarını sorgulayacak biçimde hazırlanmasına dikkat edilmiştir. Niceliksel araştırmada kullanılacak anket soruları araştırma yürütücüsü ve araştırmacı tarafından hazırlanmış ve bu sorular istatistiksel tam yapılandırma için araştırma şirketine sunulmuştur. Araştırma evreninin Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmen nüfus olarak belirlenmesine karşın, bu nüfusun yerleşik ve geçici işgücünü içeren göçmenlerle, vatandaş olan ve olmayanları kapsadığı, sayıların tam olarak açıklanmadığı, Kuzey

Kıbrıs üniversitelerinde okuyan Türk öğrencilerinin ciddi bir sayıda olduğu hesaba katıldığında kimin göçmen kimin misafir olduğunun tespit edilmesi oldukça zordur. Bu nedenle, birinci dalga göçmenlerle yapılacak çalışmada, bu göçmenlerin 1975-1979 yılları arasında yerleştirilmiş oldukları 26 köy içinden 17 köy, göçmenlerin geldikleri farklı bölgeleri temsil edecek biçimde seçilmiştir. Diğer yandan, ağırlıklı kentsel alanlara yerleşen ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerle, niteliksel ve niceliksel sorgulama teknikleri kullanılarak yapılacak saha çalışması için ise, dört kentte açıkça ayrılmış göçmen mahallesi niteliğindeki 5 mahalle amaçlı olarak seçilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Göç Dalgaları, Dönemler ve Yerleşimin Niteliği

Dönemler	Yıllar	Göç Dalgaları	Yerleşilen Yer (Kırsal)	Yerleşilen Yer (Kentsel)
Birinci Dönem	1975-1979	1. Dalga	26 Köy	Gazimağusa
İkinci Dönem	1980-1999	2. Dalga		Gazimağusa Lefkoşa Girne
Üçüncü Dönem	2000-2008	3. Dalga		Lefkoşa Gazimağusa Girne Lefke

Şekil 1. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a üç göç dalgası

Göç Dalgaları, Saha Araştırması Teknikleri ve Uygulama

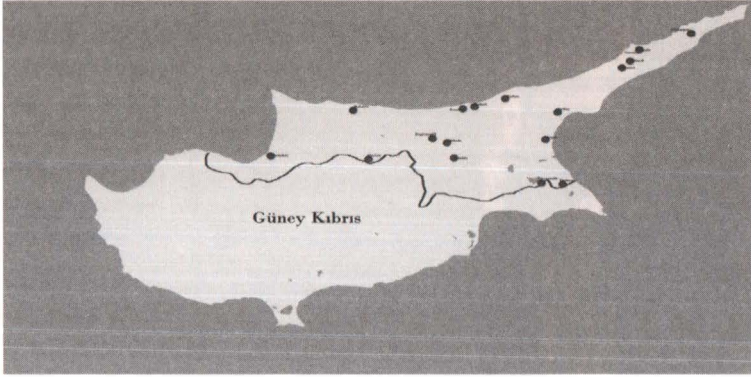
Araştırma farklı tekniklerin kullanıldığı dört boyutta gerçekleştirilmiştir (Tablo 2). Birinci boyut, birinci dalga ile Kuzey Kıbrıs'a giden ve kırsal alanlara yerleştirilen göçmenlerle sözlü tarih yöntemiyle yapılan mülakatlardan oluşmaktadır. İkinci boyut, ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerin yoğun olarak yerleşmiş olduğu belli kentsel mahallelerde niceliksel teknikle yapılan saha araştırması, derinlemesine mülakatlar ve odak grup görüşmelerini kapsamaktadır. Üçüncü boyut, üçüncü dalga göçmen işçilerle yapılan derinlemesine mülakat ve odak grup görüşmeleri ile Mersin-Taşucu limanından Kuzey Kıbrıs'a çalışmaya gidenlerle yapılan derinlemesine mülakatlardan oluşmaktadır. Dördüncü boyut ise, resmi ve kurumsal temsil gücüne sahip politikacılar, demokratik kitle örgütleri yöneticileri, akademisyenler ve uzmanlarla yapılmış derinlemesine mülakatlardan oluşmaktadır. Ancak dördüncü boyutta yapılan görüşmelerden ikisinde derinlemesine mülakat tekniği yerine sözlü tarih tekniği kullanılmıştır. Bunun nedeni, bu iki kişinin (İsmet Kotak ve Hakkı Atun) birinci dalga göçmenlerin yerleştirilmesi sürecindeki aktif politik-bürokratik rolleri ve tarihsel tanıklıklarıdır.

Araştırmanın Birinci Boyutu: Birinci Dalga Göçmenlerle Sözlü Tarih Görüşmeleri

Araştırmanın niteliksel ve niceliksel verilerinin toplanmasında ilk sırayı, birinci dalga ile gelen göçmenlerle gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmeleri almıştır. Araştırma ekibi, 1975-1979 yılları arasında Kuzey Kıbrıs'ın 26 köy ve bir kentsel mahallesine yerleştirilmiş olan birinci dalga göçmenlerle, Türkiye'den geldiği bölgelerin farklılıkları ve Kuzey Kıbrıs'ta yerleştirildikleri yerlerin dağılımı dikkate alınarak seçilen 17 ayrı köy ve Gazimağusa'nın iki kentsel mahallesinde toplam 35 sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirmiştir (Harita 1). 2007 Haziran ve Temmuz aylarında gerçekleştirilen bu görüşmelerde, bu ilk göçmenlerin göçmenlik öyküleri araştırma-

Tablo 2. Araştırmanın Boyutları, Veri Toplama Teknikleri ve Mekânlar

Etaplar	Araştırma Dönemleri	Görüşmeler	Araştırma Tekniği	Mekân
1.Etap	Haziran- Temmuz 2007	1. Dalga Göçmenler	Sözlü Tarih Görüşmesi	26 köy içinden coğrafi dağılım dikkate alınarak seçilen 17 köy ve iki kent merkezi
2.Etap	Temmuz 2007 Ocak-Şubat 2008 Mayıs-2008	2. Dalga Göçmenler 3. Dalga Göçmenler	Niceliksel Araştırma Odak Grup Der. Mülakat	Lefkoşa: Surlarıçi ve Çağlayan Mah. Gazimağusa: Zafer Mah. Girne: Liman Arkası Mah. Lefke: Karadağ Mah. Gazimağusa: Öğretim Üyeleri Girne: Emekli Askerler
3.Etap	Temmuz 2007 Ocak-Şubat 2008	3. Dalga Göçmenler	Der. Mülakat Odak Grup	Lefkoşa Girne Mersin Taşucu limanı Lefkoşa Surlarıçi
4. Etap	Mayıs 2007 Temmuz 2007 Ocak Şubat 2008 Mayıs 2008	Resmi ve Kurum Temsicileri	Der. Mülakat Sözlü Tarih	Lefkoşa ve Gazimağusa

Harita 1. Kuzey Kıbrıs'ta sözlü tarih görüşmesi yapılan köylerin coğrafi dağılımı

caların sınırlı müdahalesi ile dinlenmiş ve DVD-video sistemi ile kaydedilmiştir. Kuzey Kıbrıs'a ilk dalga ile gelen göçmenler, bugün orta yaşın üzerindedir. Yakın bir tarihte artık temsilcisi kalmayacak bu ilk dalga göçü, göçmenlerin kendi “göçmenlik öyküleri”yle belgelemenin ve bu amaçla sözlü tarih yönteminin seçilmesinin ne kadar isabetli olduğu, sahada çok daha iyi anlaşılmıştır.

Bu görüşmelerin tamamı bizzat proje yürütücüsü ve araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde, birinci dalga göçmenlerden doğdukları yerden başlayarak hayat hikâyelerini anlatmaları istenmiştir. Ancak bu hikâye, araştırmacılar tarafından göçmenlerin temel sosyo-ekonomik ve kişisel etmenlerle göçme biçimleri ve göçtükleri yerde tutunma-tutunamama süreçlerini (toplumsal, kültürel, ekonomik ve mekânsal bütünleşme) ortaya çıkaracak biçimde sorularla yönlendirilmiştir. Bu görüşmelerin her biri 1 ila 3 saat arasında gerçekleşmiştir. Sözlü tarih yöntemi ile yapılan görüşmelerde görüşme yapılan kişinin hayat hikâyesi, belli bir tarihsel döneme ilişkin önemli ayrıntıları barındırma kapasitesi taşıdığından, müdahale edilmeden dinlenmiştir. Bu nedenle 37 soru çerçevesinde yönetilen görüşmede, soruların anlatıcının hikâyesini fazla bozmadan sorulmasına dikkat edilmiştir.

Sözlü tarih görüşmesi yapılan 17 köy ve iki kentsel mahalle şunlardır: Alayköy, Paşaköy, Değirmenlik (Lefkoşa Bölgesi); Yarköy,

Bölünmüş Lefkoşa ve sınırda Türkiyeli göçmen çocuklar.

Sipahi Köyü, Gelincik Köyü, Güvercinlik, Aygün Köyü (Gazimağusa ve İskele Bölgesi); Ziyamet Köyü, Dipkarpaz (Karpaz Bölgesi); Malatya Köyü, İncesu Köyü, Tepeköy, Esentepe Köyü, Bahçeli Köyü, Tatlısu Köyü (Girne Bölgesi); Aydıncıköy (Güzelyurt Bölgesi); Derinye ve Zafer mahalleleri (Gazimağusa).

Araştırma ekibi bu kapsamda, birinci dalga göç süreçlerinin hem mimarı ve aktörü, hem de tanıdığı olan iki Kıbrıslı Türk bürokrat/politikacı ile iki ayrı sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirmiştir. Bu görüşmelerden ilki, birinci dalga göçmenlerin yerleştirilme sürecinde hem profesyonel bir mimar ve şehir plancısı olarak, hem de dönemin İskân ve Bayındırlık Bakanı İsmet Kotak'ın müsteşarı olarak aktif görev alan Hakkı Atun'la iki görüşme biçiminde yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen çok değerli bilgiler, araştırmacılar için gerek konunun kavranmasında, gerekse birinci dalga göçmenlerle yapılacak sözlü tarih görüşmelerinde köylerin seçimi ve görüşmelerin yönetilmesinde büyük kolaylık sağlamıştır. Araş-

tırma ekibinin bu kapsamda gerçekleştirdiği bir diğer önemli sözlü tarih görüşmesi ise, birinci dalga göçmenlerin Türkiye’den talep edilmesi ve yerleştirilmesi sürecinin en önemli politik aktörlerinden olan ve süreci yöneten, KTFD’nin ilk İskân ve Bayındırlık Bakanı İsmet Kotak ile yapılan görüşmedir. Bu görüşme birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinin tamamlanmasından sonra yapılmıştır. Araştırmacılar birinci dalga göçmenlerle yaptıkları sözlü tarih görüşmelerinden elde ettikleri ilk sonuçlar sayesinde, sürecin birincil aktörlerinden biri ve tanığı olan bu önemli politik şahsiyetle çok verimli bir sözlü tarih görüşmesi gerçekleştirebilmişlerdir. Bu kapsamda sözlü tarih görüşmesi yapılan bir diğer önemli politik aktör ise Rauf Denктаştır. Ancak Rauf Denктаştır bu göçün gerçekleşme biçimini, göçmenlerin yerleştirilmelerini ve bu konuda o dönem ortaya çıkan politik tartışmaları aktarmaktan çok, hâlâ Kıbrıs’ın en önemli sorunu olarak gördüğü Kıbrıslı Türklerin var olma mücadelesinin nasıl yürütüldüğüne yönelik bir anlatımı tercih etmiştir.

Araştırmanın İkinci Boyutu: Üç Dalganın Temsil Edildiği Kentsel Göçmen Mahallelerinde Saha Çalışması

Teşviklerin sona ermesi ile 1979 yılından itibaren düşüşe geçen Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a göçler, 1980’li yılların ortalarına doğru farklı nitelikteki yeni bir dalga ile yeniden yükselmeye başlamaktadır. Bu ikinci dalganın birinci dalgadan en önemli farkı iki devlet arasında yapılan ve belli ekonomik, sosyal teşvikler içeren bir anlaşmaya dayanarak değil, bireysel kararlara dayalı ekonomik göçler olmalarıdır. Buna bağlı olarak da, ikinci dalga kırsal değil kentsel alanlara yönelmektedir. Bu ikinci dalganın ardından yine niteliği farklı olan bir üçüncü göç dalgası da, 2000’lerin başında yükselmeye başlayacaktır (Şekil 1). Birinci ve ikinci dalgalarla oluşan kentsel göçmen mahalleleri, bu üçüncü dalga ile gelen, çoğu zaman enformel işgücü konumundaki yoksul göçmenler için tutunma mekânları olmaktadır.

Tam yapılandırılmış soru kâğıtları ile uygulanan saha araştırması için, ikinci ve üçüncü dalga ile gelen göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları Lefkoşa, Gazimağusa, Girne ve Lefke'de sosyo-mekânsal olarak ayrılmış 5 kentsel göçmen mahallesi amaçlı olarak seçilmiştir. Ocak-Mart 2008 tarihleri arasında bu mahallelerde gerçekleştirilen saha çalışması için hazırlanan tam yapılandırılmış soru kâğıdı, proje yürütücüsü ve proje araştırmacısı ile saha çalışmasını uygulayacak olan profesyonel araştırma şirketi uzmanları arasında uzun süren verimli tartışmalar sonucunda hazırlanmıştır. Bu soru kâğıdının hazırlanmasında, temel araştırma varsayımlarını sınyacak soruların yanı sıra, niteliksel datanın çözümlenmesi sürecinde ortaya çıkan ara sonuçlar da önemli rol oynamıştır. Proje yürütücüsü ve araştırmacı tarafından hazırlanan yaklaşık 200 soruluk ham soru kâğıdı, 88 soruluk tam yapılandırılmış soru kâğıdı haline getirilmiştir.

Araştırmanın uygulanacağı kentsel mahalleler, öncelikle KKTC'nin üç büyük kentinde (Lefkoşa, Gazimağusa ve Girne) sosyo-mekânsal olarak ayrılmış dört mahalle olarak seçilmiştir. Ancak niteliksel verinin toplandığı araştırmanın birinci etabından çıkan sonuçlarda, Lefke kentinde de 2000'li yılların başından itibaren eski bir kentsel çöküntü alanına³ Türkiye'den üçüncü dalga ile gelen yoksul göçmenlerin yerleşerek sosyo-mekânsal olarak ayrılmış yeni bir göçmen mahallesi oluşturdukları görülmüştür. Bu nedenle Lefke'deki bu küçük ölçekli mahalle de araştırmaya dahil edilerek, araştırma üç yerine dört kentteki göçmen mahallelerini kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu çerçeve içinde araştırmanın gerçekleştirildiği mahalleler şunlardır:

Gazimağusa: Zafer Mahallesi

Lefkoşa: Surlariçi ve Çağlayan Mahalleleri

Girne: Liman Arkası (Türk) Mahallesi

Lefke: Karadağ Mahallesi

3 Ada'daki İngiliz egemenliği döneminde 1914'ten itibaren Cyprus Mines Corporation (CMC) adlı ABD'li maden şirketi tarafından işletilen Lefke'deki bakır madenlerinde çalışan işçiler için inşa edilen işçi konutları, CMC'nin 1974'te bölgede bakır çıkarmayı bırakmasıyla birlikte boşalmış ve zaten çok kötü çevre koşullarına sahip olan bu mahalle hızla çöküntü alanına dönüşmüştür.

Kuzey Kıbrıs'a üç farklı dönemsel göç dalgasıyla gelen göçmenler, geldikleri dalganın niteliğine bağlı olarak kentsel mekânda yer seçmektedirler. Bu çerçevede birinci ve ikinci dalga göçmenler arasında kentsel alanlara yerleşenler, en yoğun olarak iki mahallere yerleşmişlerdir. Bu mahalleler Gazimağusa'da 1974'ten sonra Güney'e geçen Rumlardan boşalan ve kentin 1960'lardan itibaren orta sınıf banliyösüne dönüşmüş olan Maraş'ın devamı olan bölge (Zafer Mahallesi); Lefkoşa'da ise Kıbrıslı Türklerin 1963'te şiddetlenen toplumlararası çatışma nedeniyle sığındıkları ve 1974'ten sonra Kuzey Kıbrıs'ta güvenliğın sağlanmasıyla hızla boşalttıkları ve kentsel çöküntü alanına dönüşen Surlarıçi bölgesidir.

Gazimağusa Zafer Mahallesi, 1974'ten sonra Türkiye'den gelen (getirtilen) göçmen gruplarının toplu olarak yerleşmeleri nedeniyle geldikleri yerin adıyla anılan Antalyalılar Mahallesi, Veyseller Mahallesi (Mersin'in bir köyü), Karakeşliler Mahallesi (Giresun'un bir köyü) ve Harika Mahallesi gibi alt mahallelerden oluşmaktadır. Zafer Mahallesi'nde uygulanan anketlerde bu alt mahalleler dikkate alınmıştır (Harita 2).

Mağusa, Yukarı Maraş Bölgesinde, onarılmış tipik bir Kıbrıs evi.

Harita 2. Gazimağusa / Maraş ve Zafer Mahalleleri

Lefkoşa'da büyük bir göçmen gettosuna dönüşmüş olan Surla-riçi Mahallesi ile surların hemen dışında, surlara bitişik bir mahalle olan ve yine Kıbrıslı orta sınıfların modern banliyölere taşınarak boşaltma eğilimine girdikleri Çağlayan Mahallesi, özellikle son iki dalga Türkiyeli göçmenler için bir mekânsal tutunma noktası olarak işlev görmektedir. Bu nedenle Lefkoşa'da bu iki mahalle amaçlı olarak seçilmiştir (Harita 3).

Girne kentinde, Gazimağusa ve Lefkoşa'da olduğundan farklı olarak sosyo-mekânsal olarak açıkça ayrılmış tek bir göçmen mahallesi bulunmamaktadır. Bunun nedeni 1974 sonrasında Kuzey Kıbrıs'a yerleştirilen Türkiyeli göçmenlerin Girne'nin kent merkezine değil, çoklukla Rumlardan boşalan çevre köylere yerleştirilmiş olmalarıdır. Girne kentine daha çok, 1974'ten sonra Güney Kıbrıs'tan gelen kentli Kıbrıslı Türkler yerleştirilmiştir. Türkiye'den ikinci ve üçüncü göç dalgalarıyla gelenlerin bir kısmı Girne kent merkezine yerleşmişse bile bu bir göçmen mahallesi yaratabilecek büyüklükte olmadığı gibi, Girne'de kente ucuz işgücü olarak gelen üçüncü dalga göçmenlere küvez işlevi görececek bir

Harita 3. Lefkoşa / Surlariçi ve Çağlayan Mahalleleri

kentsel mekân da bulunmamaktadır. Girne’de ayrılmış bir göçmen mahallesi bulunmamakla birlikte, Türkiye’den Kıbrıs’a çalışmak üzere gelen göçmenlerin yerleşim yeri olarak tercih ettikleri bölge, Liman Arkası Mahallesi’dir. Bu mahalle, tarihsel olarak Kıbrıslı Türklerin yaşadığı eski bir kentsel mahalledir. Kıbrıslı orta sınıflar bu mahalleleri boşaltarak yeni inşa edilen kent merkezi dışında kalan modern sitelere taşındıklarından, bu mahalleler göçmen işgücü için ucuz barınma olanağı sağlamaktadır. Diğer yandan, 1974’ten sonra Kıbrıs’a yerleşen bazı emekli asker ve bürokratlar Girne’de kentsel mekânda dağınık olarak yerleşmişlerdir. Bu nedenle niceliksel araştırmada Girne kentinde amaçlı olarak seçilen mahalle, Türk göçmenlerin daha yoğun olduğu Liman Arkası Mahallesi olmuştur (Harita 4).

Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a üçüncü göç dalgasının iyice güçlendiği 2000’li yıllardan itibaren, Lefke’nin eski bir çöküntü alanı olan Yukarı Karadağ Mahallesi bir göçmen yerleşmesine dönüşmeye başlamıştır. İnşaat ve narenciyede çalışacak ucuz ve becerisiz işgücü ihtiyacı ile Lefke’de bakır madeninin kapanmasıyla boşal-

Harita 4. Girne / Liman Arkası Mahallesi

miş ve kısa zamanda çöküntü alanına dönüşmüş eski maden evlerinin olduğu bir mahallenin varlığı birleşince, Türkiye'den üçüncü dalga ile gelen yoksul göçmenler için yeni bir mekânsal tutunma noktası doğmuştur. Bu nedenle Lefke'nin Yukarı Karadağ Mahallesi amaçlı olarak seçilmiştir (Harita 5).

Araştırmanın gerçekleştirileceği mahallelerde yaşayan Türkiye doğumlu ve ana babası Türkiye doğumlu olan nüfus, KKTC'de 2006'da yapılan nüfus sayımının açıklanan verilerine bağlı olarak tespit edilmiştir. Bu nüfus üzerinden tespit edilen örneklem hacmine göre, Lefkoşa'da 333, Gazimağusa'da 112, Girne'de 37 ve Lefke'de 19 anket uygulanmıştır. Anketlerin örneklem hacmi ve kentsel mahallelere dağılım oranlarının belirlenmesinde, KKTC 2006 Nüfus Sayım Resmi Sonuçları yanında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yabancı işgücü ile ilgili verilerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın örneklem tipi, evrenin dağılık elemanlarına ulaşmakta zorluk yaşanabilecek durumlarda kullanılan uygun bir örneklem tipi olmasından dolayı küme örneklem olarak ter-

Harita 5. Lefke / Yukarı Karadağ Mahallesi

cih edilmiştir. Ancak bu örneklem tipinde dikkate alınmayan yaş, toplumsal cinsiyet ve meslek kotaları ile birlikte uygulanmıştır. Araştırmanın ölçeklerinin belirlenmesinden ve mahallelerin seçiminden sonra araştırma yürütücüsü ve araştırmacı bu mahallelere giderek mahallelerin ileri gelenleri, cemaat liderleri ve esnafı ile ön görüşmeler yapmışlardır. Araştırmayı uygulayacak profesyonel araştırma şirketine ve anketörlere mahallede yapılan gözlem ve görüşmeler aktarılmış ve mahalleler hakkında bilgi verilmiştir. Mahallelerde tam yapılandırılmış soru kâğıtları ile yüz yüze görüşmeyi gerçekleştirecek anketör grubu, Doğu Akdeniz ve Yakın Doğu Üniversitelerindeki Sosyal Bilimler lisans ve yüksek lisans öğrencileri arasından, daha önce saha araştırması deneyimleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Yüz yüze görüşme ile uygulanan anketlerde, bir anketin cevaplanma süresi ortalama 40 dakika sürmüştür. Niceliksel araştırmada toplam 501 anketli bir örneklem hacmi olmasına karşın, soru kâğıdının bazı sorularında hane halkının tamamına dair veri toplanması amaçlandığından, örneklem hacmi bazı sorularda 1847 kişiye kadar genişlemiştir. Bu sorular

dışında, hanede hane reisliği dikkate alınmadan, hanedeki 16 yaş üstü olanlarla cinsiyet ve yaş kotaları dikkate alınarak yüz yüze görüşme tekniği ile soru kâğıdı uygulanmıştır. Anketörler saha çalışmasındaki farklı deneyimlerini saha notları biçiminde tutarak proje sorumlusuna iletmışlerdir.

İkinci ve Üçüncü Dalga İçinde Sınıfsal Olarak Ayrışan Meslek Grupları ile Odak Grup Görüşmeleri ve Derinlemesine Mülakatlar

Araştırma sorunsalında ikinci ve üçüncü göç dalgaları olarak tanımlanan dönemlerde göçmenlerin ağırlığını, maddi kazanç fırsatlarını değerlendirmek üzere Kuzey Kıbrıs'a göçen, belli niteliklerde ticaret erbabı, yarı-vasıflı işgücü, siyasi ilişkiler ve göçmenlik ağlarını kullanan maddi fırsat arayıcılar ile vasıfsız, yoksul enformel işçiler oluşturmaktadır. Ancak bu iki dalgayı kapsayan dönemde (1980'lerin ortalarından günümüze) KKTC'deki yeni maddi kazanç olanaklarını değerlendirmek üzere, sınıfsal olarak diğer göçmenlerden farklı bazı meslek grupları da Kuzey Kıbrıs'a göçmüştür. Bu gruplar, toplumsal statü ve sınıfsal konumlarından dolayı Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı göreceli yoksul göçmen mahallelerinde değil, Kıbrıslı orta ve üst-orta sınıfların yaşadığı modern mahallelerde yaşamaktadırlar. Bu grup içinde KKTC üniversitelerinde ders veren tam kadrolu öğretim elemanları, emekli olduklarında Kıbrıs'a yerleşen rütbeli askerler, turizm ve hizmet sektörlerinin bilgi-beceri yoğun bölümlerinde çalışan uzmanlar ve hizmet ve inşaat sektörüne yatırım yapan işadamları bulunmaktadır. Türkiyeli göçmenler içinde sayısal olarak küçük bir oranda olmalarına rağmen, göçmenliğin farklı boyutlarını yansıtmalarından dolayı bu kesimi temsil edecek belli meslek grupları ile 9 derinlemesine mülakat görüşmesi ve bir odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Derinlemesine mülakatlar, Türk ordusunda muvazzaf subay oldukları dönemde KKTC'de görev yapmış ve emekli olduktan sonra Kıbrıs'a yerleşmiş dört asker emeklisi, bir kumarhane (casino) müdürü, bir banka müdürü, bir işadamı ve

iki öğretim üyesi olmak üzere toplam 9 kişiyle yapılmıştır. Odak grup görüşmesi ise Doğu Akdeniz Üniversitesi öğretim üyelerinden oluşan sekiz kişilik bir grupta gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Üçüncü Boyutu: Üçüncü Dalga Göçmenlerle Odak Grup, Derinlemesine Mülakatlar ve Görüşmeler

Lefkoşa - Girne Çalışması

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a 2000'lerin başlarından itibaren yükselmeye başlayan üçüncü göç dalgası, ilk iki dalgadan farklı nitelikte yeni bir göç dalgasıdır. Bu son göç dalgası nitelik açısından, yeni uluslararası enformel işgücü hareketleriyle ve dünyadaki kentsel yoksulluk alanlarına yığılan yeni göçmen-enformel emeğin kentsel mekânda etnik-sınıfsal dışlanması ile paralellikler taşımaktadır. Bu nedenle üçüncü göç dalgasının analizi için yapılacak saha araştırmasında derinlemesine mülakat ve odak grup teknikleri kullanılmıştır. Enformel, güvencesiz -bazı durumlarda kaçak- ve sürekli olmayan çalışma koşulları dikkate alındığında üçüncü dalga göçmenlerle yapılacak görüşmelerde niteliksel tekniklerin daha verimli olacağı düşünülmüştür. Bu kapsamda üçüncü dalga göçmenlerin yoğun olarak yaşamakta olduğu ve bu nedenle de tam anlamıyla dışlanmış bir yoksulluk bölgesi konumunda olan Lefkoşa Surlariçi Mahallesi araştırmanın bu bölümünde merkez olarak seçilmiştir.

Proje asistanının yönetiminde 4 kişiden oluşan araştırma ekibi, Temmuz 2007'de Surlariçi bölgesinde üçüncü dalga ile gelen işçilerin kaldıkları bölgede bir pansiyonda kalarak bir yandan göçmen işçilerin gündelik yaşamları ile ilgili katılımcı gözlemde bulunmuşlar, diğer yandan da bu işçilerle derinlemesine mülakatlar gerçekleştirmişlerdir. Proje yürütücüsü ve araştırmacı, Lefkoşa Surlariçi çalışmasını gerçekleştiren araştırma ekibi ile her akşam Surlariçi Mahallesi'nde buluşarak gözlem raporlarının aktarıldığı 1 saatlik toplantılarla bu çalışmayı denetlemişlerdir. Proje yürütücüsü ve araştırmacı Lefkoşa Surlariçi kentsel yoksulluk alanında bulunan

ve Türkiyeli göçmen işçilerin kaldıkları *işçi yatı evlerinde* yapılan görüşmelere bizzat katılmışlar ve bu evlerde yaşayanlardan oluşturulan bir odak grup toplantısını yönetmişlerdir. Proje yürütücüsü ve araştırmacı, bu bölgede *işçi yatı evleri* ve işçilerin kaldığı pansiyonların sahip ve yöneticileri ile yaptıkları görüşmelerde, Lefkoşa Surlarıçi Mahallesi'nin çöküntü bölgesine dönüşmesi süreci ile buranın yoksul göçmen işçiler için küvez haline gelmesi arasındaki bağlantıyı sorgulamışlardır.

Lefkoşa Surlarıçi bölgesi, çalışma izni olan ve olmayan göçmen erkek işgücünün yanında, ailecek gelen üçüncü dalga göçmenleri de barındıran bir yoksulluk alanıdır. Bu aileler çoğu zaman sıhhi olmayan bakımsız evlerde, birkaç aile bir arada ya da geniş aile-akraba halinde yaşamaktadırlar. Bu ailelerle konutlarında gerçekleştirilen derinlemesine mülakatlardan bazılarını proje yürütücüsü ve araştırmacı da katılmıştır. Üçüncü dalga göçmen işçilerle yapılan derinlemesine mülakatlar Lefkoşa Surlarıçi Mahallesi'nin dışında, Girne ve Lefkoşa'da inşaat işçisi olarak çalışan ve inşaat şantiyelerinde kalan göçmen işçilerle ve turizm-hizmet sektöründe çalışan vasıfsız, yarı-vasıflı işçilerle de gerçekleştirilmiştir. İnşaatlarda kalan işçilerle yapılan mülakatlar, araştırma ekibindeki iki erkek öğrenci tarafından inşaatların şantiyelerinde gerçekleştirilmiştir. Lefkoşa ve Girne'de toplam 79 işçi ile yapılan görüşmeler, 12 kişilik bir odak grup görüşmesi ile 67 derinlemesine mülakattan oluşmaktadır. Bu mülakatlar ve odak grup görüşmeleri yarı yapılandırılmış 21 soru çerçevesinde yönlendirilmiştir. Araştırmanın bu aşamasında, ayrıca konu ile bağlantılı, resmi ve sivil toplum kurum ve kuruluş temsilcileri ile 11 adet derinlemesine mülakat gerçekleştirilmiştir.

Mersin -Taşucu Limanı Çalışması

Araştırmanın, üçüncü dalga göçler ve göçmenlerle ilgili bu aşamasında bir diğer saha çalışması da Mersin-Taşucu limanında gerçekleştirilmiştir. Taşucu limanı üçüncü dalga göçlerin Kuzey Kıbrıs'a

en yoğun çıkış noktası olmasından dolayı, buradan hareket eden göçmenlerle görüşme yönteminin kullanıldığı bir haftalık bir çalışma yapılmıştır. Proje asistanı ve projede çalışan bir yüksek lisans öğrencisinden oluşan araştırma ekibi, Taşucu limanında yarı yapılandırılmış soru kâğıtları ile kontrol edilen 22 görüşme gerçekleştirmişlerdir.

Araştırmanın Dördüncü Boyutu: Resmî, Kurumsal ve Demokratik Kitle Örgütleri Temsilcileri ile Yapılan Görüşmeler ve Arşiv / Belge Çalışması

Araştırma verilerinin toplanmasında dördüncü boyutu, KKTC’de siyasi aktörlerin, resmî kurumların, meslek odalarının, sendika ve derneklerin Türkiye’den göçler ve göçmenler konusundaki bakış açılarını ve göçmen temsillerini tespit edebilmek üzere yapılan 27 derinlemesine mülakat oluşturmaktadır (Tablo 3). Bu mülakatlar da, göçmenlerin ekonomik, toplumsal ve mekânsal konumlarının resmî ve kamusal alandaki temsilleri ve bu temsilleri oluşturan meşrulaştırıcı söylemler ve politikalar sorgulanmaktadır.

Tablo 3. Görüşme yapılan resmî kurum ve demokratik kitle örgütleri temsilcileri

Siyasi Aktörler	Resmî Kurumlar	Göçmen Dernekleri	Meslek Odaları ve Birlikleri	Demokratik Kitle Örgütleri
Rauf Denktaş KTFD Kurucusu, KKTC ilk Cumhurbaşkanı	Aziz Gürpınar Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı	Enver Dinçer Türk Göçmenler Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı	Ahmet Ulaş KTMMOB Başkanı	Mehmet Seyis Dev-İş Sendikası Başkanı
Mehmet Ali Talat KKTC Cumhurbaşkanı	Pervin Güler KKTC Polis Genel Müdür Muavini	Abdullah Atlar Hataylılar Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı	Ertan Öztekin KTMMOB Şehir Plancıları Odası Başkanı	Tahir Gökçebel Kıbrıs Türk Öğretmenler Sendikası Merkez Yönetim Kurulu Üyesi

Siyasi Aktörler	Resmi Kurumlar	Göçmen Dernekleri	Meslek Odaları ve Birlikleri	Demokratik Kitle Örgütleri
İşmet Kotak KTFD ilk İmar İskân ve Re- habilitasyon Bakanı	Fatma Aş- cıoğulları KKTC Yük- sek Mahkeme Genel Mü- dürü	Muharrem Söy- lemez 1974 Gazileri Derneği Yönetim Kurulu Üyesi	Ekrem Z. Bo- damyalızade KTMMOB Mimarlar Oda- sı Başkanı	
Hakkı Atun Birinci dalga göçmenlerin yerleştirilme- sinden sorumlu İmar İskân ve Rehabilitasyon Bakanı Müs- teşarı	Hüseyin Kasapoğlu Lefkoşa Cezaevi Mü- dürü	Oruç Kaya Pir Sultan Abdal Derneği Yönetim Kurulu üyesi	Cafer Gürcafer Kıbrıs Türk Müteahhitler Birliği Başkanı	
Ünal Akif 1976-1986 Dönemlerinde Sanayi ve Ti- icaret Bakanı, İktisatçı		Özdemir Gül Hacı Bektaş-ı Veli Derneği Başkanı	Bülent Yükseliş Kıbrıs Türk İn- şaat Taşeronları Birliği Başkanı	
Hasan Sarıca KKTC Cum- hurbaş başkanlığı Koordinatörü, Dev-İş Sendika- sı kurucusu ve eski başkanı		Hüseyin Kurt Hacı Bektaş-ı Veli Derneği Gençlik Kolu Başkanı	Hürrem Tulga Kıbrıs Türk Esnaf ve Zana- atkarlar Odası Başkanı	
Oktay Kayaalp Gazimağusa Belediye Baş- kanı			Bahadır Gazi Mahmudoğlu Kıbrıs Türk Esnaf ve Zanaatkarlar Odası Sekreteri	
Türkekul Kurt- tekin Türkiye Cum- huriyeti Lefko- şa Büyükelçisi				

Araştırmanın bu boyutunda yapılan bir diğer çalışmada ise, KKTC’de ulaşılan resmi belgeler ham istatistikler ve bazı arşiv belgeleri araştırma sorunsalı çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu çerçevede incelenen belgelerden elde edilen ham veri, araştırmacılar tarafından belli programlarla işlenerek gerekli istatistiksel grafikler elde edilmiştir.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Birinci Göç Dalgası: Farklı Bir Göçmenliğin Sözlü Tarihi

Esasında ilk yerleşimi, Girne'de Bahçeli Köyü'ne yaptığımızda, insanların bir türlü yerleşmek istemediğini, bir soğukluk hissettiğini, hatta oturup ağladıklarını gördüm. Orada askerin temsilcisi var, ben o zaman müsteşarım, Sayın Bakanım (İsmet Kotak) var. Böyle sıkıntılı bir anda insanın, o mizahi duygusu öne çıkabiliyor... Orada şöyle bir espri yapmıştım: "Ya, dedim bu köyden kaçan insanlar (Rumlar) Güney'de ağlıyor, biz bu köylere insan yerleştirmeye çalışıyoruz, getirdiğimiz insan da Kuzey'de ağlıyor. Ya, bu nasıl iştir? İki taraf da ağlıyor... Giden ağlıyor, gelen ağlıyor." Hiç unutmuyorum bunu...

(Hakkı Atun, Haziran- 2007, Köşklüçiftlik-Lefkoşa)

Sözlü Tarih Görüşmelerinde Örneklemin Profili

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih çalışmasında örneklemin oluşturulmasında iki kıstas dikkate alınmıştır. Bunlardan birincisi göçmenlerin Türkiye'den

geldikleri bölgelerin örneklem içinde temsil edilebilmesidir (Tablo 4). Örneklem seçiminde ikinci kıstas ise birinci dalga göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ta yerleştirildikleri/yerleştikleri kırsal ve kentsel yerleşimlerin coğrafi dağılımına dikkat edilmesidir (Tablo 5). Bu kıstas çerçevesinde, sadece Türkiye'den gelenlerin yerleştirildiği/yerleştiği 26 köy (Adaçay, Aygün, Ardahan, Bafra, Bahçeli, Derince, Dikarpaz, Dört Yol, Esentepe, Gayretköy, Gelincik, Güvercinlik, Kaplıca, Kayalar, Korkuteli, Mersinlik, Pamuklu, Ulukışla, Tatlısu, Tirmen, Sadrazam, Sipahi, Taşlıca, Turnalar, Yamaçköy, Yarköy), Güney Kıbrıs'tan gelen göçmenlerle birlikte yerleştirildikleri/yerleştikleri 5 köy (Değirmenlik, İncesu, Aydıncık, Alayköy, Paşaköy) ve bir kentsel bölge (Gazimağusa -Maraş) içinden coğrafi dağılım dikkate alınarak 17 köy ve bir kentsel bölge örneklem olarak seçilmiştir.

Sözlü tarih görüşmelerinin yapıldığı köyler ve iki kentsel mahallede de görüşme yapılan birinci dalga göçmenlerin ağırlığını erkekler oluşturmaktadır. Gerek aile içinde göç etme kararının verilmesinde, gerekse köy olarak göçme kararının verilmesinde söz sahibi olan erkekler sürecin bürokratik ve maddi işleyişini daha iyi aktarmaktadırlar. Ancak gerek göçe karar verirken, ge-

Tablo 4. Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin geldikleri bölgelere göre dağılımı

Türkiye'den Geldikleri Bölgeler		Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Geçerli	Ege	3	8,6	8,8	8,8
	Akdeniz	11	31,4	32,4	41,2
	Karadeniz	5	14,3	14,7	55,9
	İç Anadolu	4	11,4	11,8	67,6
	Doğu Anadolu	9	25,7	26,5	94,1
	Güneydoğu	2	5,7	5,9	100,0
	Toplam	34	97,1	100,0	
Geçersiz		1	2,9		
Toplam		35	100,0		

Tablo 5. Sözlü tarih görüşmelerinin göçmenlerin K. Kıbrıs'ta yerleştirildikleri yere göre dağılımı

Yerleşim		Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Geçerli	Değirmenlik (üç mahalle)	5	14,3	14,7	14,7
	Surlarıçi Bölgesi	1	2,9	2,9	17,6
	Paşaköy	2	5,7	5,9	23,5
	Alayköy	2	5,7	5,9	29,4
	Malatya Köyü	3	8,6	8,8	38,2
	Esentepe Köyü	1	2,9	2,9	41,2
	İncesu Köyü	1	2,9	2,9	44,1
	Bahçeli Köyü	1	2,9	2,9	47,1
	Tatlısu Köyü	2	5,7	5,9	52,9
	Maraş Bölgesi	2	5,7	5,9	58,8
	Ziyamet Köyü	2	5,7	5,9	64,7
	Aygün Köyü	1	2,9	2,9	67,6
	Maraş-Derinya	3	8,6	8,8	76,5
	Gelincik Köyü	2	5,7	5,9	82,4
	Dipkarpaz	1	2,9	2,9	85,3
	Yarköy	1	2,9	2,9	88,2
	Sipahi köyü	1	2,9	2,9	91,2
	Maraş-Veyseller Bölgesi	1	2,9	2,9	94,1
	Aydinköy	1	2,9	2,9	97,1
	Maraş Bölgesi	1	2,9	2,9	100,0
	Toplam	34	97,1	100,0	
Geçersiz		1	2,9		
Toplam		35	100,0		

rekse göç edildikten sonra yaşanan göçmenlik süreçlerini kadınların erkeklerden farklı yaşadıkları ve yorumladıkları varsayımı ile örneklem belli bir oranda kadını kapsayacak biçimde oluşturulmuştur.

Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin göç ettikleri yıllara göre dağılımları, bu dalganın yoğunluğunun yıllara göre dağılımını ortaya koyması açısından önemlidir.

Tablo 6. Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin cinsiyete göre dağılımı

Cinsiyet		Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Geçerli	Kadın	12	34,3	34,3	34,3
	Erkek	23	65,7	65,7	100,0
	Toplam	35	100,0	100,0	

Tablo 7. Sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin göç ettikleri yıllara göre dağılımı

Yıllar		Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Geçerli	1975	20	57,1	57,1	57,1
	1976	6	17,1	17,1	74,3
	1977	6	17,1	17,1	91,4
	1978	3	8,6	8,6	100,0
	Toplam	35	100,0	100,0	

Kuzey Kıbrıs'ta Göçmen İhtiyacını Yaratan Koşullar

Kıbrıs'ta 1950'li yıllarda yükselmeye başlayan, 1963-68 yılları arasında Kıbrıslı Türklerin güvenlikleri nedeniyle yaşadıkları köyleri terk ederek enklavlara sığınmasına neden olan ve 1974'te Türkiye'nin askeri müdahalesi ile son bulan etno-dinsel çatışma süreci, nüfusun Ada ölçeğindeki coğrafi dağılımında dramatik değişikliklere neden olmuştur. 1974 öncesinde, Türklerin güvenliklerini sağlamak için enklavlara sığınmaları ya da Kıbrıs'ı bütünüyle terk etmek zorunda kalmaları, Ada'daki iki toplum arasında 19. yüzyılın sonlarında başlayan eşitsiz güç ve nüfus dağılımını daha da derinleştirmiştir. Kıbrıs'ın 1878'de İngiliz İdaresi'ne geçmesinden itibaren sürekli nüfus kaybeden Kıbrıslı Türklerin beşeri ve ekonomik sermayeleri zayıflamış ve nüfus olarak azınlık pozisyonuna düşmüşler-

dir. Buna bağlı olarak da, siyasi ve ekonomik açıdan ciddi bir güç kaybı yaşamışlardır. Bu nedenle 1974'te Ada'nın politik coğrafya olarak ikiye bölünmesi, Kıbrıslı Türklere yıllardır süren mekânsal izolasyonlarını ve politik güç kayıplarını bir anda ortadan kaldıran bir politik-coğrafi pozisyon sağlamıştır. Bu pozisyonu, dönemin politik ve bürokratik aktörlerinden Hakkı Atun, kendisi ile yapılan sözlü tarih görüşmelerinde adeta bir mucize olarak tarif etmektedir:

Şimdi 21 Aralık 1963'te 25 bin insanımız ansızın iç göç durumunda kaldı. 105 köyümüz göçe zorlandı. Bu köyler bilahare tahrip edildi, Ada'nın dört bir yanında. Çünkü Rum bir plan uyguluyordu bunun ismi Akritas Planı idi. Bu plana göre, bizi şöyle veya böyle göçe zorlamak, zorluk içerisinde itmek ve bilahare Kıbrıs'ın dışına göçe zorlamak boyutu vardı bu planın... Biz, 63'te başımıza gelen siyasi dışlanma yetmezmiş gibi, bir de 25 bin göçmenimizin bütün Ada sahında yeniden yerleştirilmesi söz konusu oldu. Rumlar bunu çok bilinçli olarak bize uygulamaya başladılar ve insanı bütün haklardan da mahrum bırakarak. Yani hükümetteki ortaklıktan tutunuz, yeme içmeye kadar, çocuğun sütünden, sebze meyveye kadar, stratejik malzemedir diye tuğla, çimento, kirece kadar bize bir blokaj uyguladılar... Neticede 74'e kadar tamamiyle bir açık hava hapis hanesinde yaşamış gibi... Ve bu 25 bin göçmenimizi de -biz o zamanın genç bir mimar kişisi olarak bu ekibin içinde yer aldım- benimle beraber çalışan bir ekiple, Ada'nın dört bir yanına yerleştirdik. Bunun mali külfeti olan, 1,5 milyon Kıbrıs lirası da Türkiye tarafından karşılandı. Bu 25 bin insan Kıbrıslı Türktüler ve bu dediğim savunması zor yerlerden kaçırılarak, öldürülerek, köylerinin yakılmasıyla böyle açıkta ortada bırakılmışlardı. 63 sonrası bu (iç) göçe zorlanmamızdan sonra, dış göçler tekrar hızlanıyor. Yani geleceğe ümit beslemeyen, ben ne olacağım demeye başlayan Kıbrıs Türk halkı Avustralya ve Londra'ya göç etmeye başlıyor. Avustralya Büyük Elçiliği burada, hem de bizim tarafta, konsolosluk açarak kolaylaştırıyor Avustralya'ya göçü. İngilizler de Londra'ya göçe müsaade ediyor. Şimdi biz bu (iç) göç olayını hallederken, hiç unutmuyorum siyasi kadroya ben gidip, teknik bir adam olarak, efendim bunları yerleştirme projesi yaptık, bunları "Daha çok belli bölgelere daha çok kuzeye yakın yerlere mi yerleştireceğiz?" dediğimde, "Hayır" dediler. "Baf'taki Baf'a yerleşecek, Limasol'daki Limasol'a yerleşecek, Erenköy'deki Erenköy'e yerleşecek"

dediler. Yani, Rum'un o Taksim korkusu esasında boşunaydı. Türkiye'nin ve bizim böyle bilinçli uygulanan bir projemiz yoktu. Bu olay kendiliğinden oluştu. Adeta Tanrı'nın bir mucizesi gibi oldu... Mucize dediğim bu, yani bir sabah uyanıyoruz (1974'te Türk askerinin yaptığı ikinci hareketin sabahı) bakıyoruz ki, Rum da Kuzey'den Güney'e kendi istekleriyle, Ma-
raş da dahil, tamamıyla göç ettiler. Böylece Kuzey tamamıyla boşaldı.

(Hakkı Atun, Haziran- 2007, Köşklüçiftlik-Lefkoşa)

Hakkı Atun'un mucize olarak ifade ettiği durumun, Kıbrıslı Türklerin kuşatılmış enklavlardaki 11 yıllık esaretlerinden kurtulmuş olmalarına inanamamalarından daha çok, politik olarak yok sayıldıkları bir coğrafyanın ummadıkları kadar büyük bir kısmının artık kendilerine ait olduğuna inanamamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Bu yeni politik coğrafyanın, Kıbrıslı Türklerin 19. yüzyıl sonlarından itibaren süregelen etnik-politik dışlanmışlıklarını aniden ortadan kaldırması, Kıbrıslı Türk siyasi liderlere bu coğrafyada bir vatan yaratabileceklerine dair kuvvetli bir özgüven sağlamıştır. Bu özgüvenin arkasında, bu vatanın yaratılmasında gerekli olan nüfus gücünü Güney'den gelecek 65 bin Kıbrıslı Türkün yanında, dışarıya verdikleri nüfusun Kıbrıs'a geri dönmesiyle sağlayacaklarına olan inanç da yatmaktadır. Çünkü 1974'te Ada'nın nüfusunun %18-20'sini oluşturan Kıbrıslı Türkler, coğrafi olarak Ada'nın %36-38'ini kontrol eder hale gelmişlerdir. Ancak, askeri-politik olarak kontrol edilen bu coğrafi büyüklüğün ekonomik coğrafya açısından kontrol edilebilmesi için belli miktar ve nitelikte nüfusa ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü Türkiye'nin askeri müdahalesi sonrası, Kuzey'den Güney'e zorunlu göç eden Rumlardan geriye boşalmış köyler, şehirler, işyerleri ve çökmüş bir toplumsal işbölümü kalmıştır.

Dönemin Kıbrıs Türk Siyasi Liderliği'nin kazandığı özgüven, onları İngiliz İdaresi'nden önce Ada'da sahip oldukları güce tekrar kavuşabileceklerine inandırmaktadır. Aynı politik özgüven onlara, 20. yüzyılın başından itibaren çeşitli baskılar nedeniyle Kıbrıs'ı terk etmek zorunda kalan Türklere yapılacak "geri dön" çağrısının da karşılık bulacağını düşündürmüştür. Bu özgüvenle yapılan

çağrılarını ve sonuçlarını, 1975 yılında KTFD'nin İmar ve İskân'dan sorumlu ilk bakanı İsmet Kotak, kendisi ile yapılan sözlü tarih görüşmesinde şöyle ifade etmektedir:

...Biz de diyoruz ki, biz o gidenleri yerine getirelim. Evvela gazetelerde ilan ettik, Kıbrıslı nerede varsa buyursun gelsin, yerleştireceğiz... Biz, hemen Barış Harekâtı'ndan sonra, Bakanlar Kurulu'ndan aldığımız bir kararla, benim Ankara'ya bir gidişim var. Sayın Denktaş'ın resmi bir yazısıyla, Türkiye'den, öncelikle daha önce Türkiye'ye göç etmiş Kıbrıslılar olmak üzere aşağı yukarı 50 bin kişilik bir nüfusun Kıbrıs'a gelmesi için... Çünkü bizim Güney'deki nüfusumuz 65 bindi ve bunların ancak yarısı gelebiliyordu Kuzey'e, harekâtın hemen sonra. O da dağdan, denizden, sandallarla kaçarak. Biz gece gündüz bunları dağlardan, derelerden topladık... Londra'ya, Avustralya'ya göç edenler vardı... Bunlara geri dön çağrısı yaptık. Bu yayınlandı, Türkiye'de de burada da yayınlandı. Resmen ben çıktım TRT televizyonuna, 1975'te. Ve benim ağızından genel bir davetiye çıkardık. Ayrıca da basına verdik. Şimdi Londra'dan aldıklarımız var, aşağı yukarı 600-700 aile gelmiştir. Bunların içinden bazısı kaldı bazısı kalmadı. Türkiye'den de çıkıp gelenler (Kıbrıslı Türk) vardır, bizim dönem arkadaşlarımız, bizden öncekiler var. Ama insanlar evlenmiş, yerleşmiş, çocuk çocuğu vardır, o gelmez, gelemeyebilir de...

(İsmet Kotak, Mayıs- 2008, Lefkoşa).

Ancak Kotak'ın da ifade ettiği gibi, büyük bir heyecanla yapılan “geri dön” çağrısı çok sınırlı bir karşılık bulmuştur. Mete Hatay'ın, İngiltere ve Avustralya nüfus kayıtları üzerinden ortaya koyduğu rakamlara göre 1971 yılı ile 1981 yılları arasında İngiltere ve Avustralya'da Kıbrıs doğumlu nüfusun sayısının arttığı görülmektedir (2005). Bunun içinde 1971-74 arasında Kıbrıs'tan ayrılanların oranının yüksek olduğu düşünülse bile, 1981-1991 yılları arasındaki gerileme İngiltere'de 6000 civarında, Avustralya'da ise 3500 civarındadır. Bu oranların içinde Kıbrıslı Rumların da olduğu düşünülürse, Kotak'ın bahsettiği gibi, yurtdışına göç etmiş Kıbrıslı Türkler arasında Kıbrıs'a dönenler 600-700 aileyi geçmemiştir.

Yurtdışındaki Kıbrıslı Türklere yapılan “geri dön” çağrısına yeterli karşılık gelmemesinin yanında, Güney'den gelen Kıbrıs-

lı Türklerin sayısı da Kuzey'deki ekonomik coğrafya için gerekli nüfusun yarısını bile karşılayamamaktadır. Türkiye'nin askeri müdahalesi sırasında kaçarak Güney'e sığınan Rumlarla Kuzey'e sığınan Türklerden, geride kalanların da 1975'te yapılan Viyana Antlaşması ile mübadele edilmesinden sonra, Güney'den Kuzey'e gelenlerin sayısı toplam 65 bine yaklaşmıştır. Ancak bu sayı Kuzey'in kaybettiği 142-180 bin arasındaki Rum nüfusun yarısını bile oluşturmamaktadır. Üstelik Güney'den gelen kırsal nüfus narenciye alanında değil, bağcılık alanında uzmanlaşmış olduğu için Kuzey'de narenciye ve tahıl üretimi yapılan kırsal alanlara değil, kentsel alanlara yerleşmek istemişlerdir.

Biz Güney'de bağ bıraktık, Kıbrıs Türk halkı Güney'de büyük oranda bağcıydı... Kuzey'de bağcılık çok azdı. Kuzey'deki Rum köylerinde 125 bin dönüm narenciye bahçesi vardı.

(İsmet Kotak, Mayıs-2008, Lefkoşa)

...Biz bu göçmenlerimizi (Güney'den gelenler) önce yurtlara, sonra da kendileri için Güney'deki mesleklerine uygun olarak en uygun yerleri seçip onları oralara yerleştire duralım, bu arada tarım işgücü boşluğu sürüyor... Boş alanlar, bahçeler, narenciye bahçeleri, kuru tarım arazileri, ağaçlar... Bizim Güney'den gelen nüfusumuzun hakkından gelebileceği işler değildi bunlar. Çünkü biz biraz da sanayileşmiş bir toplumduk... Bir miktar ticaret, bir miktar yapı sektöründe, yapı sektörümüz, yani, bunun içinde, tuğla imalinden tutunuz dülgerciye, demirciden tutunuz marangoza kadar zanaatkarlar vardı... Bir de işin içine, ileriye bakarak kendi kişisel planını yapan kişilerin istisnai davranışları girince... Yani ben Limasol'dan geldim, efendime söyleyeyim, Girne'ye yerleşeceğim, bize en uygun yer Girne'dir deyip idare üzerine siyasi baskı yapanlar vardı. Siz falan köye yerleşeceksiniz dediğimiz halde o gruptan kaçıp başka yerlere yerleşenler de olmaya başladı. Yani biz (Güney'den gelen nüfusu) yüzde yüz bir plana dayalı olarak yerleştirebildiğimizi söyleyemeyiz... Bunu mümkün mertebe yapmaya çalıştık ama bunun istisnaları da olunca, daha başka faktörler de gündemde olunca, siyasi faktörler, bu istediğimiz gibi olmadı.

(Hakkı Atun, Haziran -2007, Köşklüçiftlik-Lefkoşa)

Girne'de Türkiye'li göçmenlerin yerleştirildiği köylerden bir manzara...

Dolayısıyla, Kuzey Kıbrıs'ta bölünme ve nüfus değişiminden kaynaklı radikal işgücü açığının yarattığı olumsuzluklar ilk bir iki ay içinde, narenciye sulama mevsiminde ortaya çıkmıştır. Bu durumu, dönemin politik lideri ve Şubat 1975'te kurulan KTFD'nin kurucusu olan Rauf Denktaş, kendisiyle yapılan sözlü tarih görüşmesinde şöyle ifade etmektedir:

1974 Barış Harekâtı'ndan sonra Rumlar Güzelyurt bölgesini ve Gazimağusa'da yine narenciye ve bahçe gibi bölgeleri terk ettiler. Bunlara bakacak bizim halimiz, nüfusumuz yoktu. Dolayısıyla ben çok acele olarak Türkiye'den bunlara bakacak bir nüfus istedim. Sulama mevsimi için mevsimlik işçi gönderildi bize. Bunlar Antalya, Mersin yöresinden narenciyeyi bilen nüfuslardı. Bunlar bir yıl bu bahcelere baktılar, bahçeleri kurtardık, kurutmadık. Yarısı sene sonunda geri dönmeyi tercih etti. Yarısı kaldı bize. Çünkü nüfusa ihtiyacımız vardı... Ve bir protokol imzaladım Türkiye ile 30 bin kişi, Türkiye bize göndersin... Arkasından Türkiye'de hükümetler değişti, bize orman köylerinden, narenciyeyi, zeytini bilmeyen

kardeşlerimiz gönderildi. Bunlar da yerleşt, bunlar da kaldı... Boş Rum köyleri vardı, bu köyleri boş tutamazdık, bahçeler, ağaçlar, tarlalar.... Bunlara, Rumlar nedeniyle hicrete zorlanan ve Ada'yı terk etmiş olan nüfusumuz yerine gelmiş bulunuyorlar diye bakıyoruz. Eee başka türlü bakmak da mümkün değil.

(Rauf Denktas, Şubat - 2008, Köşklüçiftlik-Lefkoşa)

Kuzey Kıbrıs'ın acil ihtiyacı olan narenciye işçileri, ilk etapta mevsimlik işgücü olarak Türkiye'nin narenciye bölgeleri olan Mersin ve Antalya'dan sağlanmıştı. Ancak bu işgücünün yarısı, tarım mevsimi bitince memleketlerine dönmüşlerdir. Oysa Kuzey Kıbrıs'ta diğer tarımsal alanlarda da işgücü ihtiyacı sürmektedir. Rumlardan boşalan ve bakımsız kalan köyler ve tarım arazilerinin yeniden canlandırılması için Türkiye'den daha fazla sayıda göçmen alabilmenin yasal zeminini oluşturmak üzere ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

...Bizim tarım işçisine ihtiyacımız vardı. Şimdi, bu tarım işgücü ihtiyacı da Türkiye'den karşılanacaktı. Ecevit Hükümeti'yle Kıbrıs Türk Federe Devleti Hükümeti bir protokolle buraya 30 bin göçmenin gelmesine imza attı. Hâlâ boş köyler vardı, hâlâ boş işlenmemiş alanlar vardı, işyerleri vardı. Türkiye'den 30 bin göçmenin gelmesi planlandı ve vapurlara konarak gönderilmeye başlandı.

(Hakkı Atun, Haziran - 2007, Köşklü Çiftlik-Lefkoşa)

KTFD'nin ilanından hemen sonra, Şubat 1975'te Kuzey Kıbrıs'ın İmar, İskân ve Rehabilitasyondan Sorumlu Bakanı İsmet Kotak'ın başkanlığında bir ekip Ankara'ya gitmiş ve iki devlet arasında Tarımsal İşgücü Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçmeyi kabul eden köylülerin sosyal güvencelerini ve haklarını içerecek biçimde hazırlanmıştır.

Ben 1975 Şubatı'nda Ankara'ya gittim, Denktas'ın görevlendirmesiyle. Ankara'da kar yağıyordu, karlar altındaydı Ankara. Dışişleri Bakanlığı'nda bir toplantı yaptık... Türkiye'de yapılan toplantıda şöyle bir karar alındı: Öncelik Kıbrıslılar olmak üzere, toprakları göl veya baraj suları al-

tında kalan ya da topraksız kalmış veya orman içi köylerinden, köy haliyle, muhtarı, öğretmeni, imamıyla birlikte -ki bizim ısrar ettiğimiz oydu- Kıbrıs'a göç edecek 30 bin kişi... Türkiye'den bu durumda göçmen alabileceğimiz 14 vilayet hesaplandı. Biz ödevlerimizi yaparak gittik... (Kuzey Kıbrıs'ta) neresi boştu biliyorduk, bunların (bu köylerin) niteliklerini biliyorduk. Ben daha önce Kooperatif Bakanlığı yaptığım için de bu köyleri, bütün Ada'nın köylerini yılda iki defa ziyaret ediyorduk, Sayın Denktaş ve İçişleri Bakanı Nejat Soyak ile birlikte. Bu köyler nedir efendim, bir grubu hayvancı, bir grubu hayvan üretimi ve kuru ziraat yapabilen ama falan köyler sulu ziraat yapıyor. Biz köyleri, niteliklerini koyup belirtelim, oradan (Türkiye'den) işte bu gruba girenlerden de gönüllü olarak Kıbrıs'a gelmek isteyen köyleri alacağız... Bu ilkeleri biz Türkiye ile beraber koyduk. İlgili vilayetlerde iskân müdürleri vardır Türkiye'de, İskân Bakanlığı Müsteşarlığı'na bağlı. Bizim ilişkimiz -biri Ecevit'in Toprak İskânı İşleri Müsteşarı, biri de Genel Müdürü'ydü. Bir profesördü, Türkiye'de toprak reformunu yapan adam-bunlarla işliyoruz (çalışıyoruz). İskân memuru olarak aşağı yukarı 5-6 kişi gönderecekler bize, Kıbrıs'a. Diğer iskân müdürlerine de yetki verdiler. Bunlar daha önce saptanan köylere valilerle beraber gidip konuştular. Örneğin, Trabzon Araklı Bölgesine gittiler. Neden burası? Çünkü dağların içerisinde bulutların üstünde topraksız köyler... Eee gönüllü oldular. Yalnız benim bir şartım vardı o zaman onlara. Köy geleceksen bütünü gelecek... Bütünden kışımız öğretmen, imam beraber gelecek, muhtar beraber gelecek. Çünkü biz burada o köyü yerleştireceğiz. Getirip oturtacağım ben kendisini, ben onlarla muhatap olacağım. Kişilerle muhatap olmayalım...

(İsmet Kotak, Mayıs - 2008, Lefkoşa)

Tarım İşgücü Protokolü'nün 1975 Şubatı'nda imzalanmasının hemen ardından, Türkiye'de İskân Müdürlükleri ve valiler aracılığı ile Kıbrıs'ta iskân edilebilecek köylerde duyurular yapılmasına, Kuzey Kıbrıs'ta ise Türkiye'den gelecek göçmenlerin yerleştirilme hazırlıklarına başlanmıştır. Protokolün imzalanmasından yaklaşık 4 ay sonra ilk göçmenler gemilerle Kuzey Kıbrıs'a taşınacaktır. 1975-1976 yıllarında Tarım İşgücü Protokolü'ne dayanarak Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a getirilen ve devlet güvencesinde yerleştirilenler ve 1975-1979 yılları arasında bireysel olarak göçmen olmak üzere başvurularla birlikte Kuzey Kıbrıs'a yerleştirilen bi-

şinci dalga göçmen sayısı 82.500 kişidir. Bu göçmenlerin yaklaşık dörtte biri bir yıl içinde geri dönmüştür. İşmet Kotak'ın verdiği bu yarı resmi rakam, sözlü tarih görüşmesi yapılan göçmenler tarafından da sıkça dile getirilmiştir. Göçmenler, köy halinde göçtükleri köylülerin bir kısmının daha gelir gelmez koşulların zorluğu, havanın sıcaklığı, sivrisinek, susuzluk gibi nedenlerle buradaki koşullara uyum sağlayamayıp geri döndüklerini anlatmışlardır. Bu geri dönüş oranları, yerleştirilen köylerdeki koşulların zorluğuna göre değişmiştir. Bazı köylere yerleştirilenlerin yarıya yakınının geriye döndüğünden bahsetmişlerdir. Kotak'ın verdiği rakama göre, köylere göre değişse de devlet güvencesinde yerleştirilenler arasında geriye dönüş oranı toplamda %20-25 civarındadır.

Türkiye'den K. Kıbrıs'a Göçü Teşvik Eden Koşullar ve İlk Göçmenler

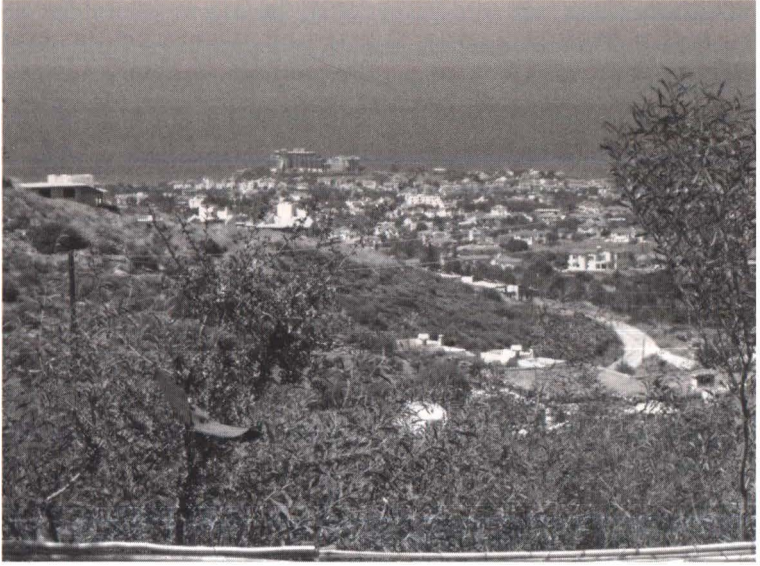
1975 şubatı'nda yapılan Protokol'den hemen sonra, Türkiye'de toprakları baraj gölü altında kalmış ya da kalacağı için iskân kararı bulunan, heyelan bölgesi ilan edilmiş ve orman içinde kalmış köylerin bulunduğu 14 ilde valiler aracılığı ile Kıbrıs'a göçmen alınacağı duyuruları yapılmıştır. Bu bölgelerde bu konu ile görevlendirilmiş iskân memurları, muhtarlar aracılığı ile köylülere hangi koşullarda göç edeceklerine, nereye yerleştirileceklerine, sahip olacakları sosyal haklara, kendilerine verilecek tarım arazisi ve evlere dair bilgiler vermiş ve göçü teşvik edici konuşmalar yapmışlardır. Bu konuşmalarda, göçmenler dilerlerse devletin onları geri getireceği garantisi de verilmiştir. Bu köylerde köylülerin bir kısmı, hazırlanan göçmen listelerine isimlerini yazdırmışlardır. Ancak birçoğu devletten toprak bekleyen bu köylüleri, Türkiye yerine Kıbrıs'ta yeniden iskâna ikna etmek çeşitli teşviklerle mümkün olabilmiiştir. Birinci göç dalgasının ilk göçmenleriyle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, köylülerin Kıbrıs'a gitmekle ilgili kaygıları ve ikna edilme süreçlerinin ayrıntıları ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın birinci dalga göçmenleri kapsayan sözlü tarih görüşmeleri için, Kuzey Kıbrıs'ta 1975-1979 yılları arasında Türki-

yeli göçmenlerin yerleştirildiği/yerleştiği 26 köy ve Güney'den gelen Kıbrıslı Türk göçmenlerle birlikte yerleştirildikleri/yerleştikleri köyler içinden coğrafi dağılım ve Türkiye'den geldikleri bölgelerin temsiline dikkat edilerek 17 köyü içeren bir örneklem oluşturulmuştur. Bu nedenle araştırma ekibinin hangi köyde protokole bağlı yerleştirilen iskân göçmenlerinin, hangi köyde protokol dışı yerleşen ailelerin olduğu bilgisine sahip olması mümkün değildi. Ancak 17 köyde yapılan çalışmada bu farklılık, örnekleme daha da anlamlı kılacak biçimde kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu durum, Türkiye'deki farklı niteliklerdeki kırsal göç potansiyelleri ile Kuzey Kıbrıs'ta ortaya çıkan özgün koşulların belli bir politik-demografik bağlamda kesişmeleriyle doğrudan bağlantılıdır. Bu çerçevede birinci dalga ile Kuzey Kıbrıs'a giden ve ağırlıklı Rumlardan boşalmış köylere yerleşen Türkiyeli köylüler üç ayrı grup oluşturmaktadır.

Birinci Grup: Topraksız Köylüler

Birinci grup, Türkiye ile KTFD arasında yapılan Tarım İşgücü Protokolü ile bu protokolün sağladığı olanaklar ve güvenceler içinde göçen iskân göçmenlerinden oluşmaktadır. Bu grup, bulundukları bölgelerde çeşitli nedenlerle topraksızlaşan ve başka yere iskân edilecek olan ya da edilmek için başvurmuş olan köylerin Kuzey Kıbrıs'a iskânı biçiminde göç etmiştir. Tarım İşgücü Protokolü çerçevesinde 1975-1976 yılları arasında Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a getirilen bu ilk göçmenler, Türkiye'nin farklı bölgelerinde çeşitli nedenlerle topraksız kalmış köylülerdir. Bu araştırma çerçevesinde kentsel mahalle ölçeğinde yapılan saha çalışmasında, göçmen nüfus içinde Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlular çoğunluk çıkmaktadır. Oysa devlet eliyle yerleştirilen birinci dalga göçmenlerde ağırlıklı Akdeniz, Doğu Anadolu, İç Anadolu, Karadeniz Bölgeleri arasında göreceli olarak birbirine yakın bir dağılım vardır. Bunun nedeni, protokolle gelen birinci dalga göçmenlerin, bireysel göç kararından çok cemaat olarak hareket etmeleri ve çoğunluğu devletten verimli topraklara yerleştirilmek üzere toprak talep etmiş köyler olmalarıdır. Akdeniz Bölgesi'nde ormanların

Girne Tatlısu Köyünün Manzarası

devletleştirilmesiyle orman ürünlerinden geçimlerini sağlamaları zorlaşan Toros Dağları'nın orman köylüleri, Karadeniz Bölgesi'nde tarıma uygun arazi olmayışı ve baraj-sel-heyelan gibi nedenlerle iskân kararı olan köylüler, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da barajların yapımı ile toprakları baraj altında kalan ya da kalacak olan köylüler, İç Anadolu'nun orman ve dağ köylerindeki topraksız köylüler ve Ege'nin orman/dağ köylüleri, Kıbrıs için yapılan çağrıya cevap veren köylüler olmuşlardır. İlk göçmenler bu çağrıya cevap verme süreçlerini şöyle anlatmaktadırlar:

Ahmet Günlü, 57, Çaykara (Trabzon) Göçmeni, Esentepe Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Çaykara'dan (Trabzon) 105 aile geldik. İki köydük yani. Taşkıran Köyü, bir de Çamlı Köyü. Köy hem heyelan bölgesi, hem kırsal alanda her şey yetismiyor. Yani şartlar ağır, yani hayvancılığa elverişli değil, tarıma elverişli değil. Yani oradaki insan çıkacak, gurbette çalışacak.

İstanbul'a gidecek, çalışacak, gelecek, köyde yiyecek. Göçmen yazdılar, ondan sonra "En son şansınız budur" dediler. Önce Van'ın Özalp Beldesi'ne. Tabii biliyorsun Türkiye'de torpil çok. Başka köyler bastırdı, aldılar orayı. Van'ın Özalp Kasabası'na başka köylüler gitti. Hatay'ın Kırıkhan Çiftliği, onu da yine bu sefer Kaya Köyü diye bir köy var, daha ağır torpil bastırdı, onlar da gittiler Hatay'a. En son bize kaldı işte burası (Kıbrıs). Yani gelmeye mecbur kaldık. Bizim Türkiye'nin şartlarına göre, bize o zaman çok cazip geliyordu. Şimdi orda bize dedikleri, vali dedi ki "Anahtar verilecek" anahtar verdiler ama bir baktık ki kapı yok... Verdiniz ama kapı yok... Yani zor şartlar... Buraya gelen insanların çoğu geri döndü... Kıbrıs'a devlet gönderdi yani... Ama geri dönmek de kolay değildi öyle. Dört tane çatal verdiler diyelim, bunu teslim etmeden çıkış alamıyorsun... Ha, bir de Türkiye'den bir baskı geldi neden bu insanlar geri dönüyor diye. Devlet bu kadar masraf etti, bu insanlar niye geri dönüyor? O zaman bir dosya hazırladılar sana, vatan hasretine dayanamadı diye... İmzalayacaksın ki onu, çıkacaksın. Ula bu Karadenizli yedi yaşında gurbete çıkıyor. Annesidir, babasıdır, karısıdır, kızıdır dayanıyor da, niye dayanmasın vatan hasretine...

Şerafettin Yavuz, 58, Ilgın (Konya) Göçmeni, Tatlısu Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Şimdi, Konyalıyım, Ilgın İlçesi'nin Aşağıcın Mahallesi'nin mezrasındam. 1960'larda 59'larda, orman köyünün kaldırılması, bir ovaya yerleştirilmesi için çalışma başlatılmış köylü olarak. Bu devam etti, yok işte Konya'nın bilmem ne çiftliğine, Alınova çiftliğine kaldıracaklarmış. Orman köyü diye. Bu devam etti. Ne zamana kadar devam etti? 1974'e kadar. 74 geldiğinde Kıbrıs buradan göçmen ister. Biz de devletin elinde isimlerimiz olduğu için, listemiz vardı elinde orman köyünü kaldırması için. Bize bir teklif geldi dendi ki işte o zaman "Kıbrıs'a gider misiniz?" Böyle bir teklif geldi. Oturduk tartıştık, bilmiyoruz, iklimi başka, kazancı başka. Oradaki iklim buradan değişik, oturduk, pazarlık yaptık devletle. Bize dediler ki, "Grup seçelim içinizden. Bilirkişi seçelim içinizden. Götürelim Kıbrıs'a sizi. Gezdirelim tüm yerlerini devlet olarak, parasını da biz çekelim, bir hafta gezsinler bütün yerlerini. Size uygun bir iklim bulalım, beğenirseniz gidersiniz." Seçtik. Komite seçildi içimizden. Buraya gelindi.

Ben yoktum yaşlılar vardı. Geldiler buraya, dediler ki "Gidin bir gezin gelin. Bizim böyle bir talebimiz var. Devlet bedava götürcek, bedava getirecek. Gezersiniz beğenmezseniz gelirsiniz geri." Kalktık oradan bizim köyümüzün muhtarı da dahil, orada 5-6 kişi kaldı galiba, kalktık 59 hane olarak geldik. Tam hatırıma gelmiyor, 32 sene oldu. Tabii o zaman bir de gençtik. Kalktık geldik KKTC'ye. O zaman Otonom Kıbrıs Yönetimi. Geldik buraya... Sudan çıkmış balık gibiyiz. Biz orada hayvancılıkla geçiniyoruz. Ne yapalım dedik. Bize orada çok büyük vaatler verilmişti. Tarlalar, sulu tarlalar, araziler, krediler, falan.

Mehmet Alkan, 63, Alaşehir (Manisa) Göçmeni, Aydıncöy (Güzelyurt) / Mayıs-2008

Biz Manisalıyız. Alaşehir doğumluyuz. Köyümüz orman köyüydü, kömür mömür, rençperlik, hayvancılık yapardık. Orda öyle fazla bir gelirimiz yoktu. Toprağımız vardı ama koçan moçan yoktu bizim topraklarda. Senet vesilesiyle almış babam ondan bundan. Oradan Dereköy'e indik, orada da yeterli toprağımız olmadığı için bize burayı (Kıbrıs'ı) tavsiye ettiler. Burayı tavsiye ettiklerinde 2-3 senelik evliydik. Oradan buraya gelirken aşağı yukarı 30 yaşlarında vardım... Köy yerinde muhtarlar var, "Kıbrıs'a gönüllü gitmek isteyen varsa dedi, Kıbrıs boşaldı, Kıbrıs'a gideceksiniz..." Bizim köyden 3-4 heyet buraya (Kıbrıs'a) geldi gitti. Bu narençiye bahçelerini falan gördüler. Yazılan yazıldı, doktorundan polisinden her bir şeyinden geçirdiler bizi. Bize, o ara gelen heyetler dedi ki, "Kıbrıs'ta çok para var, hükümet sizin yiyeceğinizi verecek, size yerine göre iş kuracak kadar para da verecek." Nitekim verdiler de. Bir müddet verdiler. Biz gönüllü olarak buraya geldik. Manisa Dereköy'den buraya 61 kadar hane geldik. 300 kişiden belki daha fazla. Çünkü iki haneli olanlar vardı. 5 nüfuslu olan vardı. Buradan geri giden gitti... Gitmeyen burada kaldı.

Yusuf Bey, 49, Peke (Adana) Göçmeni, Ulukışla Köyü (Lefkoşa) / Temmuz-2007

74 Harekâtı'ndan sonra ilk boşalan köylerden birisi de buydu (Ulukışla) Adana'nın Peke kazasından 17 yaşında geldim buraya. Şimdi babam rahmetli, geçmiş yılların muhtar azasıydı. Bunlar 1952 yılında Amik Ova-

sı'na müracaat yaptırmışlar, köyün yerinden kalkması için. O müracaat Ankara'da İskân Bakanlığı'nda beklemedeydi, fakat ilk boşalan Kıbrıs olunca, Kıbrıs'ta yer açılınca, Amik Ovası için müracaat etmiş köylere öncelik tanıdılar. Amik Ovası yerine Kıbrıs'a gitmek kafalarına yattı. Bizim köyde öküzle, karasabanla geçim sağlardık. Traktör, yani öyle olanağımız yoktu. Kayalık, dağlık bir köydü. Sel geliyor, köyü alacak deniyor. Bir tehlike oluyor, ne bileyim. Böyle olunca köyün büyük bir çoğunluğu tercih etti. Köyden bir heyet geldi Kıbrıs'a. Ulukışla Köyü'nün alanına baktılar, köyü gördüler. Tercihen buraya oturduk. Burada araziye geniş verdiler. Saha uygundu. Tabii ileri gelenlerimiz tercih etti. Maalesef Kıbrıs'ın en acı olayı nedir? En iyi yeri aldık derken, en kötü yeri almışız. Çünkü yağmur yağmaz. Her taraf kuraktır. Arpa, buğdaydan başka bir şey yetişmez...

Ali Kemal Kurt, 56, Sürmene (Trabzon) Göçmeni, Değirmenlik-Tepeköy (Lefkoşa) / Temmuz-2007

Bizim köy Trabzon Sürmene'de Tepebaşı diye bir köydür. Biraz yüksekte kaldığı için daha evvel bir dilekçe verilmiş başka yere iskân için. Kıbrıs için değil, Türkiye içinde bizi başka bir yere iskân edin diye bir dilekçe verilmiş. Ancak 1974 Barış Harekâtı'ndan sonra orası iskân göçmeni kabul edince bize dediler "Gider misiniz?" Kabul ettik. Nasıl olsa gideceğiz mutlaka... Türkiye olsun, Kıbrıs olsun. 1975'te işte buraya geldik... Sürmene'de bizim köy büyüktü, 700 hanedir bizim köy. 35 hane geldik. 3-5 hane beğenmedi veya herhangi bir neden sonucu geri gitti. Ama şu anda, çocuklar büyüdü ev yaptı, 50 haneye yakın aynı köylü Değirmenlik'te yaşıyoruz. O zaman neden 700 haneden 35 hane geldi biliyor musun? Çünkü bizim köyden Almanya'da çalışan çok vardı. Onların aileleri gelmek istemedi. Hem de "Gâvur memleketidir, efendim Kıbrıs harp yeridir, gitme etme" diyenler oldu. Nasip kısmet. Çoluk çocuk geldik. Ben 24 yaşındaydım. Altı nüfusluydum. Çocuklar ufaktı...

Bekir Özer, 56, Osmaniye (Adana) Göçmeni, Paşaköy (Lefkoşa) / Temmuz-2007

Ben Osmaniye'nin Kumarlı köyü var, orada doğdum. İlkokulu orada bitirdim. 70'te askere gittim. İstanbul Hadımköy'de bitirdim askerliği. 74'te terhis oldum. Askerlikten sonra Adana'ya geldim, ifaiyeye girdim. Bir yıl

kadar itfaiyede çalıştım. Ceyhan üzerine yapılan bir baraj vardı. Sulama barajı olarak da kullanılıyor şimdi. O baraj oraya yapılıncaya bizim köyün arazileri onun suyu altında kaldı. Köyün arka kısmı ormandı. Yani ormana tabi tutuldu. Yani çok önceden o köyün iskân başvurusu vardı. Ceyhan'ın Mercimek Çiftliği'ne bizim köyü olduğu gibi iskân edecek oldular. Köylüler beğenmedi. Yani orada at besleniyormuş da sivrisinek falan çokmuş. 74 Barış Harekâtı'ndan sonra burada nüfus azınlığı vardı. Hükümetin, mesela muhtarlıklar, valilikler kanalıyla halka duyuruldu yani. Bize mesela, "Bu köy ormana tabi, topraklarınız baraj altında kaldı, sizi buraya yollayalım" dediler. "Yollayın" dedi büyükler. Akrabalardan, bizden 4-5 ay önce gelen oldu. Biz gelmedik yani ilk gelenlerle. İlk kafilende biz de gelecektik ama gelmedik. Onlar burayı çok şey etti... Bir de bu 74 Barış Harekâtı'nı canlandıran filmler gösteriliyordu burada, akarsu gösteriliyordu, bilmem ne gösteriliyordu. Meğer o filmlerdeki akarsular fotomontaj yapılmış. Biz dedik güzel bir yermiş burası. Bize 180 dönüm tarla verilecekti. Yani vaat öyleydi. Evler döşeli olacaktı, iki katlı. Her şeyi içinde... Biz geldik buraya, kamyonu yükledik. "Hiçbir şey almayacaksınız" dediler, "Her şeyiniz var." İncirli diye bir köye, bizim iskânımız oraya çıkmış.

İsmail Akdöl, 77, Adana Göçmeni, Alayköy (Lefkoşa) / Hazi- ran-2007

Ben Adana'nın orman köyünde doğdum. 1930 doğumluyum. Adana'da bizim bölgemiz orman bölgesi olduğu için geçmişte bir şahıs İmar İskân Bakanlığı'na bir dilekçe vermiş ki, "Biz artık burada yaşayamaz olduk, bize bir çare düşünün" diye. Şimdi bu Kıbrıs sorunu çıkınca o dilekçeyi değerlendirerek demişler "Bunların böyle bir dilekçesi vardı. Bunları değerlendirelim, Kıbrıs'a yollayalım" demişler. Günün birinde, kaymakamlıklar köylere muhtarlıklara bildirdi, ilan verildi. İşte bura doğumlu olan nerde olursa olsun şu ayın şu tarihinde doğduğu yerde bulunmak zorundadır diye okuldan bir yayın yapıldı. O gün tabii Adana'dan İmar İskân Bakanlığı'nın memurları geldi. Ve anlattılar konuları, işte, "Kıbrıs şöyledir, Kıbrıs böyledir" diye. Yazıldık. Tabii bir kısmı yazıldı, bir kısmı yazılmadı. Ondandır tabii günü gelince, Adana İskân Müdürlüğü günlerce uğraştı pasaport çıkartmaya, çıkardı bizim buraya gelmemiz için ve bir kısmımız 1975'in 10. ayında, isteyenler tabii, geldik buraya.

Sündüz Gün, 55, Çarşamba (Samsun) Göçmeni, Aygün Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Çarşamba'nın Ayvacık Köyü'ydü bizim köy. Köyümüze baraj yapılınca, aşağıya Karamustafalı Köyü'ne taşındık. Kıbrıs'a göçmenlik çıkınca Ayvacık'taki köylülere dediler "Gider misiniz?" diye. Oradan gidecek olanlara biz de katıldık. Beyim ille de istedi gidelim diye. Ayvacık Mahallesi hep tanış, komşular hep birdik yani. Yazıldık geldik... Beş tane otobüs doldu Ayvacık'tan, 60 hane birden geldi. Ee çocuklarla kalktık geldik. Üç çocuğum vardı. Kızım sekiz yaşındaydı, ikizlerim 2,5 yaşındaydı, geldik buraya devlet bize yer verdi, ev verdi, yerleştirdi.

Kâzım Zengin, 54, 1974 Gazisi, Dikarpaz (İskele) / Temmuz-2007

Askerdim ben Adana'da. Kıbrıs'ta savaş vardı. Bizim bölük 6. koldu, muhabere bölüğü vardı. Kolorduya bağlı olarak direkman buraya geldik, yani savaşa. Barış Harekâtı'na katıldık. 7 ay da burada askerlik yaptım. Savaştan sonra. Ondan sonra terhis oldum. 75'te bir yıl Türkiye'de kaldım. 76'da geldim buraya. Türkiye'de bizim araziler azdı o zaman. Ağrı'da. 4-5 kardeşlik yani. Dedik madem burada arazi veriyorlar, ev veriyorlardı. Yani o ümitleri görerek yani, o arazi sizin 100 dönüm, bu ev sizin. Biz de yerimizi terk ettik geldik buraya. Evliydim gelirken, ben askerken nişanlıydim. Askerden sonra 75'te düğün yaptım. 76'da da buraya geldim. 76'da ilk çocuğumuz burada oldu.

Kezban Vural, 52, Alanköy (Denizli) Göçmeni, Yarköy (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Denizli Alanköy'de doğdum. Demirci Köyü'ne gelin gittim. 17-18 yaşındaydım. 1975'te bir kış günüydü geldiler. Böyle bir karlı gündü yazdılar. "Size evler vereceğiz tarlalar vereceğiz" dediler. Salamis'in resmini çekmişler, bize o resmi gösterdiler. "Bu evleri vereceğiz." Aslında bize öyle ev vermediler, eski meski bir ev verdiler. Aslında onlar dağ bölgesindeki insanları almak istiyorlarmış, bizim köyümüz dağda değil, aşağıdadır. Tatarcık diye bir köy vardı orayı almaya gelmişler. Bizim köyde kaldılar gelen memurlar. Bizimkiler de yazılmışlar. Biz de gidelim diye...

Ne bileyim işte burayı böyle anlatmışlar ya bizim adama, "Size apartman vereceğiz, size narenciye vereceğiz, tarla vereceğiz. Çatal bıçağınıza varasıya vereceğiz" demişler. Öyle olunca kim koşturmaz hazıra. Hepimiz koşturduk. Yalanı mı var bunun? Toprağımız vardı ama yeterli değildi. Şimdi ne yalan söyleyeyim... Fazla varlığımız olsa niye gelelim buraya. Vardı ama yeterli değildi. Ondan sonra 2 ay sonra mı 3 ay sonra mı "hadi" dediler gidiliyor. Hazırlanın... Bizim köyden 16-17 aile geldik işte. Dağdaki Tatarcık Köyü'nden epey geldi, ama hepsi gelmedi. Kimisi de geri gitti iki ay üç ay sonra buradan. Öyle yarıya düştü.

Oğuz Torun, 61, Osmaniye (Adana) Göçmeni, Güvercinlik Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Şimdi bu arkadaşlarla aynı bitişik köylüyüz. Osmaniye'nin köylerindeniz. Yalnız benim doğduğum köy, Boşlu Köyü, Kadırlı'nın Boşlu Köyü. İçinden geçen bir ufak nehir vardı. Oraya yıllar evvelinden bir baraj projesi yapılmıştı. Oraya baraj yapılacak diye bizim mülkümüz evlerimiz hep sular altında kalacak diye. 1975'te Türkiye'nin o günkü Köy İşleri Bakanlığı Kıbrıs'a iskân kararı çıkardı. Kıbrıs'a gelmesi için o köyün, iskân kararı çıkardı. Birçok yörede zaten böyle iskân kararı çıkarak geldi. Bir baraj altında kalacak diye veyahut kırsal yöre kendi çevresinde kalkınamamış diye bu köyleri toplayıp getirdiler. Bizler alınan o karar doğrultusunda çıktık geldik. Benim köyümden kaç hane geldi, 7 hane geldi. Bir kısmı dağ köyüydü ama bizim verimli arazilerimiz vardı. Araziler sular altında kalacak düşüncesiyle iskân kararı çıkartılmıştı... Adana'daki Toprak İskân Müdürlüğü geldi. Köyümüzdeki insanları yazdı etti. Adana'da terzilik yapardım o zaman ama doğum yerim orası olduğu için, kütüğüm orada olduğu için, bizi de kayıt ettiler. Ben de heves ettim, dedim "Gideyim bir göreyim." Öncelikle gelmeden önce bir pasaport çıkarttım geldim, gezdim burayı. 29 yaşındaydım. Geldim burada 20-25 gün gezdim. Buranın yetkilileriyle görüştüm. Cazip şeyler söylediler geldik.

Sevgi Kartal, 48, Mersin Göçmeni, Veyseller Mahallesi-Maraş (Gazimağusa) / Şubat- 2008

Ben 15-16 yaşındaydım. Bizim köy Mersin'in Veyseller Köyü, "Kıbrıs'a iskân çıktı gideceğiz" dedi büyükler. Babam yazılmış. Annem gel-

mek istemedi. Bizim köyü burada Maraş Bölgesi'ne yerleştirdiler. Buraya da Veyseller Mahallesi denildi. Bizim köy gelirken, başka köylerden de bize katılanlar oldu. Onları da yazdılar. Misal benim adam Urfalıdır. Bizim köyle birlikte geldiler onlar da. Yani değişik köylerden de aileler katılırdı gidenlerin arasına.

İkinci Grup: Yoksul Köylüler ve Baskı Altındaki Aleviler

Birinci göç dalgasıyla Kuzey Kıbrıs'a gelen ikinci grup, Tarımsal İşgücü Protokolü ile Kıbrıs'ta iskân edilmesi belirlenen köylerin çevresindeki köylerden bu göçmen duyurularını duyarak protokolle gidenlere katılmak isteyen, ya da kendi başlarına hareket ederek gruplar halinde Kıbrıs'a giden protokol dışı göçmenlerden oluşmaktadır. KTFD'nin Türkiye'den tarım işgücü adı altında acil olarak talep ettiği ilk 30 bin kişi yukarıda anlatılan süreçte Türkiye'de iskân müdürlüklerinin yoğun çalışmasıyla sağlanmasına karşın, gidenlerin yaklaşık %20-25'i geri dönmüştür (İsmet Kotak ile STG/Mayıs-2008). KTFD'nin ülkeye resmi giriş ve çıkışları gösteren rakamları da bu geri dönüşleri açıkça göstermektedir (Hatay, 2005). Geri dönüşlerin yoğun olduğu 1976 yılında, protokole bağlı olarak gerçekleşen göçlerin yanı sıra, gönüllü olarak gelen bireysel göçmenlere de yerleşim kolaylığı sağlayacak uygulamalara başlanmıştır. Bu nedenle birinci dalga göçmenler arasında önemli sayıda Tarımsal İşgücü Protokolü'ne tabi olmadan gelen göçmen bulunmaktadır.

Birinci dalga ile gelen bu iki göçmen grubu arasında göçme biçimleri ve işgücü olarak nitelik farkları bulunsa da KTFD, protokolle gelmeyen göçmenlere de, ev, arazi ve vatandaşlık olanakları sağlamıştır. Bunun en önemli nedeni, Tarım İşgücü Protokolü yapılırken planlanan sayıdan daha fazla nüfusun Kıbrıs'a getirilebilmesine karşın, bu nüfusun yerleştirilmesinde ve Kıbrıs'ta tutulmasında karşılaşılan zorluklardır (Hakkı Atun ve İsmet Kotak ile yapılan STG/2007-2008). 1976 yılında, 1975 ve 1976'da yerleştirilen göçmenlerin geri dönüşlerinin yoğunlaşması, Kıbrıslı

Girne, Malatya Köyü'nde, Malatyalı göçmenlerin kahvesi

siyasetçilerin Türkiye'den protokol dışı gelen göçmenlerin yerleşmelerine kolaylık sağlamalarının en önemli nedenlerinden biri olmuştur.

Bu dönemde, Tarımsal İşgücü Protokolü çerçevesinde özel göçmen statüsünde olmadan gelen göçmenlerin çok farklı göçmenlik hikâyelerinin bulunduğu, birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında arazi ve ev sahibi olmak gibi maddi olanakların yönlendirdiği aileler bulunmakla birlikte, ağırlığı politik baskı ve zorunluluklar nedeniyle göçenler oluşturmaktadır. Türkiye'de özellikle, 1975 Mart'ında Demirel'in başında olduğu Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin kurulmasıyla birlikte yükselen sağ dalganın Türkiye'deki Alevi nüfus üzerindeki etkileri, Kıbrıs'a birinci dalga göçlerin içine belli sayıda Alevi nüfusun dahil olmasına neden olmuştur. Bunun yanı sıra Kıbrıslı Türklerin toplum olarak benimsemiş oldukları laiklik anlayışı ve kültürel olarak sahip oldukları güçlü Bektaşilik geleneği

de Anadolu Alevileri için Kıbrıs'ı güvenli bir ülke haline getirmektedir. Birinci dalga içinde Kıbrıs'a göçen Alevi inancına sahip Türkiyeli göçmenler bu süreci şöyle anlatmaktadırlar:

Halil Akpolat, 75, Pınarbaşı (Kayseri) Göçmeni, Malatya Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Türkeş geldi camileri dolandı... Üç gün sonra çıktılar meydana, Kürt diye, Alevi diye sövüyorlar bize Pınarbaşı'nda. "Ee" dedik, "Türkeş'in yaptığı işte budur." Benim evim şehrin dışındaydı. Çiftlikti. Baskın yaptılar... Satım hiçbir şey bırakmadım. Kaçtım, Kayseri'ye geldim. Ee... bir tane kız var dört tane de oğlan doğmuş, küçücük. Ahlmaz ki atasın gidesin, adam yavrusu atılmaz. Oturdum düşündüm. Ne Avustralya, ne Londra, ne Fransa'da lisanım kafi gelmez. Bedenim sağladım ama lisanım yoktu. Görüşüm yoktu, okul hiç yoktu, görmemişim. Ben nasıl göç gideceğim. Çocuklarımı nasıl götüreceğim? Dedim, "Ola gideyim Kıbrıs adasına, nasıl olsa dedelerimizden babalarımızdan kaldı." 1977'de, bu tarafa (Kıbrıs'a) geldim. Turist olarak geldim. Baktım köylerde yer çok. Kabul ettiler bizi. "Çocuklar küçük" dedim, kalacağım yer okula yakın bir yer olsun. Hanıma da dedim, "Sen Kürtçe konuşursan seni boşayacağım..." Kürtçeyi yasakladım ona. Çünkü çocuklar konuşamıyor, ana lisanı Kürtçedir. "Kürtçe konuşursan çocukları okula vermeyeceğim" dedim. Kabul etti. Ama Kıbrıs halkı bizim gibi değildi. Müslümanlıklarında sertlik yoktu. Bizim Türkiye'de korktuklarımız burada yoktu...

Bedriye Karadağ, 37, Malatya Göçmeni, Malatya Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Biz geldiğimizde (Kıbrıs'a) ben küçüktüm, okulu buradaki, köyümüzdeki okulda okuduk. Bizim bir tane tarih hocamız vardı. Şimdi bizim hem Kürt hem Alevi olduğumuzu biliyor. Hani o zamanlar bizde bir çekingenlik vardı, söyleyemiyorduk. O zaman öyle bir çekingenlik vardı. Mesela söyleyemiyordun. Tarih hocamız Kıbrıslıydı. Bizim çekingenliğimizi fark ediyordu. Ondan sonra tabii zaman geçti... Bize oturmaya geldi, matematik hocası, edebiyat hocası, gelip oturdular. Ondan sonra söyledik "Yani hocam böyle böyle..." "Evet ben görüyorum bunu, niye çekiniyorsunuz Kürt olmaktan, Alevi olmaktan?" diyordu bize.

Genco Şimşek, 67, Pınarbaşı (Kayseri) Göçmeni, Değirmenlik (Lefkoşa) / Temmuz-2007

Türkiye’de o civarlarda (1976-77’de) aşırı sağ sol. Ya sağcı olacan, ya solcu olacan. Hangisi olursan ol tetiği çekecek adam öldürecek. Bunlar hem bizim aile yapımıza -a tetiği çekmek- hem de inancımıza yakışmıyor. Biz buna karşıyız. Şimdi burayı da (Kıbrıs’ı) biraz sakın gördüm. Dedik “Şimdi, yarın bu çocuklar gidecek herhangi bir okulda ne olur ne olmaz... Burası biraz sakın rahat...” Ben geçinemiyorum diye gelmedim. Biraz mal varlığım vardı, yok değildi. 580 ağaç yetiştirmiştim bahçemde. 64’te diktim, 77’de meyve vermeye başladı. Bahçeye baktığın zaman ipe asılsan gitmen mümkün değil. Ama bazı şartlar bizi zorunda bıraktı orayı terk etmeye. Çoluk çocuk için geldim buraya, 77’de Şubat ayında geldim. Burada yaşadık, çocuklarımızı okuttuk. Bir iskân müdürü vardı geldiğimizde, bana dedi ki, “Lefkoşa’dan verelim” dedi “sana ev” hatta o zaman dedi ki, “Burada Kızılbaş Mahallesi var oradan verelim” dedi. Dedim “İstemem, şimdi orada da Kızılbaş, burada da Kızılbaş...”

Hüseyin Öztürk, 52, Adana Göçmeni, Değirmenlik (Lefkoşa) / Temmuz-2007

1975 yılında geldik. Ben 20 yaşındaydım. Aşağı yukarı ilk göçmenlerdeniz. Şimdi o tarihlerde Adana’da kendimize ait işyerlerimiz vardı. Sağ sol olayları bir patlak verdi. Şimdi insanları kapıştırmak için bir isim bulmaları gerekiyor. Buna “Alevilik” dendi, buna “Kürtlük” dendi. Biz Adana’da büyük şehrin içerisinde yaşadığımız için o dönemde okullarda özellikle gözü kara insanları kandırmak suretiyle ya da ideolojik görüşleri doğrultusunda bir yerlere çekmenin şeyleri vardı... Bundan dolayı babam Kıbrıs’a göçmen olarak gelmek istedi. Ama Adana’nın Topbeli kazasının iklimi de iyi, bol miktarda işlenecek toprağı da olduğu için göçmen statüsüne alınmadı o bölgeler. Adana’nın başka bir kazasının, Peke kazasının köyleri buraya özel göçmen geldi. Babam oraya nüfus aktarımı yaptı ve babam o vesileyle göçmen geldi. Babam, Türkiye Cumhuriyeti’nde Tufanbeyliği’nde iki dönem belediye başkanlığı yapmış, siyasi görüşü olan bir insan... Ancak son seçimi kaybettiği zaman amcalarıma, akrabalarına hep küstü. Küsünce Ada’ya göçtük geldik... Babamın önderliğinde gelen

bu yüz kişi içinde yerleşilecek yer konusunda bir anlaşmazlık çıkıyor. 8 aileyle babam Yeni Konak'a yerleşiyor, 15 aile de Büyük Konak'a yerleşiyor. Geri kalan aileler de Mor Menekşe'ye yerleşiyor.

Özdemir Gül, 48, Tunceli Göçmeni, KKTC Hacı Bektaş-ı Veli Derneği Başkanı, Lefkoşa / Temmuz-2007

Genco Dayı geldikten sonra açmış telefonu, "Yeğenim burası tam bize göre. Burada sen Sünnî'sin o Alevî'dir, sen Kürt'sün o Türk'tür diye bir ayrım yok" demiş... İşte burada bizi yakmıyorlar, yıkmıyorlar. Biz türkülerimizi çok güzel söylüyoruz, saz çalıyoruz, eşlerimiz rahat rahat sokaklarda istediği zaman, istediği şekilde dolaşabiliyor. Herhangi bir güvenlik zafiyeti yok. Evlerimiz, kapılarımız sonlarına kadar açık şekilde uyuyoruz. Bunlar tabii o dönemde belki de şimdi de Anadolu'daki bazı metropollere göre çok uzak bir olay yani. O gerilme olmadığı için türkülerimizde, konuşmalarımızda veya semahlarımızda çok rahat bir hareket vardır. Çok rahatız yani. Çünkü hiç kaygı duymadan, korku duymadan... Şimdi bizim dernek camiası 74 sonrası daha bir ağırlık kazandı. Ve buradaki halklar da kaynaşma sorunu yaşamadı. Aleviliğe ait, kendimizden çok şeyler bulduk burada. Hemen örnek vereyim: Derneğimizin yanı başında "Yediler" isimli bir türbe var. "Yediler" de Alevi-İslam inancında 7 ölü ozanı temsil eder. Yine sokak isimlerine baktım, Kurt Baba, Kara Baba, işte Kızılbaş Mahallesi gibi, yani daha çok Alevi inancına mensup insanların özümseyerek kullandığı isimler, tanımlamalar. "Kırlar Dergâhı" diye bir dergâhın olduğunu, Mağosa'nın içerisinde "Bektaşî Bölüğü" isminde surların olduğunu tespit ettik. Bir de Kıbrıslı Türklerin bağnaz ve gerici bir yaklaşımı yok. Aleviler Kıbrıs'a devlet eliyle göçmen olarak gelmediler. Tabii ki ekonomik nedenler de var, ama oradaki (Türkiye'deki) acıların, oradaki sistemin bir nevi dışlayıcı olmasının etkisi var Alevilerin göçünde.

Bozbeyi Koç, 80, Erzincan Göçmeni, Lefkoşa-Değirmenlik Köyü / Temmuz-2007

Benim ağabeyimin oğlu burada aşçı idi. Anladın? Ben Türkiye'den kalktım geldim onu görmeye. Savaşın sonra, savaş bitti. İki sene sonra geldim buraya, misafirhanede yattım. Orada yedim içtim. İsimlerimizi

yazdılar. Ondan sonra ben geldim Mersin'e, Mersin'den beni bırakmadılar (Kıbrıs'a) ben kaçak geldim. Yaşım yüzünden. Ben o zaman 50 yaşındaydım, beni ondan bırakmadılar. Ben kaçak bindim, kaçtım geldim. Ondan sonra polis geldi, "Nasıl geldin ver bakayım bana pasaportu." Dedim "Pasaportu kaybettim." İnkâr ettim, demedim "Kaçak geldim..." Beni götürdü polise üç gün beni mahpus ettiler. Üç günden sonra polis kalktı beni Mağusa'ya yolladı. Ben gittim Ankara'ya, Ankara'dan pasaport çıkarttım. Tekrar gene buraya gelmek için, gene tekrar buraya geldim. Ondan sonra burada kaldım. Çocukları sonra getirdim. (Eşi araya giriyor. "Ben sevmedim burayı, bizim Erzincan çok güzeldi" diyor.) Burada sana kimse bir şey diyor mu? Alevisin, öylesin, böylesin diyor mu? Türkiye'de boyuna birbirini kıyor insanlar...

1975-1979 yılları arasında Tarım İşgücü Protokolü'ne tabi olmadan, Kıbrıs'a göçmen olmak üzere gelen aileler ağırlıklı olarak gelenlerin yerleştirildikleri köylerde boş kalan yerlere, mahallelere ya da Maraş bölgesinde boş kalmış evlere yerleşmişlerdir. Bu yerleşme kendi tercihlerinden daha çok, kalan boşluklar ve o boşluğa yerleşme izninin verilmesi ile bağlantılı olmuştur. Protokol dışında gelen kırsal nüfus içinde, Alevi ve Alevi/Kürt etnisitesine mensup olanların yanında, Türkiye'de kırsal alanlarda geniş sülaleler arasında yaşanan kan davaları ve arazi anlaşmazlıkları, kız kaçırma gibi husumetler nedeniyle köyünü terk etmek zorunda kalan aileler/sülaleler de bulunmaktadır. Ayrıca 1970'lerde hâlâ toprak ağalarının kontrolünde olan büyük tarım topraklarında, geçimini sağlamak zorlanan köylüler için de Kıbrıs'ta devletin verdiği topraklar büyük bir fırsat olarak görülmüş ve göçmenliği teşvik etmiştir.

Halis Nurçin, 70, Kars Göçmeni, Gelincik Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Bizim memleket biliyorsunuz kış memleketidir, Kars. Bizim de topraklarımız yoktu elimizde. Parasal durumum iyiydi benim şahsen. Fakat topraklarımız yoktu. Geldiğimde 7 tane çocuğum vardı. Türkiye'de kırsal bir yerde yaşıyorduk, ne okulu vardı, ne camisi vardı, hiçbir şeyi yoktu... Bizim memlekettten buraya 74 Hârekâtı'nda savaşmaya gelen takım ça-

vuşu Şahabettin Nurçin vardı. Devlet, onlara Kıbrıs'ta bir hak tanıdı. Onlar geldikten sonra bizi de çağırdılar. Gelin görün beğenirseniz... Biz de gördük, beğendik... O sebepten geldik işte. Nurçin ailesinden bu köyde 50'ye yakın var. Bir de, memlekette kan davaları vardı. Kimisi geldi. Biz de onları takip ettik. Peşpeşe geldik işte. Ondan sonra civar köyler de baktılar "Bu adam gitti ben niye gitmeyeyim" dediler. Peşpeşe geldiler. Düşmanlık davasından adam orada rahat edemiyordu. Ya gideceğim, ya öleceğim diye çoğu bıraktı öyle geldi. Çoğu yoksuldu geldi, çoğu varlıklıydı, o da düşmanlık davalarından geldi. Bu durum çıktı, biz de geldik buraya. Baktık boştur, bir toprak sahibi olmak için. Bir de çocuklarımıza bir gelecek sağlamak için geldik... Memlekette toprağım yoktu ama, canlı hayvan ticareti yapıyordum, gayet güzel param vardı, 100 tosun parası vardı buraya geldiğimde. O parayı getirdik biz buraya ha bugün ha yarın, malzemeye de yatırmadık. O parayı bitirdik. Ondan sonra başladık çalışmaya. Rencperlik çalışması...

Ahmet Zahteroğulları, 62, Kilis (Gaziantep) Göçmeni, Ziyamet Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Kilis'in köyünde doğdum. 15 yaşında Gaziantep'e göç ettik. 73 yılında da bir arkadaşım dedi ki "Ya ben pasaport çıkarttım Kıbrıs'a gidip geliyorum. Ticaret işi yapalım" dedi. Pasajlar falan vardı Antep'te o zaman. "Oldu" dedik, bir dükkân kiraladık. Cam mam eşyası götür getir derken savaş koptu. Kıbrıs'ta savaş koptu. Savaştan önce gelmişim Kıbrıs'a yani. Hatta papazdan bana izin aldılar, 20 gün de kaldım burada. Tam ben buradan gittim, 10 gün sonra savaş oldu. Ondan sonra da, yani burayı pek benimsememiştik. Ben gelmek istemiyordum. Türkiye'nin kırsal bölgelerinden buraya göçmen gönderdiler. Biz göçmen değildik. Annem rahmetli dedi: "Sen niye gitmiyorsun? O Kıbrıs'ı herkesten evvel bilirdin" dedi... Annemin zoruyla, kendi de geldi, bizi de getirtti buraya... 76'nın birinde buraya indim ben. Yerleştik bir daha da dönmedik. Yerleştik. Göçmen gibi buraya yerleştik. Kaldık. Ee... devlet bu sefer bize arazi verdi, ev verdi, efendime söyleyeyim... Buraya geldiğimizde paramız vardı biraz... Burda geldik dükkân açtık. Kardeşimle fotoğrafçı dükkânı açtım. O zaman fotoğrafçılık güzeldi. Biraz bahçecilik yaptık. Bahçe vardı, hayvancılık da yaptık, çiftçilik de. İşte ektik biçtik, bir şeyler yaptık.

Üçüncü Grup: Ekonomik Fırsat Arayıcılar

Birinci dalga göçler içindeki üçüncü grubu, Türkiye’de Adana, Mersin gibi Kıbrıs’a kolay ulaşılan kentlerden Kuzey Kıbrıs’a bazı ekonomik fırsatları değerlendirmek amacıyla gidenler oluşturmaktadır. Bunlar arasında bazı uzman meslek sahipleri ve zanaatkârlar olduğu gibi, özellikle Maraş bölgesinde Rumlardan kalan boş evleri ve işyerlerini ekonomik fırsat olarak görenler de bulunmaktadır.

Müstakime Tulumbacı, 67, Mersin Göçmeni, Derinya (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Biz Mersin’de yaşarken, yaz geldiği zaman çocukları koyardık halama. Eşimle gezmeye giderdik. İstanbul’a, İzmir’e. 74’te burası harbe girmişti işte. 76’da geldik buraya. Gezmeye ama yerleşmeye değil. Geldik. Gazimağusa’nın içinde bir otelde kaldık. Mersin’de eşimin yanında çalışan eski kalfası vardı. Kıbrıs’a gelmişti, burada tabelacıydı. Yani ışıklı reklam tabelası yapıyordu. Eşim çok güzel resim yapardı. İşte o kalfa burada bir dükkân kiralamış, dükkânın da 8 aydır kirasını verememiş. Aynı zamanda tabanca yakalatmış üstünde. İçeri almışlar onu. Tabii biz buraya gelmeden önce, buranın çalışma dairesi, iskân dairesi, hep peşine düşüyorlardı insanın, gelin, yerleşin diye... Göçmenler buraya gelmişti. Ama gene de daha çok insan yerleşirse Rumlara karşı eşit kalabalık olacak gibi düşünüyorlardı herhalde... Biz gittik, bu çamlığın orada bu kalfanın dükkânını gördük. Eşim dedi ki “Kaybedecek neyimiz var? İster misin buraya gelelim?” Yani hiç aklımızda yok... Belki başka memleketlere gitmeyi düşünürdüm ama Kıbrıs’a gelmeyi hiç düşünmemiştim. Böyle çam önü dükkânın. Her yer çam. Sanki çocuklarım orada daha serbest koşacakmış gibi geldi bana. Dedim ki, “Tamam tutalım orayı. Getireceğimiz nedir ki? Fırça boya... Olursa olur, beklediğimiz işler. Olmazsa Mersin’e döneriz... Akşam bineriz, sabah memleketimiz...” Evim de var Türkiye’de. Zaten müşterilerimiz vardı. Tanınmış bir kişiydi eşim. Güzel ışıklı reklam tabelası yapardı. Aynı müşteriler yine bekliyor bizi orada. Olmazsa döneriz... Bir de, üç gün sonra bu bölge, Maraş Bölgesi açılacak diye söylendi. Açılırsa sanki burada daha çok işimiz olur diye düşündük. İşyerleri yeniden açılacak, tabelaya ihtiyaç doğacak falan... Maalesef

beklediğimiz gibi olmadı ya neyse... Biz Kıbrıs'ta o dükkânı tuttuk ve gittik Mersin'e. 20 günün içinde işlerimizi çabuklaştırdık, aldığımız işleri teslim ettik ve geldik Kıbrıs'a. Ağustosun 20'si falandı, iki çocuğumu aldım ve geldik buraya. Geldik 3 gün sonra bu evi (Maraş'ın Derinya Bölgesinde) hava parasıyla aldık. Bir Türkiyeli oturuyordu, hava parasıyla bize sattı. Yani öyle bir durum vardı ki burada... Yerleşimi destekliyorlardı ya, isteyen ailelere İskân Dairesi'nden eşya veriyorlarmış. Bizim haberimiz yok. Ben, Mersin'den eşyayla geldim. Yatak, yorgan, tabak, kaşık aklına gelen her şeyi getirdim. Sadece sandalye ve karyola getirmedim o kadar.

Abdullah (Ganimetçi Apo), 50, Tatvan (Van) Göçmeni, Derinya (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Biz buraya göçmen gelmedik. (Kıbrıs'a protokole bağlı olmadan gelmeyi kast ediyor). 1975'te, önce ağabeyimle birlikte gezmeye geldik. 16-17 yaşlarında, hızlı olduğumuz dönemler. Bizim paramız bitti. Dönüş paramız bitti. Bir kişi dönecek kadar paramız var. Birimiz Türkiye'ye gidecek, para getirecek de geri döneceğiz. Ağabeyim giderken sınıf arkadaşımla karşılaştım. "Haydi, gel, ganimete gidelim" dedi. Ganimetin ne olduğunu bilmiyorum. "Nedir?" dedim. "İşte" dedi, "kapalı bölge Maraş var" dedi. "Gâvurlar eşyalarını bırakmış." "Tamam" dedim, gidelim. 3 gün gittik biz ganimete. Bu 3 gün içinde ben 6 bin lira para yaptım. Sene 1975, 6 bin lira çok güzel bir para. Bu defa gümüşlük aldım, hediyeelik aldım. Valizi doldurdum, Türkiye'ye hediye götürceğim. Tam memleketimize -Tatvan doğumluyum ben- 25 km kala, ağabeyime dedim, "Şimdi soracaklar bize bu kadar parayı nereden buldunuz? Bu hediyeleri nereden getirdiniz?" diyecekler. "Çalıştık" desek, Tatvan'ın yarısı kalkıp gelecek Kıbrıs'a. En iyisi "Çalışıyoruz, izin aldık, patron da bunları hediye verdi diyelim" dedik. Bu yalanla annemi kandırdık, getirdik buraya ve göçmen olduk. Vatandaş ettiler bizi. O zamanlar neredeyse sokakta kimi tutsalar vatandaş yapıyorlardı... İhtiyaçları vardı...

Birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, 1975-1979 arasında Türkiye'den Kıbrıs'a yönelik göçlerin, Türkiye'deki işsizlik, düşük ücretler ve emek pazarındaki sorunlar gibi, çağdaş göç teorilerince öne çıkarılan nedenlerden farklı olduğu or-

taya çıkmaktadır. Gerçekten de bu dönemde Türkiye ekonomisine bakıldığında 1962-76 döneminde istikrarlı ve yüksek bir büyüme temposunun sürdüğü görülür (ithal ikameci dönem). 1962-76 yılları arasında Türkiye'nin ortalama yıllık ekonomik büyüme hızı %6,8'dir (Boratav, 2003). Bu dönemde büyük toprak sahipleri, ticaret ve sanayi sermayesi gibi dönemin egemen güçleri arasındaki iktidar mücadelesi, tarımda popülist politikalar uygulanmasına yol açmaktadır. Bu politikalar sonucunda, tarımsal ürünlere verilen yüksek destekleme fiyatlarıyla çiftçiler, dış fiyatların ve kendiliğinden oluşacak iç fiyatların üzerinde kazanç elde etmektedir. Dünya ekonomisinin 1970'lerin başında girdiği ekonomik krizi, sürekli seçim konjonktürü içinde dışarıdan borçlanarak geciktiren Türkiye, milli gelir artışlarını 1977'ye kadar sürdürmeyi başarmıştır (*a.g.e.*). Diğer yandan, 1962-76 yılları arasında Türkiye'de sanayileşme hızı yeterli istihdam yaratamıyor olsa da, yüksek kentleşme hızı, tarımda açığa çıkan işgücünün kentsel enformel sektörlerde emilmesini sağlamaktadır. Bu dönemdeki hızlı kentleşme sadece sanayileşmeye bağlı olmadığından, kırdan kente göçenler, sanayi işçisi olamadıklarında tamamen işsiz kalmamaktadırlar. Bu nedenle, bu dönemde kırsal alanlardan kentsel alanlara göçen nüfusun, Batı'da olduğu kadar radikal bir proleterleşme/mülsüzleşme eğilimi bulunmamaktadır. Göçmenler bir yandan büyüyen kentsel enformel sektörde emilmekte ve geniş hazine arazileri üzerindeki gecekondulaşma sayesinde barınma olanağı elde etmekte, diğer yandan da kırla bağlantıları tamamen kopmuş olmadığından köylerinden gelen aynı yardımlar devam etmektedir (Şenyapılı 1978; Tekeli, Gülöksüz ve Oktay, 1976; Boratav, 2004).

İlk bakışta, 1974'te Batı Avrupa'nın yabancı işçi alımını daraltmasının da Türkiye'de tarımda açığa çıkan işgücünü Kuzey Kıbrıs'a yönlendirdiği düşünülebilir. Ancak Unat'a göre, göçün hızlı olduğu dönemde yetkili kişilerin daha az gelişmiş bölgelerden gelen göç talebine öncelik verme çabalarına karşın, göç edenlerin çoğu sanayileşmiş ya da daha ileri kırsal bölgelerden vasıflı ve yarı-vasıflı işçilerden oluşmuştur (1974). Buna göre, 1960'ların ikinci yarısında Batı Avrupa'ya göç edenler tam olarak tarımda

işsizleşmiş, yoksul ve becerisiz işgücü değildi. 1970'lerin ortalarına kadar Türkiye'den Batı Avrupa'ya, özellikle de Almanya'ya yönelen göçler, Türkiye'deki işsizlikten daha çok, Batı Avrupa'nın işgücü açığından kaynaklanmaktaydı. Burada, çağdaş göç teorilerinde önemli bir göç nedeni olarak görülen emeğin ücretindeki farkın belirleyici olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, 1975-1979 yılları arasında Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a yönelen göçleri de Türkiye'deki işsizlikten daha çok, Kuzey Kıbrıs'ın radikal işgücü açığı ve etnik azınlık pozisyonundan kurtulma doğrultusunda, göçmenlere sağladığı olanakların yönlendirdiği görülmektedir. Ancak bu olanaklar, daha yüksek ücret ve güvenceli iş olanağı değil, tarım toprağı ve ev sahibi olma olanağı olarak sunulduğundan, Türkiye'de ağırlıklı topraksız-mülksüz köylüleri göçe teşvik etmiştir.

Birinci Göç Dalgasının Kuzey Kıbrıs'ta Mekâna Yerleş(tiril)me Süreci

1975 Şubat ayında yapılan Tarım İşgücü Protokolü ile Türkiye'den sağlanan ilk göçmenler dört ay gibi kısa bir sürede yaşadıkları köylerden alınarak Kuzey Kıbrıs'a getirilmeye başlanmıştır. Birinci dalga ile Kuzey Kıbrıs'a ilk göçenlerin bu göç sürecine dair tanıklıkları, bu göçün gerek göçenler, gerekse göçmenleri yerleştirenler açısından nasıl zorluklar içerdiğini ortaya koymaktadır.

Esasında ilk yerleşimi Girne'de Bahçeli Köyü'ne yaptığımızda, insanların bir türlü yerleşmek istemediğini, bir soğukluk hissettiğini, hatta oturup ağladıklarını gördüm. Orada askerin temsilcisi var, ben o zaman müsteşarım, Sayın Bakanım (İsmet Kotak) var. Böyle sıkıntılı bir anda insanın o mizahi duygusu öne çıkabiliyor... Orada şöyle bir espri yapmıştım: "Ya" dedim, "bu köyden kaçan insanlar (Rumlar) Güney'de ağlıyor, biz bu köylere insan yerleştirmeye çalışıyoruz. Getirdiğimiz insan da Kuzey'de ağlıyor. Ya, bu nasıl iştir? İki taraf da ağlıyor... Giden ağlıyor, gelen ağlıyor..." Hiç unutmuyorum bunu...

(Hakkı Atun, Haziran 2007, Köşklü Çiftlik-Lefkoşa)

Türkiye'den göçmen nüfus sağlamanın politik mimarlarından biri olan ve bu göç sürecinin bütün aşamalarında aktif görev alan İsmet Kotak, yaptıkları bütün hazırlıklar ve planlamalara rağmen toplu göçlerin nasıl beklenmedik zorluklar barındırdığını şöyle ifade etmektedir:

Ben 1971 yılında Amerika'ya davet almıştım. Küba göçmenleri Amerika'ya, Miami'ye gelişlerinde nasıl alınıyor ve nasıl yerleştiriliyor izlemiştim. Yine aşağı yukarı bir aylık bir çalışma yaptık orada ekipler halinde. Bizim 1956'larda yaptığımız küçük çaplı yerleştirmelerdi... Fiilen yaptığımız şey, o köyü buna taşı, o aileyi bu ailenin yanına taşı şeklinde. Amerika'da resmi devletin Kübalı göçmenleri yerleştirirken, meseleyi nasıl ele aldığını gözümüzle gördük... Mesela jetlerle taşıyor Amerika. Şart koşuyor, uçaklarla gelsin diye. Nedeni ne? Çok gelmesin... Bir günde gelirse, diyelim üç uçak gelsin, her birinde yüzer kişi olduğunda 300 kişi yahut da 500 kişi. Eee, bu nereye gelecek hava alanına. Hava alanına indiğinde girerken nasıl sağlık kontrolünden geçecek, sağlık kontrolünden geçtikten sonra yeni elbiseler verilecek ama bunlar oraya sağlık kontrolünden geçerken bir yandan da masaların üzerinde sandviçleri, kolaları var... Bütün bunlar benim için çok önemli bir deneyim oldu. Sonra da oradan çıkarıyorlar. Yurtlara götürüyorlar kendilerini. Yurtlardan sonra o ağır form doldurma, mesleki durumu nedir, ne yapabilir, akrabalık durumları. Çoğu bölünmüş aileler olarak geliyorlardı. Ve ondan sonra da onları, işte belirli bir müddet sonra belirli merkezlere rehabilite etmek üzere giriş yapıyorlardı. Bu benim için güzel bir deneyim oldu. Biz de aynısını uyguladık. Yani, Türkiye'den göçmenler geldiğinde toplu alış nasıldır? Nerede misafir edilecek? İlk karşılamada, ilk otobüse biner binmez, çok gönüllü hanımlarımız vardı göçmenleri karşılayan. Önde eski TMT'ciler, benim eşim başta olmak üzere, bunlar limanda hazırıldılar. Otobüslerimiz yanışığında, derhal otobüslerin içinde bulunurlardı ve onlar için işte serinletecek içecek yiyecekler hazırды. Gece gelen var, soğukta, sıcakta gelen var... Ona göre evvela ağızlarına yiyecek içecek bir şey verilecek.

Gazimağusa'ya (gemilerle) gece getirirdik göçmenleri, onu da söyleyeyim. Gece gelirdi gemiler. Çünkü Barış Gücü surlar üzerinde nöbet tutuyordu. Dolayısıyla, onlar resim çekmesin diye -o zaman gece görüşü diye bir şey yoktu biliyorsunuz- biz bunları gündüz değil, geceleyin

getirirdik. İki feribot aynı anda dayanıyor limana. Biz otobüslerimizi hazırlıyorduk ve yıldırım süratiyle bunları alıyoruz ve bilinmeyen istikamete hareket ediyorlar tabii... Şimdiki Doğu Akdeniz Üniversitesi'nin Rektörlük binası, eski bir Rum okuluydu. Biz orayı yurda çevirdik. Benim karar-gâhim orasıydı Gazimağusa'da. Oraya alıyorduk gelenleri. Orada bir ağırlama salonumuz vardı. Bir yığın aşçımız vs. her şeyimiz vardı. Bu biraz da Amerika'daki deneyimimizin getirdiği bir şeydi. Çok güzel hazırlandık. Yeraltı örgütü de halen hayattaydı. Benimle beraber bu göçmen konularında muazzam bize destek oldular. Yani, ben, Gazimağusa Kaymakamı, Belediye Başkanı, okul müdürleri, bay veya bayanlar. Çünkü kadınlara kadınların yaklaşmasını istedik. Çünkü çocuklara öğretmenin yaklaşmasını istedik. Dolayısıyla, feribottan inerken mutlak suretle bölgeye iskân müdürlerinin gelmesini istedik, gelenleri limanda karşıyoruz, evvela geminin içinde bir "Hoş geldin. Burayı vatan yapmak sizin göreviniz" şeklindeki konuşmalar ve sonra da muhtarın başkanlığında otobüslere bölüyoruz kendilerini. O otobüslerin içinde mutlak suretle bay veya bayan aileler vardı bizim tarafımızdan, Mağusa Kadınlar Birliği'nden. Dedğim gibi eşim başta bunlarla beraber yurda gidiyor. İşte kucağında çocuğu varsa, tembihliyoruz bizimkilerine ki o en önemli destektir, kucağındaki çocuğu sen al kucağına. Buna kadar, bu ayrıntıya kadar düşündük. Yahut da bazıları hatırlar. Bu feribottan inerken muhtara sorarım, "Kaç, sayı kaç?" derim. "Biz Kıbrıs'a nüfus istiyoruz kardeşim" derim. Şimdi yurda gelene kadar otobüsün içinde mümkün olduğu kadar anlatacağız... Çünkü bir vatan değiştiriyor, bir toprak değiştiriyor... Şimdi geldiğinde çok heyecanlı insanlar var... Kadınlar daha tedirginlik içindedir. Nereye getiriyor eş onu diye tedirgindir. İşte bizim bayanlarımızla hallediyoruz. "Merak etmeyiniz" diyoruz, tedirginliği azaltmaya çalışıyoruz. "Kıbrıs da Yavruvatan'dır" diyoruz. Tabii ki, orada bir aile yıkıyorsun ve yeniden geliyorsun. Bu tedirginlik var. Ama sıcak karşılamaıyla, davul zurna ile yıktık bu tedirginliği... Geldiği gece kalıyor yurttan, ertesi gün sabahleyin otobüsler de hazır. Kendilerine diyoruz ki, "Gideceğiniz yeri anlatacağız size, sizin geldiğiniz yerde işte şu şu üretim yapıyordunuz, aynı üretimleri yapabileceğiniz yerlerdir bunlar." Dolayısıyla onları evlerine götürüyoruz. İlk yerleştirdiğimiz köy Girne'deki Bahçeli Köyü'dür. Eski adı Rum adıdır. Biz soruyoruz kendilerine, "Şu anda köyünüze isim koyacağız, bakın elimde balta yıkıyorum bu adı (eski adı). Siz hangi köy-

den geldiniz Karadeniz'den? Bize onu söyleyin, onu yazacağız." "Şu köyden geldik" diyorlar. "Peki, muhtar yaz bu köyü: Bahçeli." Yalnız, orada, Bahçeli'de yaşadığımız zorluğu da anlatayım. Büyük bir köydür orası. 30-40 aile yerleştireceğiz oraya. Geceleyin gittik oraya. Kadınlar Beşparmak Dağları'nı görünce, onun arkasında Rum vardır deyip, korkuyor, ağlıyor. Eve girmek, yerleşmek istemiyor. Onların korkularını tedirginliklerini bertaraf ettik o gece, ama ertesi gün sabah Bakanlığa uğradığımda bir mesaj: Bahçeli'de yerleşim esnasında, şu ev senin, bu ev benim diye iki grup aile arasında kavga çıktı, köyde birbirine girdiler. Hemen bölgedeki albaya haber verdim. Biz de yıldırım hızıyla gittik. İki grup aileden birisi dedi ki, "Onlar kalsın, biz onlarla aynı köyde kalmak istemiyoruz, biz gidelim." Baktım ki ailelerden birisi çok kalabalık, döndüm diğer aileye, dedim "Size araba vereceğim. Doğru Karpaz'a gidin. Seçin hangi köyü seçerseniz. Ben sizi oraya yerleştireceğim..." Böylece ikna etik öbür aileyi. Onlar gittiler Dipkarpaz'a. Beğendiler. Zaten biz oraya yerleştirmeye başlayacaktık...

(İsmet Kotak, Mayıs - 2008, Lefkoşa)

Girne, Esentepe Köyü'nde kiliseden çevrilmiş bir cami...

Trabzon'un Araklı bölgesinden gelen ilk göçmen ailelerin Bahçeli köyüne yerleştirilmesi sürecinde yaşanan “yerleşme” sorunu, göçmenler geldikçe ve yerleştirme genişledikçe farklı biçimlerde ortaya çıkacaktır. Bu sorunlar daha çok, Tarım İşgücü Protokolü çerçevesinde gelen göçmenlerin kendilerine vaat edildiği gibi bir ülke, arazi, ev ve iklim koşulları bulup bulamamaları ile ilişkilidir. Bütün toplumsal ölçeklerin belli bir üretim biçimine ve sosyal ilişkilere bağlı olarak kendilerini mekânda inşa ettikleri düşünüldüğünde, sosyal olarak çökmüş bir mekânsal ölçeği, yine sosyal olarak çözülmüş bir nüfusla yeniden kurmaya çalışmanın ne kadar zor bir girişim olduğu anlaşılır. Bu nedenle protokol çerçevesinde, belli bir plana bağlı olarak, önceden belirlenmiş köylere, arazilere ve evlere yerleştirilen göçmenlerin yerleşme sorunları, protokol dışı gelen göçmenlere göre daha fazla olmuştur. Çünkü protokol dışı gelen göçmenler, kendi arayışları ile kendilerine uygun buldukları boş ev ve arazilere yerleştikten sonra göçmen olmak için başvurmuşlardır.

Ahmet Günlü, 57, Çaykara (Trabzon) Göçmeni, Esentepe Köyü (Girne) / Temmuz- 2007

...Sonra Türkiye'den turistler geliyordu buraya. Turist geliyordu adam (protokol dışı gelenlerden bahsediyor). O daha çok avantajlara sahipti. Devlet bizi getirdiği için belirli yerlere yerleştirdi. Kendi başına gelenler o günün iktidarına daha yakın oldular. Anlatabiliyor muyum? İstedikleri yerleri aldılar. Sahilde aldı. Bilmem nerde aldı. Kıbrıs'ta da değil bu insanlar, çıkmış gitmiş. Ha biz burayı vatan seçtik yani. Çoluğumuzla çocuğumuzla biz buraya yerleşmeye geldik. Yani vatan seçtik. Geldiğimde 25 yaşındaydım. Evliydim çocuğum yoktu, yani üç ay sonra oldu çocuğum. Hanım hamile geldi buraya...

Protokolle gelenler ise, kendilerine gösterilen yerlere yerleşmek zorundadırlar. Özellikle yerleştirildikleri köyleri, iklim, üretim tarzı ve fiziksel koşullar açısından kendilerine yabancı bulan göçmenler, bunu bir çeşit zorunlu iskân olarak hissetmiş ve geri dönmek

istemişlerdir. Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye'den gelen göçmenlerin yerleştirildiği 26 köyden 17'sinde yapılan sözlü tarih görüşmelerinde göçmenler, yerleşme/yerleştirilme sürecinde ortaya çıkan sorunları, kendilerine vaat edilenlere bağlı olarak yola çıkarken beklentileri, yeni bir ülke ile ilk karşılaşmada yaşadıkları duyguları ve bu yeni ülkede tutunma biçimlerini anlatmaktadırlar.

Seher Aygün, Araklı (Trabzon) Göçmeni, Bahçeli Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Köy bomboş idi, bomboş idi. Bu evi, benim beyim çekti kurada. Burada oturduk. İlk geldigimiz gece burada bir dövüş etti adamlar. Hepimiz akrabaydık. Yabancı değildik, ama kavga ettiler iki aile. Çıkan evleri beğenenler, beğenmeyenler... Biz daha kalabalıktık. Onlar bizden baş edemedi. Onlar toplandı gitti Karpaz'a. Biz kaldık yerimizde. Köy kaldı bize, Bahçeli kaldı bize.

Ahmet Günlü, 57, Çaykara (Trabzon) Göçmeni, Esentepe Köyü (Girne) / Temmuz- 2007

Geldik ilk gece Gazimağusa'da yurttta kaldık. Bazı arkadaşlar dedi ki, "Bir bekçi tualım. İşte Rumlar gelir öldürür bizi." İnsanlarda böyle bir tedirginlik vardı. Kadınlar korktu tabii. Sonra seni gönderen anne baba... Yani orada da bir korku vardı. Savaş bölgesi işte bilmem ne bilmem ne söylentiler vardı. Gazimağusa'da bir gece kaldık. Geldik burada bir lokanta var. Bir öğle yemeği verdiler bize. Akşamüzeri evlere geldik. Zaten anahtarları verdilerdi. İşte anlattım sana, anahtar var ama evin kapısı yok! Sonra evlerin tamiratını İnşaat Planlama Dairesi yaptı.

Mehmet Alkan, 63, Alaşehir (Manisa) Göçmeni, Aydıncöy (Güzelyurt) / Mayıs-2008

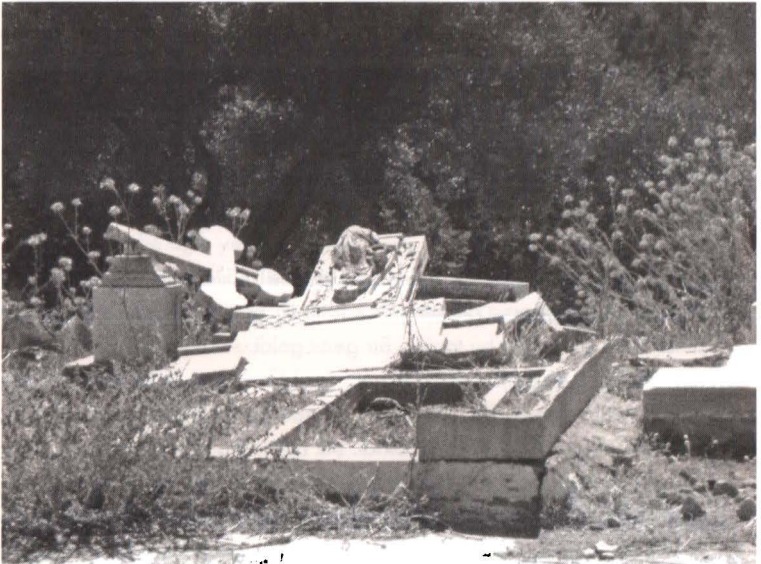
Biz Manisa Dereköy'den buraya 61 kadar hane geldik. 1975'te geldik. İlk gelenlerdeniz. 300 kişiden belki daha fazla. Mersin'den bindik gemiye. Oradan bindirdiler bizi gemiye, buraya geldik. Geldik, zaten gelirken köyler belirlendi. Yani geleceğimiz yer belliydi. Gazimağusa-

sa'ya geldik önce. Bizi köylere dağıtım yaptılar. Bir gece orada (Mağusa'da) kaldık mesela. Oradan 65 hane Gelincik Köyü'ne götürüldü. Bizi de Değirmenlik Köyü'ne götürdüler. Değirmenlik boştu o zaman. Biraz o yandan (Güney Kıbrıs) gelen göçmenler vardı, buranın yerli göçmenleri. Baktık gördük ki çöll İkinci günü 30-35 hane geri gitti hemen. Türkiye'ye döndü. "Biz burada yaşayamayacağız" dediler, "Getirdiğiniz gibi geri götürün." Geri götürdüler. Yarıdan fazlamız döndü yani. Sonra orada kalanların kimisi Lefkoşa'da sanayilere girdiler... Bir sene kaldık Değirmenlik'te. Biz baktık orada olmayacak. Şimdi biz dedik ki, Lefkoşa'nın Şehir Heyeti'ne dedik ki, "Biz burada duramayacağız." Bize dediler ki, "Boş ev bulun, istediğiniz yere gidin" dediler. Bizi serbest bıraktılar. Biz de Güzelyurt'a doğru geldik. Burası yeşildi. Burada eski bir ev bulduk, girdik. Bu evi o zaman bulduk. Az buçuk bahçe, az buçuk tarla da verdiler. Değirmenlik'te verdiklerini bıraktık. Yerine burada aldık. Değirmenlik'te verdikleri ev daha iyiydi, ama arazisinde ekim-dikim olmuyordu. Arazi verdilerdi. Ama arazinin geliri yoktu. Buralar daha verimliydi. Arazinin geliri daha iyiydi. Biz de buraya geldik... Geldik ama, buraya Güney'den gelen göçmenler, Maryalılar yerleşmiş, istemediler bizi. Türkiye'den gelenleri istemediler ki bu köye yerleşsin. Boş kalan eski evleri yıkıyorlardı ki, Türkiyeliler yerleşmesin. Çok çektik, sularımızı kestiler bunlar, geri dönelim diye... En sonunda Lefkoşa'dan telefon ettiler ki, bunlar özel göçmendir, buldukları eve yerleşebilir, hakları vardır diye...

Kezban Vural, 52, Alanköy (Denizli) Göçmeni, Yarköy (Gazimağusa) / Temmuz-2007

75'in Mayıs ayıydı. Köyden otobüslerle aldılar bizi, Mersin'de bir kampa geldik. Mersin'de kampta kaldık iki gün. Ondan sonra gemiye bindirdiler, geçirdiler bu tarafa. Bir gemi geldi. Antalyalılar varmış geminin içinde, bir de işte Denizli'den gelenler... Gazimağusa Limanı'na gelince iki otobüs duruyordu. "Antalya bu tarafa, Denizli bu tarafa" dediler. Antalya'ya gitti öbür arabaya bindi. Biz de başka arabaya bindik. Arka arkaya gidiyorduk. Az beri geldik, Antalyalılar döndü. Onlar Maraş'a dönmüşler. Biz dedik "Bu araba döndü, biz de geldik herhalde." Ama geldik ha geldik. Bizi getire getire buraya getirdiler. Köyün kenarına geldik bir ot, bir ot. Evler boyunca. Sinek, ot, pislik diz boyu... Köyün

girişinde köyün okulu vardır. Bu köyün okulu eski okul. Oraya bizi indirdiler. Bizim yerlerimiz gelirken belliydi. Bu evleri gemide kura ile çektik. Herkesin şansı neyse, kura çektiler. O evlerin numarasına göre kura çektiler. Hangi ev çıktıysa, rehberler vardı gemide bizimle beraber gelen, o rehberler gece bizi evlere dağıtacak... Numaraya bakıp bakıp adamları götürdüler, hayda herkes gitti. Hatta bir ben kaldım, orada oturdum kaldım. Bir Arap vardı orada, bir de yaşlı bir kadın, onlar yemek yapıyordu, orada görevli. Önce orada yemek yedik, sonra bizi dağıttılar evlere. Eve doğru rehber bizi götürüyor, orada iki asker var, dikilip duruyor. Korktum. Dedim "Rum mudur nedir?" Benim bey, "Yok" dedi, "Korkma. O bizdendir. Bizim askerdir" dedi. Öyle bir ay, iki ay tuvalete bile yalnız çıkamıyordum ben. Adamı kaldırıyordum. Korkuyordum Rum vardır diye. He burası Rum köyüydü ya. Rum vardır dışarıda bekliyordur, bizi tutar döver, öldürür diye. Herkes yapamadı burada. Gelenlerin yarısı geri gitti iki ay üç ay sonra buradan. Sonra bizim arkamızdan turist gelenler de oldu kendi kendine (protokol dışında gelenlerden bahsediyor). Onlardan da bu köye yerleşenler oldu. Sonra gelenler hep Denizli'den geldi. Kimisi Acıpayam'dan geldi. Zaten herkes Çivril ve Acıpayamlı.

Girne, Tatlısu Köyü civarında, harabe halinde bir Rum mezarlığı

Başka kimse yok burada. Bizden sonra gelenlere de devlet aynı hakkı tanıdı. Vatandaş ettiler. Aynı bizim gibi onlar da vatandaş oldu. Öyle 2-3 sene geldiler öyle. Duyan geldi. Tarla, o, bu veriyorlar diye... Geldiğimizde, evin içerisinde eşya meşya yoktu. Evde bir şey yoktu. İki gün sonra bize yatak, yorgan verdiler. Tabak, kaşık verdiler. Evlerde yok idi bir şey. Mecbur işimize yaradı onlar. Başka ne yapalım. Bir canımızla geldik diyorum sana. Bir üstümüzdeki giysi, bir de valizimiz. Başka yok idi bir şeyimiz. Dedik olursa olur, olmazsa geri döneriz. Bize Denizli'de Salamis'in resmini göstermişlerdi. Çok güzel yerler bekliyorduk. Çok güzel değilmiş. Yine de iyi ne yapalım. Bizim oradan tabii ki iyiydi. Antalyalıları Maraş'a yerleştirdiler. Dedim ya, hemen azıcık yürüdük, onların arabası döndü. Bizim araba geldi otun içine buraya. İşte aldı getirdi buraya...

Şerafettin Yavuz, Konya Göçmeni, Tatlısu Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Biz buraya gelmeden önce burayı öyle anlatırlardı ki, ya şimdi düğmeye basacaksın yemek gelecek önüne, düğmeye basacaksın tabaklar gidip yıkanacak. Bunları anlatırlardı. Artık biz de böyle bir hayal kurardık gelirken. Geldik buraya böyle bir şey görmedik... Keklikten başka bir şey görmedik. Keklik çoktu burada. Yaşlılar da şunu söyledi: "Kaz uçan yer iyi olur, keklik olan yer kurak olur." Hakikaten de kuraktı. Ama mümkün değildi geri dönmek. Gelmişiz bir kere... Şimdi herkes utandı dönmeye. Geldik bu memlekete ama böyle bir havayla, böyle bir kuraklıkla karşılaşacağımızı bilemedik. Umduğumuzu bulamadık ama geri de dönemedik. Diyecekler "Gittiniz de geri mi geldiniz diye?" Geldiğimizde Temmuz sıcaklığıydı, havaya alışamadık. Hastalandı herkes. Çoğu da onun kahrına kaçtı gitti. "Bu sıcakta ben yaşayamam uyuz olurum" diye. Bir sinek yedi bizi. Bu sineği bilmezdik. Yakarca sinek var ya. Yiyince kaşıntı tutar. Bakarız, bakarız hiç börtü böcek görünmez, sinek minek görünmez ama yer bizi. Ne yer bizi böyle? Derken, tabii yerlilerine sorduk. Dediler ya "O bir sinektir." Bizim memleket yaylaydı (Konya'daki köyleri). Yaz günü buz gibi eser. İklim alışamadık. Ama şimdi oradakini bırakmışız. Hiçbir şey getirmemişiz. Hiçbir şey kalmamış. Dönmem mümkün değil yani. Ama kafamızda buradan kaçmak hiçbir zaman eksik olmazdı. Ne zamana kadar? Çocuklar burayla adaptasyonu sağlayınca tamam bıraktık artık

dönme düşüncesini. Dönenler de döndü zaten ilk zamanlarda. Devlet bizim yanımızdaydı. Kızılay bizim yanımızdaydı. Buraya geldik 3 gün bize yemek döktü. Konya'dan toprak komisyonumuz, Kızılay'ımız, doktorumuz, mühendisimiz geldi buraya. Bizle burada 2-3 gün kaldılar. Bütün eşyamızı yeni geldi, arabalarla, kamyonlarla buraya. Kura çekildi evlere. Bize bir maaş bağlandı. İaşe dağıtırlardı bize. Bir buçuk sene boyunca hem maaş verdiler bize, belli bir ücret verdiler. O zaman 700 TL civarında paraydı. Bir de iaşe verirdiler. Bir buçuk yıl bu devam etti. Bir buçuk yıldan sonra Türkiye'ye geri dönen döndü. Bizle gelenin çoğu döndü. Burada 25-26 aile kadar bir aile kaldık Konya'dan gelen. Gerisi bizim yapamadılar burada. Biz geldiğimizde, Rum hiç yoktu, boşaltılmış köy. Buraya gelmiş, yerleşmiş Kıbrıs'ın güneyinden insanlar vardı. Beraber yerleştirildik, biz onlarla. Onlar yerleşmişti zaten. Onların yarısının daha Güney'den gelmemiştir aileleri. Hâlâ İngiliz Üssü'nde tutulanlar vardı. Hatırlarsanız İngilizlere sığınmışlardı. Oradan Türkiye'ye götürüldüler. Türkiye'den naklettiler buraya. Kalanlar da nüfus mübadelesi yapılırca gelebildi buraya. Güney'den gelenler, oradaki Tatlısu Köyü'nden gelmiş. Bu köye de Tatlısu adını verdiler. Biz buraya 17 Temmuz 1975'te yerleştik. Bizden önce buraya, nisan mayıs aylarında Karadenizliler gelmiş. Birkaç ay kalmışlar burada. Sonra Kaplıca Köyü boşaltılınca oraya geçmişler. Geldiğimizde her yerde barikat, asker... Saat 2 oldu mu sokaklara çıkamazsın. Ganimet olayı var, çalma olayı var, şu var, bu var diye tüm bölgelerde barikat kurulmuş. Güvenlik var yani asker bekler, Türk askeri. Tüm yollar barikat. Saat 2'den sonra sokakta adam bulamazsın. Araba yok. Bir otobüs var. Kalktı, kaçtı mı, kalırsın orada. Bizimki ulaşımı şehre en uzak köylerden bir tanesi. Yollar da çok kötüydü o zaman. Güney göçmenlerinden hiç kalmadı burada. Bellapais diye bir yer var, Girne'nin içinde. Oraya kaçılar hepsi. Burada 30 aile kaldık. Gerisi hep kaçtı. Çünkü çekemezler bu sıkıntıyı. Bir sene sonra 76'da gitti onlar.

Yusuf Bey, 49, Peke (Adana) Göçmeni, Ulukışla (Lefkoşa) / Temmuz-2007

75'in 10. ayının 25'inde geldik. Aynı gemide 3 köy geldi Adana'dan. Ama birbirimizi tanımıyoruz. Şimdi biz ilk gemiden indik, kampa girdik. Şimdiki Doğu Akdeniz Üniversitesi, kampımızdı. İlk düşüncem ne oldu bi-

liyor musun? İlk gemiyle tekrar geri dönmek... Ama yaşıam küçüktü, yaşıam tutmadı. Şimdi ailemin üstüne yazılı gelmişim. İzin vermediler. Çünkü bir soğukluk hissettim. İnsanlar bize başka türlü bakıyorlardı. Ne Rumuk, ne Türkük, ne başka bir şeyik... Köyümüzün ileri gelenleri daha önce gelmiş ve bu köyü tespit etmişlerdi. Tabii Kıbrıs'ın geçmişini bilmedikleri için. Bir de Türkiye'den dar alandan, ormanlık bir köyden, araziden geldikleri için, burada araziye bol görünce, burayı da ora gibi verimli zannettiler. Çünkü bölgeyi tanımıyorlar, iklimi bilmiyorlar. Araziyi geniş görünce tercih ettiler. Biz geldik, evleri kurayla dağıttılar. Araziler istendi. Mesela, bir köyde kaç kişi var, 40 kişi. Hak sahibine öneri verdiler, listeyi çıkardılar. Şimdi nasıl söyleyeyim, Türkiye'den fakir insan geldi, zengin insan geldi. Fakir insan tabii olanla yetindi. Zengin gelen aradığını bulamadı, geri döndü.

Ali Kemal Kurt, 56, Sürmene (Trabzon) Göçmeni, Değirmenlik-Tepeköy (Lefkoşa) / Temmuz-2007

1975 yılında buraya geldik. 35 hane geldik. 3-5 hane beğenmedi veya herhangi bir neden sonucu geri gitti. Ama biz kaldık. Türkiye'de otobüse koydular bizi. Köyden indik merkeze Sürmene'ye. Bu defa otobüs değiştirdik, direkt Mersin. Mersin'de 1-2 gün kaldık çadırlarda. Ondan sonra gemiye koydular, Mağusa Limanı'na gittik. Ama nereye gidiyoruz? Nedir? Hiç kimse bilmiyor. Yabancı bir yer işte... Geldik. Biz daha önce, 6 ay önce gelecektik Kıbrıs'a... Bizim bir muhtar vardı, "İşte yok yayla zamanıdır, yok ben kimseyi toparlayamam, su veya bu" dedi. 6 ay geciktirdi bizim gelmemizi. Bu köy (Değirmenlik) bize tahsis olmuştu, ama biz 6 ay geç kaldığımız için kışın köy doldu. Şimdi bu durduğumuz muhit (Tepeköy) boş kalmış. Biraz evler harap. İyileri doldu yani. Geldi Güney'den Kıbrıslılar yerleşti biz geç kaldığımız için. Bizi Gazimağusa'da kampa koymadılar. Dediler bize ki "Şurada bir köy var oraya gideceksiniz." Biz acemiyiz, nereye götürse gideceğiz. Gittik. Kantara'nın tam arkası. Orada evler de fena değildi. Ama bizim yaşlılar, "Ya" dediler, "Değirmenlik vardı bir görelim orayı." Bekçinin bir arabası vardı. Köyün bekçisinin arabasıyla gittiler Değirmenlik Köyü'ne. Baktılar çok su akıyor. Muazzam su yani aşağı yukarı baya bizim memleketteki dereler gibi var. Portakal limon ekiyorlar. Eee suyu gördüler ya, hiç bakmadılar ev var mı yok mu? Geldiler tekrar buraya. "Kalkın oturmayın" dediler. "Değirmenlik'te ne kadar su var, ne

kadar portakal, limonluk narenciye var..." Milleti bir kıskırttı mı? Gel de sen bizi tut şimdi. Bunu merkez duyar, kaymakamı gönderir. "Yok, size, hayvancılık yapmak isteyen ve anlayana hayvan verelim. Karşılıksız ha. Efendim araba verelim, otobüs verelim, dozer verelim. Beğenmediğiniz fazla evleri yakın yolları genişletin." Yok biz kabul etmiyoruz, illa Değirmenlik'e gideceğiz, orada su var ya... Üç dört gün o köyde kaldık. Aslında orası daha iyiydi. Deniz sahiliydi. Ama biz tutturduk. "Siz bize önce Değirmenlik'i söylemişsiniz, bizi oraya yerleştirin" diye. Yetkililer baktı ki biz ikna olamayacağız. Bizde bir de müftü vardı, Allah rahmet eylesin öldü. Biraz dili kuvvetliydi. Başa çıkmadılar onunla. Göndermişler gene 3-4 tane otobüs 1 tane kamyon. Bindik otobüslere kamyonlara geldik Değirmenlik'e. Şurada okul var az ileride, okulda bıraktılar bizi. Ne haliniz varsa görün. 1 gün, 2 gün, 10 gün yatan oldu okulun önünde. Bana bir oda düştü kurayla. Oda yok, sıra yok, hep kerpic. Gündüzleri lambaları yanıyor, pencereler çok eski bir ev. Kabul ettik. Kendin istedin, biz de verdik. Nasrettin Hoca'nın hikâyesi gibi... Neyse o odada birkaç gün kaldık. Burada Ankara Mobilya vardı, inşaatları yapıyorlardı. Onlar geçici olarak çalışıyorlardı. Onlar ne zaman işi bitirip de buradan gittiler, bazı evler boşaldı. Kapan kaptı o evleri. Ben de onların birisiyim. Yani, iyi kötü, ilk evden biraz daha iyisi... Tabii ondan sonra onardık, baktık...

Bekir Özer, 56, Osmaniye (Adana) Göçmeni, Paşaköy (Lefkoşa) / Temmuz-2007

Bize Türkiye'de dediler, 180 dönüm tarla verilecek, evler döşeli olacak, iki katlı, her şeyi içinde. Yani vaat öyleydi. Biz geldik buraya, kamyonu yükledik. Hiçbir şey almayacaksınız dediler. Orada her şeyiniz var. İncirli diye bir köye, bizim iskânımız oraya çıkmış. Geldik. Bir hafta göçmen yurdunda kaldık, Gazimağusa'da. Şimdi hanımları ayırdılar bizden. Erkekler ayrı yerde kalıyordu. 4 gün orada kaldık. Ondan sonra bizi getirdiler İncirlik'e. Bir yer gösterdiler. Bu evlerde oturacaksınız. Baktık ki insanın oturabileceği evler değil. Kerpicten, dışı sıvasız, bir oda bir salon. Dedik "Burada ancak hayvan kalır. Biz buraya gelip de bu eve oturmak için orada, yerimizi yurdumuzu bırakmadık" dedik. Yükleri indirmedik. Bunun üzerine Vadili Köyü'ne getirdiler bizi. Orada akrabalarımız vardı. Bir 20 gün daha orada, akrabaların yanında kaldık. Ankaralı bir Erol Bey

vardı. Bu göçmenlerle ilgilenen oydu o zaman. Güzelyurt tarafına da götürdü, bazı yerler gösterdi, Değirmenlik'te de gösterdi. Biz kabul etmedik. En son getirdi bizi, bu sokağa indirdi işte. İstedığınız eve girin dedi. Kimi oraya girdi, kimi buraya... Şimdi, girdik ama evlere, evlerin içinde insan pisliğinden başka bir şey yok... Ne yatağı vardı, ne yorganı vardı, ne kol tuğu vardı. Hiçbir şeyi yoktu. Boş, bu eve öyle girdik biz. Komşu köy var, bizden sonra Gaziköy diye. O köy göçmen köyü değil yani. Rum varmış ama Rum kaçınca oradaki yerliler gelmiş bu çevreyi temizlemiş (ganimetçilerden bahsediyor). Ondan sonra biz gittik İskân Müdürlüğü'ne. Siz gelmeyin, biz eşyalarınızı her şeyinizi eksiksiz evlerinize getireceğiz dediler. Betonarme evler vardı. Rehber diye biri vardı, görevli. Betonarme evler için bunlar sahiplidir dedi. Meğer onlar torpillere ayrılmış. Torpilli yerli. Onlara ayrılmış yani o evler. TC'liyle verilmiyor... Bizden sonra gelen yerli göçmenler (Güney'den gelen Kıbrıslılar) aldılar yani o tip evleri. Biz de bu eve girdik kaldık böyle. Ben 1-1,5 sene buraya alışamadım. Stresten falan saçım da döküldü... Allah'ın takdiri işte geri de dönemedik kaldık burada.

**İsmail Akdöl, 77, Adana Göçmeni, Alayköy (Lefkoşa) / Hazi-
ran-2007**

1975'in 10. ayında geldik buraya. Mağusa'ya geldik. Mağusa'da göçmen yurdunda kaldık bir gece. Artık sabahleyin nereye gideceğiz? Alayköy'e. Alayköy, ama biz bilmiyoruz. Alayköy deyince Kıbrıs'ın yerlileri de bilmiyordu. Eski ismi buranın Rum adıydı. Eski ismini biz bilmiyoruz, yeni ismini onlar bilmiyor. Neyse tarlalardan, oradan buradan geçerek geldik buraya. Aşağıda aile gazinosu var, oraya bizi böyle indirdiler. Ve o gece orada kaldık. Buranın evlerini buranın İskân Bakanlığı numaralandırmış, bir torbaya doldurmuş. İkinci günü -tabii dosyamız onların elinde isim yoklaması ile okudular. İşte "filan şu numaralı eve" diyerek. Ondan sonra çıktık köyün içine, bulanımız bulduk. Bulamayanımız, "İşte evi bulamadık" dedik. Tabii görevli memurlar var. Onlar getirdi evleri gösterdiler. Evlere geldik ki, ne kapı ne pencere, hiçbir şey yok... Bu köy bayağı bir boş kalmış. Gelen göçmeni getirmişler bu köye, ama hududa yakın diye "Biz bu köyde kalmayız" demişler. Biz 1975'in Temmuz ayında gelecektik, hazırlandık. İkinci bir emir geldi ki, Güney'den gelecek göçmenler geldi, öncelik onlara verildi. Ondan sonra, onlar yerleştikten sonra biz

geldik. Güney'den gelenler bu köyü istememiş. Şimdi biz kurada bu evi cehtik. Tabii kapı pencere yok, ama burada daha yaz. Kış olmadığı için herkes geldi, evine oturdu yani. Ondan sonra İnşaat Planlama tarafından bir ekip kuruldu. Bizler de çalıştık, faydalandık. Bu evlerin tamirine başladık. İşte durulmayacak evlerden söktük, durulacak evlere yaptık. Dayanışma değildi. Devlet tarafından yaptırıldı ve aşağı yukarı bir ay yaklaşık oradan yemek geldi. Askeriye karavanı gibi. Oradan aile reisleri gittik, yemek aldık getirdik evlere yedik. Ondan sonra kuru yiyecek olarak işte fasulye, yani bir evde ne gerekiyorsa işte haftalık getirdiler. Yani her şeyiyle verildi. Elbise verildi. O zaman para da veriyorlardı çalışmadığımız için. İşe girenlerin o parasını kestiler.

Oğuz Torun, 61, Osmaniye (Adana) Göçmeni, Güvercinlik Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Bu köy kapalı bir bölgeydi (sınır köyü olduğu için). Biz başka köylere yerleşmiştik. Daha sonra bazı arkadaşlarla uğraştık ettik. Burayı açtılar bize. 1976'nın yazında buraya yerleştik. Bu köyün çok farklı yönleri vardı. Biz Çukurova'dan geldik. Ziraattan geldik. Sulu ziraattan geldik. Bu köyümüzde yeraltı kaynakları çok güçlü. Sulu ziraat yapmaya müsait. Efendim, işte bu köyümüzün diğer köylerden farklı özellikleri var dediğim gibi. Biz Çukurova'dan sulu ziraattan geldiğimiz için burada Çukurova'ya benzeyen bazı şeyler var. Arazileri geniş, verimli. Ayrıca bu güney bölgesinde binlerce arazi sulu. Tabii, sulu ziraat yapma düşüncesiyle de biz bu köyü tercih ettik. Biz önceki yerleştirildiğimiz köylere sıkıştırılmıştık. 3 aile bir köye, 5 aile öbür köye. Ve burada toplanarak, Türkiye'den aynı köyden gelenler olarak bir köy kurduk. Tabii, ilk 37-38 haneydi. Daha sonra bizim memleketimizden, aynı hakka sahip olanlar kabileler halinde geldiler. Onlar da özel göçmen statüsünde... İki sene cüzi bir maaş da aldık, yani resmi göçmen olarak...

Halis Nurçin, 70, Kars Göçmeni, Gelincik Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

İlk geldiğimizde, bizim köyde su olmayınca birkaç kişi dilekçe yaptık Türkiye'ye, "Bizi Türkiye'ye geri alın" diye. Onun üzerine Elçilik'ten, TC

Yardım Başkanlığı'ndan adamlar geldi. Dedi "Biz burada adam yerleştiriyoruz. Siz gidip Türkiye Cumhuriyeti'ne müracaat ediyorsunuz bizi geri alın. Ne istiyorsunuz?" dediler. Biz dedik "Su yok, su istiyoruz." Onlar da dedi ki "Su var." Aradılar, buldular suyu çıkardılar. Çıkardılar o suyu. Biz de daha o suyla geçiniyoruz. Tabii bu işi tek kişi yapamaz ki, çok para ister. 3 tane kuyu açtılar, bir tane boşta. Bu sene müracaat ettik. Söz verdiler, onu da faaliyete geçirecekler. İkisi faaliyettir. 300-350 dönüm tarla suluyoruz sırayla.

Kâzım Zengin, 1974 Gazisi, Dipkarpaz / Temmuz-2007

Şimdi ben 1974'te Adana'da askerdim. Barış Harekâtı'na katıldık. Harekâttan sonra bizim terhisimizi burada yaptılar. Girne bölgesindeydim o zaman. Terhis olup Türkiye'ye döndüm. Tanınan haklardan dolayı Kıbrıs'a gelmeye karar verince, herhalde biz kırsal kesime alışkın olduğumuz için mi Dipkarpaz'ı beğendik bilmiyorum. Gezdik burayı. Dedik görelim bu bölgenin nasıl olduğunu. Ben savasta geldiğim için Girne tarafını biliyordum. Ama 76'da geldiğim için o taraflar dolmaya başladı. Biz de buranın arazisinin geniş bir arazi olduğunu gördük. Babam çiftçiydi. Hayvancılık yapıyordu. Babam da sevdi. Dedi "Hem burada hayvancılık olur, hem ekilir." "Bir insan" dedi, "kendi bildiği işi yapmalıdır" dedi. Nâsip de öyleydi, yerleştik buraya. Ben yeni evliydim o zaman. Babamı da getirdim. Dipkarpaz'da boş evler vardı o zaman. Ben 76'nın 3. ayında geldim. Bir boş ev buldum. O evi beğenmiştim. İskân o evi yazdı bana. Sonra Türkiye'ye gittim toplanıp gelmek için. Geri geldim ki, Bahçeli Köyü'nden gelenler tutmuş o evi, işgal etmiş. Bize verilen evi. İskânın kâğıdı da var bende. Evi aldım beğendim ve evi getirmeye gidiyorum. Eee, onu işgal etmiş. Babam da yanımda. "Oğlum" dedi, "biz burada komşuluk yapacağız. Ev bizim değildi ki" dedi... "Ondan başka iyi bir ev varsa bulur orada otururuz." Orada dolaştık. O zaman buranın iskân memuru vardı. Evleri biliyordu ve kötü evleri gösteriyordu. Bir türlü bulamadık. Ondan sonra bir polis vardı rahmetlik Mehmet Çavuş, o kendi polis arabasıyla bizi gezdirdi, gösterdi evleri. Biz ev beğenmeyince, "Biz kendi cebimizden benzin parasıyla sizi gezdiriyoruz, siz ev beğenmiyorsunuz" dedi bize. Dedim bu bizim hakkımızdır. Barış Harekâtı'na katılmış bir insanım. Madem bu hakkı bize vermişler, sizin göreviniz yer göstermek,

senin işine gelmiyorsa gösterme. Biz de İskân Dairesi'ne gideriz Lefkoşa'da. İskân Bakanı İsmet Kotak vardı o zaman. Dedim ona gideceğim. Gelsinler onlar göstersinler madem rahatsız oluyorsunuz falan... Sonra buldu bize bir ev...

Kıbrıs'ta 1963'ten itibaren süren çatışmalar nedeniyle Ada'yı terk etmek zorunda kalanlar ve bu çatışmalarda ölenler nedeniyle azalan Kıbrıslı Türk nüfus içinde erkek nüfus daha büyük oranda azalmıştır. Bu nedenle Türkiye'den Kıbrıs'a göç teşvik edilirken, Rumlardan boşalan köylerin yeniden canlandırılması için aile ve köy halkı halinde göçlere öncelik verilmesinin yanında, bazı evlilikler de teşvik edilmiştir. Kotak'a göre bu evlilikler sayesinde Türkiye'den gelen Türklerle Kıbrıslı Türkler arasındaki kaynaşma kolaylaşacaktı.

İlk yaptığımız şey, Barış Harekâtı'ndan hemen sonra bir karar aldıtım. Daha sonra da Meclis'te yasa olarak götürdük ve şu anda o yasal hak vardır. Kıbrıs'ta TMT mensupları, eskiden görev görenler veya Birinci İkinci Barış Harekâtı'nı kazanan gaziler öncelikle yerleşme hakkına sahiptirler. Ve o dönemin içerisinde kendilerine ev tahsis edilecek veya kaynak üretimi karşılayacak ve yıllık bin Kıbrıs lirası gelir sağlanacak. Bütün göçmenler için aile başına yıllık bin Kıbrıs liralık yani 2 bin sterlin dolayında bir kaynak tahsis ettik. Yıllık gelir olarak. Arazi olarak da kuru arazi 115 dönüm, sulu arazi ise 25 dönüm arazi tahsis ediyoruz bir aileye. Türkiye'den gelen iskân uzmanları ile beraber yapılmıştır bu çalışmalar. Dolayısıyla da bu gazilere de dedik ki, "Burada yerleşin." İlkin terhisi Türkiye'de yapıyorlardı. Yani geldi asker çarpıştı, sonra Türkiye'ye götürecekler. Biz yalvardık! Dedik ki, "Bırakın terhisi burada yapın." Nasılsa biriyle karşılaşacaklar, evlensinler burada. Yani onu da yaptık. İmam görevi de yaptık. Nüfus kaynaşsın diye. Bizde tabii epey şehit vardı. 2800 şehidimiz 63'ten 74'e kadar. Dolayısıyla nüfusun içinde erkek yok. Dolayısıyla en doğalı tanışırsa evlensin. Nitekim büyük rakam var öyle evlenen. Tabii biz onlara derhal en iyi evi, yeri ve imkânları verdik, seferber ettik. O gazileri Karpaz'a epey yerleştirdik. Yani orada ağırlıklı gazilerdir. Bir de işte bu Bahçeli'den götürdüğümüz Karadenizli aile...

(İsmet Kotak, Mayıs -2008, Lefkoşa)

Ancak Türkiye'den gelen göçmenler arasında özellikle asker olarak Kıbrıs'ta görev yapmış olanlara sağlanan bu olanaklar, eşi ve çocuklarını getirmeden Kıbrıs'a göçen evli erkek göçmenlerin Türkiye'deki evliliklerini gizleyerek Kıbrıslı Türk kadınlarla evlenmelerine neden olacaktır. Türk insanını Yeşilçam filmlerindeki modern kentli imajlarla tanıyan Kıbrıslı kadınlar, evlendikleri erkeklerin Türkiye'de eşleri ve çocukları olan evli erkekler olduklarını anladıklarında büyük hayal kırıklığı yaşamışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasıyla, Kıbrıslı kadınlarla evlenmek isteyen erkeklerden Türkiye'de bekâr olduklarına dair resmi belge istenmeye başlanmıştır. Ancak bu belgeyi verecek olan resmi kurum muhtarlıklar olduğu için, muhtarlar resmi evlilikleri bildirmiş, kırsal alanda daha yaygın olan dinsel nikâh ile evli olanları bildirmemişlerdir. Hatta bazı durumlarda resmi nikâhla evli olanları da rüşvet ya da hatır karşılığında bekâr olarak bildirdikleri olmuştur.

Müstakime Tulumbacı, 67, Mersin Göçmeni, Derinya (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Bazı sorunlar oldu tabii. Kendini bekâr olarak tanıtarak Kıbrıs'ta evlilik yapanlar yüzünden bazı sıkıntılar, güvensizlikler de yaşandı. Kıbrıslı kızcağız ile evlendikten sonra memleketten karısı, çoluk çocuğu gelenler mi ararsın, kızcağızı bırakıp memlekete kaçan mı ararsın. Bir güven kaybı oldu tabii Kıbrıslılarda. Çocukları olduktan sonra kocalarının Türkiye'de evli olduğunu öğrenen kadınlar oldu. Hatta kocaları bir müddet sonra Türkiye'deki ailesinin yanına döndüğü için çocuklarıyla ortada kalan kadınlar oldu. Bu sorunlar yaşandığı için de bir güvensizlik oldu tabii TC'li lere karşı. İlk başlarda güvenilirlerdi severlerdi bizi, onları kurtardığımızı düşünürlerd. Ama sonra değişti tabii. Bizim de suçumuz var bunda... Türkiye'de evli adam köyündeki muhtarı ayarlar, bekâr diye yazı getirir, evlenirdi Kıbrıslıyla... Çıkamaz mı? Tabii yalanı çıkardı ortaya bir zaman sonra.

Birinci dalga göçle ilgili canlı tanıklıkların da ortaya koyduğu gibi, göçmenlerin mekânda yerleştirilme/yerleşme sürecinde yaşanan zorluklar, nüfus hareketlerinin evrensel olarak taşıdığı güçlüklerin yanında, bu göçe has son derece özgün koşullarla da

bağlantılıdır. Bu nedenle birinci dalga ile gelen göçmenler hem ortak, hem de farklı yerleşme sorunlarını çeşitli stratejilerle çözmeye çalışırken, bu göçmenleri belli bir plan doğrultusunda mekâna yerleştirmek üzere tüm hazırlıkları yaptıklarını düşünen politikacı ve bürokratlar da, göçmenleri orada tutabilmek için planın dışına çıkarak yeni stratejiler geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Kuzey Kıbrıs'ın yeni politik coğrafyasını beşeri olarak yeniden inşa etmek için gerekli olan insan gücünün iyi hazırlanmış bir plana rağmen mekânda kolayca yerleştirilememesi, nüfus mühendisliğinin kendi temel çelişkisinden kaynaklanmaktadır. Geniş insan topluluklarının belli bir amaç doğrultusunda, çeşitli teşvikler-vaatlerle ya da zorla bir yerden başka bir yere taşınması anlamına gelen nüfus mühendisliği, toplumun aynı zamanda bir üretim ve sosyal örgütlenmeye bağlı oluşmuş bir sosyo-mekânsal ölçek olduğunu dikkate almaz. Bir toplumsal ölçeğin çökmesine neden olan kayıp nüfusun, sayı olarak yerine koyulmasıyla problemin çözüleceğini varsayar. Nüfus mühendisliğinin dayandığı bu varsayımın zafiyeti Kuzey Kıbrıs örneğinde açık olarak görülmektedir. Nüfus mühendisliğinin ne kadar güç bir iş olduğunun en iyi ifadelerinden biri yine İsmet Kotak'ın şu sözlerinde gizlidir:

Çok çok zorluklar oldu tabii. Yerini beğenmeyen, verilen eşyayı beğenmeyen... Yok su yok... yok ekmek bitti... Zor tabii. Çünkü insanı elli-yorsunuz!

(İsmet Kotak, Mayıs - 2008, Lefkoşa)

Birinci Dalga Göçmenlerin Mekânsal Dağılımı, Toplumsal İşbölümü İçindeki Konumları ve Sınıfsal Statüleri

İlk dalga ile Kuzey Kıbrıs'a getirilen köylülerin büyük bir kısmı, tamamen boşalmış köylere akraba ve köylüleri ile birlikte yerleştirildiklerinden, başlangıçtan itibaren Kıbrıs Türk Toplumu ile sosyal ve kültürel temasları çok zayıf olmuştur. Bu temassızlık, göçün

erken yıllarında göçmenlerin kendilerini “yabancı” olarak hissetmelerini engelleyen olumlu bir etki yapmasına karşın, göçün ilerleyen yıllarında bu mekânsal ayrışma, sosyal ve kültürel ayrışmayı da beraberinde getirerek göçmenlerin toplumsal bütünleşmelerinde ciddi bir engel oluşturmuştur. Bu ayrışma, aynı zamanda göçmenlerin “öteki Türkler”, Kıbrıslılara benzemeyen TC’liler olarak dışlanmalarına da yol açan nedenlerden biri olmuştur. Kendileriyle sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenlerin neredeyse tamamı, bu dışlanmayı göçün ilk yıllarından itibaren doğrudan (sosyal ve kültürel) veya dolaylı (ekonomik ve politik) olarak çeşitli düzeylerde yaşadıklarını anlatmaktadırlar.

Şerafettin Yavuz, 58, Ilgın (Konya) Göçmeni, Tatlısu Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Bir daireye (devlet memurluğuna) gireceksen iki kişi olsan ilk tercih onlarındır (Kıbrıslı Türklerin). Senin çocuğun uzayda adamı böyle kapsa senin çocuğuna tercih vermezler. Emmi, dayı, aile ilişkileri, akraba ilişkileri... Nasıl Türkiye’de bölgecilik varsa veya vilayet, hemşeri, burada da budur yani. Bunu biz normal karşılıyoruz artık. Buna artık alıştık. Ölüm kime yakın hastaya yakın. Şimdi adamın emmisi, dayısı... Adamı normal görüyoruz yani, bu şey var. Kesilmedi. Biz bunu normal görmeye başladık. Bak bu benim oğlan uzmandır. Girne’de. Bu da aynı şeyi söyler. Başka bir ülkeye gelmişsin ekmeğini paylaşmadık. Ben sizin hiç paranızı almadım. Ben Rum’un tarlasına geldim. Asker onu kovaladı, ben de girdim. Sizden bir şey almadık. Ama en sonda yönetim onların elindedir. Mesela devlet dairesine varırsın, o gider işini yapar çıkar kısa pantolonla, sen resmi halinle kravatınla kapının önünde beklersin. Sıranı beklersin. Çünkü onun bir akrabası vardır, bir dayısı vardır, bir yeğeni vardır, bir şeydir. Ne devlet dairesinde ne de Meclis’te bize yer yoktur.

Ümmü Alkan, 55, Alaşehir (Manisa) Göçmeni, Aydıncıköy (Güzyurt) / Mayıs-2008

Biz buraya geldiğimizde istememişlerdi bizi. Buraya Güney’den gelen göçmenler, Maryalıları yerleştirmişler. Türkiyelileri istemediler bu

Maryalılar. "Gelmesin" dediler, istemediler. Sularımızı kestiler, çok eziyet yaptı bunlar. Hiç unutmam onların yaptıklarını inanın. "Siz köylünüz" dedi kimisi yüzümüze. "Mağaradan geldiniz" dedi. "Biz fellah' değiliz, alnımız açık" dedik. Güneyliler, Türkiyeliler yerleşmesin diye evleri yıkıyorlardı. Güney'den gelenler yıkıyordu. Böyle evlere eski derlerdi, tenezzül etmezlerdi, girmezlerdi. Daha büyük ev, beton ev isterlerdi. Biz de eski olsun, içini dışını sıvayıp otururuz dedik. Kerpiç evdi yani, kurşunlar delmiş. Böyle sıvattık, boyadık, neyse girdik. Sularımızı kesti bunlar, Maryalılar. Küçük çocuklar var, bezlerini yıkayacak su yok. Gece-leri bir lastik bidon korduk önüne, suları alırdık içeri. Köyde su var, ama bizimkini kesiyorlar. Geri dönün diye suyu kesiyorlar. İçecek bir bardak su yok... Gara sakallara biz su vermeyiz derlerdi. Vermediler. Kanaldan su gelir iyi mi kötü mü? İçemezdik. Portakal suyu içtik (Güzelyurt narenciye bölgesidir. Ağaçlardan topladıkları portakalların suyundan bahsediyor). Kanaldan aldığım suyla çocuğun bezini yıkardım geceleyin. Demir bıçıkla suyun önünü kestik, kazdık, bağladık, ne kadar şişe varsa doldurduk gece. Onu kullanırdık. Çamaşırları gece yıkardık, dışa sermezdik görmesinler diye. "O suyu nereden aldın yıkadın?" der bize. "Başka köye yerleşin" diyorlar. "Gidin, Gaziveren'e gidin, Lefke'ye gidin" diyorlar. Biz de bu köyü sevdik. Yeşillik diye, bizim oralara benziyor diye, bu köyü seviyoruz. Polis geldi bir gece, "Seni atacam buradan" dedi. Telefon ettik, Kolordu geldi. "Özel göçmendir, yerleşecekler" dedi. "Ev bulup girmeye hakları var" dedi... Sonra sularımızı, elektriğimizi taktılar da rahatladık ondan sonra. Ama yine de, Kıbrıslı ihtiyar bir teyze vardı diyor ki, "Gitsin bunlar, istemeyiz gara sakalları" diyor... Bahçe, tarla da verdiler, Değirmenlik'te bıraktığımıza karşılık. Neyse kaldık, 6 sene tek bir odanın içinde kaldık, üç çocukla... Ama hiç bitmedi bunların "Türkiyeli öyle, Türkiyeli böyle" demeleri. İlk baştan beri böyle geldiğimizden beri böyle, hâlâ da böyle gider. Bizimle gelenlerin hepsi yaşadı bunları, direndik. Onların da kendi eşyası değildi ki. Biz onların malına oturmadık. Onlara da Rum'dan kaldı, bize de dedik.

1 Fellah, Arapçada çiftçi demektir. Osmanlı-Mısır Savaşı sırasında, 1832 yılında Mısır'dan getirilerek Adana'ya yerleştirilmişlerdir. Bugün, Türkiye ve Kıbrıs'ta bir bireyi ya da bir grup insanı aşağılamak için kullanılır. Terimin burada kullanılması, sosyal olarak dışlanmışlar arasındaki hiyerarşiyi de göstermesi açısından ilginçtir.

Yusuf Bey, 49, Peke (Adana) Göçmeni, Ulukışla (Lefkoşa) / Temmuz-2007

Nasıl desem, artık inşaat sektörü geliştikten sonra, hükümet biraz münhal (iş ilanı) açtı. O da yani memur değil, işçi kanalımdan. Bizim Türkiyeli kökenli olarak üst düzeyli, üst düzeyde bizim bir arkadaşımız yok. Bizim de üniversite mezunumuz var. Mesela çocuk okulda Kıbrıslı arkadaşı ile okuyor. Liseyi, üniversiteyi bitiriyor. Yarın öbür gün o çıkıyor bir mertebeye, bizimki kalıyor ortada. Bu ayrımcılık değil mi? Şimdi şöyle söyleyeyim. Bu baştan beri vardı. Şimdi bunu hangi Türkiyeli köye giderseniz gidin, bu olaylarla karşılaşsınız. Çünkü lokmanın iyisini onlar yer, kurusu bize kalır. Yani sütün kaymağını onlar yer, ayrıntı bize kalır. İş sahaları içinde en ağırı, en kötüsü hep bizim Türkiyeli göçmen vatandaşlarımızdır.

Fatma Kaya, 40, Çarşamba (Samsun) Göçmeni, Aygün Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

... Geldik buraya tamam. Burada büyüdük. Ben 4-5 yaşındaymışım geldiğimizde. Biz burada büyüdük. Ama bir imkânımız olsa memleketimize gidip oturmayı isteriz yani. Çünkü bir ayrımcılık hâlâ var. Kara sakal, biz kara sakalız. Kıbrıslıların bize verdiği isim gara sakal. Hâlâ kara sakal ve resmi dairelerde sen en iyi okulu, en iyi şekilde bitirmiş bile olsan, sen en son plandasın. Oraya girmek için en son plandasın. Artık çok ihtiyaç olacak, kendilerinden biri olmayacak da, sen gireceksin. Hâlâ daha resmi dairede bir tane Türkiyelivarsa yirmi tane Kıbrıslı vardır. Kıbrıslıların hayat standartları çok çok yüksektir bizden. Biz hep böyle alın teriyle, onlar daha kolay yollardan. "Dayın varsa" derler ya. Çünkü bunlar birbirlerini tutar. Yani küçük yer ya, birbirlerini tanıyorlar. Türkiye-lilerin sayısı onlar kadar vardır. Ama o, başbakanını tanıyor, milletvekilini tanıyor, polisini tanıyor. Çünkü hep Kıbrıslı aldığı için böyle yerlere. Zor işlere ise Türkiyelileri. Biz, işte bir yerlere geldiyse insanlar alın teriyle, çok çalışmayla... Sabaha karşı dörtlerde, beşlerde kalkıp portakal tarlalarına giderlerdi annemler. Gecenin dördünde kalkıp da çocuklarını, bebekleri bırakıp da giderlerdi. Kıbrıslılar olmazdı o işlerde...

Şeref Ursavaş, 55, Gaziler Cemiyeti, (Gazimağusa), Temmuz-2007

Maalesef başlangıçta bazı olumsuzluklar yaşadık. Biz de onlara habire "Biz sizi kurtardık" dedik. Yani siz bize borçlusunuz. Bunları yaşadık, söyledik. Bakkalda, hediyelik eşya satan marketlerdeki bu konuşmalar hep oldu. Çünkü Kıbrıs halkı pazarlık nedir bilmedikleri için, bir de Akdeniz ülkelerinde öğlen tatilleri bu ülkede de uygulandığı için, biz yani Türkiye'den gelenler bunu yadırgadılar. Ya 12 ile 16 arası dükkân kapalı olur mu? İşyeri kapatılır mı? Onlar derdi, "İşte biz böyleyiz. Biz kapatıyoruz." Biz kızardık ve işte "Sizi biz kurtardık. Bize bu şekilde davranamazsınız. Sizin karnınızı zaten biz doyuruyoruz" gibisinden laflar ederdik. Bu tip şeyler maalesef söylendi. Bunlar da vardı tabii... Ama biz de hiçbir zaman ayrımcılıktan kurtulamadık. Ta baştan beri... Mesela, siyasi partiler seçime girecekler. Atıyorum A partisi diyor ki, Türkiyeli iki tane aday kontenjan veriliyor. Azınlık mıyız ki bana kontenjan veriyorsun? Ben de KKTC vatandaşıyım. Beni neden aşağılıyorsunuz? Benim halkım bu delege sistemine seçiliyorsa, benim halkım beni uygun görüyorsa... A partisinin başkanı sana kontenjan veriyorum, seni şu sıraya, seni şu sıraya yerleştiriyorum diyor. Bunlar aşağılayıcı şeylerdi. Ama maalesef kabullendik biz bunu... Burada evlendim ben. Eşim Kıbrıslı. Süren evliliklerden bizimki. Çocuklar burada doğdu. Çocuklar benim bir gazi olduğumu, Türkiye'den buraya 74 harbinden dolayı geldiğimi biliyorlar. Onların Kıbrıslıdan farkları yok. Hem burada doğdular hem de anneleri Kıbrıslı. Ama ilk zaman okulda zorlandılar. İlkokuldayken zorluk çekiyorlardı. Büyük oğlum ağlayarak geliyordu okuldan, "kara sakal" diye bana küfredtiler, "kara sakal" ne demek diyordu. Öğretmenim bana küfretti diyordu. Annesi Kıbrıslı olmasına rağmen oluyordu bunlar... Oğlum ne demek olduğunu bilmiyordu kara sakalın, bize soruyordu. Bir gün okulda kavga etmişti. Geldi, "Bana küfretti" diyor. "Ne dedi sana?" diyorum. "Kara sakal, kara sakal diye küfretti. Kara sakal ne demek baba?" dedi. Ben de anlattım çocuğa kara sakalın ne olduğunu.

Sevgi Kartal, 47, Mersin Göçmeni, Veyseller, (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Biz hep ikinci sınıf muamelesi gördük zaten burada. Hep de öyle kaldı. Çocuklarımız da diyor, "Biz de üçüncü sınıf muamelesi görüyoruz."

Çünkü kapılar açıldı. Rumlar birinci sınıf, Kıbrıslı Türkler ikinci sınıf, biz de üçüncü sınıf diyor çocuklar. Düşündüğümde ben buraya 15-16 yaşında gelmişim. Çocuklarım burada doğmuş. Ama kapılar açılınca, doktora gitmek için bile geçemez bizim çocuklar öbür tarafa. Benim kızda guatr hastalığı vardı. Bu yandaki doktor, Rum tarafında bir doktordan randevu aldı. Oraya sevk etti bizi. Geçirmediler işte çocuğu kapıdan. Anne, baban TC'lidir diye... Buradaki Kıbrıslı doktorun yazısına rağmen geçirmediler... Baktı ki gidemedik, Cerrahpaşa Hastanesi'ne gönderdi buradaki doktor. Kalktık İstanbul'a gittik. Doktor randevu verdiği halde kapıdan geçemeyen bir çocuk demez mi, biz üçüncü sınıf muamelesi görüyoruz.

Kezban Vural, 52, Alanköy (Denizli) Göçmeni, Yarköy (Gazimağusa) /Temmuz-2007

İlk zamanlarda hastanelerde, devlet dairesinde çok ayırırlardı. Hastanelerde Türkiyelileri pek sevmazlerdi. Ekseriyeti hep Kıbrıslıydı çalışanlar. Devlet daireleri hep Kıbrıslıydı. Şimdi bizimkilerden de var artık biraz. Evveli çok ayırım vardı. Şimdi o kadar değil. Bir kart çıkacağı zaman bile, Kıbrıslı biri senin önüne geçse, memur derdi ki, "O benim yeğenimdir. Senin önüne geçebilir." Öyleydi. Şimdi o kadar yapamıyorlar. O zaman yapıyorlardı. Biz de, "Geldik sizi kurtardık da, göreceğimiz bu muydu?" diyorduk. Onlar da, "Siz kendiniz için geldiniz, bizim için mi geldiniz?" derlerdi. Yeni geldiğimiz zamanlarda, daha 2-3 seneye gelesiye kadar böyle tartışmalar oluyordu ya. İki taraf birbirimize onlar bize, biz onlara. Kızdık mı söylüyorduk böyle...

Birinci dalga göçmenlerin yaşadıkları ve hissettikleri ayrımcılık, onların aynı zamanda ekonomik bütünleşmelerini de olumsuz etkileyen bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Göçmenler, ekonomik bütünleşme süreçlerinde işgücü olarak sahip oldukları niteliklerinin çoğu kez Kıbrıs'taki üretim biçimlerine uygun olmamasının yanında, eğitim düzeylerinin düşüklüğü nedeniyle de çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Öncelikle Tarımsal İşgücü Protokolü çerçevesinde kırsal alanlara yerleştirilen köylülerin işgücü olarak nitelikleriyle, yerleştirildikleri köylerdeki ürün cinsi/üretim biçimi arasında ciddi çelişkiler ortaya çıkmıştır. Antalya ve Mersin'den gelen, narenciye ve seracılık bilen köylüler dışında kalan köylülerin pek

çoğunun yerleştirildikleri bölgeler, Türk köylüsünün iyi bilmediği kuru ziraat yapılan alanlardır. Diğer yandan, sulu ziraat yapılan az miktardaki topraklarda da bir müddet sonra su problemleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'den gelen orman köylülerinin en iyi bildikleri, orman ürünlerinden gelir elde etmektir. Ancak Kuzey Kıbrıs gibi orman açısından son derece zayıf bir coğrafyada ormanlara zarar verdikleri görülmüş ve engellenmişlerdir. Orman köylülerinden sonra Türkiye'den getirilen dağ köylüleri de, yerleştirildikleri köylerdeki ağaç ve meyvelerin nasıl yetiştirildiğini ve onlardan elde edilen ürünleri (zeytinyağı, keçiyoynuzu, vd.) bilmedikleri için bu ağaçları yanlış bakım nedeniyle kurutmuşlardır. Kuzey Kıbrıs'ta 1974 sonrasında yeni ekonomik işbölümünde, göçmenlerin tarımsal üretim alanında istihdam edilerek bu alanları tekrar eski ekonomik verimliliğine kavuşturacakları düşünülmüştür. Ancak getirilen göçmenlerin büyük kısmının bu gelişmeyi yaratacak niteliklere sahip olmamasının yanında, bu niteliklere sahip olsalar da bölünmüş bir ekonomik coğrafyanın Kuzey'i kapsayacak biçimde yeniden bütünleşmesinin de uzun zaman alacağı ortaya çıkmıştır.

Mağusa, Antalyalılar Mahallesi

Kuzey Kıbrıs'ta birinci dalga göçmenlerin ekonomik bütünleşmelerinde sorun yaratan ikinci faktör ise, bu göçmenlerin Türkiye'nin en yoksul ve kamusal hizmetlere en az erişimi olan köylerinden gelmeleridir. Bu nedenle, okuma yazma bilmeyen pek çok göçmenin tarım dışı alanlardaki iş olanaklarından (sanayi ve hizmet alanları gibi) yararlanamadıkları görülmektedir. Okuma yazma bilenler ise en fazla ilkokul mezunu olduklarından, devlet memuriyeti gibi daha güvenceli ve yüksek gelirli işlere girme şansları olamamıştır. 1975 yılında Kıbrıs Türk halkı arasında eğitim oranları oldukça yüksektir. Bu nedenle tarımsal alanda kazanç elde edemeyen Türkiye'li göçmenlerin, sanayi, ticaret ve devlet memuriyeti gibi göreceli olarak eğitim gerektiren işlerde yerli halkla rekabet şansları olamamıştır. İlk dalga içinde eğitim açısından rekabet şansına sahip olan çok az sayıda göçmen ise, devlet memurluğuna alınmada Kıbrıslı Türklerin birbirlerini kayırmaları sonucunda bu işlere girememişlerdir.² Yukarıda üzerinde durulan göçmenlere yönelik ayrımcılığın göçmenlerin ekonomik bütünleşmelerindeki olumsuz etkisi de, yapılan sözlü tarih görüşmelerinde açıkça ortaya çıkmaktadır.

Sündüz Gün, 55, Çarşamba (Samsun) Göçmeni, Aygün Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Tarla verdiler. Ama ekersin kurak gidiyor, verim alamıyoruz. Bir iki hayvan yaptık, hayvanlar ancak yetiyor. Satıp bir şey kazanamıyorsun ki, çiftçi öldü, şimdi bile öldü. Bizim Türkiye gibi değildi toprak, biz alışamadık. Hiç bahçe yapamadık. Yöntemini bilemedik biz. Anlamadık da bir şey ki yapalım. Ee, kurudu bahçeler. Ancak yiyecek kadar yapabildikse. Başka bir şey yapamadık. Ee, mesela ben çocuklarımı sokakta bıraktım portakal toplamaya gitmek için, sabahın beşinde kalkar giderdik, akşamın sekizinde eve gelirdik. Üç öğün yemeğimi peşime götürürdüm.

2 Kıbrıs'ta tarihsel olarak iki toplumlu bir düzenin olması nedeniyle etnik kayırmacılık; ekonomik, politik ve gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçasıdır (Bryant, 2007). Kıbrıslı Türkler ve Rumların Ada'nın bölünmesinden önce kendi etno-dinsel gruplarını kayıran tutumları, bölünmeden sonra Kıbrıslı Türklerin Türkiyeli Türklere karşı, Kıbrıslı Rumların da Pontuslu Rumlara karşı sürdürdükleri bir politik kültür olarak sürmektedir (Trimikliniotis, 2007a).

Gece gelir yapardım ertesi gün yiyeceğimiz yemeği. Ee, orda alsam iki lira (Kıbrıs lirası) yemeğe gider. Yarısını yersin zaten orda... Buradan kalkar Güzelyurt'a giderdik. İki saat yolculuk yaparak gidilirdi. Beş buçukta gidiyoruz ki sekizde orada olmamız gerekiyordu. Gece sekizde de geri geliyorduk. Çok iş. İşte ama n'apacan. Çocuk çok, yetiştirmek için bir şeyler yapmak mecburiyetindeydik, yani. Kocamla birlikte giderdik. Kızım küçüktü, okula giderdi. İşte evde ikizlere bakardı. Ondan sonra bir tane daha oldu, o zaman gidemedim. Bu portakal toplama bir on sene sürdü. Ondan sonra işte fabrikalar açıldı. Bizi başımız bağlı diye fabrikaya da almadılar. Öyle ayırım oldu. Portakal paketleme fabrikasıydı. Ama sonra ihtiyaç olunca aldılar fabrikaya, bir sene gittim. Sigorta yaptılar orda. Ama peşini getirmedik. İşe girmedik, çoluk çocuk ne bileyim ben. Sonra çocuklar büyüyünce, biz de beyimle hayvancılık yaptık. İneklerimiz vardı. Kendi kendimizi kavuruyorduk yani. Ayaklarımızın üstünde durmamız on seneden fazla zamanımızı aldı. Öyle kolay değil. 15 sene olmuştur. İşte bize verdikleri bu evi bile 20 sene sonra adam ettik, yaptırık.

Kezban Vural, 52, Alanköy (Denizli) Göçmeni, Yarköy (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Yeni geldiğimiz zaman çok portakallar vardı. Bayağı gittik o zaman portakal kesmeye. Şimdi yok. Onlar kurudu. Traktör geliyordu. Ailece götürüyordu bizi. Kesiyorduk. Bahçe sahipleri devlet vermiş onlara da Kıbrıslı olurdu ekseriyeti... Portakal toplamaya, nohut toplamaya giderdik. Gündelik yevmiye veriyorlardı. O para bir çift küpe yaptı. Denizli'ye gittik, gezmeye bir çift küpe aldım o paraya. Günde 50-100 kasa kesti-riyorlardı işte. Ağaca çıkacan, merdivene çıkacan, makasla kesecen. Bir yerde yığın vardı, götürüp yığına döküyorduk. Zor iş idi, zor... Kadın da erkek de karışık çalışırdı.

Muharrem Söylemez, 52, Gaziler Cemiyeti, (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Şimdi adam Türkiye'den toprak için geldiyse, baktı Maserya Ovası'na Kıbrıs'ın. Geniş alabildiğince topraklar. Üç sene sonra "Eyvahl" dedi. Çünkü kuraklık en az 7 sene sürüyor olduğu zaman. "Eyvahl" dedi,

ektiğini de alamıyor çünkü. Öyle bir yere düştü ki, ektiğini de alamıyor. Yani 3 sene sonra "Eyvahl" dedi ama. Üç sene sonra da başka yer bulamadı gidecek. Şimdi bu insanlar denizi bıraktı öbür tarafta, geldi buraya. Ne yapacak, baktı sağına soluna. Dediğim gibi toprak vermişin, su yok! Ne yapacak? Gene dedi hayvancılık yapmaya uğraşayım. 3-5-10, akşama kadar hayvanların peşine düştüler. Bir şeyler kazanayım. Yarın Türkiye'ye gitmem icap ederse işte aç susuz geri geldi denmesin. Yani bunun mücadelesi de verildi... Ama şimdi diyorlar ki, çekin gidin.

Gülten Kaya, 35, Kars Göçmeni, Gelincik Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Saat 3'te kalkar portakala giderdik. Güzelyurt'a kadar eski arabalarla 3-4 saat yol gidiyorduk. Sabah 7'de iniyorduk çarşıya. Alacağımız yiyecekleri alıyorduk. Bahçede çalışırdık akşam 6'ya 7'ye kadar. Orucumuzu bile öyle tutardık yani. Akşam 7'den sonra çık o yorgun halinle, bir daha yola gir. Bir de soğuk oluyordu, kışın battaniyelere sarılıyorduk. Çizmeler su dolu, ayakkabılar çamur. O şekilde eve geliyorduk. Sabah tekrar aynı şekilde. 4-5 saat uykumuz oluyordu. Çok ezildik zamanında. Ağabeyim o işi yapardı. İşçileri köyden toplar götürürdü. Biz gitmek istemesek dahi, zorla toplar götürürdü. Çünkü biz gitmezsek işçiler de gelmiyordu. Sigorta yoktu. Ben 4-5 sene çalıştım, ama ağabeylerim, abalarım daha çok çalıştılar. Onlar belki yaklaşık 8-10 sene çalıştılar. O dönemde bizim köyde, bu civar köylerde yani, ilkokuldan sonra fazla okuyan olmadı. Bizden sonraki nesil okumaya başladı. Ortaokul, lise. Ama bizim çağımızda yoktu. Okuyan vardı da, gitmiyordu. Çünkü yokluk vardı. Paraya ihtiyaç olduğu için okutamıyorlardı. Daha çok çalışıyorlardı çocukları. Portakal yüzünden okutamadı çoğu insan çocuğunu.

Birinci dalga göçmenlerin ekonomik bütünleşme sorunlarının, eğitim ve beceri düzeyleri görece artan çocuklarında ve neredeyse tamamı Kıbrıs doğumlu olan torunlarında bir miktar azalmakta olduğu görülmektedir. Ancak Kıbrıs'ın tarihsel olarak sahip olduğu kayırmacı kültür (Bryant, 2007) nedeniyle çok da yadırganmayan göçmenlere yönelik ayrımcılık, Kıbrıs doğumlu ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin de belli düzeyde ekonomik bütünleşme sorunları yaşamalarına neden olmaktadır.

Kezban Vural, 52, Alanköy (Denizli) Göçmeni, Yarköy (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Bizimkiler daha yeni yeni devlet dairelerine girmeye başladılar. Bizim Türkiyelilerden hiç devlet dairesinde kimse yoktu ki. Hep Kıbrıslıydı devlet dairelerindeki. Şimdi biraz bizim çocuklar da girmeye başladı. İlk geldiğimizde köyde daha okul, öğretmen de yoktu. Çocuklar 2-3 vakit doğru dürüst okula gidemediler. Devlet öğretmen gönderdi de, 2 sene mi, 3 sene mi sonra, öyle bir şey. O arada büyüyenler büyüdü, öyle okuyamadı. 3-4 sene sonra bu köyün girişindeki okul açıldı gari. Ondan sonra gitti çocuklar. Övünmek gibi olmasın, bu köyden benim kızım gibi okuyan olmadı. Benim kız avukat çıktı. Binde bir çıktı işte. Bu köyden çocuklardan iki kişi öğretmen çıktı, 3-4 kişi de polis oldu.

Halis Nurçin, 70, Kars Göçmeni, Gelincik Köyü (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Biz güvenirdik çalışmamıza, her şeyi yapabildik. Bakkalcılıktan tut ticarete kadar her şeyi tut. Her şeyi yapmışım zamanında. Maddi durumları bizden daha zayıf olanlar geldiler önce. Biz de peşlerinden geldik. Biz geldiğimizde koyun aldık, çocuklar da ufaktı. Benim 7 çocuğum vardı geldiğimde. 3 tane burada doğdu. 10 tane oldu. Hamdolsun hepsi de iyi durumdadır. Devlet on beş tane koyun verdi. Krediyi verdi. Parasını geri ödedik. Diğerini de paramızla aldık. Burada çobancılık zor bir meslektir. 2-3 kişi olmazsa bir kişi dayanamaz. En sonunda çocuklar büyüdüler de biz de bıraktık işte. Ondan sonra 20 seneden beri toplu taşımacılık yapıyoruz. Benim büyük oğlan ortaktır. Talebe taşıyoruz. Biri servis arabası. İki araba da burda gidip geliyor. İki oğlum taşımacılık yapıyor. Bir kızım marketçilik yapıyor. Bir oğlum kasap. Hepsi bir iş tutmuş yapıyor...

Mehmet Alkan, 63, Alaşehir (Manisa) Göçmeni, Aydıncöy (Güzelyurt) / Mayıs-2008

Ayrım hâlâ gidiyor. Bak üç yerden belge aldı benim kız. Doğu Akdeniz Üniversitesi'nden aldı diplomasını. "Öğretmenlik yapamazsın" dediler. "Hükümet işine giremezsin" dediler. Gitti, hükümetten kamu sınavına

girdi. Oradan da belgesini aldı, yine giremedi. Bilgisayarlık üzerinden öğretmen çıktı o. Hadi birini düşük aldın diplomanın, ikisini düşük aldın, üçüncüyü de mi düşük aldın. Nereye gitiyse geri döndü bu. Neden? Arkam yok benim. Dayım da yok. En sonunda özel şirkete girdi. Üç senedir çalışıyor. Bunlardan sıkıntı gören çok benim gibi.

**İsmail Akdöl, 77, Adana Göçmeni, Alayköy (Lefkoşa) / Hazi-
ran-2007**

Ben tarım işi yapmıyordum buraya geldiğimde. Önce İstanbul Tıp Fakültesi, Çapa Hastanesi'nde çalışırdım. Burada devlet hastanesine müracaat ettim. Her mukavelem yapıldı. Ama okul tahsil derecem sorulunca ben "İlkokul mezunuyum" deyince, dediler bizim yasalarımız ilkokul mezunu devlet memuru olamaz. Türkiye'de böyle değildi. Burada en az lise mezunu olmak veya sağlık koleji bitirmek gerekiyormuş. Tabii ben 11 ay İnşaat Planlama'da, ev tamirlerinde usta olarak çalıştım. Ama o iş bitince hayvancılık yapmaya başladık. 30 sene hayvancılık yaptık. Şu anda şikâyetçi değiliz. Ama iş bulmak artık çok zor oldu. Çünkü almıyorlar. Şimdi tabii onlar da haklı, ufak yer olduğu için kendi adamlarını alıyorlar. Devlet işinde de çok azınlıkta kaldık. Artık devlet işine bizim çocuklarımızın girmesi hayall...

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a birinci dalga göçlerin en özgün yanlarından biri, göçü kolaylaştırıcı bir etkisi olan, ancak gidilen ülke ile toplumsal-kültürel entegrasyonu engelleyen toplu göçme ve yerleşme halidir. Bu durum göçmenleri kendi içlerine kapalı tutarken, Kıbrıslı Türklerin de göçmenleri kendi dışlarında tutmalarını kolaylaştırmaktadır. Birinci dalga göçmenlerin tamamı vatandaşlık statüsüne sahip olmalarına rağmen, toplumsal ve kültürel bütünleşme düzeyleri büyük bir kısmı henüz vatandaşlık statüsüne sahip olmayan ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerden çok daha güçlü değildir. Uluslararası göçler ve göçmenler üzerine yapılan pek çok çalışmada vatandaşlık statüsünün, göreceli olarak sosyal dışlanmayı azaltıcı ve sosyal haklardan yararlanmayı artırıcı etkisinden bahsedilmektedir (Gough vd., 2006). Ancak Kıbrıs'a özgün uluslararası politik durum, göçmenlerin sahip oldukları vatandaşlık sta-

tüsünün kalıcı bir hak olarak yaşamlarına olumlu etki yapmasına olanak vermemektedir.

Diğer yandan uluslararası göç yazınında, göçmenlerin önlerindeki sosyal ve ekonomik hareketlilik kanallarının kapalı olması durumunda ve bunları açacak sosyal politikaların yokluğunda, vatandaşlığın tek başına sosyal dışlanma ve toplumsal bütünleşme sorununu çözemediği tartışılmaktadır (Koopmans vd., 2005). Bir ülkenin vatandaşlığına sahip olmak, göçmenlere toplumsal, politik ve ekonomik eşitleme garantisi vermemektedir. Göçmenlikle yeni yoksulluk biçimleri arasındaki ilişkiye bakıldığında da, yoksulluğun göçmenlerin toplumsal ve ekonomik hareketlilik kanallarını tıkayıcı önemli bir etken olduğu görülmektedir. Geleneksel yoksulluk tanımları, yoksulluğu toplumda minimum bir yaşam standardına sahip olmak için gerekli harcanabilir gelire sahip olmamak biçiminde tanımlar. Bireyler bir iş ve asgari bir yaşam standardına sahip olabilirler, ancak toplumda yerleşmiş bulunan (kurumsal ya da gündelik yaşamda) ayrımcılık yüzünden toplum yaşamından ya da sosyal ve mesleki mobilite olanaklarından dışlanabilirler. Asgari düzeyde bir gelire sahip olmak yoksulluğu ortadan kaldırırsa da, sosyal dışlanma sorununu çözmez. Bu nedenle günümüzde yoksulluk, sadece ekonomik değil sosyal, politik ve kültürel boyutlarıyla da kapsayıcı biçimde açıklanır. Dolayısıyla temel gelir ve tüketim ölçütleri yanında eğitim, sağlık, hizmetlere erişebilme ve altyapı faktörleri gibi görünür faktörlerle, risk, kırılganlık, yaşam güvensizliği, iç bütünlüğün kaybolması, seçim olanaklarının azalması, güçsüzlük gibi daha az görünür faktörler yeni yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önemli boyutları olarak ortaya çıkmaktadır (Byrne, 2006). Devlet, yoksullar ve göçmenlerin yaşadıkları bölgelere yeterli kamu hizmeti götürmeyerek ya da sosyal yardımları sınırlı tutarak da ayrımcılık yapar. Doğrudan ve dolaylı ayrımcılıkta, göçmenlerin işgücü piyasalarından dışlanmaları kadar, yaşam kaliteleri, haklarını kullanma olanakları, toplumsal mobiliteleri konuları da göz önüne alınmalıdır. (Kofman vd., 2005).

İşçi sınıfının kültürel sermayesi belli semt ve yerelliklere özgüdür ve yalnızca o alanlarda geçerlidir. Yüksek sınıf kültürüne ev-

rensel olarak bakılırken ve daha geniş alanlarda geçerliyen, yoksulların kültürleri yeterince hareketli değildir ve olanaklar daha sınırlıdır. Kültürel sermaye çok güçlü bir şekilde mekânsaldır. Yüksek gelirli semtler daha kaliteli hizmetler, daha geniş alanlar, istihdam olanakları, istihdam, eğitim ve özel hizmetler alırlar (Gough vd., 2006). Bu çerçeveden bakıldığında, Kıbrıs'ta 30 seneden fazla zamandır vatandaş statüsüne sahip olmalarına rağmen Türkiye'li göçmenlerin sosyal ve ekonomik hareketlilik kanallarının çok çeşitli nedenlerle kapalı olmasının, sosyal dışlanmayı artırıcı ve bütünlüşmeyi, entegrasyonu engelleyici bir unsur olarak çalıştığı söylenebilir. Kuzey Kıbrıs'ta göçmenlerin sosyal ve ekonomik hareketlilik kanallarının kapalı olması, göçmenlerin eğitimsizlik, vasıfsızlık, kırsal köken ve muhafazakârlık gibi kendi niteliklerine, mekânda ayrılmış halde yerleştirilme/yerleşme biçimlerine ve bunun dışlanmayı aktif olarak yeniden üreten temel bir unsur haline gelmesine, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi sonrasında Kuzey Kıbrıs'ın politik meşruiyetinin uluslararası toplum tarafından kabul edilmemesi ve Türkiye'li göçmenlerin Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta egemenliğini tesis etmesinin bir parçası olarak görülmesine doğrudan ve dolaylı olarak bağlıdır.

Kıbrıslı Türkler 1975 öncesinde Türkiye'yi Atatürk Devrimleri'nden, Yeşilçam filmlerinden, Türk Sanat Müziği'nin ünlü isimleri ve şarkılarından tanımaktadır (Hatay, 2008). Kıbrıs'ta Enosis'e karşı Türkiye'nin desteği ile kurulan TMT'de görev yapmak üzere Türkiye'den gönderilen öğretmen ve diğer uzman meslek mensupları da, Kıbrıslı Türklerin benimsemiş oldukları Modern Türkiye imajına uymaktaydı. Ancak 1975 yılında karşılaştıkları Türkiyeliler, bu imajı allak bullak eden, Türkiye'nin en izole köylerinden gelen, modern değerler ve eğitimle tanışmamış muhafazakâr köylülerdi. Göçün ilk yıllarında Kıbrıslı Türkler için modern öncesi çağlardan kalmış gibi görünen bu köylüler, onların sadece Modern Türkiye imajını sarsmaktaydı. Bu göçmenler Rumlardan boşalmış ayrı köylere yerleştirildikleri için, Kıbrıslı Türklerin göreceli modern yaşam tarzları için bir tehdit oluşturmuyorlardı. Ancak göçün ilk yıllardan sonra, özellikle de protokol dışı göçmenlerin de buldukları ev

ve arazilere yerleşmelerine olanak sağlanması ve göçmenlerin sağlık, eğitim gibi kamusal hizmetlerden yararlanmaya başlamalarıyla birlikte artan toplumsal/mekânsal temas, iki toplumun modernlik düzeyinden kaynaklı farklılıklarını sorun haline getirmeye başlamıştır.

Ayşe Hanım, 67, Veyseller (Mersin) Göçmeni, Veyseller Mahallesi (Gazimağusa) / Temmuz-2007

... Çocuğu arkamıza alır giderdik hastaneye... Allah seni inandırısın hastanede şöyle derlerdi buranın yerlileri, yaşlıları olsun. "Allah! Çocuğu öldürdüler, kemiklerini kırdılar, cinganlar (çingeneler)" derlerdi bize. Hastaneye gelirken giderken öyle derlerdi bize. Bizim arabamız yok tekerimiz yok. Dağdan gelmişiz, kimseyi bilmeyiz. Ne yapalım? Haydi, kaparız çocuğu sırtımıza, gideriz hastaneye...

Ümmü Alkan, 55, Alaşehir (Manisa) Göçmeni, Aydıncöy (Güzelyurt) / Mayıs-2008

Köylüsünüz dediler yüzümüze... Mağaradan geldiniz dediler. Biz felah değiliz. Alnımız açık dedik.

Kıbrıslı Türklerle Türkiyeli göçmenlerin kamusal alanda artan temasları, iki toplum arasındaki modernlik farklılığından kaynaklanan sosyal dışlamanın başlamasına neden olacaktır. Göçmenlerin iki toplum arasındaki modernlik farklılığına bağlı olarak sosyal dışlanmaları, Kıbrıs Türk toplumunun ilk politik lideri olan Fazıl Küçük de içinde olduğu bir politik elit tarafından, gazete yazılarıyla da söylemsel olarak meşrulaştırılmaktadır. Doktor Fazıl Küçük'ün *Halkın Sesi* gazetesinde yazdığı bir yazıda, Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıslı Türklerin kültürüne aykırı davranışlarını eleştirmekte ve Türkiyeli göçmenler için "Geri gönderilmelidirler" demektedir.³ Çünkü Fazıl Küçük'e göre, bu göçmenler Kıbrıs'ta yaşayabilecek uygarlık seviyesinden uzaktırlar.

Göçün erken yıllarında mekânsal ayrışmalardan dolayı fazla sorun olmayan bu modernlik çatışması, 1977'den itibaren kamu-

3 *Halkın Sesi* Gazetesi, 25 Mayıs 1978.

sal ve politik söylemin içinde yerini almaya başlamıştır. Göçmenlerin uygarlıkla (modernlikle) bağdaşmayan tutumları arasında kız kaçırma, aralarındaki sorunları dövüşerek-şiddet yoluyla halletme, Kıbrıslı kadınlarla evlenen Türkiyeli göçmenler arasında Türkiye'de daha önce evli olanların çıkması, çok az sayıda da olsa birden fazla kadınla evli olan erkeklerin bulunması, giyim ve konuşma tarzları, modern ev aletlerini (çamaşır makinesi, fırın, elektrik süpürgesi, banyo küveti ve alafranga tuvalet gibi) kullanmayı bilmemeleri, geleneksel tarzda ateş yakarak yemek pişirmeleri, ateş yakmak için çevredeki ağaçlardan odun yapmaları gibi davranışlar bulunmaktadır. Küçük'e göre bu uygarlık dışı köylüler sadece modern Kıbrıslı Türkleri değil, Türkiye'nin batısındaki modern illerden gelerek Kıbrıs'a yerleşmiş Türkiyelileri de mutsuz etmektedir.

Kıbrıs'ta görev yapmış büyükelçilerle yapılan bir çalışmada, büyükelçilerin de bu modernlik farkının yarattığı sorunlara vurgu yaptıkları görülmektedir (İnanç, 2007). 1970-1976 yılları arasında Lefkoşa Büyükelçisi olarak görev yapmış olan Asaf İnhan, kendisiyle yapılan söyleşide Kıbrıslı Türklerle Türkiyeli göçmenler arasındaki bazı çelişkilerin sosyolojik olarak anlaşılabilir nitelikte olduğunu söylemektedir (*a.g.e.*). İlk göçmenlerin yerleşmelerinin üzerinden bir yıl geçtikten ve protokole bağlı olmadan gelenlerin sayısının da arttığı bir dönem olan 1976-1979 yılları arasında Lefkoşa Büyükelçisi olarak görev yapan Candemir Önhon ise, kendisiyle yapılan söyleşide Kıbrıs Türk halkı ile Türkiyeli göçmenler arasındaki toplumsal ve kültürel uyum sorununun arkasındaki diğer unsurlara da vurgu yapmaktadır:

Amaç her şeyden evvel Kıbrıs'taki işgücü noksanını kapatmak, oradaki soydaşlarımıza yeni bir kuvvet ve kudretle yardımcı olup ellerindeki toprağı lazım geldiği gibi işletmelerini temin etmektir. Gruplar halinde gelen kişiler, oradaki boş evlere yerleştiriliyor. Onlara tarlalar, toprağı bağlanmaları için birtakım krediler veriliyor, yardımcı olunuyordu. Bunlar planlı olarak gelen Türkiyeliler için mevzu bahis. Bir de planlı değil de, yorganını sırtına vurup Taşucu'ndan feribota binip oraya gelen vatandaşlarımız vardı. O vatandaşlarımıza da bir yerde "Hadi geri dön" den-

miyordu. Bunun kontrolünü yapan Kıbrıslı soydaşlarımız onları da kabul ediyor ve bir yere iskân ettiriyorlardı. Bu kategoride gelenlerin yarattıkları problemler gayet tabii ki daha fazla oluyordu. Çünkü bu gibi tipler grup halinde gelenlere nazaran daha gözü açık, yırtıcı, menfaatlerini daha yüksek sesle takip eden kimselerdi. Onların bu karakterleri Kıbrıslıları hem şaşırtıyor, hem de rahatsız ediyordu... Birtakım politikacılar da ellerindeki gazetelerde bunları nesrediyor, beyanatlar veriyor ve kendilerini ziyaret eden grupları cesaretlendirici şekilde konuşuyorlardı (Inanç, 2007).

Diğer yandan 1976'dan itibaren -bu çalışma çerçevesinde sözlü tarih görüşmeleri yapılan göçmenlerin de ifade ettiği gibi- güvenlikleri garanti altına alınmış Kıbrıslı Türkler, beklentilerini Kuzey Kıbrıs'ta mülkiyetin yeniden paylaşımından daha yüksek pay almaya çevirmiştir. Bu süreçte, Türkiyeli göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ta yeniden paylaşılan mülkiyetten aldıkları pay da Kıbrıslı Türkleri rahatsız etmeye başlamıştır. "Kıbrıs'a uygun olmayan uygarlık dışı köylülerin" geri gönderilmesi arzusunun tek başına Kıbrıs'ın modern kültürünü koruma isteği ile bağlantılı olmadığı, bu çalışma çerçevesinde yapılan sözlü tarih görüşmelerinde ve dönemin canlı tanıklıklarıyla yapılan söyleşilerde ortaya çıkmaktadır. Büyükelçi Önhon bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Bir de Türklerin bu şekilde Kıbrıs'a yerleştirilmeleri Kıbrıslı Türkler arasında, pastadan alacağımız pay azalıyor, daha küçük paya sahip oluyoruz, onun için artık gelmesin Türkiye'den kimse, biz burada başımızın caresine bakarız gibi bir hava estiriyordu (a.g.e.).

Kendileriyle sözlü tarih görüşmesi yapılan birinci dalga göçmenler de bu paylaşım kavgasıyla ilgili göçün erken yıllarında ve günümüzde yaşadıkları çeşitli deneyimlerini şöyle aktarmaktadırlar:

Muharrem Söylemez, 52, Gaziler Cemiyeti, (Gazimağusa) / Temmuz-2007

Şimdi 74 sonrası buradaki yerli toplumla Türkiye'den gelen toplumun bazı noktalarda bir kaynaşması vardı aslında. Yani şimdi bunlar

çok ağır şeyler yaşamışlardı. Katliam olmuş, su olmuş, bu olmuştu. “İyi ki geldiniz, hoş geldiniz” dediler. “İşte bizi kurtardınız” dediler. Belli bir seneden sonra da “Niye geldiniz?” demeye başladılar. Bölüşüm kavgası başladı çünkü. Mal mülk kavgası, başka bir şey değil. Yani, şimdi ben Türkiye’den gelmişim mesela, göçmen olarak. Devlet bana 100 dönüm tarla vermiş bir yerde. Şimdi orada oturan adam, yani oranın yerlisi, hiç göçmen olmamış. “Türkiye’den geldiğin halde sana 100 dönüm tarla verildi. Aynı yerde ben de oturuyorum 20 dönüm tarlam var, haksızlık değil mi?” diyor... “Ben” diyor, “yıllarca uğraştım, işte iki göz bir ev yaptım buraya. Ama sen geldin Türkiye’den buraya apartman gibi bir eve geçtin oturdun” diyor. Şimdi bunlar hep menfaat çatışmalarıdır.

Şerafettin Yavuz, 58, Ilgın (Konya) Göçmeni, Tatlısu Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Aslında göçmeni kimse sevmez. Göçmenin yüzü soğuk olur. Türkiye de dahil, dünyada nereye gidersen git, göçmen sevilmez. Ekmegini bölüşeceğin bir adamı sevmezler. Adam benimle aynı zamanda geldi Güney’den. Onun da bir şeyi yok. O da 153 dönüm hakkı aldı, ben de aldım. Adam kendi aldığını görmüyor, seni görüyor. “Ben” diyor, “Güney’de bıraktıklarına karşılık aldım. Sen” diyor, “malın mülkün yokken geldin buradan tarla aldın.” Ona çok geliyor. Bak size bir şey anlatayım. Yakınoğlu’da çalışırken bir gün bir adam geldi: “Selamünaleyküm, aleykümselem.” Kick bokşucu imiş. Anlatıyor, ama böyle bir güzel anlatıyor. Dünyayı gezdim, yedim içtim. Anlattı, anlattı. Bana dedi ki, “Sen nerede kalıyorsun?” Dedim “Tatlısu köyünde.” Dedi “Ne zaman geldin?” Dedim 75’te. Dedi, “tarlan marlan vardır, di mi?” dedi. “Allah’a şükür var” dedim. “200-300 milyar eder mi?” dedi. Ben dedim, “200 milyara adamı içinden bile geçirtmem” dedim. Öyle deyince adam böyle şok oldu. Allah seni inandırısın. Adam tek kelime şey yapamadı. “Bir daha savaş çıksın” dedi, “Gâvura diyeceğim burada, burada, buraya vur diyeceğim” dedi. “Ulan, yapmazsan namussuzsun” dedim. “Ulan” dedim, “sabahtan beri sen anlatıyorsun, memleket memleket gezdin, yedin içtin, onu anlatıyorsun. Benim bu memlekette ne çektiğimi sen bana sordun mu? Ben aç kaldım, susuz kaldım, çoluğum çocuğum ne yedi ne içti? Ben traktör aldım, radyatör alamadım da, su taşıdım yanımda döktüm bütün

gün ki ben çocuklarıma ekmek parası kazanayım.” Şimdi Annan Planı olunca bizim araziler değerlendirildi ya, ondan rahatsızlar. O zaman “biz burada kalmayız, burası dağ başı” dedikleri araziler bunlar. Biz kaldık mecburiyetten. Şimdi değerlendirince böyle derler...

Türkiyeli göçmenlerin sosyal ve ekonomik hareketlilik kanallarının hâlâ belli bir ölçüde tıkanık olmasının, bu mülkiyet rekabeti ile de bağlantısının olduğu düşünülebilir. Güney’den ve Türkiye’den gelen göçmenlerin Kuzey Kıbrıs’ta mekâna yerleştirilmesi sürecinin en önemli politik bürokratlarından olan Hakkı Atun’la yapılan sözlü tarih görüşmesi, hâlâ süren bu rekabeti inceliklerle anlatmaktadır:

Göçmenleri yerleştirmekte başarılı sayılırız. Ama başarısız olduğumuz taraflar da var. En başarısız olduğumuz veya en olmaması gereken şey, kırsal alandan gelen biri, göçebe olan biri, kente yerleştirilir mi? Bizim burada çok espiye kaçan şeyler de anlatılırdı. Biz çingeneleri de Güzelyurt’a yerleştirmeye kalktık. Bir yere kadar da başarılı olduk. Çingeneyi bir nevi sabit bir yerleşim düzenine zorladık. Fakat ilk zamanlarda, örneğin banyo küvetinin içine, çok afedersiniz, eşeklerine yem koyduklarını söylediler. Çamaşır makinesini fırın zannedip içine tavuğu attığını söylediler mesela. Belki de biraz da karikatürize ederek. Sosyal yapının geçirdiği zorluklar vardır. Onlar aslında büyük zorluklar olmadan aşıldı esasında. Ama bu defa siyasi bir sorun olarak ve kaynak dağıtımında Güney’den gelen insanımızın malına karşı, mal vermede bir kıskançlık oldu. “Hiçbir şeyi yoktu, Türkiye’den geldi, ona mal verdiniz Hakkı Bey, ama bana vermedin.” diyor. Ben hâlâ daha rastlıyorum. Biz psikolog da olduk, sosyolog da olduk. Başka türlü çözemezsiniz zaten ve o tek taraflı bir söylem. “Vermediniz” diyor, ki verdik. Vermememize imkân yok. Çünkü vermek için ordaydık. Ben size 75 yılından bir örneği anlatayım. Güney’den gelen göçmenlerimiz arasında bir köy geldi. Bu köyün ismi “Tatlısu.” Güney’deki ismi “Tatlısu.” Biz de Kuzey’de onları yerleştirdiğimiz köye “Tatlısu” dedik. Ve en güzel sebze yetiştiren bölge, seracılık orada, su var. Ve onları oraya yerleştirmeye karar verdik. Aralarından bir heyet oluştu, karşıma geldi ve dedi ki, “Hakkı bey, bizi Tatlısu’ya yerleştirme.” Bu heyet içinden benim okuldan sınıf arkadaşım da var. Daha

samimi, daha rahat konuşabiliyorduk. "Ya, siz aklınızı mı kaçırdınız?" dedim. "Biz, sizi en güzel, en verimli, en sulak, hemen üretim yapabileceğiniz bir yere yerleştiriyoruz. Bize teşekkür etmeniz lazım." "Biz istemeyiz" dediler. "Bizi Girne'ye yakın bir yere yerleştir. Biz turizm ile iş bulur kendimize, geçiniriz, biz tarım yapamayız" dediler. "Peki" dedik, biz de o köye Türkiye'den gelen göçmenleri yerleştirmeye başladık... Daha dün kendi köyümdeydim. Karpaz'da. Bu defa da, "Hakkı abi" diyorlar, "Gerek TC Yardım Heyeti, gerekse asker daha çok Türkiye'den gelen köylere yardım yapıyor. Civar köye oyun yeri yapmış bize niye yapmıyor?" diyor. Söyleniyor. "Söylemeyin ya ayıptır" dedim. "Hiç olur mu? Benim zamanımda tersi söyleniyordu, şimdi siz bunu söylüyorsunuz." "Bakin" dedim, "Caminizi yaptık. Ben bir ay uğraştım. Yardım heyeti ikiletmeden bana 20 milyar para verdi o günün parasıyla. Kim verdi bu parayı?" diyorum... Yani bu ayrımcılık konusunu iki taraftan da hep duyacağız, duymaya devam edeceğiz...

(Hakkı Atun, Haziran-2007, Lefkoşa)

Türkiyeli göçmenlerin köylere toplu halde yerleştirilmelerinin yarattığı dışakapallılık onların toplumsal ve kültürel uyumlarını zorlaştırırken, mülkiyetin yeniden paylaşımından alınacak pay konusundaki rekabet de, Kuzey Kıbrıs'ta yeni ve birleştirici bir vatandaşlık ortak kimliğinin oluşumunu engellemektedir. Bu nedenle, Türkiyeli göçmenlerde TC'lilik, Kıbrıslı Türklerde ise Kıbrıslılık ortak kimlikleri KKTC vatandaşlığı kimliğinin üstünde oluşmaktadır.

Bu ilk göç dalgasının Kuzey Kıbrıs'ın gereksinim duyduğu niteliklerde bir işgücü olup olmadığı, Türkiye'de kırsal ve kentsel alanlardaki işgücü fazlalığı ile ilişkisi ve Türkiye ile Kıbrıs Türk Politik Liderliği'nin birlikte gerçekleştirdiği bir nüfus mühendisliği olarak tanımlanıp tanımlanamayacağı geniş bir tartışma konusudur. Ancak bu göçmenlerin kendi göç ve yerleşme öykülerini anlattıkları sözlü tarih görüşmelerinde, bu göçün kendi topraklarında geçim şansı kalmamış köylüler için dünyanın her yerinde olabilecek bir biçimde, bazı teşviklerle yaşamlarını yeniden kurma şanslarını değerlendirmek üzere tipik göçmenler olarak bir başka memlekete gitmekten daha fazla bir şey olmadığı açık olarak ortaya çıkmaktadır.

1979-1984 yılları arasında Lefkoşa Büyükelçisi olarak görev yapan ve göçmenlerin başka bir ülkede yaşamlarını kurma mücadelesine tanık olan İnal Batu, bu ilk göç dalgasını şöyle yorumlamaktadır:

Öncelikle Anadolu'dan Kıbrıs'a gelen insanlarımız oraya milliyetçilik ya da yüksek idealler uğruna değil, ekmek parası kazanmak için gitmişlerdir. Kıbrıs'a giden insanlarımız oraya yarı aç, topraksız, ekmek parası için gitmiştir. "Gideyim de ben Kıbrıslı kardeşlerimi kurtarayım" diye değil... Oraya daha önceden belirttiğim gibi çok dar gelirli insanlar gitmiştir. Kıbrıslıların kafasındaki Türkiyeli imajı da büsbütün darbe yemiştir. Kıbrıs'a taşı toprağı altın diye giden kişiler kısa zamanda anlamışlardır ki, ne oranın taşı toprağı altındır, ne de Kıbrıs'ta yaşayan kardeşleri tarafından bağirlara basılacaklardır. Hatta tam tersi, birçok haksızlığa maruz kalacaklardır. Örneğin, hırsızlık ile ilgili bir yasanın bir maddesi Türkiye'den giden birisi için farklı, bir Kıbrıslı için farklı uygulanmıştır. Türkiye kökenli göçmen bu yasa düzenlemesi çerçevesinde aynı suçtan yargılanan bir Kıbrıslıdan daha ağır ceza almaktaydı. Bugün hâlâ Kıbrıs'ın en fakir köyleri Anadolu kökenli olanların köyleridir. Mutsuzdurlar ve dönecek yerleri yoktur. Dönecek olsalardı zaten çoktan dönerlerdi. Köprülerini yıkıp gelmişlerdir. Türkiye'de de bir şey bırakmamışlardır ki. Yaşam savaşı için oraya gitmişlerdir ve umduklarını bulamamışlardır. Tabii istisnalar vardır, ama ben genelden bahsediyorum... (İnanç, 2007)

Türkiye'den gerek Tarım İşgücü Protokolü çerçevesinde, gerekse protokol dışında tarımdaki yoksulluk-mülksüzlük ve politik zorlamalar nedeniyle Kuzey Kıbrıs'a göç eden birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, bu yaşam mücadelesinden kalan duygusal izler kadar, hiçbir zaman kendilerine ait hissedemedikleri topraklarda yaşadıkları kimliksel boşluk hali açıkça izlenmektedir.

Gülseren Karadağ, 58, Malatya Göçmeni, Malatya Köyü (Girne) / Temmuz-2007

Ağlardım. Denizi görünce devamlı ağlardım... Gidip gelip evi süpürdüm. Ağlardım, ağlardım. Buraya geldik, 11 seneden sonra Malatya'ya

gittik. Aileyi gördük... Orada birbirimize sarıldık ağladık... Bir ay devamlı ağlardık. Bir ay... Çok yaşadık yani. Yoksulluk da çok gördük bu memlekette. Çok yoksulluk gördük yani. Üç ev beraber oturuldu. Çocuk her gün 30 tane ekmek getirirdi. Erkekler yerd, çocuklar yerd, kadınlar aç kalırdı, en sona kalırdı. Ekmek yetişmezdi yani kalabalık olunca... Yemek yapıyorsun, yemek yetmiyor üç aile olunca. Ekmek yetmiyor. Hiçbir şey yetmiyor. Ekmek pişirirdik böyle bu kadar. Kalkana kadar o ekmek biter. Ee, çocuklar var... Yani buraya geldik. Buranın acemiliğini de biz çektik... Bayram geliyor çocukların sırtında elbise yok. Üstündeki elbiseleri yıka-yacağım, mandalla tutturacağım kurusun ki, bayramda temiz giysin. Ayağında ayakkabı yok, sırtında elbisesi yok... Bayram geliyor. Komşum sağ olsun onun iyiliğini hiç unutmam. Okul kapanmıştı. Okulun ocağını tüpünü bana verdi, bayramın üç gününü geçirtti. Tekrar götürdük yerine koyduk... Yani bakar, derdi ki "Sen akşam ne yemek yapacaksın?" Bir şey yok ki yapayım. "Şunu verem de yap" derdi hemen, "çocuklar aç kalmasın..."

Yusuf Bey, 49, Peke (Adana) Göçmeni, Ulu Kışla Köyü (Lefkoşa) / Temmuz-2007

Bak size kimliklerimi göstereyim. (üç tane kimlik çıkarıp masanın üzerine koyuyor: TC kimlik kartı, KKTC yeni kimlik kartı, KTFD vatandaşlık kimlik kartı). Çekin bunların fotoğrafını çekin. Bu bizim durumumuzu gösterir. Bak bu KKTC kimliğim. Yani vatandaş olduğumu gösteriyor burada o kadar. Beni Kıbrıslı yapmaz. Devlet dairesinde, hastanede aynı kimliğe sahibiz de benim isim niye olmuyor diyemezsin. Sen Kıbrıslı değilsin. TC'sin. Ben burada TC'liyim. Bak, bu da TC kimliğim. Bu da Türkiye'ye gidip gelme dışında bir işe yaramaz. Ben Türkiye'ye gidince orada da Kıbrıslıyım. Herkes öyle bakar bana orada. 30 yıl olmuş, oradan kopmuş tabii, oradakiler diyor bu Kıbrıslı. Ama buraya da bağlanamamışız işte... Nasıl bağlanalım? Ha bu sene ha gelecek sene, bekleriz burada. Anlaşma olursa nereye gideceğimiz belli mi? Şimdi "Annan Planı" oldu. Dediler "Şu kadar kişi kalacak, gerisi gidecek." Kim kalacak? Kim gidecek belli mi? Adamın cebinde duruyor liste. Bak, benim kaderim o listede yazılı. Adım o listede var mı yok mu? Belirsiz... Yeni değil bu, 30 senedir belirsiz. Yine de Annan Planı'na evet dedim. Ne olacaksa olsun da, ben de ne olduğumu bileyim artık... Onun için evet dedim.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Birinci Dalga Göçün Görece Özgünlüğü

Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli göçmenlerin yerleştirildiği köyler ve Gazimağusa'nın Maraş bölgesinde birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, bu göçmenlerin büyük çoğunluğunun yüksek ücret ya da iş bulma arayışı ile değil, topraksızlık nedeniyle ailece göç edebilecek pozisyonda olan köylüler olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu özellik Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç dalgalarını başlatacak olan bu ilk göçün özgün yanına işaret etmektedir. Kuzey Kıbrıs'ta Rumların Güney'e zorunlu göçleriyle çöken işbölümü ve işgücü açığı sorununu, Türkiye'den klasik anlamda işgücü göçü sayılabilecek erkek işgücü talep edilerek değil de, ailelerden oluşan köylü toplulukları talep edilerek çözme çabası, aynı zamanda Kıbrıs'ta 1974'te azınlık seviyesine düşmüş Türk nüfusu artırma amacını da içinde barındırmaktadır. İşte bu amaç, göçmenlerin göçme nedenlerinin ve yaşadıkları zorlu göçmenlik süreçlerinin üstünü örtecek güçte bir politik karşı söyleme neden olmaktadır.

Bu söylem Kıbrıs sorununun çözümünde daima gündemde tutulacak ve göçmenlerin kendileri için bu göçün ne anlama geldiği hiçbir zaman sorgulanmaya değer bulunmayacaktır. Bu söylemin uluslararası toplumda kendine yer bulabilmesi de, yine bu göçün yukarıda sözü edilen özgünlüğü ile bağlantılıdır. 1970'li yıllarda dünyadaki iç ve dış göçler, daha çok kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru erkek işgücünün göç etmesi ve daha sonra aile birleşmeleri yoluyla ailelerini yanlarına aldirmaları biçiminde gerçekleşmekteydi. Böyle bir dönemde, Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye'den köy ahalisini oluşturan topluluklar halinde göç alması tek başına Kıbrıs'ı Türkleştirmeye yönelik bir nüfus mühendisliği olarak görülebilirdi. Görüldü de. Bu nedenle de bu göç tipinde göçmenlere yönelik olumsuz sosyal ve politik tutumun yanı sıra, bu göç tipinin işgücü göçlerinin çeşitliliğine dair teoriye yapacağı potansiyel katkı da gecikti.

1970'li yıllarda tarıma dayalı kırsal yerleşmelerden, sanayi ve hizmetlere dayalı kentsel yerleşmelere olan göçlerde, kentsel sanayi ve hizmet sektörünün ucuz erkek işgücü talebi kadar, tarımda açığ-

ğa çıkan erkek işgücü fazlası da belirleyici olmaktaydı. Oysa Kuzey Kıbrıs'ta 1975 yılında Türkiye'den talep edilen işgücü, kentsel sanayi, hizmetler ya da uzman meslek alanlarında değil, Rumlardan boşalmış köylerde durma noktasına gelen tarım, narenciye ve hayvancılık alanında çalışabilecek ve basit köy ekonomisini yeniden canlandıracak aile emeği idi. Kentsel sanayi, hizmetler ve uzmanlık alanlarında ise, Güney'den Kuzey'e zorunlu göç eden Kıbrıslı Türkler istihdam edilmekteydi. Tamamen boşalmış, aile ekonomisine dayalı köylerin yeniden canlandırılmasının, tek başına çalışmaya gelmiş erkek işgücü ile olamayacağı açıktır. Bu nedenle, Kuzey Kıbrıs'ın talebi, ailelerden oluşan köy toplulukları halinde göç edebilecek bir tarımsal işgücüdür. Toplu halde göç edebilecek bir işgücünü temin etmek ise oldukça zor bir süreçtir ve çoğunlukla da doğal ya da politik zor yoluyla "yerinden edilen" toplulukların son çare olarak tercih ettikleri bir göçmenlik halidir. Kuzey Kıbrıs'ın bu tür bir göçmen topluluğunu bulabilmesi bu nedenle kolay değildir. Türkiye'de devletten tarım arazisi talep eden topraksız köylüler bu süreçte bir olumsal faktör olarak işlev görmüş ve bu oldukça özgün göçmen işgücü ihtiyacını karşılamıştır.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a ilk göç dalgasının bir diğer özgün yanı ise, Türkiye'nin askeri müdahalesi ve ardından da nüfus mübadelesi sonucu tamamen boşalmış Rum köylerine Türkiye'den gelen ve köylü topluluklarından oluşan göçmenlerle, Güney'den zorunlu göçle gelen Kıbrıslı Türk göçmenlerin ayrı ayrı yerleştirilmesidir. Bu göçmen yerleştirme politikası, zaten politik coğrafya olarak ikiye bölünmüş Kıbrıs'ın kuzeyinde de yeni bir sosyo-mekânsal ayrışma yaratmıştır. Kıbrıs'ın kuzeyine, Ada'nın etno-politik bölünmesi sonucunda Güney'den zorunlu göçen Kıbrıslı Türklerle, işleyecek bir tarım arazisine sahip olma fırsatı nedeniyle Türkiye'den göçen tarım işgücünün göçme nedenleri kadar, maddi, kültürel ve sosyal sermayeleri de çok farklıdır. Bu nedenle Kıbrıslı Türk göçmenlerle Türkiyeli göçmenlerin ayrı yerleştirilmeleri, aralarında çıkabilecek olası sorunlara karşı bir önlem işlevi görmekle beraber, göç edilen yerin "vatan" olarak benimsenmesinden aidiyet ve kimlik sorunlarına kadar, göçmenler arasında derin bir "ötekileştirme"nin inşasına olanak vermiştir.

III

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Yeni Göç Dalgaları ve Kentsel Alanlarda Türkiyeli Göçmenler

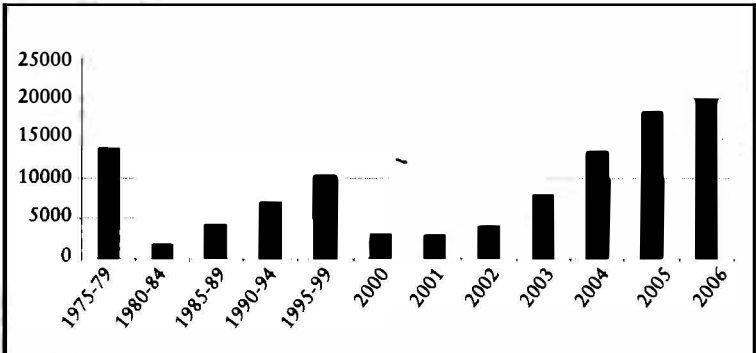
Birinci Dalganın Ardından Göçün Değişen Niteliği

Kıbrıs'ın 1963-1974 yılları arasında yaşadığı etno-mekânsal fiili ayrışma dönemi, 1974'te Türkiye'nin askeri müdahalesiyle Ada'nın radikal siyasi bölünmesi ile sonuçlandığında, bu durum, Ada'nın kendi nüfusu üzerinde zorunlu göçlere neden olduğu kadar, bu iç göçlerle çöken mekânsal işbölümünün yeniden inşası için dış göçleri de zorunlu kılmıştı. Bu zorunluluk, aynı zamanda Kıbrıslı Türkler için 1974 öncesinde kaybettikleri nüfusu ve politik varlıklarını yeniden inşa etme olanağı anlamına gelmekteydi. Ancak insan hareketlerinin politik-yasal kontrol altında gerçekleştirildiğinde bile önceden kestirilemeyecek sonuçları olması kaçınılmazdır. Bu nedenle, bir önceki bölümde sözlü tarih görüşmeleri yardımı ile analiz edilmeye çalışılan birinci dalga göçmenlerle ve sonrasında Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a nitelik değiştirerek süren yeni göç dalgalarıyla ortaya çıkan ayrışmış toplum yapısı, işte bu önceden hesaplanamayan sonuçlardandır.

Oysa birinci göç dalgası ile gelen göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ta bölünmeden sonra ortaya çıkan eksik işgücü sorununu ortadan kaldırması kadar, Kuzey Kıbrıs'ta yeni bir ulus-devlet inşasının bir unsuru olmaları da beklenmekteydi. Kıbrıslı Türkler ve Türkiyeli Türklerin etnik temelde bütünleşerek yeni bir vatan inşa edecekleri hesaplanmaktaydı. Ancak 1975 yılının bahar aylarında Ada'ya ayak basan ilk iskân göçmenlerinden bugüne, aradan geçen 36 senede Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli göçmenlerin eşit vatandaşlığı ve sosyal-politik hakları çerçevesinde bir ulusun inşasından söz edebilmek mümkün değildir. Kuzey Kıbrıs'ta biçimsel olarak kurulmuş olan ulus-devlet, içerik açısından birbirine paralel olarak oluşmuş, ama birbirini dışlayan iki ayrı toplumdan oluşmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde Kıbrıslılık ve TC'lilik üzerinden ayrılmış olarak inşa olan bu toplumsal yapı çerçevesinde, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan göçler ve dönemsel olarak nitelik değiştirerek süren farklı göç dalgalarının yarattığı farklı göçmenlik halleri sosyo-mekânsal olarak çözümlenmeye kalkışılmaktadır. 1975-1979 yılları arasında çeşitli teşviklerle Kuzey Kıbrıs'ın ağırlıklı kırsal alanlarına yerleştirilen göçmenleri taşıyan birinci dalga göçlerle, sonraki yıllarda gerçekleşen ve daha çok kentsel alanlara yerleşen ikinci ve üçüncü dalga göçlerle oluşan göçmenlik biçimleri birbirinden farklıdır. Bu farklılık, bu bölümde göçmenlerin eko-

Şekil 2. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Göç Dalgalarının Tarihsel Hareketi

nomik ve toplumsal işbölümü içindeki yerleri, sınıfsal konumları, toplumsal bütünleşme, aidiyet, uyum sorunları ile mekânda açıkça izlenebilen toplumsal ayrışma, sosyal dışlanma ve temsil süreçleri çerçevesinde sorgulanmaktadır.

1980 Sonrası Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a İki Yeni Göç Dalgasını Yaratan Ulusal ve Küresel Faktörler

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçler üç farklı dönem ve niteliksel açıdan farklılıklar taşıyan üç ayrı göç dalgası olarak gerçekleşmektedir. Bir önceki bölümde ele alınan birinci göç dalgası tarımsal nitelikteki işgücü ihtiyacını karşılamaya ve Rumların zorunlu göçü ile tamamen boşalmış köy yerleşmelerini canlandırmaya yönelik olarak, tarım arazisi teşvikleri ile Kıbrıs'a yerleştirilen iskân göçmenlerinden oluşmaktaydı. Bu dalga 1979 yılından itibaren düşüşe geçmiş, ancak hemen ardından, 1980'lerin ortalarından itibaren farklı nitelikte ikinci bir göç dalgası yükselmiştir. 1990'ların sonlarına kadar sürecek olan bu ikinci dalgayı, bir önceki dalganın yarattığı göçmenlik ağlarından daha çok, Kuzey Kıbrıs'ta bazı özel koşulların yarattığı mesleki kazanç olanakları belirlemiştir. İkinci dalganın ağırlığını yarı-becerili emek, küçük-orta ölçekli ticaret sermayesi sahipleri ve bir miktar da yeni açılan özel üniversitelerde çalışmaya gelen öğretim üyeleri, turizm uzmanları ve bankacılar gibi nitelikli/profesyoneller oluşturmaktadır.

İkinci göç dalgasının yükselmesinde bu dönemde yapılan bazı yasal düzenlemeler ve Türkiye ile KKTC arasındaki karşılıklı işbirliği anlaşmaları da bu yarı-becerili ve becerili işgücünün Kuzey Kıbrıs'a göçünü kolaylaştırmıştır. Bunlar arasında, 1987 yılında KKTC ile Türkiye arasında imzalanan işgücü anlaşması (KKTC'nin Türkiye'den İş ve İşçi Bulma Kurumu aracılığı ile belli vasıflarda işgücü talebi),¹ 1991'de imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC vatandaşlarının iki ülke arasındaki seyahatlerde pasaport yerine kimlik belgesi ile giriş-çıkış yapabilmelerine olanak sağlayan anlaş-

1 KKTC- Yasalar: <http://www.cm.gov.nc.tr/index.php?kspage=1243>.

ma² ve KKTC’de, Kıbrıs lirası yerine Türk lirasının kullanılmasına dair yasal düzenleme³ bulunmaktadır. Bu ikili anlaşmalar ve yasal düzenlemeler iki ülke arasında nüfus hareketliliğini artırıcı etki yaparken, aynı zamanda da Kuzey Kıbrıs’a gelen göçmenlerin niteliği üzerinde de belirleyici olmuştur. İkinci dalga göçleri tetikleyen unsurlardan biri olan bavul ticareti 1990’lardan itibaren Türkiye’ye ithal mal girişinin serbestleşmesiyle kârlılığını kaybetmiştir. Ancak bavul ticaretiyle oluşmuş ilişki ağları ve yukarıda söz edilen yasal düzenlemeler, bu ticaretle uğraşanları Kıbrıs’ta farklı nitelikte yeni maddi kazanç arayışlarına yöneltmiştir.

Bu dönemde, Türkiye’de radikal biçimde uygulanan neo-liberal ekonomi politikaları ile birlikte ekonomide ortaya çıkan enformelleşme ve yeni kazanç olanakları, 1980’lerin ortalarından itibaren Türkiye’de yükselen mafyanın da Kuzey Kıbrıs’a yönelmesine neden olmuştur. Türk mafyasının, Türkiye’deki yasadışı gelirlerini aklamak için kurduğu şirketlerin finansal operasyonlarında çalışan elemanlarını Kuzey Kıbrıs’a kaydırduğu izlenmiştir. Diğer yandan Türk ordusunun Kuzey Kıbrıs’ta bulundurduğu kolorduya bağlı yaklaşık 24-30 bin arasındaki er ve erbaşın mal ve hizmet ihtiyacı, emekli askerler için bir kazanç olanağı yaratmıştır. Bu nedenle ikinci göç dalgası içinde, ordunun mal ve hizmet alımında aracılık yapan az sayıda emekli askerin de KKTC’ye yerleştiği görülmektedir. Bunların yanı sıra eğlence ve kumarhane sektörü ile arazi spekülasyonu gibi alanlardaki fırsat arayıcıları da bu ikinci dalga içinde Kuzey Kıbrıs’a yönelmiştir. İkinci dalga ile gelen göçmenler bir önceki dalgadan farklı olarak Kuzey Kıbrıs’ta kentsel alanlara yerleşmişlerdir. Bunun nedeni, ikinci dalga ile gelenlerin kentsel mesleklerde çalışan bir işgücünü oluşturmalarıdır.

Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a ikinci göç dalgası 2000’lere doğru giderek hızını kaybetmiş, ancak hemen ardından 2000’lerin ilk yıllarından itibaren, ilk ikisinden farklı nitelikte üçüncü bir göç dalgası

2 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti ile yapılan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ne, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti’ne pasaport yerine kimlik belgesi ile seyahat edebilmesi hakkında anlaşmanın onaylanmasına dair karar (Resmî G. 30.07.1991 tarih, 20945 sayı).

3 KKTC- Yasalar: <http://www.cm.gov.nc.tr/index.php?kspage=1243>.

ortaya çıkmıştır. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a birinci göç dalgasından sonra nitelik değiştirerek süren bu göç dalgaları, Türkiye'de değişen ekonomi politikaları ile doğrudan bağlantılıdır. 2000'li yıllarda, Türkiye'nin tarım politikaları sonucu tarım kesiminde giderek hızlanan mülksüzleşme-işçileşme süreçleri Kuzey Kıbrıs'a bu yeni göç dalgasını yaratmıştır.⁴ Bu dönemde Türkiye'de tarımda açığa çıkan işgücü fazlasının bir kısmı KKTC'ye akmaktadır. Bu üçüncü dalganın öncekilerden en önemli farkı, Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki özgün ilişkilerden çok, Türkiye'de neo-liberal tarım politikaları ve Güneydoğu'daki şiddetin yerinden ettiği kırsal işgücünün enformel hareketliliğinden kaynaklanıyor olmasıdır. Türkiye'de, iç göçlerde yeni bir evre olarak Güney ve Güneydoğu illerinden, metropoliten alanlara akan bu masif göç dalgasının bir bölümü de bu kentlerden taşarak, göçmenlik ağları aracılığı ile Kuzey Kıbrıs'a akmaktadır.

Annan Planı öncesinde Kuzey Kıbrıs'ta hızlanan inşaat yatırımları için artan vasıfsız işgücü talebi bu göç dalgası ile gelen ucuz işgücünü hızla emmektedir. Bu üçüncü dalgayla birlikte Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçün niteliği, büyük ölçüde sermaye birikim süreçlerinin belirlediği bir işgücü hareketi olarak değişmiştir. Üçüncü göç dalgası Kuzey Kıbrıs'ta kentsel alanlarda açıkça ayırmış kentsel yoksulluk alanları yaratarak yerleşmektedir. Ağırlığını becerisiz ve yarı-becerili enformel işgücünün oluşturduğu üçüncü göç dalgası içinde inşaat işçilerinin yanı sıra, hizmet sektörünün emek yoğun kısımlarında çalışanlar, narenciye tarlalarında portakal kesmek üzere geçici çalışma izinleriyle çalışanlar ve valizciler bulunmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta tarımda, özellikle de narenciye tarlalarında portakal kesimi gibi mevsimlik işlerde çalışacak işgücü 1974 yılından beri Türkiye'den getirilmektedir. Kendilerine kontraktör denen Türkiyeli araçlar tarafından organize edilerek Türkiye'nin genellikle güney illerinden getirilen işgücü, 6 aylık pasaportlarla narenciye tarlalarında portakal kesim işlerinde çalıştırılmaktadır.

4 Türkiye'de tarım sektöründe uygulamaya konulan ekonomik politikaların toplumsal ve ekonomik boyutu resmi istatistiklerden de izlenebilir. Türkiye'de 1990 yılında tarım sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı %17 iken hızlı bir düşüşle bu oran 2000 yılında %9,9'a ve 2007 yılında %7,3'e inmiş, tarım sektöründe istihdam 2001 yılında %37,6'dan 2007 yılında %26,4'e düşmüş, tarım sektöründe işsizlik oranı 2000 yılında %13,1'den, 2007'de %19,6'ya çıkmıştır (Hazine 2009; TÜİK 2007).

1990'ların sonlarından itibaren ise, Türkiye'de uygulanan ekonomik politikaların yol açtığı bölgelerarası gelir dağılımı bozuklukları, tarımsal politikalar ve işsizlik Kuzey Kıbrıs'ta yükselen inşaat sektörünün talep ettiği ucuz işgücü ihtiyacı ile buluştuğunda, daha güçlü bir göç dalgasına neden olmaktadır.

Ağırlığını Türkiye'nin Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelenlerin oluşturduğu bu yeni göçmen kitlesinin göç etme nedenleri, yaşadıkları yerlerde yaşamlarını sürdürme araçlarını kaybetmeleridir. Bir çeşit yerinden edilme olarak görülebilecek bu işgücü hareketinde, yerinden edilme çoğu kez doğrudan zorla değil, uygulanan neo-liberal ekonomik politikaların onlara başka bir alternatif bırakmamasına bağlı olarak gerçekleşmektedir. Üçüncü dalga göçmenlerin çoğunluğu -1974'ten sonra tarımsal işgücü olarak gelen ve çoğu Türkiye'nin topraksız köylüleri olan birinci göç dalgasından farklı olarak- tarım sektöründe 1999 yılından beri yaşanan köklü değişimler sonucu borçlanan ya da toprağını kaybeden çiftçilerden ve tarımda açığa çıkan işsizlerden oluşmaktadır. Türkiye'de tarım sektöründe tarımsal desteklerin azaltılması 1980'li yıllarla başlamış ve tarım politikaları ABD, AB, DTÖ'yle yapılan anlaşmalar çerçevesinde şekillendirilmiş ve yönlendirilmiştir.⁵ Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkelerin tarımında devletin verdiği destekler giderek kaldırılırken, ABD ve AB'nin kendi tarım

-
- 5 1999 yılında IMF ile yapılan istikrar programı ile tarımda yapısal dönüşümün çerçevesi çizilmiş, 2000'li yıllarda ise tarımda daha radikal düzenlemelere gidilerek tarımsal ürünleri destekleme politikası kademeli olarak kaldırılmış, yerine geçici olarak doğrudan gelir desteği uygulaması getirilmiştir. Ziraat ve Halk Bankalarının verdikleri kredi sübvansiyonları yarı yarıya indirilmiş ve tarımda özelleştirmenin temelini atmak üzere tarım satış kooperatiflerine ait fabrikalar şirketeleştirilmiş ve tarım, üst kurullarla yönlendirilmeye başlanmıştır. Süreçte Et ve Balık Kurumu, Yem Sanayii (Yem San), Süt Endüstrisi Kurumu özelleştirilmiştir. Şeker yasası ile pancar ekim alanları daraltılarak ve üreticiye verilen destekler kaldırılarak şeker fabrikalarının bir kısmı özelleştirilmiştir, diğerlerinin özelleştirilmesi planlanmaktadır ve nişasta kökenli şeker kotası yükseltilecek sektöre yabancı kökenli ÇUŞ'ların girmesi teşvik edilmektedir. Tütünde tekel devre dışı bırakılarak bütün üreticileri sözleşmeli üretime geçirilmişlerdir ve bütün üretimi önemli ölçüde geriletilmiştir. Yine pamukta da destekler kesilerek üretim alanları daraltılmıştır. Tekel İdaresi'nin bir bölümü özelleştirilmiş, alkol ve sigara bölümlerinin özelleştirilmesi çalışmalarına başlanmıştır. Gübre, tohum, mazot ve diğer girdilerde destekler çekilmiş ve tarım sektörü adım adım "kendi kendine işleyen" piyasanın insafına terk edilmiştir (Bayramoğlu, 2005; Günaydın, 2000, 2000a, 2001).

kesimlerini hâlâ yüksek oranlarda korumaları, az gelişmiş ülkelerde desteklerin kalkmasıyla üretim maliyetleri yükselen üreticilerin rekabet gücünü yok etmektedir. Son yıllarda Türkiye de dahil dünyanın belli bölgelerinde bankalardan ve tefecilerden yüksek faizle borçlanan ve borçlarını ödeyemeyen çiftçiler, borçlarını ödeyebilmek ve kendilerinin ve ailelerinin yaşamını temin etmek için göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu süreç hızlı bir mülksüzleşme ve küçük üreticinin tasfiyesi ile sonuçlanmaktadır.⁶

Güneydoğu Bölgesi'nden yoksulluk ve işsizlik nedeniyle göç edenlerin dışında bir de güvenlik nedeniyle köy boşaltmalar, gıda ambargosu, yasak bölgeler ilanıyla hayvan otlatılan alanların kullanımının yasaklanması, yerleşim yerlerinin yakınlarına mayın döşenmesi, koruculuk sisteminin yol açtığı insan hakları ihlalleri nedenleriyle, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden kentsel alanlara yoğun bir zorunlu göç hareketi yaşanmıştır.⁷ Genel olarak uygulanan ekonomik politikalar ve özellikle de tarım sektöründe 2000'li yıllarla birlikte ortaya çıkan köklü dönüşümler sonucu artan işsizlik, topraklarını kaybeden ya da yüksek faiz oranlarından borçlanan çiftçilere, sermaye birikiminin daha hızlı olduğu hizmet ve inşaat sektörlerinde çalışmak üzere göç etmekten başka hiçbir seçenek bırakmamıştır. Bu göçler, Türkiye'nin büyük metropoliten bölgelerine ve coğrafi yakınlık nedeniyle Mersin, Adana, Antalya gibi en yakın metropol kentlere yönelmiştir. Bu kentlerde aşırı biriken işgücünün iş bulma olanakları azalınca buradan taşan işgücü, birinci ve ikinci dalga göçmenlerin oluşturmuş oldukları göçmenlik ağlarının da yardımıyla Kuzey Kıbrıs'a yönelmiştir.

6 Tarımla ilgili bazı rakamlar, Türkiye'de tarımsal alanlardan kentlere doğru yeni ve güçlü bir göç dalgası yaratan tarımdaki işsizleşmeyi açıkça göstermektedir. İşsizlik oranı en yüksek olan bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Yine gelir dağılımında da bölgelerarası büyük farklar vardır ve bu farklılık giderek artmaktadır (Karaca, 2004; DPT e-Kütüphane). Tarım kesiminde özellikle 2005 yılında 9 ayda istihdam 1.3 milyon kişi azalmış ve yoksulluk oranı diğer sektörlerde düşerken, tarım sektöründe artmıştır. Bu oran 2002'de yüzde 36,4 iken, 2005'te yüzde 37,2'e yükselmiştir (Yükseler ve Türkan, 2007).

7 Bu nedenlerle, farklı kurumlara göre farklı olmakla birlikte DPT koordinatörlüğünde Hacettepe Üniversitesi'nce yürütülen bir araştırmaya göre bu bölgelerden göç edenlerin sayısının, 1986-2000 arası 14 yılda, 953.680-1.201.200 arasında olduğu tahmin edilmektedir. (Daha fazla bilgi için bkz. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2006 ve IDMC Internal Displacement Monitoring Centre, Tablo 8).

1980'lerden Sonra Kuzey Kıbrıs'ta Yeni İşgücü Talebini Yaratan Yerel Olumsuzluklar

Türkiye'de değişen ekonomi politikalarının neden olduğu tarımda işsizleşme ve yerinden edilme süreçleri, göçün gerçeklik düzenini oluşturan arz yanıyla ilgilidir. Göçün gerçekleşme düzlemi ise talep yanındaki olumsuzluklara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'a ait yerel olumsal faktörler olan yerel emek pazarının niteliği ve uluslararası emek pazarı ile bütünleşmeyi engelleyen politik tanınmama, işgücü açığını sürekli hale getirmektedir. Bu yerel faktörlerin analizi, göçlerin gerçekleşme düzleminin ortaya konması açısından önemlidir.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a birinci dalgaın ardından farklı nitelikte göç dalgaları yaratan yerel olumsal faktörlerden biri, Kıbrıslı iktisatçı Ünal Akif'in *Eğitimin Negatif Getirisi* yaklaşımı ile açıkladığı, Kuzey Kıbrıs'ta yapısal hale gelmiş olan vasıfsız yerli işgücü açığıdır. Akif'e göre, Kuzey Kıbrıs'ta işgücü açığı geçici değil, yapısalıdır. Kıbrıslı Türklerin eğitim oranlarının yüksekliği, fiziksel güç isteyen, vasıfsız ya da düşük vasıflı işlerde daima işgücü açığı ortaya çıkarmaktadır. İyi eğitim almış Kıbrıslı Türkler, günümüze kadar izlenen politikalarla halen kamu kesiminde çalışmayı ağırlıklı olarak tercih etmektedirler.⁸ Kuzey Kıbrıs'ta kamu kesiminde çalışmak 2007'de çıkarılan Sosyal Güvenlik Yasası'na kadar oldukça avantajlıydı. Bu kesimde hem ücretler Türkiye'ye göre daha yüksek, hem de emeklilik süresi oldukça kısaydı. Kıbrıslı Türkler, genç yaşta birden fazla işten emekli olup ya da aynı anda farklı işler yaparak yüksek kazançlar elde edebiliyorlardı. 73/2007 numaralı Sosyal Güvenlik Yasası emeklilik yaşını uzatmakta ve kamu kesiminde çalışanların birden fazla iş yapabilme olanaklarını ortadan kaldırmakla beraber, Kuzey Kıbrıs'ta kamuda çalışmak hâlâ avantajlıdır. Kamu kesimindeki yüksek maaşlı işlerde de yine eğitime ve kayırmacı ilişkilere bağlı olarak ağırlıklı Kıbrıslı Türkler istihdam edilmektedir. Yapısal bir nitelik kazanan bu durumda,

8 Ünal Akif ile yapılan derinlemesine mülakat / Temmuz- 2007.

Lefkoşa Surlariçi bölgesinde soylulaştırma projelerine örnek bir sokak...

eğitim düzeylerinin görece düşük olması, ya da eğitim düzeyleri göreceli olarak yükselse de –ilk dalga göçmenlerin Kıbrıs'ta doğan çocukları gibi– kamudaki kayırmacı ilişkilerin aşılammaması nedenleriyle Türkiyeli göçmenler, daima vasıfsız ve yarı-vasıflı işlerdeki işgücü açığını kapatmaktadır.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a özellikle üçüncü göç dalgasının yükselmesinde rol oynayan bir diğer olumsal faktör ise, Kuzey Kıbrıs'ta 2000'li yılların başından itibaren istihdamın çok hızlı arttığı inşaat sektöründeki gelişmelerdir. Kuzey Kıbrıs'ta 2000 yılında çalışan nüfusun %15,8'i, 2005'te ise %19,4'ü bu sektörde istihdam edilmektedir (DPÖ, 2007). İnşaat sektörünün 2003 yılından beri istihdamın en hızlı arttığı sektör olması bir raslantı değildir. Kıbrıs'ta fiziki çevreye yatırımların söz konusu yıllarda hız kazanması da yine küresel ve yerel olumsal faktörlerin bir araya gelmesi ile ilgilidir. Dünyada özellikle 1990'lı yılların başından itibaren emlak piyasasına yapılan yatırımlar post-fordist dönemde, aşırı birikim krizine uğrayan sermayenin emilebileceği bir alan olarak

ön plana çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerin özellikle kent merkezlerinde kentsel yenilenme ve soylulaştırma uygulamaları ile kendini gösteren süreç, Kuzey Kıbrıs gibi arazi rantları göreceli olarak düşük bakir topraklara, denize, güneşli bir iklime, göreceli olarak ucuz yaşam koşullarına, önemli kültürel ve tarihsel birikime sahip Avrupa'ya yakın coğrafyaların küresel emlak pazarına dahil edilmesi biçiminde ortaya çıkmıştır. Süreçte bir yandan sermaye kendine yeni kârlı alanlar açarken, diğer yandan da Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan farklı sınıflar, farklı nedenlerle bu pazara talep yaratmışlardır. Avrupalı üst gelir grupları dünya emlak piyasasına spekülasyon amaçlarıyla girerken, Avrupa'da post-fordist dönemde yaşanan sanayisizleşme ve kentsel dönüşüm süreçleri sonunda erken emekli olan, işsiz kalan, gelirleri düşen ve/veya yerlerinden olan alt gelir gruplarının bir bölümü, yaşam standartlarını korumak (ya da yükseltmek) amacıyla toprağın (arsanın), konutun ve gündelik yaşamın daha ucuz olduğu ülkelere yerleşerek konut sektörüne talep yaratmışlardır (Kurtuluş ve Purkis, 2007; Kurtuluş 2011). Bu çerçevede içinde Kuzey Kıbrıs dünya emlak piyasasına 2000'li yılların başında dahil olmuştur.

Kuzey Kıbrıs'ta inşaat sektöründeki hızlı gelişmenin bir diğer nedeni –belki de en önemlisi– 2004 Nisanı'nda referanduma sunulan Annan Planı'nın –kabul edilmese de– Ada'da gelecekteki mülkiyetle ilgili belirsizlikleri bir ölçüde giderecek bir zemin hazırlamasıdır. Planın 2001 yılında görüşülmeye başlanması ve 2002 yılında ilk versiyonunun sunulması ile 2003 yılında inşaat sektöründe ani bir artış yaşanmıştır.⁹ Annan Planı bir yandan Rumlara iade edilecek toprakları belirlerken, diğer yandan toprak ayarlaması dışındaki bölgelerdeki eşdeğer karşılığı verilmiş mallar için verilen tapular geçerlilik kazanmıştır. Bunun yanında tahsisten hak sahibi olup mallar üzerinde esaslı geliştirme yapmış şimdiki kullanıcılar da mülke sahip olma hakkı kazanmışlardır. Kıbrıslılar

9 2002 yılında toplam 203.463 metrekare olan inşaat alanı, 2003'te 233.977'ye ve 2005'te 342.254'e ulaşmış ve toplam yapı sayısı (kentsel ve kırsal) 2002'de 651'den 2005'te 1597'ye çıkmıştır. Bunun yüzde 80'den fazlası konut sektörüne aittir ve özellikle İngilizler pazarda en yüksek alıcı grubudur. (Kıbrıs Devlet Planlama Örgütü İnşaat İstatistikleri'nden hesaplandı).

planda belirtilen bu hakkı kullanabilmek için malları üzerinde geliştirme yatırımları yapmaya başlamışlardır (Hoşkara ve Hoşkara, 2007). Kuzey Kıbrıs'ta inşaat sektörünün hızla gelişmesindeki bir diğer yerel faktör Türk lirasının özellikle 2003 yılından itibaren istikrar kazanarak faizlerin düşmesiyle halkın birikimlerini gayrimenkule yöneltmesidir (*a.g.e.*). Bir diğer önemli faktör ise “Emirnameler”dir. Emirnameler bir çeşit kısmi imar planı olarak işlev gören, yapı izinlerini belirleyen kentsel yasalardır. Özellikle inşaat faaliyetlerinin en yoğun olduğu bölgelerde inşaat izinlerini belirleyecek olan -izin ya da kısıtlama olabilir- emirnamelerin hazırlanmasından önce, mülk sahipleri Annan Planı'ndaki “geliştirme”den doğacak mülkiyet haklarını kaybetmemek için çok sayıda inşaat başlatmışlardır (*a.g.e.*).

Ayrıca, Kıbrıs sorununa kalıcı çözüm durumunda kendilerine KKTC tarafından verilmiş olan Rum koçanlı ev ve arazi sahibi Türkiyeli birinci dalga göçmenler, mülkleri konusunda yaşadıkları belirsizlik ve de inşaat sektörünün ivme kazanmasıyla birlikte özellikle Girne çevresinde dağla deniz arasındaki bölgedeki değer kazanan arazilerini satış yoluyla elden çıkarmaya başlamışlardır. Diğer yandan Annan Planı bir yanıyla Kıbrıs sorununa çözüm üretirken, diğer yanıyla da Kıbrıs'ı küresel emlak piyasasının aktörleri için kârlı bir yatırım alanına dönüştürecek unsurlar taşımaktadır.¹⁰ Bütün bu nedenlere bağlı olarak, 2006 yılında büyük bir patlama yaşayan inşaat sektörünün 2007 yılında belli bir durgunluğa girmesine rağmen¹¹ bu sektörün talep ettiği işgücü, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a bu kuvvetli göç dalgasının gerçekleşme düzlemini oluşturmaktadır.

10 Annan Planı'nın gerçekleşmesi halinde kapalı Maraş bölgesi ve Karpaz çokuluslu büyük inşaat yatırım şirketleri için bir cazibe alanı olacaktır. Ayrıca bütün dünyada yaşanan kentsel tarihsel alanlardaki soylulaştırma (*gentrification*) yatırımları için Lefkoşa ve Gazimağusa gibi kentler çok uygundur. Yine bütün dünyada yaygınlaşan tarih-din turizmi de Kuzey Kıbrıs'taki tarihi kiliselerin onarımı/restorasyonu sürecinde çokuluslu inşaat şirketlerine hatırı sayılır birikim yapma olanağı verecektir.

11 2002'den itibaren hızlanan ve 2006'da patlama yapan inşaat sektörünün kontrolsüz ve plansız olması, 2007'de başlayan sektörel durgunluğun önemli bir nedeni olarak görülmektedir (Kıbrıs Türk İnşaat Mühendisleri Odası Başkanı Cafer Gürcafer ile yapılan mülakat 2007; 02.11.2007 tarihli *Kıbrıs Gazetesi*).

Özellikle inşaat ve turizm gibi emek yoğun sektörlerde ihtiyaç duyulan yarı-vasıflı ve vasıfsız işgücü talebini Türkiye'den gelen ve dünyadaki diğer benzerlerinden göçmenlik durumu ve göçme nedenleri konusunda farkı olmayan, ucuz, çoğu kez enformel biçimde çalışmaya razı, vasıfsız ve yarı-vasıflı işgücü karşılamaktadır. Ancak Kuzey Kıbrıs'ta işçi sendikaları bu görüşe tam olarak katılmamaktadırlar. Kuzey Kıbrıs'ın en büyük işçi sendikası Dev-İş Genel Sekreteri'ne göre, göçmen işgücü dalgası, Kuzey Kıbrıs'taki yapısal işgücü açısından değil, sermayenin düşük ücretle ve sosyal güvencesiz çalıştırabileceği kaçak işgücü talebinden kaynaklanmaktadır.¹² Dev-İş Genel Başkanı da, Kuzey Kıbrıs'ta inşaat sektörünün tamamen kaçak işgücünün elinde olduğunu ve bunun yaygınlaştığını öne sürmektedir (Gülle, 2007). Ancak Kuzey Kıbrıs'ta, inşaat sektörü başta olmak üzere formel ve enformel olarak istihdam edilen yabancı (Türkiyeli) işgücü 50.000 civarındadır. Buna karşın Kuzey Kıbrıs'ta 2006'da yapılan nüfus sayım sonuçlarına göre KKTC vatandaşı yerleşik nüfus 178 bin, hane sayısı 72 bin, devletten maaş alanların sayısı ise 55 bindir. Bu sayılar, Kuzey Kıbrıs vatandaşlarının işgücü olarak kamu sektöründe yığılmış olduklarını ve Kuzey Kıbrıs'ta gelişme sektörlerindeki yapısal işgücü açığını açıkça göstermektedir. İşte bu açık, vatandaş olmayan, formel-enformel göçmen işgücü ile karşılanmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ın Türkiye'den aldığı yeni göç dalgalarında etkili olan bir diğer yerel-olumsal faktör ise, Kıbrıslı Türklerin 2003'ten itibaren, Güney Kıbrıs'ta daha yüksek ücretlerle çalışma olanaklarının ortaya çıkmış olmasıdır. Özellikle inşaat işçiliği gibi becerisiz (düz inşaat işçisi) ve yarı-becerili işlerdeki (demirci, sıvacı, marangoz, tesisatçı, elektrikçi, inşaat kalfası gibi) Kıbrıslı Türkler, Güney'de çalışmayı tercih etmektedir. Güney'de çalışan Kıbrıslı Türklerin sayısı 5000 civarındadır.¹³ Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumların sınırdan karşılıklı geçişlerinin serbestleştiği 23 Nisan 2003 tarihinden itibaren Kuzey Kıbrıs'tan Güney'e olan vasıfsız

12 Dev-İş Genel Sekreteri Mehmet Seyis ile yapılan mülakat, 2007.

13 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı Aziz Gürpınar ile yapılan mülakat, 2008.

işgücü geçişleri, Kuzey Kıbrıs'ta -sınırlı da olsa- yeni bir işgücü açığı oluşturmaktadır. Sınır Türkiye kökenlilere açık olmadığı için¹⁴ Türkiyeli göçmenler, daha düşük ücretlerle Kuzey Kıbrıs'taki işgücü açığını kapatmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'a Türkiye'den akan ağırlıklı emek yoğun işlerde ve özellikle inşaat sektöründe emilen bu yeni göç dalgasının yükselmesinde, Türkiye ile Kıbrıs arasındaki tarihsel stratejik-politik yakın ilişkiler nedeniyle Türkiyeli işgücünün KKTC'ye girişinin kolaylığının önemli rolü vardır.¹⁵ Ancak temel belirleyici etmenin bu olmadığını gösteren pek çok gösterge de bulunmaktadır. Örneğin, Kuzey Kıbrıs'taki bu göçmen işgücünün dünyadaki diğer benzerleri gibi, üretim ve emek süreçlerinin esneklik temelinde uluslararası alanda parçalandığı yeni işbölümünün her zamankinden daha çok dayandığı ucuz işgücü ihtiyacını karşıladığı açıktır. Yine bu tür işgücünün, sermaye birikiminin yoğunlaştığı ve hızlandığı alanlara doğru aktığı da görülmektedir. Günümüzde, dünyanın başka bölgelerindeki enformel emek hareketleri gibi Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan son göç dalgalarının da temel niteliğini, kapitalizmin post-fordist döneminin hızlandırdığı, insan yaşamının bütün boyutlarını metalaştırarak dünyayı tek bir pazar ve tek bir ekonomi haline getirme süreci, yani kapitalist sermaye birikiminin

14 2003 yılında Kuzey ile Güney arasında geçişlerin serbestleşmesi, Türkiyeli göçmenleri kapsamamıştır. Sadece üçüncü dalga göçmenler değil, birinci göç dalgasıyla gelen, vatandaş olan ve onların Kuzey Kıbrıs'ta doğmuş çocuklarının da Güney Kıbrıs'a geçiş hakkı bulunmamaktadır. Bu göçmenler Kıbrıs'ta doğmuş olmalarına rağmen, işgal altındaki bir ülkeye yasadışı yoldan girmiş işgalci ülkenin vatandaşları muamelesini görmektedirler. Bu durum, bu yazının giriş bölümünde vurgulanan Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli göçmenlerin Türkiye'nin Ada'ya stratejik-politik olarak yerleştirdiği nüfus olarak görülmesinin, bu göçmenleri göçmenlerin evrensel haklarından dahi yararlanamadıkları bir pozisyonda tuttuğunun göstergelerinden biridir.

15 KKTC, Türkiye dışında bir ülke tarafından tanınmaması nedeniyle uluslararası ekonomik ilişkilerini Türkiye üzerinden yürütmektedir. Ülkeye ulaşım da Türkiye üzerinden sağlanmaktadır. Bu durum diğer ülke vatandaşlarının ülkeye girişini zorlaştırmaktadır. Oysa Türk vatandaşları 13 Haziran 1991 tarihinden beri sadece nüfus cüzdanı ile ülkeye giriş yaparak üç ay kalabilmektedirler. Ancak 2004 yılında KKTC ve Türkiye arasında KKTC'de bulunan Türk vatandaşlarının ikamet, çalışma ve sosyal güvenlik haklarını düzenleyen 43/2004 sayılı yasa ile çalışma amacıyla ülkeye gelenlerin ülkeye pasaport ile girmeleri ve çalışma izni ve ikamet için gerekli işlemleri yapmaları gerektiği belirtilmiştir.

temel gereksinimleri belirlemektedir. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a üçüncü dalga göçler, uygulanan ekonomik politikalar yoluyla işsiz kalmış ya da bulundukları yerlerde yaşama olanağı kalmamış, bir yaşam stratejisi olarak göç etmeyi "seçmiş" göçmenlerin, sermaye birikiminin hızlı olduğu alanlardaki "ucuz emek pazarına" akması ile gerçekleşmektedir.

İkinci ve Üçüncü Dalga Göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ta Yerleştikleri Kentsel Alanlar

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Tarım İşgücü Protokolü'ne bağlı olarak gelen birinci göç dalgası ağırlıkla Rumlardan boşalmış köylere yerleştirilmiştir. Bu göçmenler arasından sadece Antalya ve Mersin'den gelen ve narenciye tarımı bilen bazı köyler ise, Gazimağusa'nın geniş narenciye alanları için ihtiyaç duyulan işgücü nedeniyle, Maraş bölgesinde Rumlardan boşalan bazı mahallere yerleştirilmişlerdir. Gazimağusa'nın Maraş bölgesindeki bu mahalleler dışında, protokole bağlı gelen birinci dalga göçmenlerin yerleştirildiği başka bir kentsel alan bulunmamaktadır. Başlangıçta bunun üç temel nedeni vardır. Birincisi, Kuzey Kıbrıs'ta Türk askeri müdahalesi ile köylerini terk etmek durumunda kalan yaklaşık 85 bin Rumdan boşalan kırsal alanın acil işgücü ihtiyacıdır. Dolayısıyla bu işgücü nitelik olarak kırsal olacak ve kırsal alana yerleştirilecektir. İkincisi, bu dönemde Türkiye'de hızlı kentleşme bağlamında genişleyen formel-enformel kentsel inşaat ve hizmet sektörleri nedeniyle, kentli işgücünün istihdam kapasitesinin yüksek oluşu, Türkiye'nin kentsel alanlarında yaşayan nüfus için Kıbrıs'ın bir cazibe merkezi olarak görülmemesidir. Üçüncüsü –belki de en belirleyici unsur– ise, 1974'ten sonra Güney'den Kuzey'e göçen Kıbrıslı Türk göçmenler arasında sadece kentsel alanlardan değil, kırsal alanlardan gelenlerin de Kuzey'de kentsel alanlara yerleşmek istemeleridir. Bir önceki bölümde Hakkı Atun'la yapılan sözlü tarih görüşmesinde aktarıldığı gibi, 74 sonrasında, Kıbrıs'ın güneyindeki köylerinden Kuzey'e göçen Kıbrıslı Türkler, hem orada yetiştirdikleri tarımsal ürünlerin farklılığından dolayı, hem de

Kuzey Kıbrıs'ta kentsel alanlarda Rumlardan kalan kentsel iş olanaklarının (çeşitli dükkânlar, turizm işletmeleri, üretim atölyeleri, yapı işleri gibi) cazibesi nedeniyle kentsel alanlara yerleşmek istemişlerdir. Bu nedenlere bağlı olarak, Kuzey Kıbrıs'ta nüfusun mekânda yeni dağılımında Güney'den gelen Kıbrıslı Türklerin ağırlıklı kentsel alanlara, Türkiye'den kırsal göçmenlerin de kırsal alanlara yerleştirilmesi planlanmıştır. Ancak bu yerleştirme planı -bir önceki bölümde üzerinde detaylı olarak durulduğu gibi- tam olarak uygulanamamış ve kırsal alanlara yerleştirilmesi planlanan Kıbrıslı Türk göçmenlerin bir kısmı ve Türkiye'den protokol dışı gelen göçmenlerin bir kısmı da Gazimağusa'nın Maraş bölgesinde Rumlardan boşalmış ev ve arazilere yerleşmeye başlamışlardır.

Böylece birinci göç dalgasının gerçekleştiği 1975-1979 arası dönemde Türkiyeli göçmenler arasından Gazimağusa'nın Maraş bölgesine yerleşmiş olan gruplar, orada bir kentsel göçmen mahallesi yaratmışlardır. Birinci dalga ile gelen göçmenler arasında Maraş bölgesi dışında, Kuzey Kıbrıs'ın kentsel alanlarına yerleşmiş başka bir grup bulunmamaktadır. Ancak ikinci ve üçüncü göç dalgalarıyla birlikte Gazimağusa'da birinci dalga ile oluşmuş bulunan göçmen mahallesi genişlerken, Lefkoşa Surlarıçi bölgesinde geniş bir göçmen mahallesi ile Lefke'de göreceli olarak küçük bir göçmen mahallesi oluşacaktır. Girne'de ise Türkiyeli göçmenler mekânda ayırmış bir göçmen mahallesi oluşturmadan dağınık bir biçimde yerleşecektir.

Gazimağusa'da Türkiyeli Göçmen Mahallelerinin Oluşumu

Türkiye'den Kıbrıs'a birinci göç dalgası içinde Gazimağusa'nın Maraş bölgesine yerleştirilen protokol göçmenleri daha çok narenciye tarımına uygun işgücü oldukları için bu bölgeye yerleştirilmişlerdir. Ancak protokol çerçevesinde başka bir bölgeye yerleşimleri öngörülmesine rağmen, geri dönme tehdidi ile kendilerinin Maraş bölgesine yerleştirilmelerini sağlayan bazı göçmen grupları ile protokol dışında gelerek Maraş bölgesinde buldukları boş evle-

re yerleşerek göçmenlik talebinde bulunanlar da buradaki göçmen mahallesinin ilk sakinleri arasına katılmışlardır. Protokolle gelen göçmenler arasında Maraş bölgesinin cazibesi, kendilerine Türkiye’de anlatılmış olan zenginliğin sadece bu bölgede gözle görünür olmasından (modern evler ve verimli bahçeler) kaynaklanmaktadır.

Protokol dışında gelenlerin bazıları ise, Kıbrıs’ta aradıkları ekonomik fırsatları bu bölgede buldukları için buraya yerleşmek istemektedirler. Gazimağusa’nın Maraş bölgesi, gerek Rumlardan kalan geniş narenciye bahçeleriyle, evleriyle, gerekse de Maraş’ın kapalı bölgesinde kalan ev, mağaza, turizm tesisleri ile işyerlerinden, Kıbrıslı ve Türkiyeli “ganimetçi” gruplar tarafından çıkarılan eşyaların ticaretinin yarattığı enformel “pazar” nedeniyle ekonomik fırsat arayıcılar için tercih edilen bir bölge olmuştur. Birinci göç dalgası ile Gazimağusa’nın Maraş bölgesinde oluşan bu göçmen mahallesi, Türkiye’den gelecek ikinci ve üçüncü göç dalgalarını da içine alacak bir koy işlevi görecek ve 2007’de kentli nüfusun yaklaşık 1/5’inin yaşadığı bir mahalle haline gelecektir (KKTC /DPÖ, 2007).

Gazimağusa’nın Maraş bölgesinin bölünmeden önceki adı Varosha’dır. Ama buradaki varoş sözcüğü, Türkçedeki “şehrin dışındaki yoksul mahalle” anlamında değil, surların dışında oluşmuş bir banliyö-mahalle olması nedeniyle kullanılmaktadır. Çünkü kelime etimolojik olarak Macarcadan gelmekte ve *surların dışı* anlamını taşımaktadır. Gazimağusa’da Osmanlı egemenliği döneminde kentin geleneksel yerleşim alanı olan surların içindeki mahallelerde ağırlıkla Müslüman nüfus, surların dışındaki mahallelerde de Ortodoks-Rum nüfus yaşamaktadır (Gürkan, 1991; Önal, Dağlı ve Doratlı, 1999). Ada’nın İngiliz egemenliğine geçmesiyle birlikte surlar içindeki idari fonksiyonlar ve modern konut alanları surların hemen dışındaki Maraş bölgesine kaymaya başlamıştır (Dağlı ve Bayındır, 1997). 1950’lerin ortalarından itibaren başlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulmasından hemen sonra, 1963’te şiddetlenen toplumlararası çatışma, zaten sınıfsal olarak ayrışmaya başlamış olan kenti Türk ve Rum mahalleleri olarak yeniden ayıracaktır.

Osmanlı döneminde varlıklı Müslümanların yaşadığı Surlariçi bölgesi, İngiliz yönetimi ve ardından bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti ile birlikte idari ve ticari fonksiyonlarını kaybederek yoksullaşırken, Ortodoks nüfusun yaşadığı Maraş bölgesi yeni idari, ticari ve turizm sektörleriyle modern bir kent merkezi haline gelmeye başlamıştır. Maraş'ın deniz kıyısı boyunca uzanan bölgesinin hemen arkasında Aşağı Maraş adı verilen bölge ise modern konutların yapıldığı bir çeşit orta ve üst-orta sınıf banliyösüne dönüşmeye başlamıştır (Önal, Dağlı ve Doratlı, 1999). 1960'ların sonunda İsrail-Lübnan Savaşı nedeniyle eğlence ve turizm sektörü Beyrut'tan Kıbrıs'a kayarak, Maraş bölgesini Ortadoğu'nun en önemli turizm ve eğlence merkezi konumuna getirmiştir (*a.g.e.*). 1974 öncesi Maraş bölgesi, bir yandan büyük bir turizm ve eğlence merkezi, diğer yandan büyük ağırlığı Rumlardan oluşan orta ve üst-orta sınıfların yaşadığı modern mahallelere sahip bir yerleşim merkezi durumundadır (*a.g.e.*). 1974'te Türkiye'nin askeri müdahalesi çerçevesinde yapılan birinci ve ikinci harekâtlarda Rum nüfus, bölgeyi tamamen terk ederek Güney'e sığınmıştır. Rumlardan boşalan bölgenin bir kısmı Birleşmiş Milletler'in kontrolünde bir kapalı bölgeye dönüşürken, Aşağı Maraş denilen ve daha çok konut alanları ve narenciye bahçelerinden oluşan kısım, Kıbrıs Türk Yönetimi'nin kontrolüne geçmiştir.

Bölünmeden sonra Maraş Bölgesi, tüm ekonomik fonksiyonlarını kaybetmesinin yanında, kentin Kuzey ve Güney Kıbrıs'ı birbirinden ayıran Yeşil Hat'la biten bir sınır coğrafyasına dönüşmüştür. Diğer yandan 1974 sonrasında Kıbrıs sorununun çözümü üzerine yapılan tüm görüşmelerde ve anlaşma taslaklarında Maraş'ın Rumlara geri verilecek bölgeler arasında görülmesi, bölgeye yerleşmek konusunda Kıbrıslı Türkleri temkinli kılarken, zaten mülksüz olan Türkiyeli göçmenler ve risk almaya hazır ekonomik fırsat arayıcıları için burayı yerleşmeye uygun bir alan haline getirmiştir. Böylece Maraş bölgesinin kapalı olan kısmı dışında kalan Aşağı Maraş bölgesinin bazı mahallelerine Güney'den gelen Kıbrıslı Türk göçmenler yerleşirken, boş kalan alanlara da Türkiyeli göçmenlerin bir kısmı protokole bağlı, bir kısmı da kendiliğinden yerleşmişlerdir (Harita 2).

Gazimağusa'nın nüfusu 1974 yılında 41.000'dir ve bu nüfusun 36.000'ini Rumlar, 5000'ini Türkler oluşturmaktadır. Türkiye'nin askeri müdahalesi sonucunda Rumların kenti terk etmesiyle birlikte kentte büyük bir boş konut stoku oluşmuştur. Güney'den göç eden Kıbrıslı Türk göçmenlerden 11.000'i, Türkiye'den gelen göçmenlerden de 4000'i bölgeye yerleştirilmesine/yerleşmesine rağmen, hâlâ çok sayıda boş ev ve bahçenin varlığı, daha sonraki yıllarda Türkiye'den ikinci ve üçüncü dalga ile gelecek olan göçmenler için de barınma ve yerleşme olanağı oluşturmaya devam edecektir. 1974'te nüfusu aniden 41.000'den 5000'e düşen Gazimağusa'nın kentsel nüfusu (merkez mahallelerde), 1975'ten itibaren kente yerleşen göçmenlerle 1996'da 26.000'e, 2006'da ise 35.000'e yükselmiştir (KKTC/DPÖ, 2007). Kuzey Kıbrıs'ta 2006 yılında yapılan son resmi nüfus sayımında Gazimağusa'nın kentsel mahallelerinin toplam nüfusu 35.000 olarak sayılmıştır. Türkiyeli göçmenlerin yerleşmiş olduğu mahallelerin nüfusu ise 6700'dür. Türkiyeli göçmenlerin büyük çoğunluğunun yaşadığı bu göçmen mahalleleri, Gazimağusa'nın kentsel nüfusunun yaklaşık beşte birini oluşturmaktadır (KKTC /DPÖ, 2007).

Lefkoşa Surlarıçı Bölgesinin Türkiyeli Göçmen Mahallesi Dönüşümü

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a birinci göç dalgası ile gelen göçmenler, Lefkoşa kentinin merkez mahallelerine değil, çevresindeki köylere yerleştirilmiş/yerleşmişlerdi. Lefkoşa kent merkezinin Türkiye'den gelen göçmenlerle tanışması ikinci ve üçüncü göç dalgalarıyla başlayacaktır. Nitelik değiştiren yeni göç dalgaları, birinci dalgadan farklı olarak Lefkoşa'nın Rumlardan değil, ama Kıbrıslı Türklerden boşalan Surlarıçı bölgesinin sağladığı barınma olanağı ile kentte tutunabilecektir. Lefkoşa'nın tarihi surları içinde kalan Surlarıçı Mahallesi'nin 1974'ten sonra geçirdiği dönüşüm, bu bölgenin çeşitli niteliklerdeki yeni göçmenler için bir küvez işlevi görmesine neden olacaktır.

Lefkoşa, Surlarıçi bölgesinde, Türkiyeli göçmenlere ve KKTC'de askerlik yapan erlere hitap eden pasajlardan biri

Lefkoşa'nın bugünkü Surlarıçi bölgesi (Harita 3), 20. yüzyılın başlarına kadar Lefkoşa şehrinin tamamını kapsıyordu ve Ada'nın, Venedik, Osmanlı ve İngiliz dönemlerinde olduğu gibi bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1960'tan sonra da idari merkeziydi. Venediklilerin Osmanlı saldırılarından korunmak için inşa ettikleri dairesel surlarla çevrili Lefkoşa (Gürkan, 2006), Osmanlı döneminde camileri, kiliseleri, hamamları, hanları ve çarşısı ile tipik bir Osmanlı şehrine dönüşmüştür. Doğu-Batı ekseninde şehrin ortasından geçen nehir, kenti kuzey-güney olarak bölmektedir. Osmanlı döneminde Osmanlı yönetimi, asker-bürokrat elit ve Müslüman nüfus nehrin kuzeyinde yerleşirken, Ortodoks Kilisesi ve Ortodoks nüfus nehrin güneyinde yerleşmiştir. Şehrin doğu-batı eksenini, ticaret ve zanaatların yerleştiği çarşının da ana eksenini oluşturmaktadır (Hocknell vd., 1998). Ada'daki İngiliz egemenliği döneminde kenti kuzey-güney olarak ayıran nehir, sıhhi nedenlerle doldurulmuş ve kentin ana ticaret eksenini olacak yeni bir cadde

haline gelmiştir (Papadakis, 1998). Osmanlı'nın Ada'yı İngilizlere kiraladığı 1878'de surlarla çevrili Lefkoşa'da etno-dinsel temele dayalı 25 mahalle bulunmaktadır. Bunlardan 14'ü Müslüman, 7'si Ortodoks, 2'si Ortodoks ve Müslüman karışık, biri Ermeni ve biri de Latin mahalleleridir (Jeffery, 1983, aktaran Hocknell ve diğerleri, 1998; Hakkı Atun, STG, Temmuz-2007).

İngiliz yönetimi surlar içindeki Lefkoşa'da, eskimiş ve modern sıhhi kurallara uygun olmayan yapıları çevre yerine, surların hemen dışında ve göreceli olarak yüksek rakımda bir bölgeyi yönetim merkezi olarak belirlemiştir. Bazı idari işlerin, kentin geleneksel surları içinde bırakılmasına karşın, İngiliz Valiliği ve yönetsel elit surların dışında inşa edilen modern bölgeye yerleşmiştir. 82 yıllık (1878-1960) İngiliz yönetimi sürecinde Lefkoşa'nın nüfusu 15 binden 96 bine yükselmiştir (Attalides, 1981). 1930'lara kadar kentin nüfusunun tamamı surlar içinde yaşamaktadır. Sadece çok az sayıdaki yönetici elit ve zengin tüccar, surların dışında bahçeli modern köşklerde yaşamaktaydı. İngiliz egemenliğinin erken yıllarında, 1881'de Lefkoşa'nın nüfusunun yarısı Müslümanlardan oluşmaktayken, İngilizlerin Ada'daki egemenliklerinin sona erdiği 1960 yılında bu oran %18-20 civarına düşmüştür. Ortodoks-Rum nüfus ise yüzde 49'dan yüzde 70'e yükselmiştir. İngiliz egemenliği döneminde Lefkoşa'nın Müslüman nüfusunun yarısından fazlasını kaybetmesinde, Osmanlı'nın asker bürokrat eliti ile İngiliz tabiiyetine geçmeyi kabul etmeyen Kıbrıslı Türklerin Ada'dan ayrılması (Kökdemir, 1957) önemli rol oynamıştır. Ancak bunun yanı sıra, modernleşmeye başlayan Lefkoşa'da ortaya çıkan modern meslekler ve gelişen ticari aktivitenin Rumlar tarafından benimsenmesi ve daha çok tarım ve memuriyette çalışmış olan Müslüman nüfusun buna uyum sağlayamaması da Türk nüfusun azalmasının yapısal nedenleri arasında görülmelidir (An, 2006).

1950'lerin ortalarından itibaren İngiliz egemenliğine son verip Ada'yı Yunanistan'a bağlamayı hedefleyen etnik-milliyetçi EOKA hareketi ve buna karşı oluşturulan milliyetçi Türk Mukavemet Hareketi (TMT) ile birlikte Ada'da etnik çatışmalar başlamıştır. Bu çatışmalar nedeniyle 1958'de Lefkoşa'da fiili olarak iki ayrı böl-

ge oluşmuştur. Kıbrıslı Türklerin güvenliklerini sağlayabildikleri enklavlara (kurtarılmış bölgeler) sığındıkları 1963'ten sonra ise, Lefkoşa Surlariçi Mahallesi Türklerin en büyük enklavı haline gelmiştir (Morag, 2004; Hakkı Atun, STG, Temmuz-2007). Lefkoşa'nın diğer mahallelerinden ve köylerden bu enklava sığınan Kıbrıslı Türkler nedeniyle, Surlariçi bölgesi barındırabileceğinin dört katı büyüklüğünde bir nüfus taşımak zorunda kalmıştır. 1963'ten 1974'e kadar Surlariçi Enklavı'ndaki evlerde birden fazla, bazen üç-dört aile birden barınmıştır. 1974'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Makarios'a düzenlenen Yunanistan kaynaklı darbe ve ardından da Türk askeri müdahalesi ile Kıbrıs, doğu-batı ekseninde ve Lefkoşa Surlariçi'nin ortasından geçen Yeşil Hat ile tamamen ikiye bölünmüştür.

Bu bölünme ile Lefkoşa'nın kuzeyinde yaşayan Rumlar, yaşadıkları mahalleleri terk ederek Lefkoşa'nın güneyine geçmişlerdir. Bu süreçte, Surlariçi'ndeki az sayıda Ermeni nüfus da kuzeydeki mahallelerini terk ederek güneye sığınmışlardır. Lefkoşa'nın kuzeyinin Kıbrıslı Türkler için güvenli bir bölge haline gelmesiyle birlikte, 10 yıldan uzun süredir Surlariçi bölgesinde yığılmış olarak yaşayan Kıbrıslı Türk aileler bu enklavı boşaltmaya başlamışlardır. Çevre köylerden gelerek bu enklava sığınanlar, artık güvenli hale gelmiş olan kendi köylerine ve Rumlardan boşalan köylere, Lefkoşalıların bir kısmı da surlar içinde ve dışında daha iyi durumda olan Rumlardan kalan evlere taşınmaya başlamışlardır. Lefkoşa'da zaten eskimiş binaları ve yapılı çevresi ile modern ihtiyaçlara cevap veremeyen Surlariçi bölgesi, enklav olarak taşıdığı aşırı nüfus ile daha da çöküntü haline gelmişti. Bu nedenle Lefkoşa Surlariçi'nin Türk Bölgesi'nde kalan kuzey yarım çemberi 1974'ten sonra hızla boşalmaya başlamıştır. Bu boşalmanın sınıfsal niteliği, daha sonra bu bölgenin önce kentsel çöküntü alanına, sonra da Türkiyeli göçmenleri barındıracak bir kentsel yoksulluk mekânına dönüşmesinde önemli rol oynayacaktır.

Lefkoşa Surlariçi enklavında yaşayan Kıbrıslı Türk nüfusun yaklaşık %80'i, 1974-1979 yılları arasında bu bölgeyi boşaltarak artık güvenli hale gelmiş köylerine, eski mahallelerine ve modern

konutların bulunduğu Rumlardan boşalmış kentsel alanlara taşınmışlardır. 1980'lerin sonlarında Doğu Akdeniz Üniversitesi mimarlık öğrencileri tarafından yapılan bir alan araştırmasında, Lefkoşa Surlarıçi bölgesinin 70 yaşın üzerindeki yaşlı dulların yaşadığı bakımsız evlerden oluştuğu görülmüştür.¹⁶ Bu araştırma, Surlarıçi'nin 1974'ten sonraki 10 yıl içinde dinamik nüfusunu kaybetmiş tipik bir kentsel çöküntü alanına dönüştüğünü göstermektedir. 1974'ten sonra Surlarıçi bölgesinden taşınan Lefkoşalılar, burada kalan bakımsız ev ve işyerlerini çok ucuz rayiçlerle kiraya vermekteydi. Bu durum bu eski evlerin bir kısmının ucuz pansiyonlara ve *amele yatı evlerine* dönüşmesine neden olmaktaydı. Bu dönüşümün dayandığı temel dinamik ise Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasında, 1970'lerin sonlarından başlayarak 1980'lerin sonlarına kadar sürecek olan bavul ticaretiydi. 1970'lerin ikinci yarısından 1980'lerin sonlarına kadar çokuluslu İngiliz ve Japon şirketleri tarafından fason olarak Uzakdoğu ülkelerinde yaptırılan ve o dönemde Türkiye'de bulunmayan gemiler dolusu malların, Türkiye'de liberalleşme politikalarının tam uygulanmaya başlanmadığı bu yıllarda "bavul turizmi" yoluyla Kıbrıs'tan Türkiye'ye ticareti yapılıyordu. Süreçten asıl payı bu malları pazarlayan çokuluslu şirketler ve Türkiye'de bu malları satın alan şirketler almasına karşın, bavul turizmi Kuzey Kıbrıs'ta küçük-orta ölçekli ticarete bir canlılık getirmişti. Surlarıçi'ndeki küçük işyerleri ve dükkânlar bu ticarete hizmet ediyorlardı.

Bavul ticaretini yürüten çoğu Hatay, Antep, Adana ve Mersin gibi yakın illerden gelen taşıyıcılar, Surlarıçi'ndeki eski evlerden dönüştürülen ve koşulları bugünkü işçi yatı evleri ve pansiyonları aratacak kadar kötü olan küçük pansiyon ve otellerde kalıyorlardı. 1985 yılında Surlarıçi'nde bavul ticaretini mekânda gözlemleyen ve bu ticarete hizmet eden pansiyon ve işyeri sahipleriyle bir dizi mülakat yapan gazeteci Hürrem Tulga, bavul ticaretinde Kıbrıs'ın Beyrut'un yerini almış olduğunu, bir dönem Beyrut üzerinden Türkiye'ye pazarlanan malların 70'lerin sonlarından itibaren Kuzey Kıbrıs üzerinden Türkiye'ye satılmaya devam ettiğini

16 Doğu Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Bölümü Öğretim Üyesi Naciye Doratlı ile yapılan mülakat, 2007.

yazmaktadır (1985, 194). Bavul ticaretine konu olan mallar Surlariçi bölgesindeki dükkânlarda satılmaktadır. Türkiye'de ithalat ve ihracatın liberalleşmesi sonucunda bavul ticaretinin kârlılığını kaybettiği 1980'lerin sonlarından itibaren, bu işten küçük miktarlarda sermaye biriktirebilen taşıyıcıların bir kısmı Surlariçi'nde iç pazara yönelik küçük işyerleri açmışlardı. Surlariçi'ndeki bu çarşı, ağırlıklı Türkiye'nin Kıbrıs'ta bulundurduğu 24-30 bin kişilik er ve erbaşın gündelik ihtiyaçlarına yönelik mallar satan dükkânlar, lokanta, berber, bakkal, fırın, çay ocağı, fason dikimevleri ve ayakkabıcı gibi küçük işyerlerinden oluşmaktaydı. Bu işyerlerinde ağırlıklı aile emeği ya da Türkiye'den gelen çoğu zaman akraba/hemşeri işgücü kullanılmaktaydı.¹⁷

Kuzey Kıbrıs'ta kırsal ve kentsel yerleşim alanlarında yıkılmış, yağmalanmış evlerin 1974'ten sonra yeniden inşasında yapı, tamirat ve onarım işlerinde çalışacak işçiler de bu bölgede kaldığından, Surlariçi aynı zamanda bir amele pazarı olarak da işlev görüyordu. Dolayısıyla Surlariçi bölgesi, Türkiye'den gelen birinci göç dalgasının etkisini kaybettiği 1980'li yılların başlarından itibaren, önce ağırlıklı bavul ticareti ve yarı-becerili işgücü açığının yönlendirdiği ikinci göç dalgası ve ardından da, 1990'ların sonlarından itibaren becerisiz işgücünden oluşacak üçüncü göç dalgasını barındıracak bir göçmen mahallesine dönüşecektir. 1980'lerin ortalarından itibaren, ağırlıklı Hatay ve Adana gibi yakın illerden göçmen ağırları ile gerçekleşmeye başlayan ikinci dalga göçlere 2000'li yılların başından itibaren Kuzey Kıbrıs'ta hızla büyüyen inşaat sektörünün talep ettiği ucuz işgücünün oluşturduğu üçüncü dalganın eklenmesiyle, Lefkoşa Surlariçi bölgesi kentsel çöküntü alanından, göçmenlerin yığıldığı bir kentsel yoksulluk mekânına dönüşmüştür. 2007 yılında Lefkoşa'nın Surlariçi bölgesi, orta sınıf Kıbrıslı Türklerin neredeyse tamamen boşalttığı ve Türkiye'den gelen göçmenlerin konakladığı ve yerleştiği bir göçmen mahallesi konumundadır (Harita 3).

Lefkoşa'da ekonomik olarak tutunabilen ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerin bir bölümü Surlariçi mahallesine bitişik ve henüz bir kentsel çöküntü alanına dönüşmemiş olan, daha çok alt-orta sınıf

17 Hürrem Tulga ile yapılan mülakat, 2007.

Kıbrıslı Türklerin yaşadığı Çağlayan Mahallesi'ne taşınmaktadır. Eski bir modern orta sınıf mahallesi olan Çağlayan Mahallesi -bütün dünyada olduğu gibi- Kıbrıslı orta sınıfların kentin çevresinde yapılan kapalı sitelere taşınma eğilimi nedeniyle, daha yoksul kentli sınıfların yerleştiği bir mahalleye dönüşmektedir. Bu nedenle de, Surlariçi bölgesindeki yoksul göçmenler içinde, düzenli ve güvenli iş sahibi olan az sayıdaki Türkiyeli göçmen, Surlariçi'nin hemen bitişiğinde, konut ve çevre şartları göreceli olarak daha iyi olan Çağlayan Mahallesi'ne taşınmaktadır (Harita 3). KKTC 1996 ve 2006 nüfus sayımları karşılaştırıldığında Lefkoşa'da son on yılda nüfus artış oranı %37,2'dir. Lefkoşa'nın 2006'daki toplam nüfusunun yaklaşık %60'ı olan 50.000 kişi kentin merkez mahallerinde yaşamaktadır (KKTC /DPÖ, 2007). Bu nüfusun yaklaşık beşte birini, Surlariçi bölgesinde Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı mahalleler oluşturmaktadır.

Girne'de Türkiyeli Göçmenler

Girne 1974 öncesinde Kuzey'de bir sayfiye kasabası konumundadır. Bölünmeden önce, Kıbrıs'ın ekonomik gelişme sektörü olan turizm ve eğlence ağırlıkla Gazimağusa'da, narenciye Gazimağusa ve Güzelyurt'ta, tarım Maserya Ovası'nda, eğitim ve kültür Limasol'da ve idari fonksiyonlar başkent Lefkoşa'da yer seçmiştir. Bu nedenle 1974 yılından önce Girne, Kıbrıs'ın ekonomik faaliyet açısından başta gelen kentlerinden biri değildir. Girne, 1974'ten sonra Türkiye pazarına yönelik ticaret ve turizm sektörünün gelişmesi ile Kuzey Kıbrıs'ın üçüncü kenti konumuna gelecektir. KKTC'nin 1996 ve 2006 resmi nüfus sayımları karşılaştırıldığında ise Girne'nin, 1996'dan sonra Kuzey Kıbrıs'ta nüfusu en hızlı artan kent olduğu görülmektedir. Girne'nin toplam nüfusu son on yılda %60,6 oranında artmış, Girne Merkez Bucığı'nın (kent merkezi) nüfusu ise %66,4 oranında artmıştır (KKTC/DPÖ, 2007). Girne'nin merkezindeki bu artışın turizm/eğlence ve inşaat sektöründeki hızlı büyüme ile ilişkisi olduğu kadar, aynı zamanda, Girne'de büyüyen emlak pazarı nedeniyle Girne'nin yakın köylerinin

Girne limanında üçüncü dalga göçmenler...

yapılan emirnamelerle (imar düzenlemeleri) merkez bucağın içine alınmasıdır.

1997'de kumarhanelerin kapanmasına ilişkin yasanın TBMM'de kabulü ile Türkiye'deki kumarhane sermayesi hızla Kuzey Kıbrıs'a kaymıştır. Aynı yıllarda Türkiye ekonomisinde süren yolsuzluk ve kumarhane ekonomisine bağlı olarak dolaşan sıcak paranın bir kısmı da, kumarhane-turizm-offshore bankacılık üçgeninde Kuzey Kıbrıs'a kaymaktadır. Bu sektörlerin gereksinim duyduğu farklı niteliklerde hizmet işgücü, Türkiye'den Kıbrıs'a yeni bir göç dalgasını yaratmıştır. Diğer yandan 2000'li yılların başlarında dünyada hızla büyüyen emlak yatırım sektörü ve Annan Planı, Girne'nin deniz manzaralı yamaç köylerinde büyük bir inşaat patlamasına neden olmuştur. Hızla büyüyen inşaat sektörünün gereksinim duyduğu becerisiz ve yarı-beceri işgücü yine Türkiye'den sağlanmaktadır.

Girne'de, bu hızlı büyümeye rağmen Gazimağusa ve Lefkoşa'da olduğu gibi açıkça ayrılmış bir göçmen mahallesi bulunmamakta-

dır. Gerek Girne'nin köylerine yerleştirilmiş birinci dalga Türkiyeli göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde, gerekse göçmen nüfusun yerleştirilmesinin siyasi ve bürokratik aktörleri ile yapılan görüşmelerde de ortaya çıktığı gibi, 1974'ten sonra Girne'nin kentsel alanlarına ağırlıklı Güney'den gelen Kıbrıslı Türk göçmenler yerleşmişlerdir. Birinci dalga Türkiyeli göçmenler arasında Girne'ye yerleşen grupların olmamasının bir diğer nedeni de Girne'de, Gazimağusa ve Lefkoşa'da olduğu gibi Kıbrıslı Rumlar ve Türklerden boşalmış ve kolaylıkla yerleşilebilecek büyüklükte yıpranmış boş kentsel mahalleler ve konut stokunun bulunmamasıdır. Bu nedenle Kıbrıs'a gelen Türkiyeli göçmenler, Girne'de mesleki ve sınıfsal konumlarına bağlı olarak farklı mahallelere yerleşmişlerdir. Girne kentinde ayrılmış bir göçmen mahallesi bulunmamakla birlikte, ikinci ve üçüncü göç dalgalarıyla gelen farklı niteliklerde ve sınıfsal karakterde belli sayıda Türkiyeli göçmen nüfus yaşamaktadır. İkinci dalga ile gelen ve göreceli olarak uzman meslek sahipleri ile emekli askerlerden oluşan küçük bir grubun Kıbrıslı orta sınıfların yaşadığı mahallelerde dağınık olarak yerleştikleri, ikinci ve üçüncü dalga ile gelen becerili (turizm ve hizmet sektörlerinde çalışan), yarı-becerili (yapı, hizmet ve turizm sektörlerinde çalışan) ve becerisiz (yapı, hizmet ve turizm sektörlerinde çalışan) işgücünün ise, daha çok işyerinin sağladığı konutlarda ya da Liman Arkası ve eski Türk mahallelerinde yerleştiği görülmüştür.

Lefke'de Türkiyeli Göçmenler: Karadağ Mahallesi

Lefke, Kıbrıs'ın Osmanlı egemenliği altında olduğu dönemde, Osmanlı iskân politikasıyla Anadolu'dan getirilen Türklerin iskân edildiği bir yerleşimdir (Beratlı, 1997). Ada'nın İngiliz sömürgesi olduğu dönemde, Cyprus Mining Cooperation (CMC) adlı bir Amerikan maden şirketinin bölgedeki bakır yataklarını işletmeye başlamasıyla, Lefke geleneksel bir kasabadan, bir maden kasabasına dönüşmüştür. Maden işletmesinde çalışmak üzere çevre kırsal yerleşimlerden gelen maden işçilerinin barınma sorunu, CMC'nin Lefke'de evkaf arazisi üzerinde inşa ettiği maden evleriyle yeni bir

mahallenin oluşmasına neden olmuştur. “Karadağ” adlı bu yeni işçi mahallesi ile birlikte Lefke’nin nüfusu 1940’larda iki katına çıkmıştır (*a.g.e.*).

CMC’nin Kıbrıs’ta 1960’ların ortalarından 1970’lerin ilk yarısına kadar giderek düşürdüğü üretim kapasitesi, işsiz kalan maden işçilerinin Lefke’den göçmeye başlamalarına ve maden evlerinden oluşan Karadağ Mahallesi’nin yavaş yavaş kentsel çöküntü alanına dönüşmesine neden olmuştur. CMC’den kalan boş ve harap durumdaki maden evleri, 1975’te Türkiye’den birinci dalga ile Kıbrıs’a gelen ve yerleştirildikleri köyleri beğenmeyen göçmenler arasında küçük bir grubun Lefke’ye yerleşmesi için bir mekânsal olanak oluşturmuştur. Bu çöküntü alanı halindeki maden evleri, daha sonra üçüncü dalga ile Kıbrıs’a gelecek yoksul formel-enformel göçmen işçiler için bir tutunma mekânına, bir yoksul göçmen mahallesine dönüşecektir. 2007 yılında Lefke’nin Karadağ Mahallesi’nde, çok bakımsız ve sıhhi olmayan koşullara sahip bu eski madenci evlerinin olduğu bölge, yaklaşık 200 aileden oluşan yoksul bir göçmen mahallesi konumundadır.

IV

Ayrışmış Kentsel Mahallelerde Türkiyeli Göçmenler

Göçmenliğin Kentsel Ayrışması ve TC'li Mahalleler

Kuzey Kıbrıs'a Türkiye ile KTFD arasında yapılan Tarımsal İşgücü Protokolü'ne bağlı olarak yerleştirilen birinci dalga göçmenler ağırlıklı Kuzey Kıbrıs'ın Rumlardan boşalan köylerine, küçük bir kısmı ise narenciye tarımına bağlı olarak Gazimağusa'nın kentsel alanına yerleştirilmiştir. Ancak gerek birinci dalga içinde protokole bağlı olmadan göçen ekonomik fırsat arayıcılar, gerekse ikinci ve üçüncü dalgalarla gelen göçmenler kırsal alanlardan daha çok kentsel alanlara yerleşmektedirler. Birinci dalga'nın ardından gelen iki yeni dalga ile göçün niteliği değişmekte ve önceki bölümde üzerinde durulduğu gibi, Kuzey Kıbrıs'ta kentsel işgücü açığı ve ekonomik fırsatlar Türkiye'de değişen ekonomi politikalarının açığa çıkardığı işgücünü Kıbrıs'ın kentsel alanlarına çekmektedir. 1980'li yılların ortalarından itibaren gerek birinci dalgadan göçmenlerin yerleştiği Gazimağusa'nın, gerekse

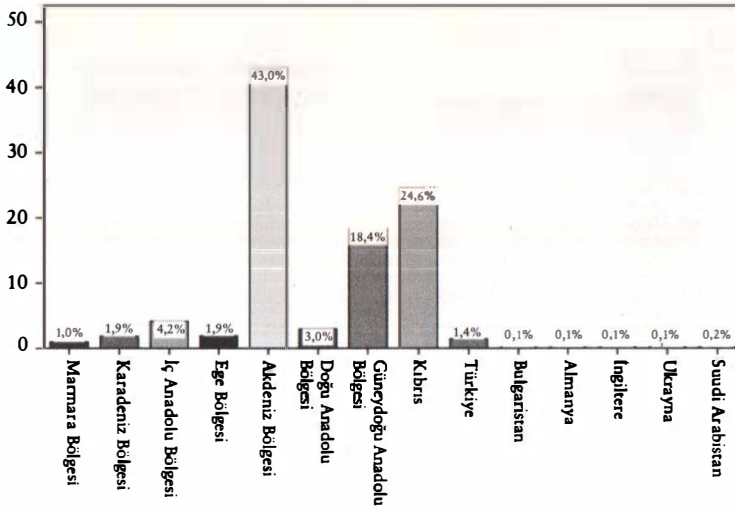
ikinci ve üçüncü dalga ile gelen göçmenlerin yerleştiği Lefkoşa, Girne ve Lefke'nin belli kentsel mahalleleri TC'lilik üzerinden göçmen mahalleleri olarak ayrılmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli göçmenlerin uyrukları üzerinden temsil edilmesi, Türkiyeli göçmenlerin kentsel alanlara yerleşmesiyle belirginleşmektedir. Kuzey Kıbrıs'ta gündelik dilde Türkiyeli göçmenler TC'liler olarak anılmakta ve kentsel mahalleler de TC'lilerin ve Kıbrıslıların oturduğu mahalleler olarak ayrılmaktadır.

Birinci dalga göçmenlerin büyük çoğunluğunun Rumların zorunlu olarak terk ettikleri boşalmış köylere köy ahalisi olarak yerleştirilmeleri, Kıbrıslı yerli halk ile Türkiye'den gelen göçmenlerin gündelik yaşamda karşılaşmalarını minimum düzeye indirmekteydi. Bu nedenle göçün erken yıllarında etno-dinsel kökenleri aynı olan iki toplumun derin kültürel farklılıkları üzerinden birbirlerini dışlamaları söz konusu olmamaktaydı. Ancak birinci dalgadan sonra nitelik değiştirerek süren göç dalgalarının adaya taşıdığı yeni göçmenlerin kentsel alanlara yerleşmesi ile birlikte iki toplum arasında kültürel olduğu kadar sınıfsal da olan bu derin farklılık, sosyo-mekânsal bir ayrışma olarak izlenmeye başlamıştır. Çalışmanın bu bölümünde, kentsel alanlardaki Türkiyeli göçmenlerin sosyo-mekânsal ve sınıfsal konumları niceliksel ve niteliksel tekniklerin birlikte kullanıldığı geniş ölçekli araştırmanın verileri ışığında analiz edilmeye çalışılmaktadır.

Kentsel Göçmenlerin Hane Halkı Genel Profili

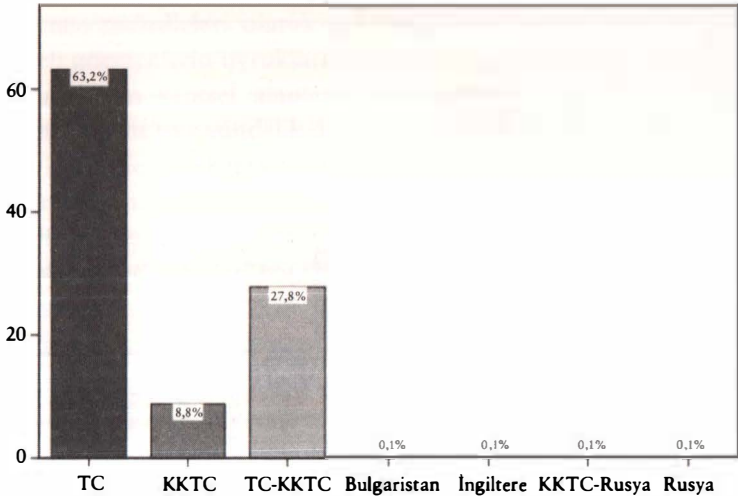
Kuzey Kıbrıs'ın dört kentinde Türkiyeli göçmenler üzerine yapılan saha çalışmasında amaçlı olarak seçilmiş mahallelerde gerçekleştirilen araştırmada ortaya çıkan hane halkı profili, göçmenlerin hane büyüklüğü ve hane yapısının ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. Araştırmanın niceliksel yöntemle toplanan verisi 501 anketten oluşan örneklem hacmine dayanmakta, ancak hane halkı bilgilerini kapsayan sorularda örneklem hacmi 1847 kişiye çıkmaktadır. Bu sayı üzerinden bakıldığında Kuzey Kıbrıs'ta kentsel alanlara yerleşmiş Türkiyeli göçmenlerin, 2007 yılı itibarıyla ortalama hane büyüklüğünün 3,7 civarında olduğu görülmektedir.

Şekil 3. Hane halkı doğum yeri dağılımı

Türkiye’den Kıbrıs’a üç farklı dönemde ve üç farklı nitelikteki göç dalgalarıyla gelen ve kentsel alanlara yerleşmiş göçmenlerin hane halkı doğum yeri dağılımında en büyük gruba, Türkiye’nin Akdeniz Bölgesi oluşturmaktadır. İkinci en büyük grup ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi doğumlulardan oluşmaktadır. Diğer yandan hane halkının dörtte birine yakını ise Kıbrıs doğumludur.

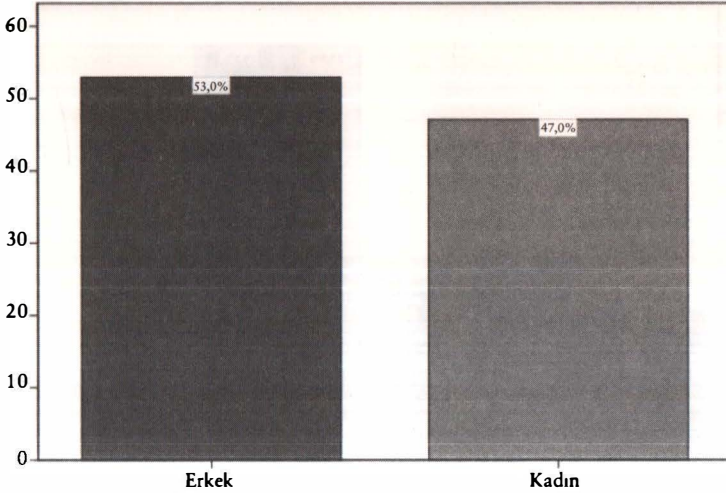
Bu oranlar, göç hareketlerinde belirleyici unsurlar arasında coğrafi yakınlık ve göçmen ağları teorileri ile uyumlu bir sonuçtur. Birinci dalga ile gelen göçmenler arasından kentsel alanlara yerleşen ilk göçmenler, Mersin ve Antalya’dan gelen gruplardır. Bu nedenle Kuzey Kıbrıs’ın kentsel alanlarının aldığı göçlerde onların yarattığı göçmen ağları belirleyici rol oynamaktadır. Diğer yandan Kuzey Kıbrıs’a en yakın ve kolay ulaşılır bölgenin Akdeniz Bölgesi olması, Kıbrıs emek piyasası için de avantaj oluşturmaktadır. Kuzey Kıbrıs’ta göçmen hanelerinin yaklaşık dörtte birinin Kıbrıs doğumlulardan oluşması, göçmenlerin birinci ve ikinci kuşak çocuklarından en az birinin Kıbrıs doğumlu olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. Hane halkı içinde ikinci en büyük grubu Güneydoğu

Şekil 4. Hane halkı üyelerinin vatandaşlık dağılımı

Anadolu Bölgesi doğumlu göçmenlerin oluşturması ise, Türkiye’de son yıllarda tarımda açığa çıkan emeğin büyük bir kısmının bu bölgeden kaynaklanması ve yine bu bölgeden Akdeniz Bölgesi’ne geniş ölçekli göç hareketlerinin bulunması ile bağlantılıdır. Akdeniz Bölgesi’nde emilemeyen Güneydoğulu göçmen işgücü, orada oluşmuş göçmenlik ağlarını kullanarak Kıbrıs’a gitmekte ve zamanla kendi göçmenlik ağlarını oluşturmaktadır.

Hane halkının KKTC vatandaşlığı oranları Kuzey Kıbrıs’ta kentsel alanlara yerleşmiş Türkiyeli göçmenlerin büyük kısmının vatandaşlık statüsüne sahip olmadığını göstermektedir. Sonraki bölümde detaylı olarak üzerinde durulacak olan göçmenlik-vatandaşlık ilişkisi açısından dikkati çeken olgu, ikinci ve üçüncü dalgalarla gelen göçmenlerin, vatandaşlık hakkını elde etme bakımından birinci dalgaya göre avantajsız durumda olmalarıdır.

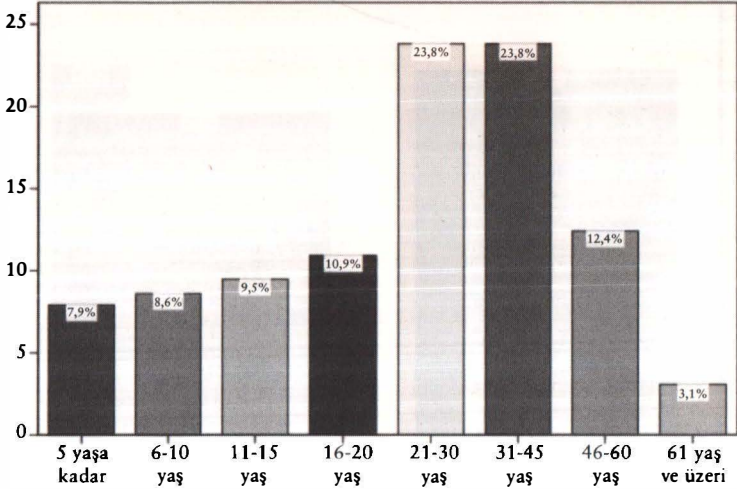
Bu durum anket yapılan hane halkı içinde KKTC vatandaşı olanların oranının %30’un altında kaldığını göstermektedir. Günümüz göç yazınında uluslararası göçlerde göçmenlerin vatandaşlık statüsü elde edememelerinin, sosyal dışlanmanın önemli bir boyu-

Şekil 5. Hane halkı üyelerinin cinsiyet dağılımı

tu olarak ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Byrne, 2006; Schierup, Hansen ve Castles, 2006). Devlet tarafından yapılan ayrımcılık, çoğu kez vatandaş yapmama ya da vasıflarını kabul etmeme biçiminde olmaktadır. Vatandaşlığın elde edilmesi zorlaştırılarak, göçmenlerin sürekli ve güvenceli işlerde çalışmaları engellenmektedir. (Kofman vd., 2005). Kuzey Kıbrıs'ta da göçmenlerin vatandaşlığının 1990'ların başlarından itibaren zorlaşmasının Kıbrıs sorunu ile bağlantılı olduğu kadar, dünyada göçmenlere karşı uygulanan yeni dışlama politikaları ile de ilişkisinin kurulması mümkündür.

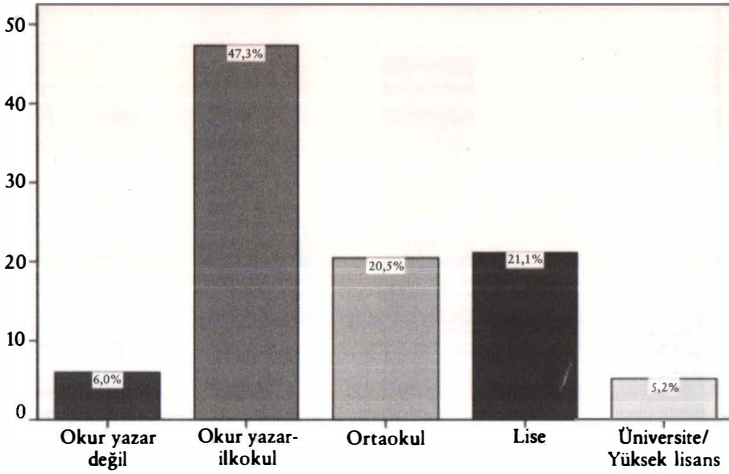
Hane halkı cinsiyet oranlarına bakıldığında, erkek nüfusun kadın nüfusa oranının doğal farktan daha yüksek olması Kuzey Kıbrıs'a iş bulmak amacıyla gelen erkek nüfus ile bağlantılıdır. Özellikle son yıllarda Kuzey Kıbrıs ekonomisinin başı çeken sektörü olan inşaat sektörünün becerili ve becerisiz işgücü talebinin büyük bir bölümü Türkiye'den karşılanmaktadır. Bu sektörde çalışan işgücünü ise erkekler oluşturmaktadır.

Hane halkının yaş oranlarına bakıldığında hane halkının yaş dağılımının 21-45 yaş aralığında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu

Şekil 6. Hane halkı üyelerinin yaş dağılımı

yoğunlaşma -KKTC 2007 Genel Nüfus Sayımı'nda nüfusun yaş ve uyruklara göre dağılımında KKTC uyruklular ile TC uyruklular arasındaki farkın da ortaya koyduğu gibi (KKTC/DPÖ)- Kuzey Kıbrıs'ın kentsel alanlarında yaşayan Türkiyeli göçmenlerin işgücü olarak çalışır yaşta olduğunu göstermektedir. 61 yaş üstü nüfusun düşük oranı da, işgücü göçü tipindeki göçmenliğe dair bir başka bulgu olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü 61 ve üstü yaş grubun 2007 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre toplam KKTC nüfusunun %11'i civarında olmasına karşın, bu araştırmanın Türkiyeli göçmenlerden oluşan hane örnekleminde %3 civarında çıkmaktadır. Göçmenler arasında söz konusu yaş grubunun düşük çıkması, işgücü göçlerinin karakteristik bir özelliğidir.

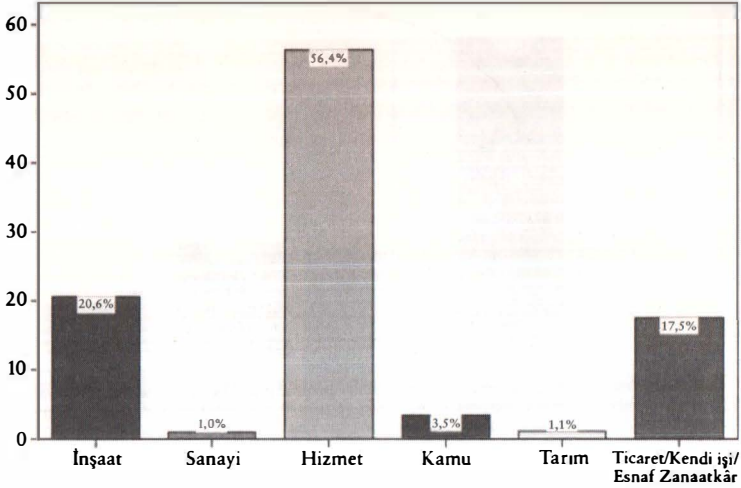
Araştırmada hane halkı, hane reisi (%25), hane reisi eşi (%20), çocuklar (%46,5) ve hanede kalan diğer kişiler (%8,3) olarak oluşmaktadır. Bu oranlar göçmenler arasında çekirdek ailenin yaygınlığına dair bilgi verirken, hanede kalan akraba, hemşeri ve tanıdık oranının da yüksek olduğunu göstermektedir. Özellikle akraba olmayan hemşeri ve yakınların oranının çekirdek aileye göre yüksek

Şekil 7. Hane halkı üyelerinin eğitim oranları

oluşu, yine göçmen ağırları teorisi ile uyumlu olarak, Kuzey Kıbrıs'a iş bulmak amacıyla gelenlerin bir kısmının öncelikle tanıdıklarının yanında kaldıkları görülmektedir.

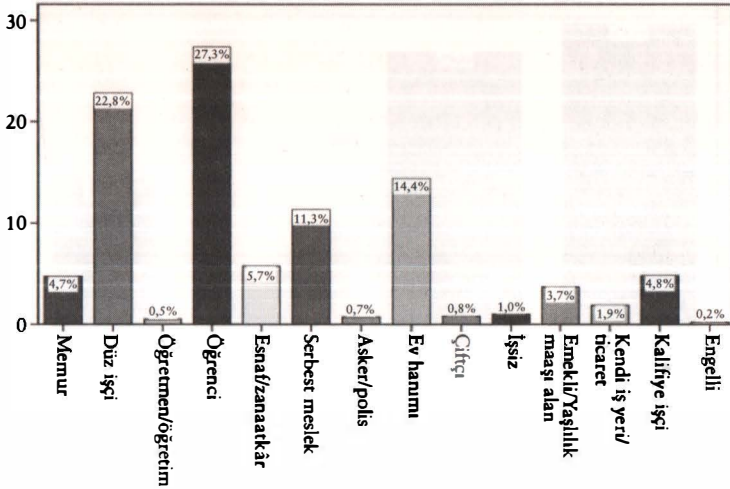
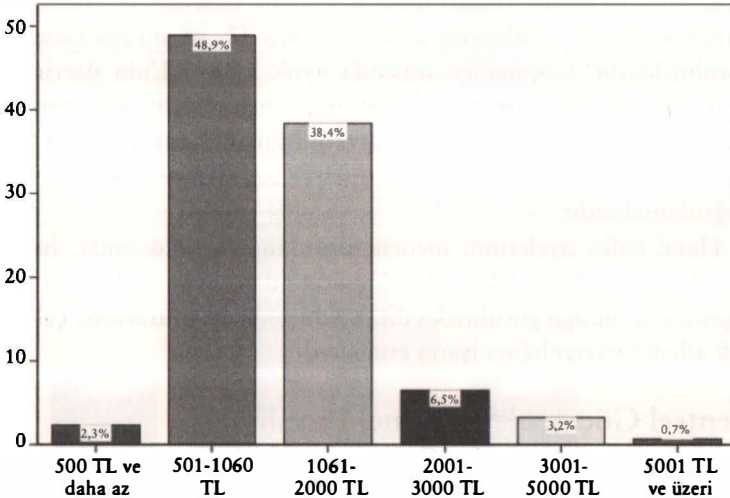
Hane halkı üyelerinin eğitim oranlarına bakıldığında KKTC'nin genel nüfusu ile Türkiyeli nüfus arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ın toplam nüfusu içinde okuryazar olmayanların oranı %3'ten azdır. Kentsel alanlara yerleşmiş olan Türkiyeli göçmenlerde ise bu oran %6'ya çıkmaktadır. Hane halkı üyeleri arasındaki en yüksek oranı ilköğretim eğitimi oluşturmaktadır. Bu oranlar, araştırma yapılan mahallelerdeki göçmen nüfusunun eğitim düzeyinin KKTC'nin genel nüfusunun eğitim düzeyine (KKTC/DPÖ, 2007) oranla oldukça düşük olduğuna işaret etmektedir. Kıbrıslıların eğitim düzeyi yüksek orta ve üst-orta sınıfları oluşturmaması, Kuzey Kıbrıs'ta yapı, üretim, ticaret ve hizmet sektörlerinin düşük vasıflı, emek yoğun işlerinde çalışacak işgücü açığının en önemli nedenlerinden biridir. Bu açığı çoğunlukla Türkiye'den gelen göçmenler karşılamaktadır.

Hane halkının araştırmanın yapıldığı tarihte tuttukları işlere bakıldığında en büyük grubu hizmet sektöründe çalışanlar, ikin-

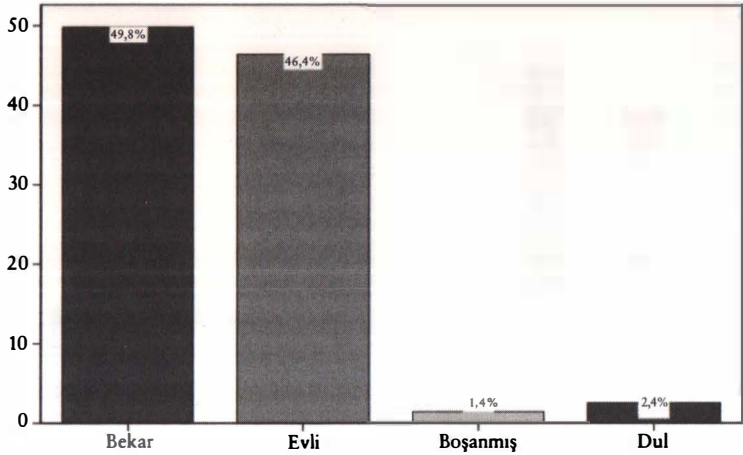
Şekil 8. Hane halkı üyelerinin tuttuğu işlerin sektörel dağılımı

ci grubu inşaat sektöründe çalışanlar, üçüncü grubu ise kendi hesabına çalışanların (ticaret, esnaflık, taksi sahipliği, sera sahipliği gibi) oluşturduğu görülmektedir. Kentsel mahalle ölçeğinde yapılan araştırmada, tarımda çalışanların oranının % 1,1 gibi düşük bir oranda çıkması doğaldır. Aynı şekilde ekonomisi, hizmet (ağırlıklı turizm ve eğitim) ve inşaat sektörüne dayanan Kuzey Kıbrıs'ta sanayide çalışanların oranının %1 çıkması da beklenen bir sonuçtur. Ancak hane halkı içinde kamu kesiminde çalışan Türkiyeli göçmenlerin oranının %3,5 gibi düşük bir oranda olması, göçmenlerin eğitim düzeylerinin düşüklüğünün yanı sıra, Kuzey Kıbrıs'ta kamu kesimindeki yüksek ücretlerin yarattığı rekabet ve bu rekabette kayırmacı ilişkilerin (akraba kayırmacılığı) varlığı ile de bağlantılıdır. İleriki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, göçmenler sınıfsal konumlarından dolayı zor ulaşabildikleri eğitim ve diğer becerilere sahip olsalar da, kamu kesiminde çalışmak istediklerinde kayırmacı duvarlarla karşılaşabilmektedirler.

Bu durum hane halkı üyelerinin mesleklerine bakıldığında doğrulanmaktadır. Hane halkı üyelerinin büyük bir bölümü düz ya da vasıflı işçi olarak çalışırken, ikinci sırayı kendi hesabına çalışanlar

Şekil 9. Hane halkı üyelerinin mesleki dağılımı**Şekil 10. Hane halkı üyelerinin aylık gelir dağılımı**

oluşturmaktadır. İşsiz oranının düşüklüğü de göçmenlerin başka bir ülkede yaşamalarına neden olan temel etmenin yaşayacakları geliri elde etmek olduğuna dair önemli bir göstergedir.

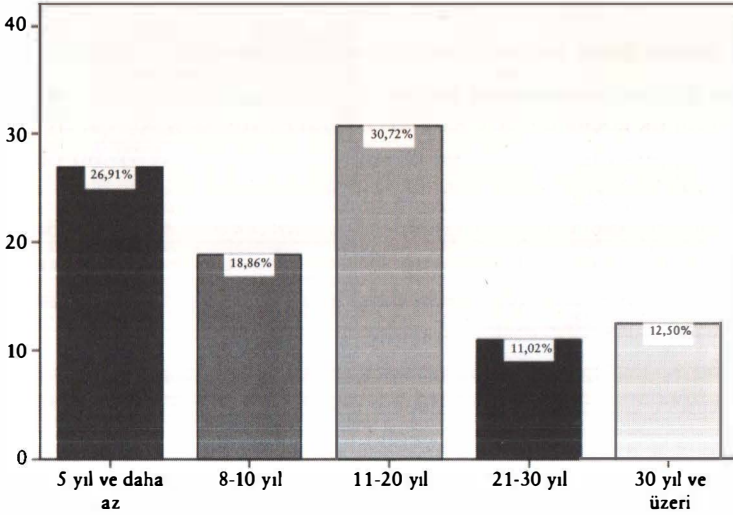
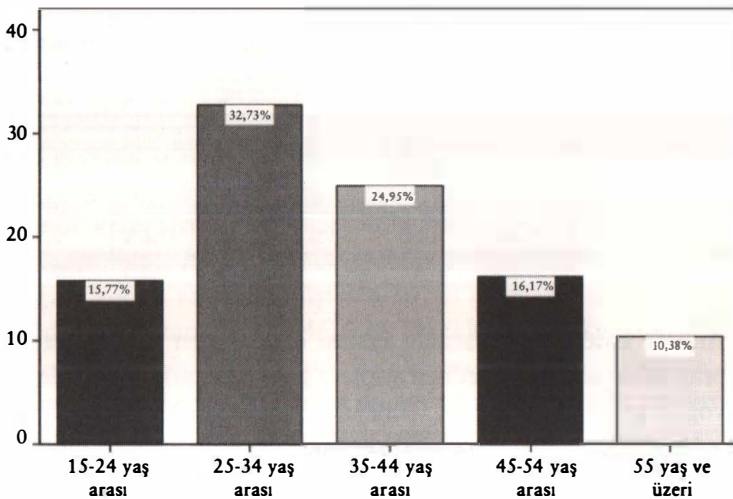
Şekil 11. Hane halkı üyelerinin medeni durumu

Göçmen ailelerin hane halkı üyelerinin yarısının 2007 yılı itibarıyla KKTC'de asgari ücret olan aylık 1060 TL ve altında gelir elde ettiği görülmektedir. Asgari ücretin üstünde gelir sahibi olanların büyük kısmının gelirlerinin de aylık 2000 TL ve altında olduğu görülmektedir. Göçmenler arasında aylık 2000 TL'nin üzerinde gelir elde edenlerin oranı ise %10'u geçmemektedir. Bu durum, göçmenlerin çoğu zaman düşük ücretli işgücü olarak göç ettikleri ülkeye tutunduklarına dair yaklaşımları Kuzey Kıbrıs örneğinde de doğrulamaktadır.

Hane halkı üyelerinin medeni durumuna bakıldığında, hane büyüklüğü yaklaşık 4 kişi olarak çıktığından, hane halkından iki kişinin evli olduğu görülmektedir. Bu da göçmenler arasında çekirdek ailenin yaygınlığına işaret etmektedir.

Kentsel Göçmenlerin Genel Profili

Araştırmada amaçlı olarak seçilmiş 5 kentsel mahallede yaş ve cinsiyet kotaları dikkate alınarak, 501 katılımcıyla yüz yüze görüşme tekniği ile uygulanan tam yapılandırılmış soru kâğıtlarında ortaya çıkan göçmen profili, göçmen hane halkının genel profili ile

Şekil 12. Kıbrıs'a gelesi kaç yıl oldu?**Şekil 13. Yaş dağılımı**

uyumludur. Ankete katılanların yaşları hane halkı profiline paralel olarak 15-45 yaş arası en kalabalık grup olarak çıkmıştır.

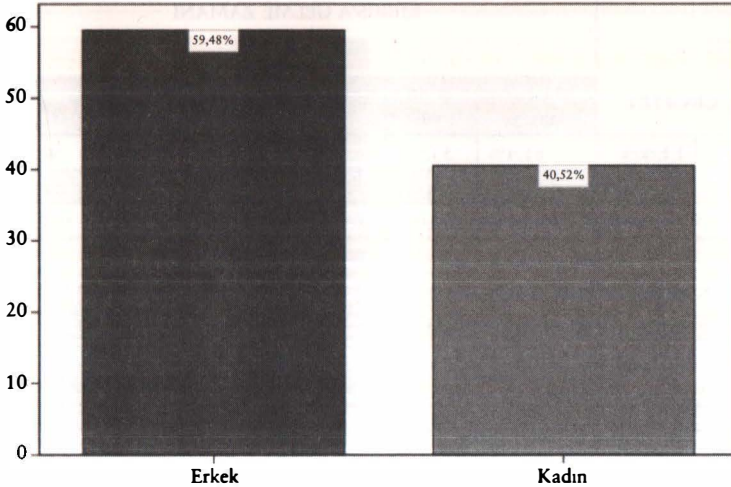
Ankete katılanların yaşları ve geldikleri yıllar karşılaştırıldığında birinci dalga göçler içinde en büyük grubu 55 yaş ve üzerinde olan grubun oluşturduğu görülmekte, diğer yaş gruplarından gelenlerin ilk göçmenlerin çocukları oldukları anlaşılmaktadır. 21-30 yıl önce gelenlerin içinde en büyük grubu 45-54 yaş grubu oluşturmaktadır. Bu grup içinde bir miktar birinci dalga göçmen, bir miktar da ikinci dalga göçmenler bulunmaktadır. 11-20 yıl önce gelenlerin içinde en büyük grup 35-44 yaş grubudur. Bunlar ikinci dalga göçmenlerdir. On yıldan daha az süre önce gelenlerin yaklaşık yarısı ise 25-34 yaşları arasındır.

Bu veriler, göçün her dönemdeki işgücü niteliğini ortaya çıkarmaktadır. Göç edenlerin büyük bir bölümünün geldikleri dönemde çalışma çağı olan 20-30 yaş grubu içinde oldukları görülmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Yaşa göre Kıbrıs'a gelme zamanı

YAŞ	YAŞAMAK İÇİN KIBRIS'A GELELİ NE KADAR OLDU?					
	5 yıl ve daha az	6 -10 yıl	11 - 20 yıl	21 - 30 yıl	30 yıl ve üzeri	Toplam
15-24 yaş arası	25,2%	19,1%	15,2%	7,7%	1,7%	16,1%
25-34 yaş arası	48,8%	47,2%	26,9%	7,7%	16,9%	33,3%
35-44 yaş arası	19,7%	20,2%	34,5%	21,2%	23,7%	25,0%
45-54 yaş arası	5,5%	10,1%	17,9%	42,3%	22,0%	16,3%
55 yaş ve üzeri	0,8%	3,4%	5,5%	21,2%	35,6%	9,3%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ankete katılanların yarıdan fazlası erkeklerden oluşmaktadır. Çapraz tablolardan elde edilen verilere göre Akdeniz, göçmenlerin en yoğun geldikleri bölgedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden gelen göçmenler içinde ise diğer bölgelere göre kadınların oranı daha fazladır. Söz konusu göçler, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a

Şekil 14. Cinsiyet dağılımı

üçüncü dalga göçmenlerin en yoğun olarak geldiği bölgelerdir. Bu durum, Türkiye’de tarımda uygulanan ekonomik politikalar sonucu tarım sektörünün küçülmesiyle ortaya çıkan işsizlikle ilgili olduğu kadar, küreselleşme dönemine denk düşen üçüncü dalga göçler içinde giderek kadın işgücü oranının artışı eğilimi ile de uyumludur.

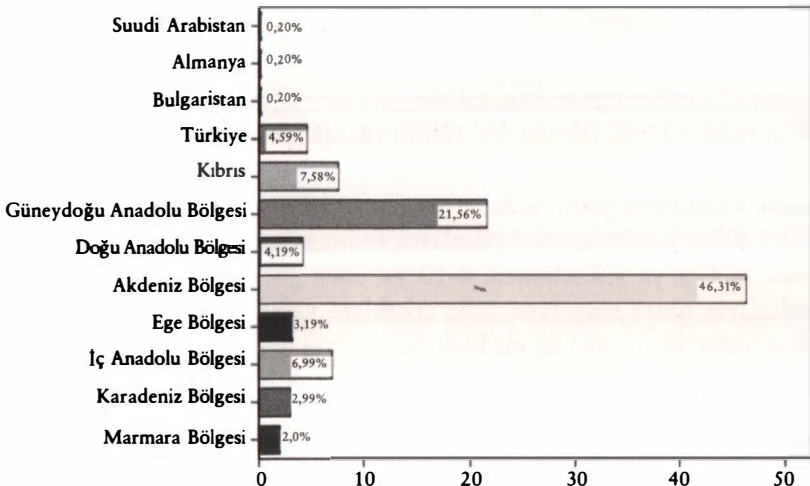
Son yıllarda göçmenler içinde kadınların oranının arttığına dair dünyada görülen eğilim Kuzey Kıbrıs’a Türkiye’den olan göçlerde de göreceli olarak izlenen bir eğilim olarak ortaya çıkmaktadır. Otuz yıl ve daha fazla zaman önce gelen birinci dalga göçmenler içinde kadınların oranı %30’larda iken, 11-20 yıl önce göç eden ikinci dalga göçler içinde kadınların oranı erkeklerinkine yaklaşılarak %47,6’ya yükselmiştir. 6-10 yıl önce göç edenlerin içinde kadınların oranı yine %46,1 ile erkeklere yakinken, son beş yıl içinde gelen göçmenler içinde kadınların oranı önceki döneme göre düşmüştür (Tablo 9). Bunun da nedeni olarak inşaat sektörünün erkek işgücü talebi olduğu söylenebilir.

Tablo 9. Cinsiyete göre Kıbrıs'a gelme zamanı

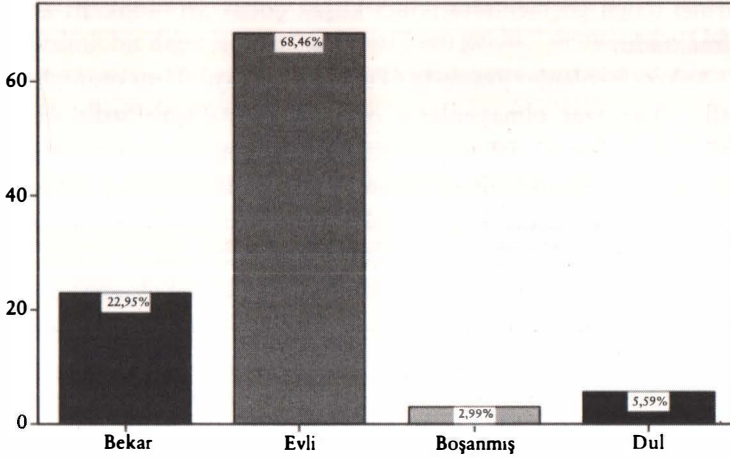
CİNSİYET		KIBRIS'A GELME ZAMANI					
		5 yıl ve daha az	6 -10 yıl	11 - 20 yıl	21 - 30 yıl	30 yıl ve üzeri	Toplam
1	Erkek	61,4%	53,9%	52,4%	65,4%	69,5%	58,7%
2	Kadın	38,6%	46,1%	47,6%	34,6%	30,5%	41,3%
	Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Katılımcıların doğum yerlerine bakıldığında, ağırlığı Akdeniz bölgesinin oluşturduğu görülmektedir. İkinci sırayı Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde doğanlar almaktadır.

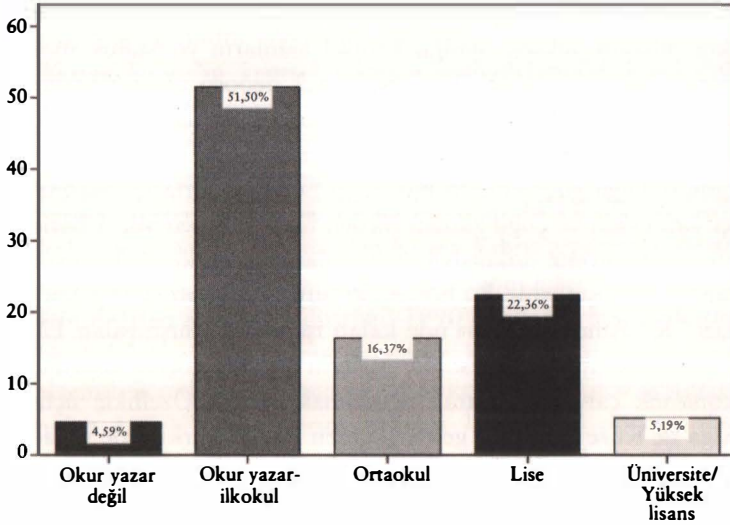
Ankete katılan göçmenlerin yarıya yakını hane reisi (kadın ya da erkek), dörtte biri hane reisinin eşi (kadın ya da erkek), %12'ye yakını 15 yaşın üstündeki çocuklar ve yaklaşık %10'u da hane reisinin akrabası ya da yakınıdır. Cinsiyet ve yaş kotaları nedeniyle, katılımcıların yarıdan biraz fazlasını oluşturan erkeklerin tamamı hane reisi değildir.

Şekil 15. Doğum yeri dağılımı

Şekil 16. Medeni durum

Şekil 17. Eğitim düzeyi

Ankete katılanların büyük kısmı evlidir. Ankete katılanlar arasında dul ve boşanmış olanların sayısı oldukça düşük çıkmakta-

dır. Bu oranlar Kuzey Kıbrıs'ın kentlerine yerleşmiş olan nüfusun genç, dolayısıyla ikinci ve üçüncü dalgalarla gelen göçmenlerle birinci dalga göçmenlerin ikinci kuşak çocukları oldukları anlaşılmaktadır.

Ankete katılanlar arasında okuryazar olmayanların oranı, hane halkı okuryazar olmayanların oranına göre düşmektedir. Hane halkı içinde birinci dalga göçmenlerin varlığının bu oranı yükselttiği, ikinci ve üçüncü dalga ile gelen göçmenlerle birinci dalganın çocukları olan ikinci kuşakta okuryazar olmayanların sayısının azaldığı, orta ve lise eğitilmişlerin oranının da bir miktar arttığı görülmektedir. Katılımcıların yarısının sadece ilkokul okumuş olmaları yine göçmenlerin vasıfsız işgücü olarak niteliğine dair diğer bulguları desteklemektedir.

Ekonomik “Yerinden Edilme”, Göçme Kararı ve Göçmenlik Ağları

Davis'in “Gecekondu Gezegeni” adlı makalesindeki, kırsal alanlarda işsizleşen işgücünün dünyanın her yerinde sermaye birikim hızının yüksek olduğu kentsel alanların yoksulluk mahallelerine yığılarak büyük bir ucuz emek deposu oluşturduklarına dair tespiti (2004), Kuzey Kıbrıs'ın yoksulluk alanına dönüşmüş kentsel mahallelerinde de açıkça izlenmektedir. Özellikle ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerin barındığı Lefkoşa Surları Mahallesi, işçi yatı evleri ve çoğu zaman birden fazla göçmen aileyi barındıran eski konut dokusuyla, tam anlamıyla bir kentsel yoksulluk alanına dönüşmüştür. Bu bölgedeki büyük işçi yatı evlerinden biri olan “X” Amele Yatı Evi'nde kalan işçilerden oluşturulan 12 kişilik odak grup görüşmesinde, işçilerin tamamı göçme nedenlerini ekonomik çaresizlik olarak açıklamaktadırlar. Özellikle üçüncü dalga ile Kuzey Kıbrıs'a gelen göçmen işçiler, Türkiye'de yaşadıkları Güney ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşamlarını idame ettirecek geçim kaynaklarını kaybettikleri için göçmektedirler. Odak gruba katılan 30 yaşındaki Mardinli bir işçi, “Ayda sürekli 200-300 bin lira gelirim olsa buralara hiç gelmem” derken, 25

yaşındaki Kahramanmaraşlı bir diğer işçi, “Burada ücretler daha yüksek olduğu için değil, memlekette çalıştığımızla yaşayamadığımız için geldim” demektedir. Odak gruba katılan 18 yaşındaki Mardinli bir diğer işçi ise “Çaresizlikten geldik” demektedir. Odak gruba katılan 12 işçinin tamamı “Memlekette işim olsaydı buraya gelmezdim” demektedirler.

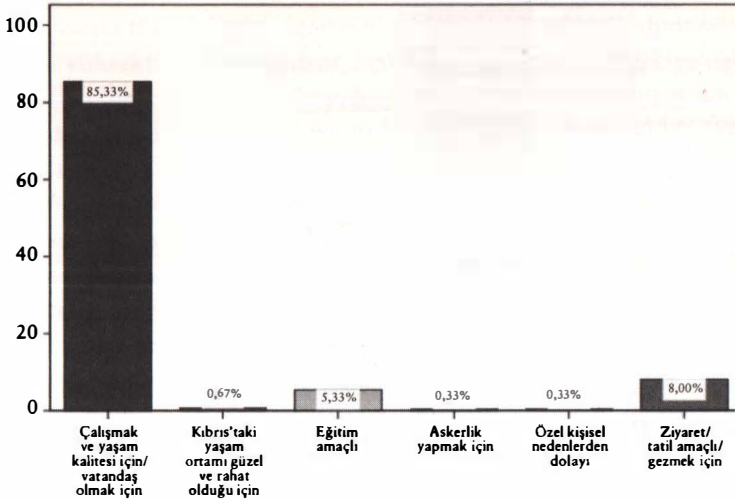
Gerek işçilerle yapılan odak grup görüşmeleri ve mülakatlarda, gerekse 4 kentte mahalle ölçeklerinde niceliksel teknikle yapılan saha çalışmasında, Türkiye’de son yıllarda uygulanan tarım politikalarından ve zorunlu göçlerden dolayı işsizleşmiş, borçlanmış ve göç etmek zorunda kalmış çok sayıda göçmenin varlığı dikkati çekmiştir. Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a üçüncü göç dalgasının temel nedenlerinden birinin bu olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, özellikle üçüncü dalga göçlerin tam anlamıyla dünyadaki yeni uluslararası emek göçleriyle benzerlik taşıdığını söylemek mümkündür. Üçüncü dalga göçmen işçilerle yapılan mülakatlar da, işçilerin neredeyse tamamı göç etme nedenlerini işsizlik olarak açıklamaktadırlar. Yaşadıkları bölgelerde kendilerinin ve ailelerinin yaşamlarını sürdürme koşulları kalmadığı için bir çeşit yerinden edilme biçiminde göç etmektedirler.

Kuzey Kıbrıs’ın kentsel göçmen mahallelerinde ikinci dalga göçmenlerin oranı oldukça yüksektir. Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a ikinci dalga göçlerin tamamını aynı çerçevede açıklamak güç olsa da, 1979 yılındaki ekonomik krizin ardından “IMF Yapısal Uyum Programı” çerçevesinde yürürlüğe konulan 24 Ocak istikrar politikalarından sonra Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a göçlerde de artış gerçekleşmiştir. Bu artış özellikle ekonominin krize girdiği ve milli gelirin değişen oranlarda düştüğü 1990’lı yıllarda belirginleşmektedir (Şekil 1). 1980 sonrası dönemde kamu ve özel sektör çalışanlarının ücretlerinin arttığı ve tarım kesimine verilen desteklerin yeniden 1977-79 düzeylerine ulaştığı 1989-1993 dönemi dışında, Türkiye’de sınıfsal dengeler sermaye sınıfı lehine gelişmiştir. 1980 sonrası dönemde, kamu ve özel sektör çalışanlarının ücretleri aşınmış, çiftçilerin gelirleri gerilemiş ve tarım kesimi dramatik bir küçülme yaşamıştır (Boratav, 2003). 1998 krizi sonrasında ise,

sanayi sermayesi fonları üretimden çekip kamu kâğıtlarına yatırmaya başlamıştır. Reel faiz oranlarının yüksek olması, yatırımları caydırıcı, fonları yatırımlar yerine finansal sektöre çevirici etkide bulunmuştur. Ekonomide ortaya çıkan istikrarsızlıklarla birlikte gelen sermaye kaçışları, ekonominin reel kesimlerini etkilemiştir. Enflasyonu düşürmek için alınan önlemler, büyüyen kamu açıkları ve sermaye kaçışları faiz oranlarını daha da artırmış, üretim yerini iç talepte daralmaya, iflaslara ve işçi çıkarmalara bırakmıştır. Bu dönemde GSMH artış hızları düşmüştür. Kriz daha çok inşaat ve sanayi sektöründe yoğunlaşmıştır (Kazgan, 1999).

1990'lı yıllar, işçi sınıfı ile orta sınıfların önemli ölçüde yok-sullaştığı yıllardır (*a.g.e.*). Resmi istatistiklere göre 1990'lı yıllarda işsizlik azalıyor görünmesine karşın, istihdam artışının ve işsizlikteki azalışın bedeli reel ücretlerin artmıyor olmasıdır. Bu dönemde, özellikle belli bir eğitim almış genç nüfusun işsizlik oranı çok yüksektir (*a.g.e.*). 2000 yılında faizlerdeki sert düşüşler toplam talep ve ithalatı patlatırken, cari işlemler bilançosu hızla artmış, ülkeden fon çıkışlarının hızlanması ile birlikte 2001 yılında GSMH %9,4 oranında daralmıştır. Yerli ve yabancı fon çıkışlarının 2001 yılında devam etmesiyle birlikte bankacılık sektöründe çöküş yaşanmıştır. Mali kriz reel kesimi etkileyerek işsizliği artırmış, üretimi geriletmiştir. Bütün bu ekonomik gelişmeler, Türkiye'den Avrupa'ya göçleri yeniden tetiklediği gibi, Kuzey Kıbrıs'a da yeni göç dalgalarına neden olmuştur. Bu dönemde farklı meslek gruplarından insanlar çalışmak amacıyla Kıbrıs'a göç etmeye başlamışlardır.

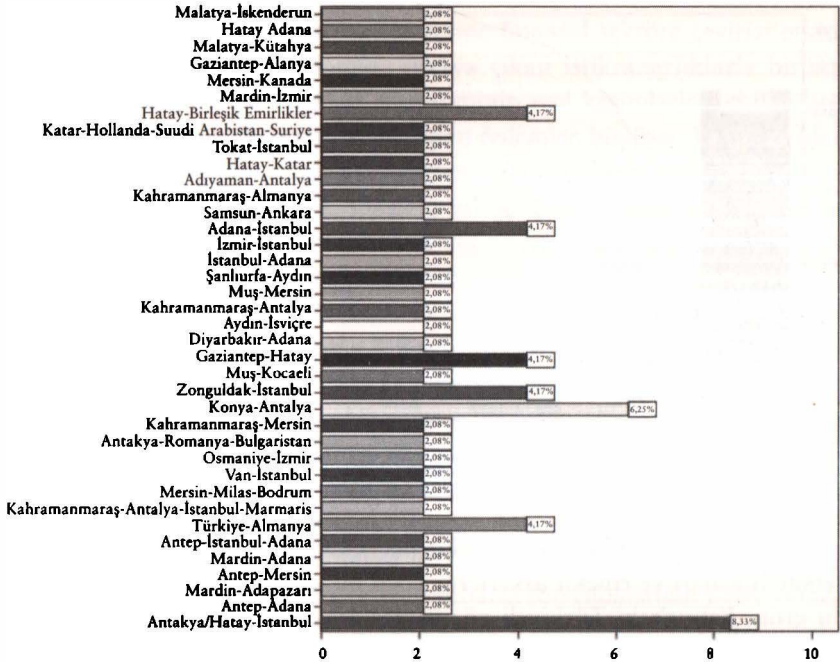
Diğer yandan, ikinci dalga göçler içinde yine Türkiye'deki ekonomik ve siyasal gelişmelerden bağımsız olmayan, ancak farklı etkenlerin Kuzey Kıbrıs'a göçü yönlendirdiği göç tipleri de vardır. Bu tür göçler, KKTC'deki yeni gelir elde etme fırsatlarından yararlanmak isteyenlerden oluşan bir göç tipi yaratmıştır. Bunların başında, 1997 yılında Türkiye'de kumarhanelerin kapatılmasıyla Kuzey Kıbrıs'a kayan kumarhane sermayesi (ve mafyası) ve bu sektörde çalışacak becerili, yarı-becerili işgücü gelmektedir. Aynı yıllarda Türkiye'de gelir kaybeden, ya da kendi alanlarında Kuzey Kıbrıs'taki ücretlerin yüksekliğinden yararlanmak isteyen bazı

Şekil 18. Kıbrıs'a ilk gelişiniz hangi amaçla olmuştur?

profesyoneller (ağırlıkla finans ve hizmet sektöründe uzman), üniversite hocaları ve emekli askerlerin göçü bu türden göçlerdendir. Bu grup, Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler arasında sayısal olarak küçük, ama daha vasıflı bir göçmen grubu oluşturmuştur. İkinci dalganın içinde yer alan bir diğer grup ise, Kuzey Kıbrıs'ta 1990'ların başlarında ana merkezi genellikle İngiltere'de bulunan, ancak üretimin belli aşamalarının Kuzey Kıbrıs'taki taşeron firmalara yaptırıldığı tekstil sektöründe çalışmak üzere Kıbrıs'a giden belli vasıflarda bir işgücüdür. Bu sektördeki üretim, 2000'li yılların başında ücretlerin daha düşük olduğu Çin, Romanya gibi ülkelere kayınca tekstil fabrikaları kapanmış ve bu fabrikalarda çalışan Türkiyeli işçilerin bir kısmı, taksicilik, esnafılık gibi kendi adlarına çalıştıkları küçük ölçekli işlere kaymışlardır.

Kentsel mahallelerde yerleşmiş olan Türkiyeli göçmenlere Kıbrıs'a geliş nedenleri sorulduğunda verilen yanıtlar da yukarıdaki nedensel çerçeveyi doğrular niteliktedir. Ankete katılanların çok önemli bir bölümü, Kıbrıs'a ilk kez çalışma ve yaşam kalitelerini yükseltme amacıyla geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu oranın yük-

Şekil 19. Kıbrıs'tan önce nereden nereye göç ettiniz?

seklği Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan göçlerin bütün dünyadaki ekonomik göçlerden çok farklı olmadığını göstermesi açısından önemlidir.

Ayrıca Kuzey Kıbrıs'a çalışmak amacıyla gelenlerin %12'lik bir kısmı daha önce başka yerlere göç ederek geçinme olanağı aramış göçmenlerden oluşmaktadır. Gerek niceliksel araştırmada, gerekse üçüncü dalga göçmen işçilerle yapılan odak grup toplantıları ve mülakatlarda göçmenlerin belli bir kısmının ilk göçme deneyimlerinin Kuzey Kıbrıs olmadığı görülmektedir. İkinci dalga göçmenler içinde daha küçük bir grup (ağırlıklı Hataylılar) ve üçüncü dalga içinde daha büyük bir grup (ağırlıklı Güneydoğulular), daha önce Türkiye'de yaşadıkları bölgelerden ülke içindeki metropoliten alanlara ve Suudi Arabistan'a çalışmak için gitmişlerdir.

Üçüncü dalga göçmen işçilerle niteliksel teknikle yapılan görüşmelerde daha önce bir ya da birden çok kez başka yerlere göç edenlerin oranı tüm dalgaları içeren niceliksel araştırmada bulunandan daha yüksektir. Bunun nedeni, üçüncü dalga göçlerin Türkiye'deki koşulları nedeniyle göçmekten başka çaresi kalmayan işgücünün iş olanağı olabilen her yöne doğru hareketidir. Bu hareketlilik Şekil 19'da açıkça izlenebilmektedir.

Yukarıda özellikle ikinci ve üçüncü dalga göçlerin işgücü olarak niteliğinin dünyadaki ekonomik göçlerle paralellikler taşıdığı iddia edilmişti. Bu paralelliklerden biri de, kendi ülkelerinde çeşitli nedenlerle geçinme şansını kaybedenlerin bir çözüm olarak göçe ve göç edecekleri yere karar vermelerinde etkili olan göçmen ağları ve coğrafi yakınlığın Türkiye ile Kıbrıs arasındaki göçlerde de çalışıyor olduğudur. Ankete katılan göçmenlerin Kıbrıs'a gelmeden önce Türkiye'de yaşadıkları illere bakıldığında da, bu çalışmanın dayandığı teorik yaklaşımları destekler sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Kuzey Kıbrıs ağırlıkla hem emeğin hızla açığa çıktığı, hem de Kıbrıs'a coğrafi yakınlığı ve daha önce kurulmuş göçmenlik ağlarının bulunduğu illerden göç almaktadır. Bunlar arasında Antakya-Hatay, Mersin, Adana ve Gaziantep'ten gelenler ikinci ve üçüncü dalga göçlerin ağırlığını oluşturmaktadır. İstanbul, İzmir ve Ankara'dan gelenlerin de büyük kısmını o illere daha önce göçmüş olan göçmenler ve hizmet sektöründe (ağırlıkla turizm) çalışan becerili ve yarı-becerili emek oluşturmaktadır.

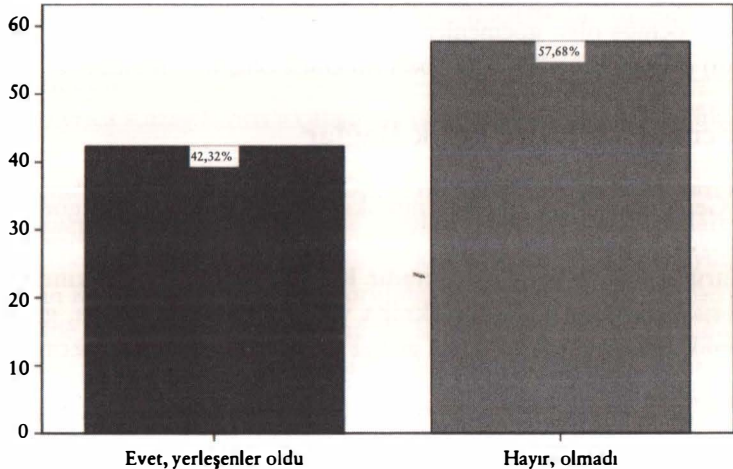
Göçmen Ağları ve Etnik Bağlar

Gerek niceliksel, gerekse niteliksel tekniklerle yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük kısmının Kıbrıs'a gelişinde göçmen ağlarının etkisi ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yarıya yakınının Kıbrıs'a önceden yerleşmiş akraba ve tanıdıklarının olması, göçmenlik ağlarının son iki dalga göçler üzerindeki etkisini göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca üçüncü dalga göçmen işçilerle yapılan odak grup ve mülakatlarda, Türkiye'nin belli bölgelerinden işgücünü toplayarak Kuzey Kıbrıs'a götüren taşeronlar aracılığı ile

Kıbrıs'a geldiğini söyleyen çok sayıda işçi vardır. Daha önce Kıbrıs'a yerleşmiş olan ve -özellikle inşaat sektöründe- taşeron olarak iş yapanlar, gereksinim duydukları işgücünü kendi etnik-hemşerilik ağları üzerinden Türkiye'den sağlamaktadırlar.

Kuzey Kıbrıs'ın dört kentinde göçmen mahallelerinde yapılan niteliksel ve niceliksel çalışmada, ikinci ve üçüncü dalga göçmen işgücünün en çok göçmen ağları üzerinden Kuzey Kıbrıs'a geldikleri ortaya çıkmaktadır. Bu ağlar Osmanlı döneminden kalan ağlar değil, 1974'ten sonra Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a iskân edilen birinci dalga göçerle birlikte oluşmaya başlayan göç ve göçmenlik ağlarıdır. Ancak daha etkin göçmenlik ağları ikinci göç dalgası ile oluşmuştur. 1975-1979 arasında birinci dalga ile gelen göçmenlerin büyük bir kısmı, Türkiye'nin değişik coğrafyalarından (Kara-deniz, Ege, Doğu Anadolu, Güney ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri) toprak vaat edilerek getirilmiş köylülerdi. Ancak günümüzde Lefkoşa ve diğer illerdeki göçmen işgücünün ağırlığını Türkiye'nin Güney ve Güneydoğu illerinden gelenler oluşturmaktadır. Bunun iki nedeni vardır. Birincisi, ikinci dalga göçmenlerin ağırlığını oluş-

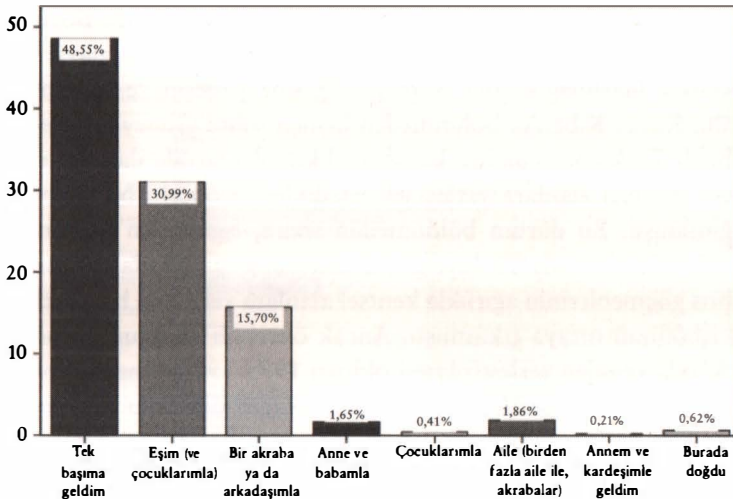
Şekil 20. Sizden önce Kıbrıs'a yerleşen akraba ya da yakınlarınız oldu mu?

turan Hatay, Adana ve Mersinliler üzerinden kurulmuş olan göçmenlik ağları; ikincisi ise, Güneydoğu illerinden bu illere çalışmaya gelen Kürt işçilerin de aynı ağı kullanarak Kuzey Kıbrıs'a gitme olanağını yakalaması ve bu ağ üzerinden kendi göçmen ağlarını kurmalarıdır.

Bugün Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçler bu iki göçmen ağı üzerinden gerçekleşmektedir. Bu ağlar, ağırlıkla etnik ve akrabalık temeline bağlı olarak oluşmuştur. Taşeron aracılığı ile gelen üçüncü dalga göçlerde de yine aynı etnik ve akrabalık bağları çalışmaktadır. Taşeron olarak inşaat işi alan Türkiyeli inşaat ustaları, ihtiyaç duydukları yarı-vasıflı ve vasıfsız işgücünü etnik ağlar üzerinden memleketlerinden getirmektedirler. Taşeron aracılığı ile gelenler, doğrudan akraba-hemşeri aracılığı ile gelenlere göre kendilerini daha avantajlı görmektedirler. Bunun nedeni çalışılacak işin göreceli olarak garanti olmasıdır. Diğer durumda iş arama süreci göçmenleri zorlamakta ve iş bulamadan geri dönme olasılığını barındırmaktadır. Buna rağmen akraba ve hemşeri aracılığı ile gelenlerin oranı, taşeron aracılığı ile gelenlerden daha fazladır. Bu ti-

Şekil 21. Kıbrıs'a ilk olarak kiminle beraber geldiniz?

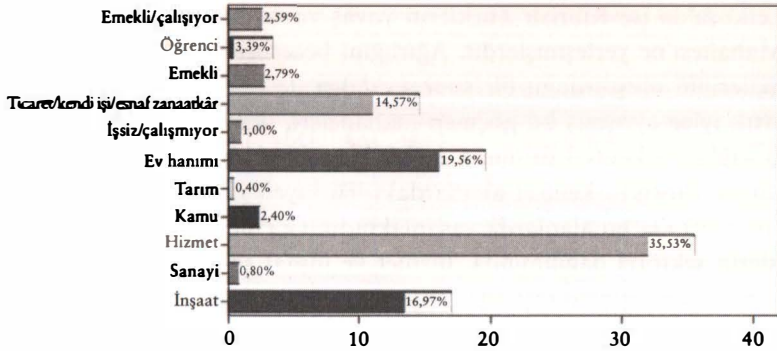

pik bir göçmen ağıdır. Bu göçmen ağı, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a birinci ve ikinci göç dalgasıyla gelenlerin üzerinden ve doğrudan akrabalık, hemşerilik ve etnisiteye bağlı olarak kurulmuştur.

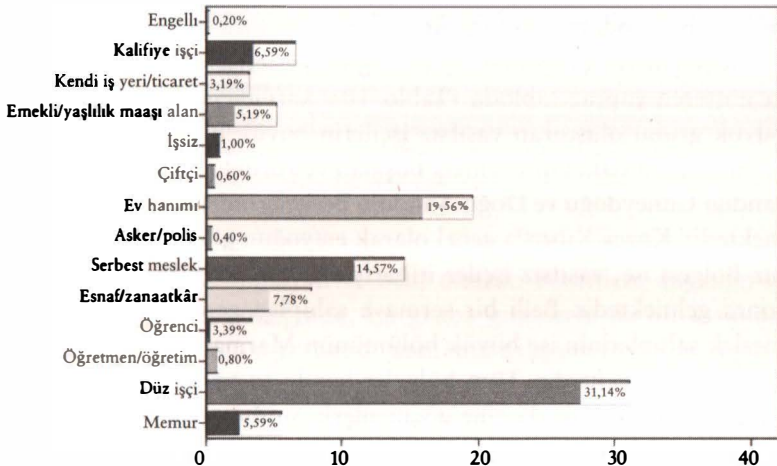
Ancak bu ağlar her zaman iş bulma ve yerleşme olanağını artırmamakta, sadece göç etme kararında etkili olmaktadır. Göçmenlere bu ağların Kıbrıs'a yerleşmede kendilerine yardımcı olup olmadığı sorulduğunda, Kıbrıs'taki tanıdık ve akrabalarına oranla göçükleri yardım daha düşük olmasına rağmen, yine de göçmenlerin dörtte birinden fazlası akraba ve tanıdıklarından hem iş bulma hem de barınma konularında yardım almışlardır. Bu da göçmenlik ağlarının gelinen ülkeye sadece geliş kararını değil, geldikten sonra tutunabilme şansı üzerinde de belli bir etkisi olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Mekânsal İşbölümü ve Göçmenlerin Çalışma Yaşamı

Ağırlıkla kırsal alanlara yerleştirilen birinci dalga göçmenler arasında, Gazimağusa'nın narenciye bahçelerinin bulunduğu bölgeye yerleştirilmiş Antalya ve Mersin göçmenleri de kırsal nitelikte bir işgücünü oluşturmaktaydı. Ancak bu kentsel bölge Rumlardan boşalmış geniş bir konut stokuna sahip olduğu için protokole dayalı olarak yerleştirilenlerin dışında da göç almıştır. Böylece Türkiye'den gelen göçmenler arasında kırsal nitelikte olmayanlar öncelikle Gazimağusa'nın Maraş bölgesine yerleşmeye başlamışlardır. Kuzey Kıbrıs'ta bölünmeden hemen sonra Güney'den gelen Kıbrıslı Türk göçmenlerin, kırsal nitelikte olanları da dahil olmak üzere, kentsel alanlara yerleşmek istediklerine önceki bölümlerde değinilmişti. Bu durum bölünmeden sonra, işgücünün mekânsal yeniden dağılımında Türkiye göçmenlerinin kırsal alanlara, Güney Kıbrıs göçmenlerinin ağırlıkla kentseİ alanlara yerleştiğı bir mekânsal işbölümü ortaya çıkarmıştı. Ancak öncelikli sorunun nüfusun mekânda yeniden yerleştirilmesi olduğu 1975-1979 döneminin hemen ardından, kentsel sektörlerin gereksinim duyduğu çok çeşitli niteliklerdeki işgücü açığı ortaya çıkmıştır. Bu işgücü açığı yine Türkiye'den gelen ikinci dalga göçmenlerle karşılanmıştır. İkinci

Şekil 22. Göçmenlerin çalıştıkları sektörlerin dağılımı

dalgaının ağırlığını kentsel hizmet sektörünün emek yoğun kısımlarında çalışacak becerisiz işgücü oluşturmakla beraber, yine emek yoğun yarı-becerili ve becerili bir işgücü de (inşaat ustaları, araba tamircileri, çeşitli teknik elemanlar açşılar, garsonlar gibi) bu dalga ile Kuzey Kıbrıs'a gelmiştir.

Şekil 23. Göçmenlerin Tuttukları İşlerin Dağılımı

İkinci dalga ile gelen işgücü Gazimağusa'da birinci dalga ile oluşmuş Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı göçmen mahallelerine, Lefkoşa'da ise Kıbrıslı Türklerin yavaş yavaş boşalttığı Surlarıçi Mahallesi'ne yerleşmişlerdir. Ağırlığını becerisiz hizmet ve inşaat işçilerinin oluşturduğu bir sonraki dalga ile gelen işgücü için ise artık iyice ayrılmış bu göçmen mahalleleri, ucuz barınma olanağı sağlayan kentsel tutunma mekânları olarak işlev görmektedir. Kuzey Kıbrıs'ta kentsel alanlardaki Türkiyeli göçmen nüfus büyük ağırlıkla bu alanlarda yaşamaktadır. Göçmenlerin çalıştıkları işlerin sektörel dağılımında, hizmet ve inşaat sektöründeki emek yoğun işler dışındaki işlerde çalışanların oranı %20 civarında kalmaktadır. Özellikle üçüncü dalga ile gelen ve diğer dalgalara göre daha yoksul olan göçmen ailelerde ev kadınları arasında enformel çalışmanın (ev temizliği, çocuk, hasta ve yaşlı bakımı gibi) yaygınlığı, hizmet sektöründeki çalışanların oranının niceliksel araştırmada ortaya çıkandan daha yüksek olduğunu düşündürmektedir.

Göçmenlerin çalıştıkları sektörlerde yaptıkları işe bakıldığında ise, ağırlığı becerisiz işçilerin oluşturduğu görülmektedir. Becerili işçilerin oranı düşüktür. İkinci büyük grup serbest meslek sahipleri ve ticaretle uğraşanlardan oluşmaktadır. Kamu kesiminde çalışanların oranı beklendiği gibi düşük çıkmıştır. Bu oranlar göçmenlerin işbölümü içindeki yerlerine bağlı olarak sınıfsal konumlarını ortaya koyan önemli bir göstergedir.

Göçmenlerin çalıştıkları iş ve doğum yerleri arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tabloda (Tablo 10), katılımcılar arasında en büyük grubu oluşturan vasıfsız işçilerin büyük bölümünün, son yıllarda tarımdaki nüfusu hızla boşalan ve zorunlu göçlerin de yaşadığı Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinden geldiği görülmektedir. Kuzey Kıbrıs'a genel olarak en yoğun göçü veren Akdeniz Bölgesi ise, vasıfsız işçiler itibarıyla Güneydoğu Bölgesi'nden sonra gelmektedir. Belli bir sermaye sahipliği gerektiren serbest meslek sahiplerinin ise büyük bölümünün Marmara Bölgesi'nden geldiği görülmektedir. Tüm bölgeler içinde en yüksek oranı düz işçilerin oluşturması da yine göçmenlerin sınıfına dair önemli bir bulgudur. Göçmenler arasında çalışan nüfus içinde düz işçilikten

Tablo 10. Göçmenlerin doğum yerlerine göre tuttukları işler

TUTULAN İŞ	DOĞUM YERİ: 1.Marmara Bölgesi, 2.Karadeniz Bölgesi, 3.İç Anadolu Bölgesi, 4.Ege Bölgesi, 5.Akdeniz Bölgesi, 6.Doğu Anadolu Bölgesi, 7.Güneydoğu Anadolu Bölgesi, 8.Kıbrıs, 9.Türkiye (bölgesi bilinmeyen), 10.Bulgaristan, 11.Almanya, 12.Suudi Arabistan												
	1. (%)	2. (%)	3. (%)	4. (%)	5. (%)	6. (%)	7. (%)	8. (%)	9. (%)	10. (%)	11. (%)	12. (%)	Top.
Memur	10,0 %	6,7 %	5,7 %	12,5 %	4,3 %	14,3 %		10,5 %	17,4 %		100,0 %		5,6 %
Düz işçi	20,0 %	20,0 %	25,7 %	18,8 %	27,6 %	42,9 %	46,3 %	15,8 %	34,8 %	100,0 %		100,0 %	31,1 %
Öğretmen/öğretim			2,9 %	6,2 %	0,4 %			2,6 %					,8 %
Öğrenci	20,0 %	13,3 %	2,9 %	6,2 %	0,4 %		2,8 %	13,2 %	8,7 %				3,4 %
Esnaf-zanaatkar		13,3 %	14,3 %	12,5 %	5,6 %	4,8 %	10,2 %	13,2 %					7,8 %
Serbest meslek	30,0 %	20,0 %	17,1 %	18,8 %	19,4 %	14,3 %	3,7 %	13,2 %	4,3 %				14,6 %
Asker-polis			2,9 %		0,4 %								,4 %
Ev hanımı	20,0 %	6,7 %	11,4 %	12,5 %	23,7 %	9,5 %	21,3 %	15,8 %	13,0 %				19,6 %
Çiftçi					0,9 %		0,9 %						,6 %
İşsiz			2,9 %		0,4 %			2,6 %	8,7 %				1,0 %
Emekli maaşı			5,7 %	12,5 %	5,2 %	9,5 %	1,9 %	10,5 %	8,7 %				5,2 %
Kendi işi-ticaret		6,7 %	5,7 %		3,4 %		4,6 %						3,2 %
Kalifiye işçi	13,3 %	2,9 %			7,8 %	4,8 %	8,3 %	2,6 %	4,3 %				6,6 %
Engelli					0,4 %								,2 %
Toplam	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

sonra gelen ikinci büyük kategori olan serbest meslek kategorisinin de sürekli olmayan ve belli mesleki becerilere dayanan işler olduğu varsayıldığında, bu gruba girenlerin de bir kısmının ücretli, bir kısmının ise kendi hesabına çalışanlardan oluştuğunu söylemek mümkündür.

Göçmenlerin tuttukları işler ile eğitimleri arasındaki ilişkiye bakıldığında, dünyadaki diğer göçmenlerin durumuna paralel olarak,

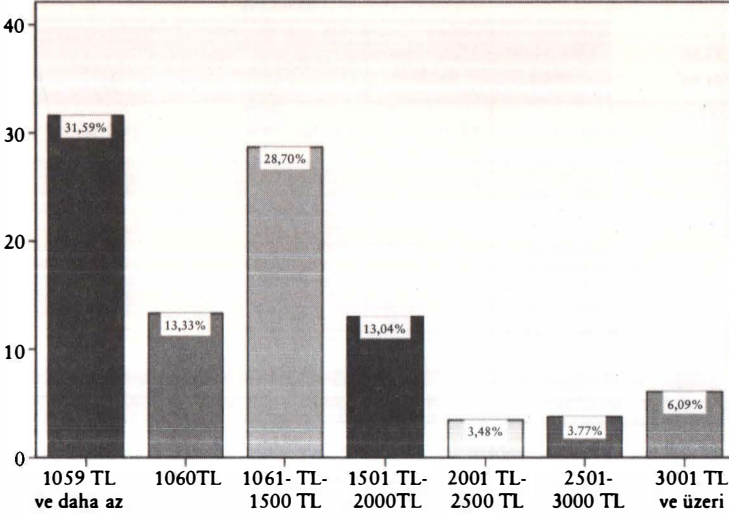
Tablo 11. Göçmenlerin eğitim düzeylerine göre tuttıkları işler

		EĞİTİM					
		Okuryazar değil	Okuryazar-ilkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite/ Yüksek lisans	Toplam
MESLEK	Memur	4,3%	3,1%	7,3%	9,8%	7,7%	5,6%
	Düz işçi	13,0%	31,0%	30,5%	38,4%	19,2%	31,1%
	Öğretmen/ Öğretim üyesi			1,2%		11,5%	0,8%
	Öğrenci		0,8%	2,4%	8,0%	15,4%	3,4%
	Esnaf/ zanaatkâr		6,6%	9,8%	12,5%		7,8%
	Serbest meslek		15,5%	13,4%	13,4%	26,9%	14,6%
	Asker/polis		0,4%			3,8%	0,4%
	Ev hanımı	69,6%	25,2%	15,9%	3,6%		19,6%
	Çiftçi		0,8%		0,9%		0,6%
	İşsiz		1,2%	2,4%			1,0%
	Emekli/yaşlılık maaşı alan	8,7%	5,8%	2,4%	4,5%	7,7%	5,2%
	Kendi işyeri/ ticaret		3,5%	3,7%	2,7%	3,8%	3,2%
	Kalifiye işçi	4,3%	6,2%	11,0%	5,4%	3,8%	6,6%
	Engelli				0,9%		0,2%
	Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

eğitim düzeyinin yükseldiği durumlarda da düz işçiliğin en yüksek kategori olduğu görülmektedir (Tablo 11). Eğitim düzeyindeki yükselmelerin uzmanlık alanlarındaki istihdamı artırması beklenir. Ancak Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler için ekonomik hareketlilik kanallarının yeterince açık olmaması nedeniyle, eğitim düzeyindeki artışın daha uzman işlerde ya da kamu kesiminde istihdam şansını çok artırmadığı görülmektedir. Bu durum Kuzey Kıbrıs'ta emekçi sınıfı oluşturan göçmenlerin ekonomik bütünleşmeleri önünde önemli bir engel oluşturmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ta gerek kamu kesiminde, gerekse özel sektörde ücretler, Türkiye'ye göre neredeyse iki katı düzeyinde seyretmek-

Şekil 24. Göçmenlerin aylık gelir dağılımı

tedir. Araştırmanın yapıldığı tarihte KKTC’de resmi asgari aylık ücret 1060 TL’dir. Kamuda çalışan orta düzey memurların ücreti ise ortalama 4000 TL düzeyindedir. Araştırmaya katılanların üçte birinin asgari ücretin altında aylık gelir elde ettikleri, sadece %13’ünün asgari ücretle çalıştığı, asgari ücretin üzerinde gelir elde edenlerin de büyük kısmının gelirinin 2000 TL’yi geçmediği görülmektedir. Ankete katılan göçmenler arasında aylık 2000 TL’nin üzerinde gelir elde edenlerin oranı %15 civarındadır. Bunun içinde Kıbrıs’ta doğup büyümüş ikinci kuşak göçmenlerin de olduğu düşünüldüğünde, bu oranlar Kuzey Kıbrıs’ta sadece birinci kuşak Türkiyeli göçmenlerin değil, ikinci kuşağın da ucuz işgücü olarak istihdam edildiğini göstermektedir.

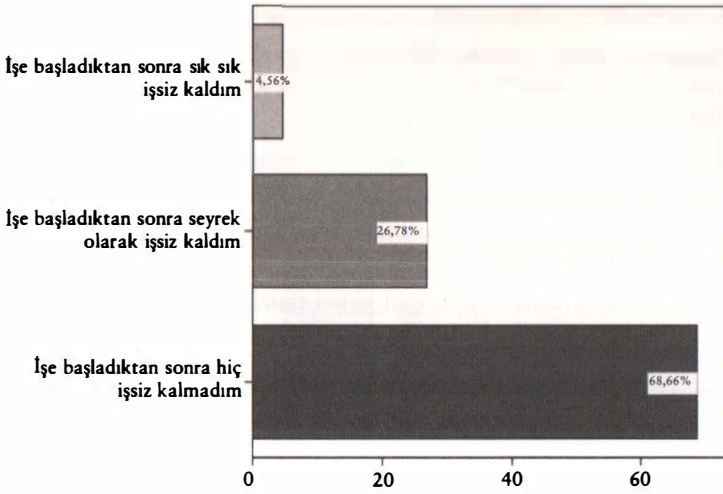
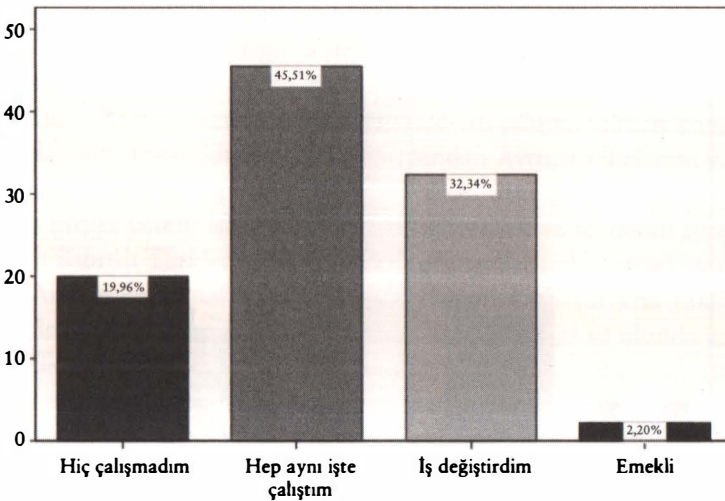
Göçmenlerin aylık ücretleri ile eğitimleri arasındaki ilişki sorgulandığında, okuryazar olmayanların büyük çoğunluğunun asgari ücretin altındaki işlerde çalıştıkları, ilk ve orta düzeyde eğitimlilerin de yarıdan fazlasının asgari düzeyin altında gelir elde ettikleri görülmektedir. Eğitimin yükselmesi ile ücret artışı arasındaki ilişkinin en iyi kurulduğu kesim ise üniversite mezunlarında ortaya

Tablo 12. Eğitime göre aylık gelir

AYLIK GELİR	EĞİTİM					
	Okuryazar değil	Okuryazar- ilkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite/ Yüksek lisans	Toplam
1059 TL ve daha az	83,3%	35,3%	19,6%	31,9%	18,2%	31,6%
1060 TL		13,5%	10,7%	16,5%	9,1%	13,3%
1061 TL- 1500 TL		32,9%	39,3%	17,6%	22,7%	28,7%
1501 TL- 2000 TL	16,7%	10,0%	12,5%	19,8%	9,1%	13,0%
2001 TL- 2500 TL		3,5%	5,4%	2,2%	4,5%	3,5%
62501-3000 TL		2,4%	3,6%	6,6%	4,5%	3,8%
3001 TL ve üzeri		2,4%	8,9%	5,5%	31,8%	6,1%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

çıkılmaktadır. Üniversite mezunu göçmenlerin yarıdan fazlası asgari ücret ve üstünde gelir elde etmektedir (Tablo 12).

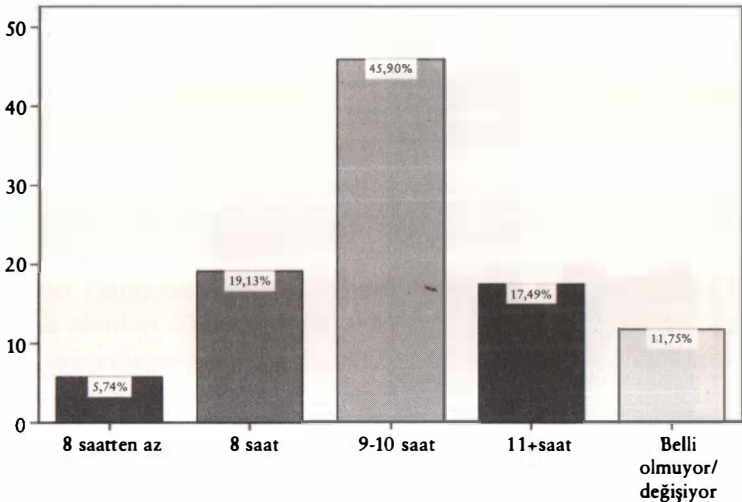
Türkiyeli göçmenler arasında işsizlik oranı KKTC'nin 2006 Genel Nüfus Sayımı'nda ortaya çıkan genel işsizlik oranlarına göre çok daha düşüktür. Bunun nedenlerinin başında daha eğitilmiş ve becerili bir işgücünü temsil eden Kıbrıslı emekçi sınıfların belli bir ücretin altında çalışmayı kabul etmemelerine karşın, Türkiyeli göçmenlerin büyük bir kısmının asgari ücretin altında, güvencesiz, mevsimlik ya da geçici işlerde çalışmayı kabul etmeleridir. Bu durum işsizlikle ilgili resmi verilerden izlenebilir. KKTC Devlet Planlama Örgütü'nün verilerine göre, Kuzey Kıbrıs'ta işsizlik oranları 2004'te %10, 2005'te %8,2 ve 2006'da %9,4 olarak gerçekleşmiştir (KKTC/DPÖ). Kayıtlı aktif işsizlerin eğitim seviyelerine göre dağılımında ise oranlar şöyledir: Okuryazar olmayanlarda %1,3, diplomasız okuryazarlarda %0,5, ilkokul mezunlarında %35,4, ortaokul mezunlarında %15,3, lise ve dengi

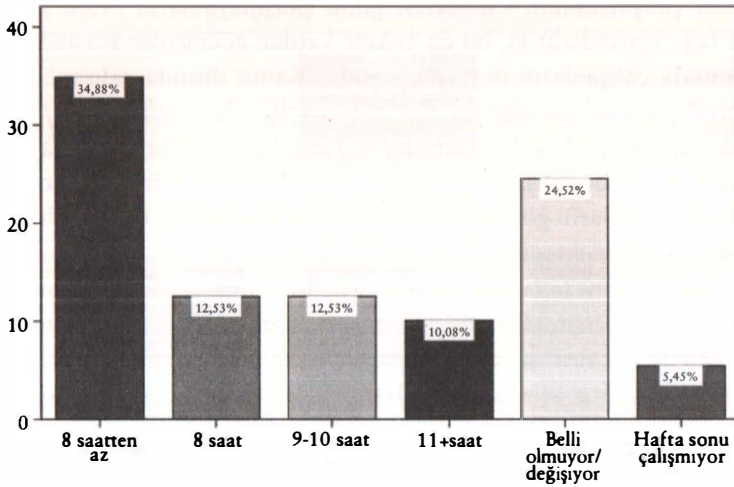
Şekil 25. Göçmenlerin işsiz kalma dereceleri**Şekil 26. Göçmenlerin Kıbrıs'ta bulundukları sürede kaç kez iş değiştirdikleri**

okullar mezunlarında %31,4 ve fakülte ve yüksekokul mezunlarında %16,1'dir. KKTC Çalışma Dairesi tarafından işe yerleştirilenlerin %70'i nitelik gerektirmeyen işlere ve %95,4'ü de hizmet sektörünün emek yoğun bölümlerine yerleştirilmiştir. İşsizlerin yarısına yakını (%47,5) lise ve yüksekokul mezunudur (KKTC/DPÖ). Kuzey Kıbrıs'ta nitelik gerektirmeyen işlerde ve hizmet sektörünün emek yoğun vasıfsız işlerinde genellikle eğitimsiz ya da çok az eğitilmiş Türkiyeli göçmenler çalıştırılmaktadır. Türkiyeli göçmenler arasında işsizlik oranlarının düşük çıkması bu çerçevede değerlendirilmelidir.

Göçmenler arasında işsizliğin genel işsizlik oranlarına göre oldukça düşük seyretmesi, bir yandan düşük ücretle çalışmaya razı olmak, diğer yandan da işsiz kalmamak için iş değiştirme sıklığı ile de ilgilidir. Herhangi bir nedenle işini kaybeden göçmenler -sonraki bölümlerde üzerinde durulacağı gibi- yasal ve politik hak arayışından çok, yeni bir işin peşine düşmekte ve işsiz kalmamak için daha ucuza da olsa yeni bir işe girmeyi tercih etmektedirler. Bu nedenle katılımcılar arasında bir veya birden fazla kez iş değiştirme oranı %32 gibi yüksek bir oranda çıkmıştır.

Şekil 27. Göçmenlerin hafta içi çalışma saatleri

Şekil 28. Göçmenlerin hafta sonu çalışma saatleri

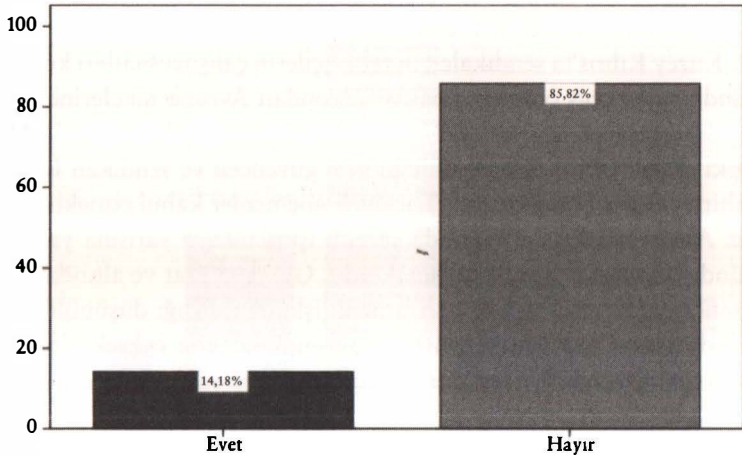
İş değiştirenler arasında üç ve daha fazla iş değiştirenlerin oranı ise %60 civarındadır. İş değiştirme sıklığının önemli nedenlerinin başında işlerin sezonluk ve geçici olması (özellikle inşaat ve turizm sektöründe), ücretin düşük olması ve işyerinin kapanması ortaya çıkmaktadır. Bütün dünyada inşaat ve hizmet sektörünün emek yoğun ve sürekliliği olmayan bölümlerinin yoğun bir şekilde göçmen işgücü kullandığı görülmektedir. Kuzey Kıbrıs'ta da benzer bir eğilim dikkati çekmektedir.

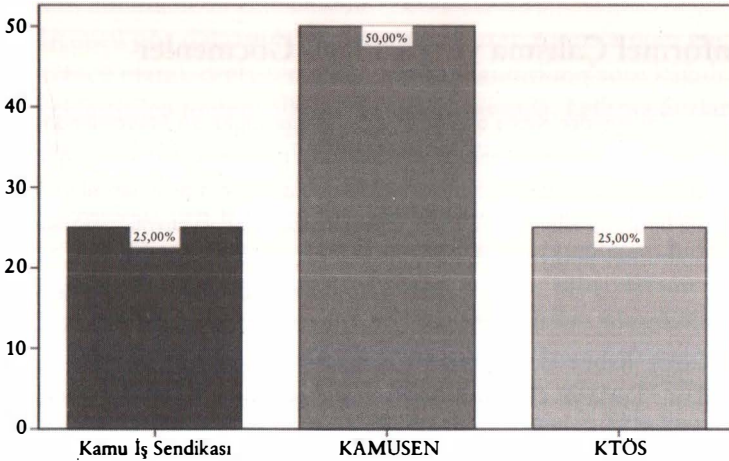
Kuzey Kıbrıs'ta sendikalar, ücretli işçilerin çalışma saatleri konusunda elde etmiş oldukları haklar açısından Avrupa ülkelerine yakın standartlara sahiptirler. Bu nedenle daha uzun çalışma saatlerini tıpkı düşük ücretli işlerde olduğu gibi güvenceli ve sendikalı işlere sahip Kıbrıslı Türkler değil, Türkiyeli göçmenler kabul etmektedirler. Ankete katılanlar arasında sürekli işi olanların yarısına yakını günde 8 saatin üzerinde çalışmaktadır. Günde 8 saat ve altında çalışanların bir kısmının da yarızamanlı işlerde çalıştığı düşünülürse, günde 8 saatten fazla çalışanların sayısının daha da yüksek olduğu tahmin edilebilir. Katılımcılar arasında günde 8 saat ve üzerinde çalışanların ağırlıklı hizmet sektörünün emek yoğun işlerinde çalışanlar olduğu yapılan mülakatlarda da ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan ankete katılanların büyük çoğunluğu cumartesi günü çalışmaktadır. Cumartesi günü çalışmayanların oranı yüzde beş civarındadır ki, bu da ankete katılan göçmenler arasındaki kamuda çalışanların oranıyla aynıdır. Kamu dışında çalışanların neredeyse tamamı zorunlu olarak ya da işin durumuna bağlı olarak hafta sonu da çalışmaktadırlar. Hafta içi ve hafta sonunda 11 saatin üzerinde çalışanların oranı, Kuzey Kıbrıs'ta kazanılmış olan sendikal hakların göçmen emekçilerin kullanabildiği haklar olmadığını göstermektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta tarihsel olarak güçlü bir sendikal yapı bulunmaktadır. Buna karşın ülkenin emek yoğun işlerde neredeyse tamamını oluşturan göçmen işgücü -vatandaşlık hakkına sahip olanlar da dahil olmak üzere- sendikasızdır. Katılımcılar arasında işçi olarak çalışanların %86'sı sendikasızdır. Çalışanların büyük kısmının hizmet sektörünün emek yoğun bölümlerinde asgari ücret ve altı düzeyde ücretlerle çalışanlardan oluşması ve bunların çok büyük çoğunluğunun sendikasız olması, elbette sadece Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlere özgü bir durum değildir. Bu, sermayenin bütün dünyada üretimi mekânsal, organizasyonel ve teknik anlamda yeniden örgütleyerek

Şekil 29. Bir sendikaya üye misiniz?

Şekil 30. Hangi sendikaya üyesiniz?

emek piyasalarını kuralısızlaştırması ile ilgili bir durumdur. Bu durum bir yanıyla Kuzey Kıbrıs'ta emek piyasasının nitelik açısından dünyadaki eğilimlerle paralellik taşıdığını göstermekle birlikte, diğer yanıyla Kıbrıs'ta güçlü bir sendikal geleneğin sürmesi ve Kıbrıslı Türklerin büyük oranda sendikalı olması ilginç bir paradoks oluşturmaktadır. Bu konuda araştırma kapsamında kendisiyle mülakat yapılan Dev-İş Sendikası Genel Sekreteri Mehmet Seyis, göçmen işçileri örgütlemelerinin çok zor olduğunu, çünkü sendikaya üye olmaya kalkan işçilerin işten atıldığını ifade etmektedir. Ancak bu konunun bu kadar basit açıklanamayacağı, Kıbrıslı Türklerin sendikal üyeliklerinin yüksekliğinden de anlaşılmaktadır. Kıbrıs Solu'nun, Türkiye'den gelen işgücünü emeğini satarak yaşamını devam ettiren tipik bir emekçi kesim olarak değil de, Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta egemenliğini sürdürmesinin bir parçası olarak görme eğilimi, göçmenleri sınıfın ve dolayısıyla sınıf mücadelesinin dışında bırakan bir popüler-siyasi söyleme neden olmaktadır.

Göçmenler arasında az sayıda sendika üyesinin de ağırlıklı kamu kesiminde örgütlenmiş sendikalara üye oldukları görülmektedir. Bunun başlıca nedeni Kıbrıslı Türklerin ağırlıklı istihdam

edildikleri kamu sektöründe sendikalılığın, özel kesime göre yaygın ve güçlü oluşudur.

Enformel Çalışma ve Türkiye'li Göçmenler

Türkiye'den Kıbrıs'a ucuz emeğin akışını sağlayan Taşucu limanında gemilerin kalkmasını engelleyen Silifke'nin poyrazı, enformel emeğin karşıya geçmesini geciktiriyordu. Günlerdir kalkmayan gemi insanları çaresiz bırakmış, ellerinde valizleri, inşaat malzemeleri ve çuvalar ile geminin kalkmasını bekliyorlardı...

(Fatma Coşkun, Ocak-2008 /Taşucu limanı)¹

Kuzey Kıbrıs ile Türkiye Cumhuriyeti arasında 1991 yılında yapılan, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının KKTC'ye, KKTC vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti'ne pasaport yerine kimlik belgesi ile seyahat edebilmesi hakkındaki anlaşmadan sonra, Türkiye'den çalışmak ya da iş aramak amacıyla KKTC'ye gidenlerin sayısında artış olmuştur. Ancak bu araştırmada üçüncü dalga olarak betimlenen göçler, Türkiye'de tarımdaki işsizleşme, gelir kayıpları ve zorla yerinden edilmelere bağlı olarak yoğunlaşan vasıfsız işgücü göçünün 2000'lerin başlarından itibaren KKTC'yi de içine alacak biçimde genişlemesidir. Bu dönemde Türkiye'de hızla açığa çıkan becerisiz emeğin bir bölümü, aynı dönemde çok hızlı bir büyüme sürecine giren Kuzey Kıbrıs'taki inşaat ve hizmet sektörüne akmaya başlamıştır. Bu göç, dünyadaki enformel emek hareketleri ile tam anlamıyla paralellikler taşımaktadır. Bu göçün dünyadaki enformel emek hareketlerinden tek farkı, göçmenlerin coğrafi ve bürokratik engellerle daha az karşılaşarak ülkeye girmeleri olmuştur. Çalışma koşulları, ücretler, toplumda ve popüler kültürdeki olumsuz temsilleri açısından dünyanın diğer yerlerindeki yeni yoksul göçmen işçilerden hiçbir farkları yoktur. Bu göçlerin en önemli özelliği ucuz ve enformel işgücü olmalarıdır. Enformel çalışma sadece emeğin kayıt dışı çalıştırılması değil, aynı zamanda

1 Proje Asistanı Fatma Coşkun'un, araştırmanın Taşucu limanında gerçekleştirilen bölümünün ilk günündeki izlenimlerini kaydettiği saha çalışması günlüğünden.

kayıt içindeki emeğin çalışma koşullarını ve ücretlerini yasadaki kurallar ve sınırların altına çekecek sözlü alt sözleşmelerle çalıştırılması anlamına da gelmektedir (Purkis, 2008).

Üçüncü göç dalgasıyla Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan göçlerin işgücü olarak değişen niteliği tam yapılandırılmış soru kâğıdı ile gerçekleştirilen toplam 501 görüşmenin yanında, Lefkoşa Surlarıçi Mahallesi'nde 52, Girne'deki inşaat şantiyelerinde 27 ve Mersin/Taşucu limanında 22 adet olmak üzere niteliksel görüşme tekniği ile gerçekleştirilen toplam 101 görüşmede açıkça ortaya çıkmaktadır. Niteliksel teknikle görüşme yapılan göçmenlerin %48,1'i inşaat işçisi, %35'i barmen, krupiyer, garson, satış elemanı gibi hizmet sektörü çalışanları ve %15'i ise esnafardan oluşmaktadır. Mersin'in Taşucu limanında Kıbrıs'a gitmek üzere bekleyenlerin ise %36'sı düz inşaat işçisi, %5'i becerili inşaat ustası, %32'si narenciye bahçelerinde portakal toplamaya gidenler, %27'si ise valizciler ve iş aramaya gidenlerdir. Valizcilik genellikle yol masraflarını çıkarmak üzere çoğu kadın göçmenlerce yapılan bir iş türüdür. Kuzey Kıbrıs'a gittiklerinde aldıkları turist vizesinin süresine göre buldukları temizlik, çocuk, yaşlı ve hasta bakıcılığı gibi her türlü işte çalışmaktadırlar.

Lefkoşa, Girne ve Taşucu'nda kendileriyle mülakat yapılan inşaat işçilerinin %85'ten fazlasının çalışma ve oturma izinleri yoktur. Olanlar da sigortalarını kendileri ödemektedirler. İşverenler kendilerine daha ucuz geldiği için çalışma izinli işçilere göre izinsiz işçi çalıştırmayı tercih etmektedirler. Narenciye bahçelerinde çalışanlar geçici çalışma izinleri ve 6 aylık pasaportlarla kontraktörler (aracılar) tarafından götürülmektedirler ve sağlık sigortaları yoktur. Valizciler ise turist vizesi ile giriş yapmakta ve çalışma izni ve sigortaları olmaksızın enformel biçimlerde çeşitli işlerde çalışmaktadırlar. Sadece hizmet sektörünün yarı-vasıflı daha eğitilmiş işgücü, genellikle çalışma izinli ve sigortalı olarak istihdam edilmektedir. Bunların bir bölümünün sigorta ödemelerinde ise, işverenin ödeyeceği kısım da işçilerin ücretlerinden kesilmektedir.

Türkiye'den KKTC'ye girişlerin nüfus cüzdanı ile yapılmaya başlandığı 1991'den 2004 yılına kadar KKTC'de enformel emek

kullanımı bütün gelişme sektörlerinde (turizm-hizmet, tekstil, inşaat ve tarım) yaygın hale gelmiştir. 2002'den itibaren inşaat sektörünün girdiği büyüme hızı bu enformel emeği, son derece kötü koşullarda ve zorla çalıştırma sürecini de beraberinde getirmiştir. Taşeron inşaat şirketleri, yine taşeron inşaat ustaları aracılığı ile Türkiye'den getirttikleri 16-50 yaş arası işçilerin nüfus cüzdanlarını alarak, sosyal güvenceden yoksun ve çok kötü barınma koşullarında çalıştırmaya başlamıştır. Göçmen işçiler, çalışma ve yaşam koşullarını şöyle dile getirmektedirler:

...Pasaportum, kimliğim patronda. Paralarımızı alamadığımız oluyor, ama kaçak olduğumuz için bir şey yapamıyoruz...

(Diyarbakırlı, Erkek, 40 Yaşında/ Lefkoşa)

Kira ve temel harcamalarımın arta kalanı aileme yolluyorum. Mümkün olduğu kadar az yemek yiyorum ve az para harcamaya çalışıyorum. Çocuklarımin doyması benim için daha önemli.

(Adıyamanlı, Erkek, 34 Yaşında/Girne).

Neo-liberal dönemde bütün dünyada yaygınlaşan bu emek kul lanma biçimi, uluslararası ve yerel işçi örgütleri ile muhalif politikacılar tarafından eleştirilmektedir. Bu nedenle, 2004 yılında, KKTC ile Türkiye arasında yapılan bir protokolle (43/2004) Yabancılar ve Muhaceret Yasası çerçevesinde bu enformel çalışma biçimlerine son verilmek istenmiştir.² Yasanın yürürlüğe girdiği 2005'ten beri 35 bin kişi kayıt altına alınmıştır ve 2007 yılında halen kayıtsız çalıştırılmaya devam eden 15 bin göçmen işgücü olduğu tahmin edilmektedir.³ Ancak yasa görünürdeki amacının tersine, işçilere verilen en fazla bir aylık kalış izinleri ile emeği daha da ucuzlatmakta

2 Bu yasanın, devletin emeklilik fonları ve ödenmemiş sigorta primleri çok büyük bo yutlarda açık verdiği için (Güryay, 2004) bu açıkların kapanmasını sağlamak, sosyal sigortalar kurumuna yatması gereken paralar ve ihtiyat sandığı kayıplarını önlemek, yerli işgücünü korumak, yabancı işgücünün yerli işgücü ile eşit haklarla çalışmasını sağlamak için çıkarıldığı öne sürenler vardır. (Hürrem Tulga ile yapılan mülakat, 2007).

3 Dev-İş Sendikası Genel Sekreteri Mehmet Seyis, İnşaat Taşeronları Birliği Başkanı Bülent Yükseliş ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Müsteşarı Aziz Gürpınar ile yapılan mülakatlar, 2007.

ve enformel biçimlerde çalışmayı teşvik edici bir işlev görerek emeği daha kırılgan bir konuma getirmektedir. Bir aylık turist vizesi ile KKTC'ye giriş yapan işçiler, uygulanmaya başlanan para cezaları nedeniyle, vize sürelerini sürekli bir işte çalışarak geçirememektedirler. Bu nedenle de bulabildikleri her türlü işte, her koşula razı olarak çalışmak zorunda olduklarını şöyle ifade etmektedirler:

...Sınır dışı edilene kadar kalacağım. Çünkü gidip çalışacak başka yer yok. Burada insan yerine konmuyoruz, sürekli dışlanıyoruz. Sadece akrabalarla görüşüyoruz. 6 kişiyle aynı evde kalıyoruz, ayda 250 lira kira ödüyorum. Kaldığım yer yatılmayacak kadar kirli...

(Mardinli, Erkek, 48 Yaşında/Lefkoşa)

...Gelir yok Türkiye'de... Sigorta yok... Tarlamız yetseydi gitmezdim.

(Hataylı, Erkek, 36 Yaşında/Taşucu)

2008 yılı Ocak ayında Mersin/Taşucu'ndan Kuzey Kıbrıs'a tarımda, inşaat ve hizmet sektörlerinde çalışmaya giden, bir kısmı da yol masraflarını karşılamak üzere valizcilik yapan ve Kıbrıs'ta kaldıkları süre içinde bulabildikleri her işte çoğu kez enformel biçimlerde çalıştırılan işçilerle yapılan derinlemesine mülakatlarda da bu zorunlu çalışma hali açıkça ortaya çıkmıştır:

Zor durumda kalan yarı fiyatına da çalışır bunları görüyoruz. İnşaatla çalışanlar şantiyede kalıyorlar, affedersin eşeği bağlasan orda durmaz. Benim haftalığım 120 lira. Hatay'da bana bu parayı verseler Kıbrıs'a gitmem.

(Hataylı, Erkek, 34 Yaşında/Taşucu)

Oraya çalışma iznimiz olmadan gidiyoruz. Gideceğiz oraya 15 gün çalışacağız. Zaten bize girişte 15 gün verdiler. 15 gün boyunca usta bizi deneyecek, beğenirse tekrar giriş-çıkış yapacağız. Hayır, ben çalışma izni çıkaramam derse rahatlayana kadar kaçak çalışacağız, 8 ay kadar. Sonra zaten Kıbrıs'a bir daha gidemiyoruz. Ceza yiyoruz 6 milyar kadar. Onu da ödeyemeyeceğiz. Bunu da göze aldık giderken...

(Hataylı, Erkek, 25 Yaşında/Taşucu)

Çalışma iznim yok. 25 gün izin verdiler... Giriş-çıkış yapıyorum. Şimdi gidiyorum, bir ay çalışıp geri geleceğim. Uzun süre çalışmak için pasaport lazım, ona da para lazım, ama para yok.

(Adıyaman, Erkek, 42 Yaşında/Taşucu)

Kıbrıs'a ilk gidişimde 30 gün aldım, ikincisinde 15 gün aldım, şimdi memura kalmış. Turist olarak geçiyoruz ve iznin üzerine hiçbir yerde çalışamaz yazıyor.

(Hataylı, Erkek, 48 Yaşında/Taşucu)

...Sigorta yok, oturma izni yok, hiçbir şey yok. Bir gün geçsin 100 lira gümrüğe ödüyoruz. Bana 1 ay izin verirler, sürekli giriş-çıkış yaparım. Dış doktorunun halasına baktım. 1 ay gümrükten, 2 ay da doktor alır 3 ay kalırım. Çok iyiydiler. Ama hemen satarlar. Halasına bakarken yemek bulaşık her şey yapardım. Gece gündüz bakıyordum. Sadece 1 milyar veriyordu. Sigorta çok istedim, ama yapmadılar. Zor durumdayız... Hayat zor... Yoksa keyfimizden gitmiyoruz Kıbrıs'a...

(Hataylı, Kadın, 50 Yaşında/Taşucu)

Dünyadaki yaygın uygulamaya paralel olarak Kuzey Kıbrıs'ta da yabancılar ve muhaceret yasasında yapılan son değişikliklerle birlikte çalışma ve oturma izinleri işyerine ve işe bağlı olarak, belli süreler için verilir hale gelmiştir.⁴ Yasaya göre, Kuzey Kıbrıs'ta yasal olarak çalışabilmek için önceden onlara bu olanağı sağlayacak bir işverenle anlaşma yapmış olmaları gerekmektedir. Ancak bu tür çalışma izinleri de işin süresine bağlıdır ve süre bittiğinde hemen yeni bir iş bulamazlarsa göçmen işçiler 30 gün içinde ülkeyi terk etmek zorunda kalmaktadırlar. Yasa ile enformel çalışma biçimleri önlenmek istense de, göçmenlerin çalıştığı türden işler genellikle süreksiz işler olduğundan, çalışma izni bittiğinde yenilenmeyerek yeniden enformel konuma düşülebilmektedir. Bu durum göçmen işçilerin süreksiz işlerde ve enformel biçimlerde çalıştırılmalarının yasallaştırılmış halidir. Belli sürelerle bağlı ve belli bir işveren ve iş

4 43/2004 sayılı Yabancılar ve Muhaceret Yasası; 63/2006 sayılı Yabancıların Çalışma İzni Yasası 23. madde altında yapılan tüzük.

türü için çalışma şartıyla verilen süreli çalışma izinleri, işgücünü tamamen metalaştırıcı pratiklerin bugün dünyada uygulanan en yaygın biçimidir. Kuzey Kıbrıs'a ilk girişte en az altı ay en fazla bir yıl için verilen bu izinler dolduktan sonra belli bir süre içinde işveren tarafından başvurularak uzatılabilir. Ancak pratikte emek maliyetlerini, işgücünün devir hızını yüksek tutarak ve bu yolla işgücünü vasıfsızlaştırarak azaltma politikalarının sonucu, çoğunlukla işverenler tarafından çalışma izninin uzatılması yerine yeni işçi alımı yapılmaktadır. Bu durum göçmen işgücünün yaptıkları işleri süreksiz kılmaktadır. Yasa, göçmen işçilerin konumlarını zayıflatıcı, işverenlerin konumlarını güçlendirici yönde işlemektedir (Purkis, 2009).

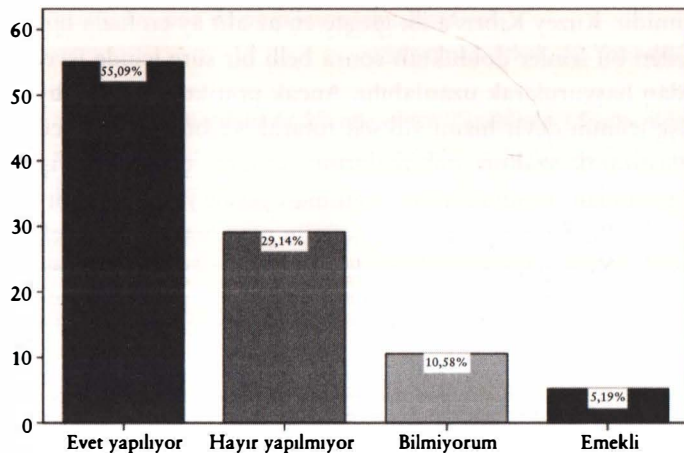
...Benim burada ayda 200 TL gelirim olsa gitmezdim. Hatay dışında Mersin'e, Adana'ya da gittim. Karpuz ekmeye gittik... Ömrümüz gurbette böyle geçti. Çeyizimi bile kullanamadan cürüdü gitti. Önceden 8 saat çalışıyorduk. Şimdi minnetli çalıştırdıkları için 10 saat dese de mecbur devam ediyoruz. İş çok zorladılar...

(Hataylı, Kadın, 50 yaşında/Taşucu)

Bütün dünyada olduğu gibi Kuzey Kıbrıs'ta da, inşaat sektöründe işin örgütlenmesinde yaygın bir taşeronlaşma yaşanmaktadır. İşin nitelikli bölümleri bile vasıfsız işçilere yaptırılarak maliyetler düşürülmektedir. Taşeronlaşma biçiminde örgütlenmenin yaygın olduğu durumlarda, enformel işgücü kullanımının çok yaygın olduğu literatürde bilinen bir olgudur.⁵ Bu durumda Kuzey Kıbrıs'ta

- 5 Sözü edilen literatür için bakınız: Castells, M, ve Portes, A. (1989). "World Underneath: The Origins, Dynamics and Effects of the Informal Economy," *The Informal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries* içinde, (der. A. Portes ve M. Castells ve L.A. Benton), The John Hopkins University Press, Baltimore ve London; Chen, M.A. (2003). "Rethinking The Informal Economy, Footloose Labour," *Livelihood Struggles of the Informal Workforce Sempozyumu*, <http://www.india-seminar.com/2003/531/531%20martha%20alter%20chen.htm>; Munck, R. (2003). *Emeğin Yeni Dünyası*, çev. Mahmut Tekçe, Kitap Yayınevi, İstanbul; Overbeek, H., (2002). "Neo Liberalism and the Regulation of Global Labor Mobility," *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 581 (May); Bonacich, E. (1993). "The Other Side of Ethnic Entrepreneurship: A Dialogue With Waldinger, Aldrich, Word and Associates," *International Migration Review*, c.27 (3); Compa, L. (2005). "Blood, Sweat and Fear: Worker's rights in US Meat and Poultry Plants," *Human Ri-*

Şekil 31. Sosyal Sigortalar ve İhtiyaç Sandığı primlerinizi yatıyor mu?

radikal bir reform olarak çıkarılan çalışma izni yasası, işverenler tarafından emeği daha da ucuzlatma yönünde işle(til)mektedir. Çalışma iznli işçilerden özellikle inşaat işçilerinin büyük bir kısmı ücretlerinden işveren sigorta paylarını da kendileri ödemek zorunda bırakılmaktadırlar.

...Şimdi gidiş sebebim sigortam var... Onu Türkiye'ye aktarmak istiyorum. Sigortamı patron yatırmadı. Kendim yatırdım.

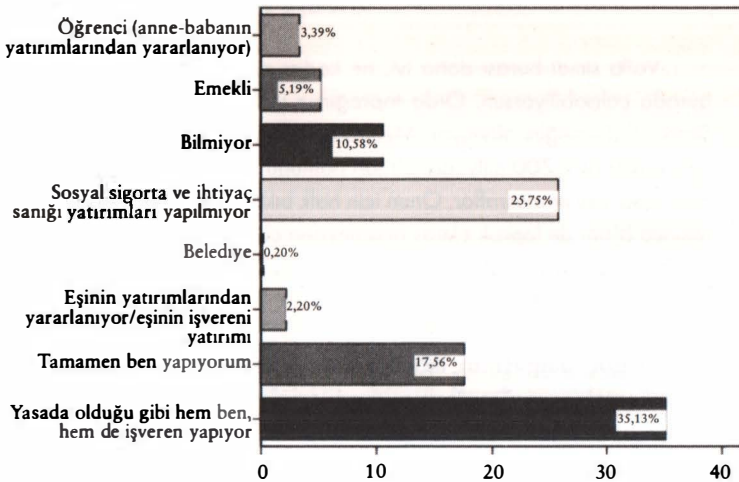
(Hataylı, Erkek, 39 Yaşında/Taşucu)

...Vallah ben ödüyorum çalışma iznini. Sigortayı da kendimiz ödürüz. Ayda en az 300 milyon kesiliyor. Ben haftalık 350 milyon maaş alıyorum. Ekstra işler yapıyorum ufak tefek. Türkiye'ye para gönderiyorum...

(Adıyamanlı, Erkek, 40 Yaşında / İşçi Yataevi/Lefkoşa)

ghs Watch Report; Mitter, S. (1986). "Industrial Restructuring and Manufacturing Homework: Immigrant Women in the UK Clothing Industry," *Capital & Class*, No.27, Winter; Portes, A. ve Sassen-Koob, S. (1987). "Making It Underground: Comparative Material on the Informal Sector in Western Market Economies," *The American Journal of Sociology*, c.93, No. 1; Sassen, S. (2000). "Informalization Imported Through Immigration or a Feature of Advanced Economies?" *Working USA*, c.3, No.1, March-April; Massey, S. D. (2005). "Five Myths About Immigration: Common Misconceptions Underlying US Border Enforcement Policy," *Immigration Policy In Focus*, August.

Şekil 32. Sosyal Sigortalar ve İhtiyaç Sandığı primlerinizi kim yatırıyor?

Üçüncü dalga göçmenlerle yapılan mülakatlarda ortaya çıkan işçilerin sigortalarını kendi yatırımları durumu, ikinci dalga göçmenleri de kapsayan anket çalışmasında da ortaya çıkmaktadır.

Özellikle üçüncü dalga göçmenler arasında Türkiye’de son yıllarda uygulanan tarım politikalarından dolayı yüksek faizlerden borçlanmış, girdi fiyatları üzerindeki desteklerin kaldırılması ve petrol fiyatlarının artması nedeniyle zarara uğramış, iflas etmiş pamuk ve buğday üreticisi olan işçiler bulunmaktadır. Görüşmelerde işçiler bu durumu şöyle ifade etmektedirler:

...Kazanacak mıyım? Kazanmayacak mıyım? Bilemiyorum... Ama borçluyuz. Gelecekte bir şey beklemiyorum. Çalışırsak yiyeceğiz, çalışmazsak aç kalacağız. Sigortamız da yok... Türkiye’de hiçbir gelirimiz yok ki...

(Gaziantep, Erkek, 46 Yaşında/Taşucu)

...Burada köyde çiftçilik yapıyoruz, tütün ekiyoruz. Zaten tütüne kota koyulduktan sonra fazla ekemiyoruz, 220 kilo alıyorlar. Önceden daha fazla alıyorlardı. Burada iş bulursak zaten gitmeyiz... Yaşamak için gidi-

yoruz. Kıbrıs'ta 50 milyona çalışıyoruz. Burada 30 milyona devamlı iş bulsam gitmem.

(Hataylı, Erkek, 36 Yaşında/Taşucu)

...Valla şimdi burası daha iyi, ne kadar zor olsa bile. Niye dersin burada çalışabiliyorsun. Orda toprağımız yoktu, ağalardan alıyorduk. Şimdi çiftçi emeğini alamıyor. Mecburen adam ne yapacak, bir fıçı mazotu alıyor 600-700 milyona, bir ton pamuğu 300-400 milyona satıyor. Hani öbür şeyler masraflar. Onun için halk bıktı, çiftçiliği de bıraktı. Ee bırakınca bizim de toprak olmayınca neyden çalışacak. Zanaat da yoktu, mecburen buraya geldik. İyi kötü geçiniyoruz.

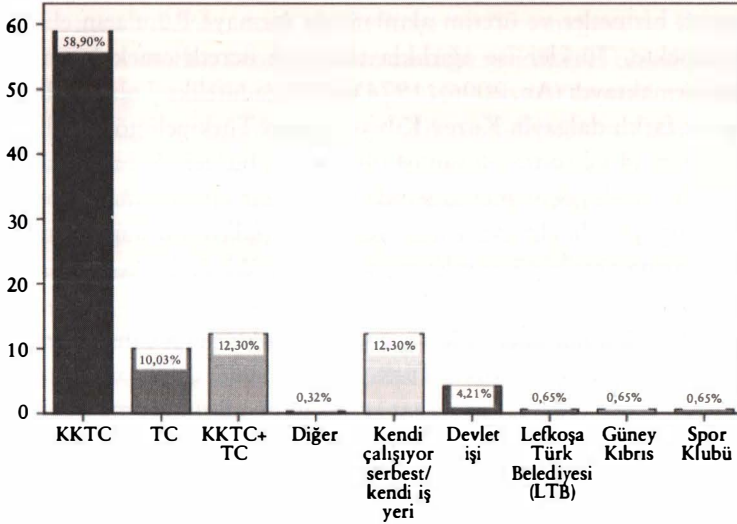
(Hataylı, Erkek, 57 yaşında/ Girne)

Üçüncü göç dalgasının ağırlığını oluşturan enformel işçilerin aldıkları ücretler -sigortalarını kendilerinin ödediği durumlarda bile- Türkiye'de alabilecekleri ücretlerin üzerindedir. Ancak, buna karşın sürekli işi olan işçilerin oranı üçüncü dalga içinde görüşme yapılan işçilerin yüzde 10'undan azdır ve aldıkları ücretlerin önemli bir kısmı barınma giderine gitmektedir. Gerek işçi yatı evinde yapılan odak grup toplantısında, gerekse Girne ve Taşucu'nda yapılan mülakatlarda özellikle çalışma izni olmayan (kaçak) inşaat işçileri genellikle gündelik ya da haftalık olarak ödenen ücretlerini alırken işverenle (çoğu kez taşeron müteahhit ya da inşaat ustası) sık sık sorun yaşamakta ve ücretlerini alamadıkları zamanlar olduğunu ifade etmektedirler. Kaçak olarak çalıştıkları için böyle durumlarda başvurabilecekleri bir kurum olmadığını, polise gide-mediklerini belirtmektedirler.

Ücretimizi alamadığımız zaman patrona fazla ısrar edemiyoruz. Edersek patron bizi ihbar edip sınır dışı etmekle tehdit ediyor. Sınır dışı edildigimizde hem ceza ödüyoruz hem de gitme-gelme parası. Yani kazandığımız üç kuruşu da cezaya verip meteliksiz geri dönmek zorunda kalıyoruz. Bazen gemiye binecek parayı arkadaşlardan bulduğumuz oluyor.

(Adıyamanlı, Erkek, 28 yaşında/Lefkoşa-Surlarici)

Üçüncü dalga ile gelen işçilerle yapılan odak grup ve görüşmeler, enformel çalışanların maruz kaldıkları farklı riskleri göz önüne

Şekil 33. Çalıştığınız işyerinin sahibinin vatandaşlık statüsü nedir?

sermektedir. Bu risklerin en önde geleni iş kazalarıdır. Çalışma izni olmaksızın çalışan işçiler arasında iş kazaları oldukça yaygındır. Ancak onların yasalar önündeki görünmezliği, iş kazaları sonucunda hak taleplerini de sınırlamaktadır.

Benim dayıoğlu 17 yaşında çalışmaya gelmişti. Ağabeyi Girne'de (...) adında tatil köyünün mutfağında çalışıyordu. Bu da orada işe başladı. Bir sezon çalıştı. Sezonun sonunda elini et makinasına kaptırarak üç parmağını kaybetti. Sigortasız çalıştığı için, işveren hastane masraflarını ödeyeceğine ve iyileşince de kendisini yeniden işe alacağına söz verdi. Çocuk çıkıp işe gidince de 1 ay çalıştırıp işten attılar. Ağabeyi itiraz etti, mahkemeye gideceklerini söyledi. Patron UBP'liydi. Bunlar CTP'li bir avukat tuttular. Biz dedik, bunlar birbirini tutar diye. Ama onlar bu avukata güvendiler. Avukat, patronun kızıyla birlikte çocuğa geldi, 10.000 lira verip anlaşılm, yoksa mahkeme çok uzun sürecek dedi. Çocuk zaten bunalıma girmişti, parayı aldı ve memlekete döndü. Giderken pasaportuna kırmızı damga bastırdılar. Bir daha geri gelmesin diye.

(Urfalı, Erkek, 36 Yaşında/Girne)

Diğer yandan, Kuzey Kıbrıs'ta 1974 öncesindeki ekonomik işbölümünde Kıbrıslı Türklerle Rumlar arasındaki farklılaşmada ticaret, hizmetler ve üretim alanlarında sermaye Rumların elinde birikmekte, Türkler ise ağırlıkla tarım ve ücretli emek kesimini oluşturmaktaydı (An, 2006). 1974'ten sonra niteliksel olarak değişen üç farklı dalgayla Kuzey Kıbrıs'a gelen Türkiyeli göçmenlerle 1974'ten 34 yıl sonra oluşan işbölümünde, bu defa Kıbrıslı Türklerle Türkiyeli göçmenler arasında benzer bir farklılaşmanın ortaya çıktığı görülmektedir. Kuzey Kıbrıs'ta mülkiyetin dağılımında, nüfuslarına oranla göçmenlerin payının düşüklüğü bu farklılaşmanın bir sonucudur.

Ankete katılan göçmenlerin işveren olduklarında çalıştırdıkları işyerlerinde yine çoğunlukla Türkiyeli göçmenler çalışmaktadır. Bu da göçmenlerin hizmet ve inşaat sektörünün ağırlıkla emek yoğun becerisiz ve yarı-becerili bölümlerinde iş bulabildiklerinin bir göstergesidir. Kamu kesiminde ve emek piyasasının uzman emek gerektiren yüksek ücretli işlerinde daha çok Kıbrıslı Türkler istihdam edilmektedir.

Türkiyeli göçmenler çalışma yaşamında, kamu ve özel kesimde göreceli olarak yüksek ücretli ve saygın işlere girmek konusunda genel olarak ayrımcılıkla karşılaştıklarına inanmaktadırlar. Ancak çalıştıkları işyerinde idarecilerin, çalışanlara dair böyle bir ayrımcılık yaptığına dair düşüncenin göreceli olarak azaldığı görülmektedir.

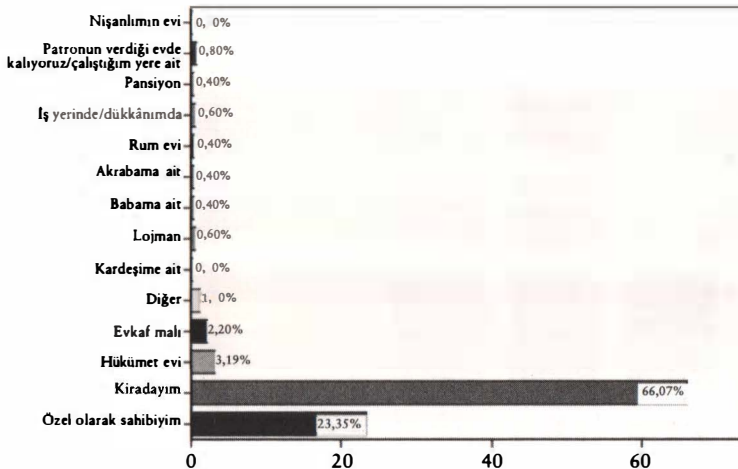
Göçmenlerin Mülkiyet, Harcama ve Tasarruf Olanakları ve Tutumları

Ada'nın bölünmesinden sonra Kuzey'in kaybettiği büyük çaplı nüfustan kalan geniş arazi ve konut stokuna 1975-1979 yılları arasında Güney'den gelen Kıbrıslı Türk göçmenlerle Türkiye'den gelen birinci dalga göçmenlerin yerleştirilmelerine rağmen, özellikle Gazimağusa'nın Maraş Bölgesi'nde hâlâ belli sayıda boş konut bulunmaktaydı. Birinci dalganın içinde protokol dışı gelenlerle 1980'lerin ortalarından itibaren oluşan ikinci dalganın ilk göçmenleri, bu boş evlere ya hava parası ile daha önce eve yerleşmiş

olan Türkiyeli bir göçmenden olarak ya da doğrudan işgal yoluyla yerleştiler. Bu konut stoku 1980'lerin sonlarında artık dolmuştu. Ama aynı yıllarda, özellikle Lefkoşa ve Gazimağusa'da Kıbrıslı Türk orta sınıflar, kendilerinden sınıfsal ve kültürel olarak farklı Türkiyeli göçmenlerle birlikte yaşadıkları bu eski kentsel mahallelerden kentlerin dışında yeni inşa edilen modern konut alanlarına taşınmaya başladılar. Böylece bu bölgelerde Türkiye'den gelecek yeni göç dalgalarının mekânda tutunmalarını sağlayacak eskimiş ve göreceli olarak ucuz bir konut stoku ortaya çıkmaya başladı.

Gazimağusa'ya birinci dalga ile yerleşen Türkiyeli göçmenlerin evlenerek yeni ev açmak zorunda olan çocukları da dahil olmak üzere, ikinci ve üçüncü dalgalarla Türkiye'den gelen göçmenlerin büyük kısmı oturdukları evde kiracı konumundadırlar. Bu durum, Kuzey Kıbrıs'ta da mülkiyetin dağılımında sınıfsal eşitsizliklerin, bütün dünyada olduğu göçmenlik statüsü ile daha da derinleştiğini göstermektedir. Ancak Kuzey Kıbrıs'ta bu eşitsizliği sınıfların mülkiyetten aldıkları pay üzerinden tartışmak, gerek Kıbrıs sorununun

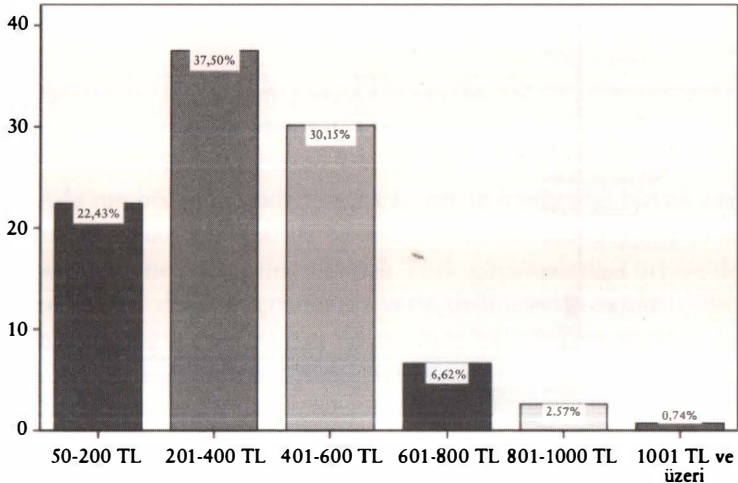
Şekil 34. Katılımcıların oturdukları evde ev sahipliği ve kiracılık oranları

çözümünde en tartışmalı konu olan mülkiyet konusu, gerekse de Kıbrıslı Türkler arasında yaygın olan Türkiyelilerin Kıbrıs'ta mülkiyet haklarının olmaması gerektiğine dair genel kabul nedeniyle pek mümkün değildir. Kuzey Kıbrıs'ta mülkiyet konusu iki toplum arasındaki bütün anlaşma girişimlerinin ve yazılı anlaşma taslaklarının en önemli konularından biridir. Tartışmanın özünü, Kuzey'de Rumlardan kalan mülkler ile Güney'de Türklerden kalan mülklerin bir anlaşma halinde Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında nasıl yeniden dağıtılacağı ya da tazmin edileceği oluşturur. Bu nedenle Kuzey Kıbrıs'ta özellikle Rumlardan kalan gayrimenkul mülkiyetin, Kıbrıslı Türkler ile Türkiyeli göçmenler arasında nasıl dağıldığı da mülkiyet-sınıf ilişkisi üzerinden değil, bir anlaşma durumunda nasıl yeniden dağıtılacağı üzerinden tartışılmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ta pek çok alanda olduğu gibi mülkiyet tartışmalarında da Türkiyeli göçmenler, sınıf olarak değil, sayılar olarak algılanırlar. Bu durumun en iyi göstergesi, bu araştırmanın verileri ile KKTC 2006 Genel Nüfus Sayımı verilerinin kiracılık ve konut sahipliği oranları üzerinden karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. KKTC'de 2006'da yapılan genel nüfus sayımında toplam

Şekil 35. Oturulan konutun aylık kira miktarı

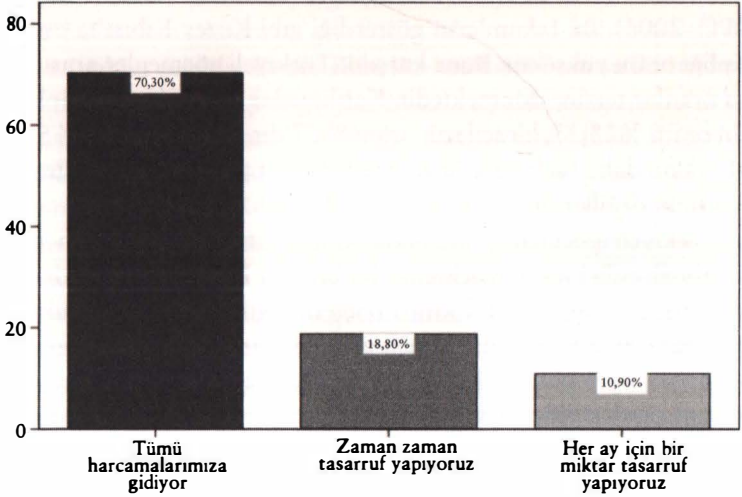
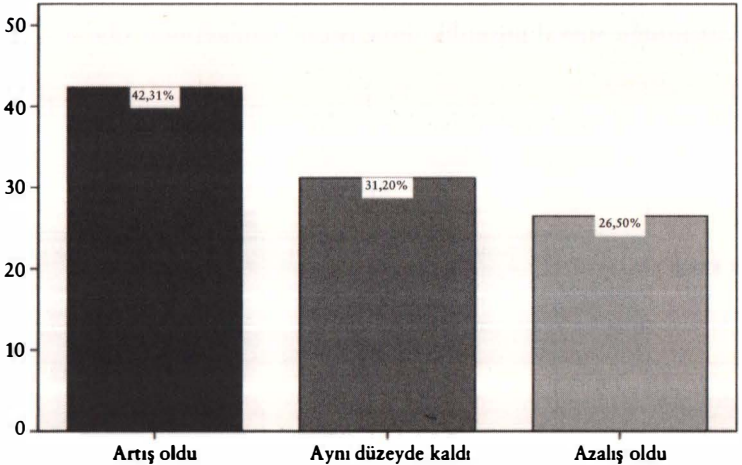
72.624 konutta oturanların %61'i ev sahibi, %23'ü kiracıdır, geri kalan %16'sı ise kamu ve özel işyerlerinin lojmanlarıdır (KKTC/DPÖ-2006). Bu rakamların gösterdiği gibi Kuzey Kıbrıs'ta ev sahipliği oranı yüksektir. Buna karşılık Türkiyeli göçmenler arasında bu oranlar tersine dönmektedir. Katılımcılar arasında ev sahiplerinin oranı %23,35, kiracıların oranı %67'dir. Katılımcıların %54'ü 11 yıldan daha fazla süredir Kuzey Kıbrıs'ta yaşamalarına rağmen, ev sahibi değillerdir.

Türkiyeli göçmenler arasında kirada oturanların %90'ı 600 TL'nin altında kira ödemektedir. Bu oranlar Kuzey Kıbrıs'taki orta sınıf konut alanlarındaki kira rayiçlerine göre oldukça düşüktür. Bu oranların düşüklüğü, Kıbrıslı orta sınıfların bu alanları boşaltmalarıyla ilgili olduğu kadar, kentsel hizmetler ve konut kalitesi bakımlarından giderek kötüleşen fiziksel çevre koşullarıyla da ilişkilidir.

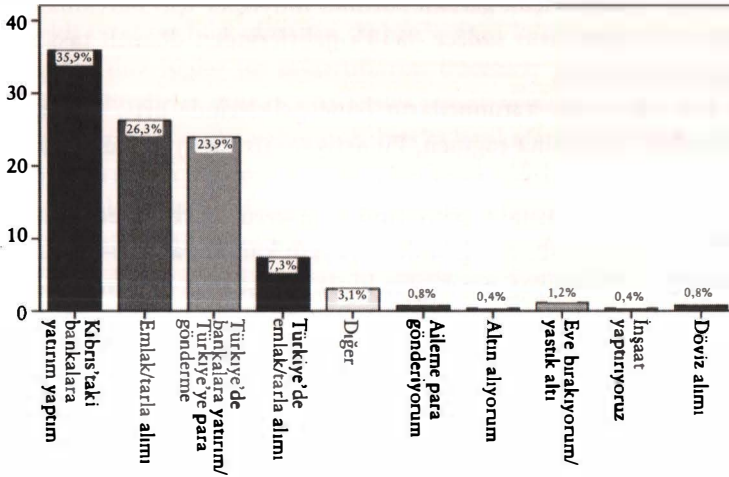
Araştırmanın yapıldığı kentsel mahalleler arasındaki kira farkları ise bu mahallelerdeki konut, sosyal ve fiziksel çevre şartlarından çok, emek pazarına yakınlık ve etnik-hemşerilik bağlarının oluşturduğu sosyal güvenlik duygusu ile bağlantılıdır (Tablo 13).

Tablo 13. Kentsel mahalleye göre aylık kira miktarları

AYLIK KİRA MİKTARI (TL)	KENTSEL MAHALLE					
	Lefkoşa- Surlariçi	Lefkoşa- Çağlayan, Küçük Kaymaklı	Mağusa- Zafer, Maraş	Girne- Liman Arkası	Lefke- Karadağ	Toplam
50 - 200	20,3%	10,0%	33,3%	6,2%	66,7%	22,4%
201 - 400	39,1%	10,0%	43,8%	18,8%	33,3%	37,5%
401 - 600	29,7%	40,0%	22,9%	62,5%		30,1%
601 - 800	7,3%	20,0%		12,5%		6,6%
801 - 1000	2,6%	20,0%				2,6%
1001 ve üzeri	1,0%					0,7%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Şekil 36. Gelirlerden harcama ve tasarruf oranları**Şekil 37. Son beş yılda hane gelirinde değişiklik oldu mu?**

Gazimağusa'da ankete katılanlar arasında 600 TL'nin üzerinde kira veren çıkmamıştır. Ancak Lefkoşa Surlariçi bölgesi, çevre şartları ve yaşam kalitesi açısından daha düşük standartlara sahip olmasına karşın, bu bölgede kiraların 1000 TL'ye kadar çıktığı

Şekil 38. Tasarruflarınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

görülmektedir. Bunun temel nedeninin bu bölgenin özellikle inşaat sektörü için büyük bir işgücü pazarı haline gelmiş olması ve bu bölgede oluşmuş olan etnik göçmen ağlarının bu pazarda iş bulmayı kolaylaştırıcı rolü olduğu düşünülebilir. Yine de kiracıların %90'ı 50-600 TL aralığında kira vermektedirler. Lefkoşa/Çağlayan, Küçükkaymaklı semtlerinde kiraların %80'inin 400-1000 TL aralığında olması, bu semtlerin bir süre önce gelip göreceli olarak daha sürekli ve daha yüksek ücretli işler bulabilen göçmenlerin Surlariçi bölgesinden taşındıkları semtler olduğu yolundaki çıkarılamayı doğrular niteliktedir. Lefke'nin Karadağ bölgesi özellikle yeni göçmenlerin oturduğu bir kentsel yoksulluk alanıdır. Buradaki kiraların en fazla 400 TL olması ve göçmenlerin üçte ikisinin 50-200 TL kira aralığında yoğunlaşması hem işgücü pazarlarına hem de kent merkezine göreceli olarak uzaklığından kaynaklanmaktadır. Diğer kentsel göçmen mahallelerine göre daha ucuz olması, yeni göçmenlerin bir kısmının bu bölgeyi tutunma mekânı olarak seçmesinde etkilidir.

Göçmenler arasında mülkiyet sahipliğinin düşüklüğü, gelirlerinden tasarruf oranlarının düşüklüğü ile doğrudan bağlantılıdır. Göçmenler arasında gelirlerinden tasarruf edebilenlerin oranı

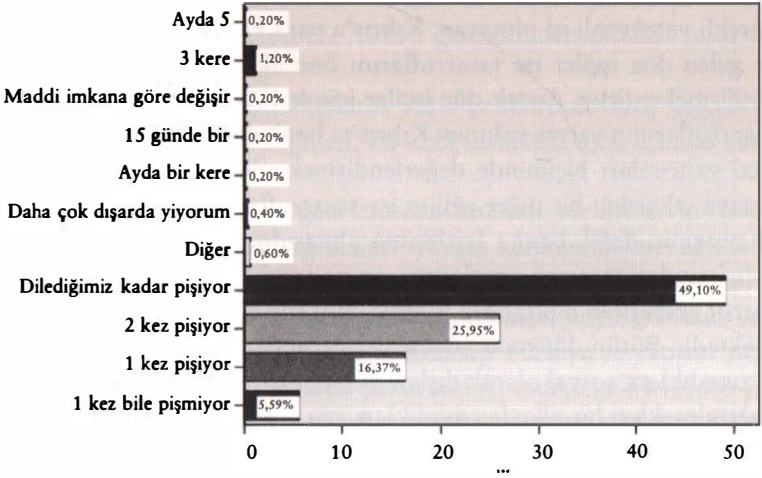
Göçmenler arasında Kıbrıs'ta sürekli ve güvenli geliri olanların büyük bir kısmı yatırımlarını öncelikle Kıbrıs'ta değerlendirmekte, sürekli ve güvenli işi olmayan, Kıbrıs'a para kazanıp dönmek üzere gelen düz işçiler ise tasarruflarını öncelikle Türkiye'de değerlendirmektedirler. Ancak düz işçiler içinde tasarruf edebilenler de tasarruflarının yarıya yakını Kıbrıs'ta bankalarda ya da emlak- arazi yatırımları biçiminde değerlendirmektedirler. Aynı tablonun ortaya çıkardığı bir diğer eğilim ise tasarruflarda ilk sırayı emlak ve arazinin değil, banka faizlerinin almasıdır. Bu da göçmenlerin gelirlerinden tasarruf oranlarının ev ve arazi gibi daha büyük tasarruf gerektiren miktarlara ulaşmasının çok zor olduğunu göstermektedir. Bütün dünyada göçmenler açısından tasarruf, vatandaş olmadıkları, sosyal olarak dışlandıkları, her an ayrılmak zorunda kalabilecekleri bir ülkede yaşadıkları için çok önemli bir eğilimdir. Bu eğilim, aynı zamanda kendi memleketlerinde bakmak zorunda oldukları aile fertleri nedeniyle de güçlüdür. Ancak Kıbrıs'ta göçmenlerin gelirlerinin düşük olması büyük çoğunluğunun yatırım yapacak ölçüde tasarruf edebilmelerine olanak vermemektedir.

Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlerin harcama dağılımlarına bakıldığında, dünyanın pek çok yerinde göçmenlerin yaşadığı ağır yoksulluk koşulları izlenmemektedir. Ankete katılanlar arasında evlerinde haftada bir kez et veya etli yemek pişmeyen hane oranı sadece %5,6'dır. Geri kalan hanelerde haftada en az bir kere etli yemek pişmektedir.

Göçmenlerin genel tüketim eğilimlerine bakıldığında kültürel ve sosyal ilişkiler açısından kendi içlerine dönük olmalarına karşın, gündelik zorunlu ihtiyaç maddelerinin tüketimi açısından ortak alışveriş merkezleri olan büyük marketleri tercih ettikleri görülmektedir. Mahalle bakkalları günlük tüketim ihtiyaçları açısından ikinci sırada yer almaktadır. Mahalle bakkalları ile aralarındaki göçmenlik bağları tüketim üzerinde çok etkili olmamaktadır. Diğer yandan alışveriş yaparken marketin kime ait olduğunu da önemsememektedirler.

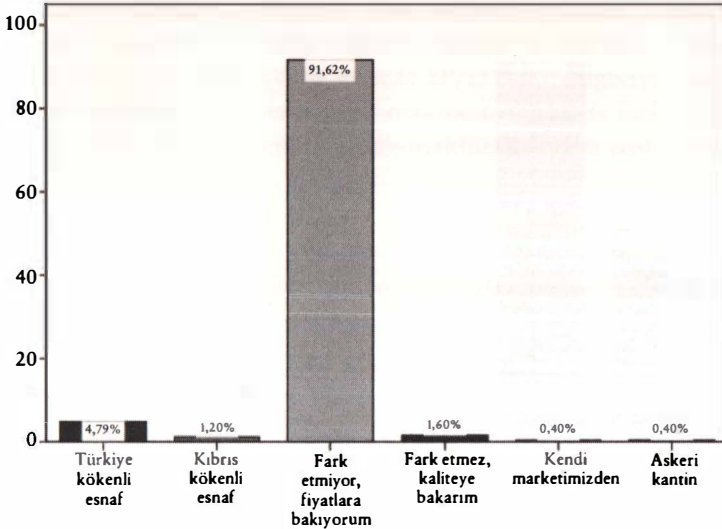
Yakın mesafe göçlerde, göçmenlerin kendi memleketlerinden gelen -genellikle kuru gıda maddesi- aynı yardımların önemli bir

Şekil 39. Evinizde haftada kaç kez etli yemek pişiyor?

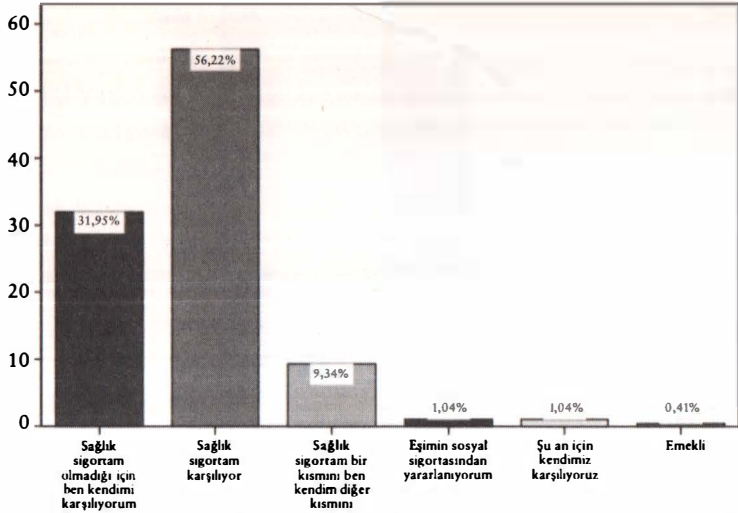
geçinme stratejisi olduğu bilinir. Ancak Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlerden ankete katılanların sadece %2,7'si bazı kuru gıdalarının Türkiye'den geldiğini belirtmektedirler. Bu durum, göçmenlik çalışmalarında sıkça görülen bu geçinme stratejisinin önemini kaybettiğini göstermektedir. Sonraki bölümde üzerinde durulacak olan, Mersin Taşucu limanında Kuzey Kıbrıs'a gitmek üzere bekleyen göçmenlerle yapılan çalışmada ise, mevsimlik işçilerin neredeyse tüm gıda maddelerini memleketlerinden yanlarında götürdükleri görülmüştür. Taşucu'ndaki bir diğer grubun ise büyük bidonlarla Kıbrıs'ta yaşayan göçmenlerin talep ettikleri bazı gıda maddelerini satmak üzere Kıbrıs'a götürdükleri izlenmiştir. Bu gıda maddeleri (biber salçası, zeytinyağı, vs.) aynı yardım kapsamında değil, bir çeşit bavul ticareti biçiminde taşınan etnik gıda maddeleridir.

Kuzey Kıbrıs'ta göçmenlerin hane gelirlerinin temel ihtiyaç maddelerinden sonraki en yüksek harcama alanını giyim kuşam, bir sonrakini ise eğitim harcamaları oluşturmaktadır. Hane gelirinin yüzde 10'dan fazlasını eğitime harcayanların oranı ankete katılanların yarısına yaklaşmaktadır. Hane gelirlerinden eğitime

Şekil 40. Alışveriş yapacağınız marketi neye göre seçiyorsunuz?

ayrılan payın bu denli yüksek olmasının iki temel nedeni vardır. Birincisi, Kuzey Kıbrıs'ta en değerli çalışma alanı olan kamu kesiminde eğitimin temel kıstas olması nedeniyle kendileri bu konuma erişemeyen göçmenlerin çocuklarına eğitim yoluyla bu olanağı sağlamak istemeleridir. İkincisi ise, bütün dünyada olduğu gibi eğitim yoksulluktan kurtulmanın ve toplumsal statünün yükselmesinin bir aracı olarak görülmektedir. Ancak ankete katılan göçmenlerin yarıya yakını da eğitim için hiçbir harcama yapmadıklarını söylemektedirler. Katılımcılar arasında, eğitim, kültür, eğlence ve sanata hiç pay ayırmayanların toplamı ise %50'nin üzerindedir. Bu durum sadece Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler için değil, dünyanın pek çok bölgesindeki göçmenler için geçerli bir durumdur. Bu yoksullukla ilişkili olduğu kadar, göçmenlerin kendi cemaatlerine kapalı ve toplumun yerli orta sınıfları tarafından dışlanmış biçimde yaşayışları nedeniyle bu tür kanalların çoğu zaman onlara kapalı olması ile de bağlantılıdır. Göçmenlerin yarısı hiç dışarıda yemek yiyemezken yine yarısı gelirlerinin %10'undan fazlasını dışarıda yemek yemeye harcamaktadır. Bu durum ilk bakışta çelişkili

Şekil 41. Sağlık harcamalarınızı kim karşılıyor?

görünse de, göçmenlerin büyük bölümünün bekâr ve genç erkek işgücünden oluştuğu ve çalışanların en az günde bir öğününü dışarıda yemek zorunda oldukları göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir bir durumdur.

Kuzey Kıbrıs'ta kentsel mahallelere yerleşmiş Türkiyeli göçmenlerin evlerinde bulunan eşyaların niteliğine bakıldığında, Türkiye'ye ya da dünyanın diğer kentsel alanlarındaki yoksulluk mahallelerine göre harcama kapasitelerinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göçlerin devam etmesinin en önemli nedenlerinden biri olarak yorumlanabilir. Katılımcıların %77,6'sının evinde sıcak su sistemi, %55'inde araba, %95'inde buzdolabı ve ocak, %90'ında çamaşır makinesi, %18,8'inde bulaşık makinesi, %40,3'ünde sabit telefon, %54,1'inde DVD-CD çalar, %35,1'inde bilgisayar, %23'ünde internet bağlantısı bulunmaktadır.

Katılımcıların evlerinde bulunan eşyanın niteliği, anket yapılan göçmenlerin %60'a yakınının alt-orta sınıf, %10-15'inin orta sınıf ve yaklaşık %25'inin toplumun en yoksul emekçi sınıfına dahil olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca katılımcıların evlerinde bu-

lunan eşyaların bir kısmı yoksulluk ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Katılımcıların evlerinin %90'ında çamaşır makinesi olmasına rağmen, sadece %18,8'inde bulaşık makinesi vardır. Aynı şekilde evlerde DVD çalar, bilgisayar ve internet bağlantısı oranı da bulaşık makinesinden daha fazladır. Bu da hane harcamaları içinde bulaşık makinesi almaya pay ayırmanın, bu işin kadınların asli görevi olarak sayılmasından kaynaklandığını düşündürmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ın çalışma ve sosyal güvenlik sistemi ile eğitim sistemi, güçlü bir sendikal geleneğin de etkisiyle kamusal haklarla donanmıştır. Bu durum, yeni-liberal politikalarla bu hakları giderek kaybeden Türkiye'nin yoksul göçmenleri için Kıbrıs'ı çekici hale getiren önemli unsurlardan biri olarak görülebilir. Ankete katılanların %56,2'sinin sağlık harcamaları bağlı oldukları sağlık sigortası tarafından karşılanmaktadır. Ancak herhangi bir sağlık sigortası olmadığı için sağlık harcamalarını kendi karşılayan katılımcıların oranı da üçte bire yakındır. Bu grup içinde kendi sağlık harcamalarını rahatlıkla karşılayanların oranı ise %11,6'dır. Kalan kesim sağlık harcamalarını karşılayamamakta ve sadece acil durumlarda hastaneye başvurmaktadır.

Kuzey Kıbrıs'ta göçmenlerin eğitim, sağlık gibi kamusal sosyal haklardan yararlanmalarının önünde yakın zamana kadar ciddi bir engel bulunmamaktaydı. Ancak özellikle 2002'den itibaren hızla büyüyen inşaat sektörünün ucuz işgücü ihtiyacının yarattığı yeni göç dalgası karşısında, eğitim ve sağlık hizmetleri hızla artan bu ihtiyacı karşılamakta zorlanmaktadır. Bu zorlanma, Kuzey Kıbrıs'ta kamu kesiminde yüksek ücretlerle çalışan Kıbrıslı orta sınıfların ve medyanın "göçmen karşıtı" söylemine meşruiyet kazandıran bir unsur olarak sıkça dile getirilmektedir. Esasında, Kuzey Kıbrıs'ta kamu sektöründe çalışan refahı yüksek orta sınıflar ile inşaat patlaması sayesinde sermaye birikim olanağını yakalamış Kuzey Kıbrıs burjuvazisi bu yeni işgücünün toplumsal maliyetini kimin karşılayacağı konusunda anlaşılmadıkları için, Kuzey Kıbrıs'ta göçmenlerin sağlık ve eğitim haklarını sınırlayan yeni yasal düzenlemeler söz konusudur.

V

Vatandaşlık, Uyruk, Kimlik, Aidiyet ve Göçmenlerin Sınıfı

Eşimin çocuk hastaları var. Burada doğmuşlar. Burada büyümüşler. Annan Planı sırasında eşime soruyorlardı: “Oya Teyze bizi gönderecek misiniz?” diye. Bu çok üzücüdür. Şimdi 10 yıldan fazladır burada çalışan, buradaki üretime katkı yapan bir insana ben nasıl “Sen şimdi çek git!” derim? Bu hangi hukuka, insani değere sığar? Ama daha önce yapıldığı gibi, belli bir hukuka ve plana bağlı olmadan herkesi vatandaş yapmamız da tabii ki söz konusu değildir. Bunun kurallarını koymak gerekiyor... Ben Hristofyas’a şunu söyledim: “Sizinle vatandaşlarım üzerine pazarlık yapmayacağım” dedim.

(Mehmet Ali Talat, 2008 / Lefkoşa)¹

Göçmenlerin Sınıfsal Konumu

Kuzey Kıbrıs’ta Türkiyeli göçmenlerin toplumsal sınıf olarak bulundukları konumun analizi, ekonomik, toplumsal, politik ve mekânsal bütünleşme ve uyum süreçlerinin doğru kavranması açı-

1 Araştırmanın yapıldığı 2007-2009 yılları arasında KKTC Cumhurbaşkanı olan Mehmet Ali Talat ile yapılan derinlemesine mülakattan.

sından önemlidir. II. Dünya Savaşı sonrası uluslararası göçlerde göçmenlerin işgücü olarak pozisyonları çok daha açıktı ve bu nedenle de sınıfsal konum olarak işçi sınıfının içinde yer almaktaydılar. Bu hem kendileri açısından, hem de göç ettikleri toplumun algısı açısından, sınıfsal statülerini “göçmen işçiler” olarak işçi sınıfı içinde görmelerini sağlamaktaydı. Göç etme biçimi olarak da, ağırlıklı devletlerin ilan ettikleri “göçmen işçi alımı” programları çerçevesinde göç ettikleri için gittikleri ülkede iş, düzenli gelir, sosyal güvence ve barınma hakları ile yerleşmekteydiler. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın işgücü ihtiyacından kaynaklanan, Türkiye’nin Batı Avrupa’ya verdiği göçleri de içine alan bu uluslararası göç biçimi 1970’lerde dünya ekonomisinin girdiği krizle birlikte sona ermiştir. Göçler değil, ama açık bir sınıfsal kimlik verici ve iş/barınma güvencesi altında gerçekleşen bu göç biçimi sona ermiştir.

Avrupa’nın sanayi ülkeleri 1970’lerin ortalarında göçmen işçi alım programlarını durdurdukları gibi, göçmen ağları ile devam edebilecek olan göçleri engellemek için de ülkeye giriş-çıkışları zorlaştıran yasal düzenlemeler getirmişlerdir. Bu nedenle 1970’lerin ortalarından 1980’lerin ortalarına kadar, Türkiye’den Avrupa’ya olan göçler ağırlıklı aile birleşmeleri biçiminde olmuştur. Bu dönemde göçmenlik ağları vasıtasıyla belli sayıda işgücü ve politik göçmenin Avrupa ülkelerine göçmesine karşın, bu güçlü bir dalga olmamıştır. Avrupa’ya göçlerin tekrar yoğunlaştığı 1980’lerin ikinci yarısından sonra ise, göçmenlerin gittikleri ülkedeki kimlikleri “göçmen işçi” olarak doğrudan sınıfsal bir kimlik üzerinden değil, etnik ve dinsel kimliklerin öne çıktığı sınıf ötesi bir “göçmen” kimliği üzerinden kurulacaktır.

Avrupa’ya göçlerin yavaşladığı 1970’lerin ortalarından itibaren Kuzey Kıbrıs’ın Türkiye’den almaya başladığı göçlerde birinci dalga ile gelen göçmenler, Avrupa’da 1960’larda olduğu gibi “göçmen işçiler” olarak sınıfsal bir kimlikle temsil edilmeyeceklerdir. 1975-1979 yılları arasında Kuzey Kıbrıs’a gelen göçmenler, işgücü olarak niteliklerinden çok, Kıbrıs’ta mekâna yerleştirilme biçimlerini öne çıkaran yeni bir kimlik olan “yerleştirilenler” (*settlers*)

olarak tanımlanacaklardır. 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a nitelik değiştirerek süren ikinci ve üçüncü dalga göçlerde, ağırlıkla kentsel alanlara yerleşen göçmenlerin toplumsal temsilleri ise, sınıf üzerinden değil -dünyadaki eğilimlere benzer biçimde- sahip oldukları tabiiyet (TC vatandaşı) ve kültürel sermayeleri üzerinden kurulacaktır. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a her üç göç dalgasıyla gelen göçmenlerin işgücü olarak nitelikleri ve sınıfsal konumları, ekonomik faaliyet, gündelik yaşam ve mekânda açıkça görünür olmasına rağmen, TC'lilik üzerinden uğradıkları sosyal dışlanma ile işbölümü içindeki konumları ve sınıfsal kimlikleri görünmez hale gelecektir.

Kıbrıs'ta yabancı göçmenler konusunun sınıf, yoksulluk ve sosyal dışlanma eksenlerinde ele alınmasının gerekliliği, hem Güney Kıbrıs'ta yabancı-göçmen işçilere uygulanan ırkçılık ve ayrımcılık üzerine yapılan çalışmalarda, hem de Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler üzerine sürdürülen az sayıda çalışmada ortaya çıkmaktadır.²

Göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ta Kalma Biçimleri ve Vatandaşlık Statüleri

Dünyanın 1970'lerden itibaren girdiği yeni liberal dönem, ulus-devletle birlikte etnik, dinsel ve sınıflarüstü bir ortak aidiyet oluşturmak üzere kurulmuş olan vatandaşlık kimliğinin de yeniden sorgulanmasına neden olmaktadır. Küreselleşme ile birlikte sadece sermayenin değil, emeğin de küre ölçeğinde hareketliliği enformel olarak artmaktadır (Davis, 2004). Diğer yandan, ulus içinde vatandaşlık ortak kimliğine sahip olanların yasa karşısında eşitlenmesiyle arkaya itilmiş olan etnik ve dinsel kimliklerin küreselleşmenin bir parçası olan yerelleşmelerle yeniden ön plana çıkması da yeni bir kimlikler hiyerarşisi yaratmaktadır. Ulus-devletler içinde yer alan etnik ve dinsel azınlıklar ile “yabancı” göçmen-

2 Bu konudaki çalışmalar için <http://www.prio.no/Cyprus/Projects-Topics/Migration/sayfasına> bakılabilir.

ler, ulus- devletin tanımladığı formel vatandaşlık tanımını sorunlu hale getirmektedir. Formel vatandaşlık bir devletin yasal ve sürekli sakini olarak kabul edilen bireyin hak ve ödevleri çerçevesinde tanımlanmaktadır (Koopmans vd., 2005). Ancak sosyal devletin zayıflaması ile birlikte vurgu, haklardan sorumluluklara kaymakta ve vatandaşlıkta ulusal ya da yerel topluma katılım yerine piyasa çerçevesinde bireysel özgürlüklere vurgu yapılmaya başlanmaktadır (Gough vd., 2006).

Sassen'e göre küreselleşmenin istikrarsızlık yaratıcı etkisi, vatandaşlık ve uyruk arasındaki farkı derinleştirmiştir (2006). Bu nedenle vatandaşlığın tanımının ulus dışı bir bağlamda yeniden yapılması gerekmekte ve en aşırı eşitsizliklerin kentlerde görülmesi nedeniyle, özellikle kentlerde hak arama çerçevesinde bu tanımın yapılması yönünde eğilim giderek güçlenmektedir. Çünkü formel vatandaşlık tanımlarının vatandaşlara tanıdığı eşitlik her zaman ekonomik, sosyal, politik ve kültürel anlamlarda eşitlik anlamına gelmemekte ve toplumda farklı kategorilerdeki bireyler arasında vatandaşlık hakkının kullanımı konusunda hiyerarşiler yaratılmaktadır. Örneğin ırk, etnisite, din, cinsiyet, cinsel tercih ve diğer kimliklerden dolayı insanlar farklı dışlanma biçimlerine uğrayarak kamu yaşamına tam katılımları engellenmektedir (*a.g.e.*). Dolayısıyla bir ülkenin vatandaşlığını almış olması, göçmenin toplumda ve kurumlar karşısında her zaman eşit muamele göreceği garantisini elde ettiği anlamına gelmemektedir. Çoğu zaman resmi kurumlar ve toplumda gömülü/yerleşmiş olarak bulunan ırkçılık ve ayrımcılık, göçmenlerin vatandaş olarak kazandıkları eşit hakların kullanılmasında önemli engeller olarak ortaya çıkarır (Koopmans vd., 2005). Bu tutum aynı zamanda göçmenlerin işgücü olarak üretim içindeki rollerini ve sınıfsal meşruiyetlerini de değersiz/görünmez hale getirir.

Vatandaşlığın özellikle göçmenler açısından diğer önemli bir boyutu ise bu ulusal kimliğin kültürel inşasıdır. Bu anlamda sadece devlet tarafından yapılan resmi tanım yeterli olmamaktadır. Bu, toplumda kendini çoğunluk olarak gören ya da sayıca fazla olmasa bile egemen konumda olanların gözünde toplumun üyesi

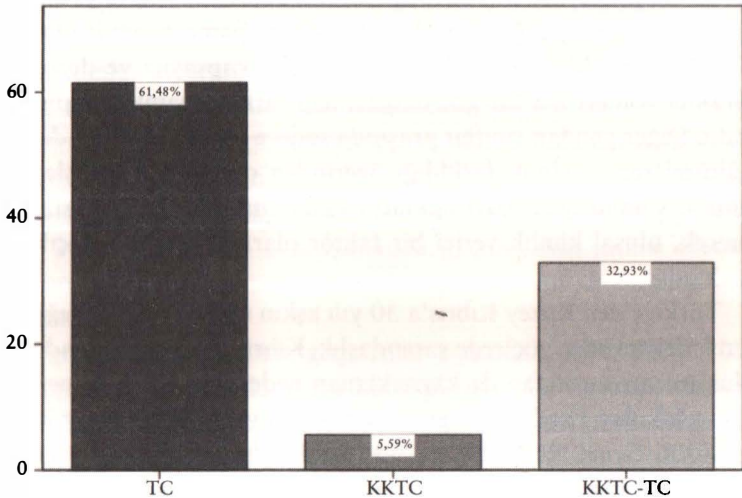
olmaya kimlerin hak kazandığı ve kimlerin dışarıda bırakılması gerektiğini içeren popüler-kültürel boyuttur (Gülalp, 2006). Bu anlamda vatandaşlık kavramının kendisi dışlayıcı bir kavram olarak kimin topluma üye, kimin bunun dışında kalması gerektiğini belirler. Kültürel sermaye farklılığı genellikle beşeri sermaye eksikliği olarak anlaşılır ve yoksullar sanayi sonrası toplumdan üretici ve tüketici olarak katılıma uygun bilişsel yeteneklerden yoksun oldukları gerekçesiyle dışlanırlar. Ancak gerçekte kültürel dışlanma, dışlanan toplumsal grupların ve bireylerin bir eksikliğinden değil, bireyci mülkiyetçi değerler sistemince işçi sınıfından insanların kültürel sermayelerinin, ortak değerlerinin, amaçlarının ve kurumlarının sürekli aşağılanması biçiminde aktif bir süreç olarak işlemektedir (Byrne, 2006). Bir anlamda, vatandaş olarak topluma tam katılım güçlü bir şekilde maddi temele bağlı olduğunda yoksullukları nedeniyle nüfusun geniş bölümleri sosyal olarak dışlanacak ve ulus-devlet içindeki farklı gruplar arasında açık giderek artacaktır (Sassen, 2006).

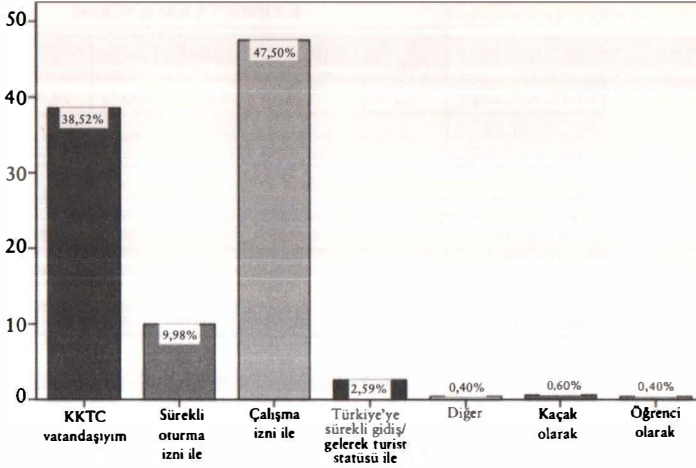
Bu çerçevede etnik, dinsel ve politik öğelerin güçlü olduğu bir enformel emek hareketine tanık olan 21. yüzyılda, vatandaşlık giderek içeren/kapsayıcı bir unsur olmaktan çok, dışlayıcı bir statü haline gelmektedir (Schireup, 2007). Kuzey Kıbrıs'ın pek çok özgün unsura ve coğrafi-tarihsel-politik bağlama bağımlı olarak Türkiye'den aldığı göçlerde, vatandaşlığın kapsayıcı ve dışarıda bırakıcı yönleri her bir göç dalgası için farklı anlamlar taşımaktadır. Diğer yandan sınıflar arasında sadece maddi sermaye değil, kültürel sermayelerin farklılığı üzerinden ortaya çıkan dışlayıcı tutum, vatandaşlığı, bazı hakların kullanımı dışında önemsizleştirerek, ulusal kimlik verici bir faktör olarak uyruğu öne çıkarmaktadır.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a 30 yılı aşkın süredir nitelik değiştirerek devam eden göçlerde vatandaşlık, Kıbrıs'ın içinde bulunduğu uluslararası sorundan da kaynaklanan nedenlerle bazı göçmenler için çok kolay, bazıları için erişilmesi neredeyse hayal olan bir haktır. 2006 Genel Nüfus Sayımı'nda KKTC'de sürekli ikamet eden nüfusun toplamı 256.644'dür. Bu nüfusun yaklaşık %40'ı olan

105.000 kişi Türkiye kökenlidir. Vatandaşlık olarak bakıldığında ise toplam 178 bin KKTC vatandaşı arasında 42.572 Türkiye kökenli vatandaş ve yaklaşık 11 bin civarında ise ebeveynlerinden biri Türkiye kökenli, biri Kıbrıslı olan vatandaş bulunmaktadır. Bu durumda, KKTC'de sürekli ikamet eden toplam nüfus içinde KKTC vatandaşı olan Türkiyelilerin oranının %16,6, KKTC vatandaşı olan toplam nüfus içindeki Türkiye kökenli vatandaş oranının ise %24 olduğu görülmektedir (KKTC/DPÖ-2007). Kuzey Kıbrıs'ın genelinde vatandaş olan nüfusun dörtte biri Türkiye kökenli iken, kentsel alanlarında yaşayan Türkiyeli göçmenlerden ankete katılanlar arasında vatandaşlık hakkını elde etmiş olanların oranı ise yaklaşık üçte bir civarındadır. Ancak bu oran göçmenlerin geldikleri göç dalgalarının niteliğine ve dönemine göre farklılaşmaktadır. Tarım İşgücü Protokolü içinde ve dışında birinci dalga ile gelen göçmenlerin büyük bir kısmı vatandaşlık hakkını kolaylıkla elde etmiştir. Bu durum birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde de ortaya çıktığı gibi, aynı dönemde kentsel alanlara yerleşmiş göçmenler için de geçerlidir.

Şekil 42. Göçmenlerin vatandaşlık statüsü

Şekil 43. Göçmenlerin Kıbrıs'ta kalış statülerinin dağılımı

Kuzey Kıbrıs'ta kalış statüsü ile geliş zamanı arasındaki ilişkinin sorgulandığı çapraz tabloda göç dalgaları ile vatandaşlık statüsü arasındaki ilişki açık olarak okunmaktadır (Tablo 15). Türkiyeli göçmenler arasında 30 yıldan fazladır Kıbrıs'ta yaşayanların %98'i, 21 yıldan fazladır Kıbrıs'ta yaşayanların da %81'i KKTC vatandaşdır. Kıbrıs'ta yaşama süresi 10 yıldan az olanlar arasında ise vatandaşlık oranları %10'a kadar düşmektedir. 20 yıldan az süredir Kuzey Kıbrıs'ta vatandaşlık hakkına sahip olmadan çalışma izni ile yaşayanların oranı ise %60'ın üzerindedir.

Vatandaşlık alabilmiş birinci ve ikinci dalga göçmenler dışında kalan diğer göçmenler, Kuzey Kıbrıs'ta çalışma ve oturma izni ile kalmaktadırlar. Bu da üçüncü dalga göçlerin dünyadaki benzerleri gibi tamamıyla işgücü göçü niteliğinde olmasının bir sonucudur.

10 yıldan daha az süredir Kuzey Kıbrıs'ta yaşayanların vatandaşlık oranının düşüklüğü 1990'lı yılların başından beri hem iç hem de dış politik baskılar nedeniyle, hem de göçmenleri vatandaşlıktan dışlama yoluyla ucuz işgücü olarak tutmak amacıyla uygulanan politikaların bir sonucudur. Ankete katılan göçmenlerin yarıdan fazlasının Kuzey Kıbrıs'ta çalışma izni ile kalıyor olmaları, bu göçün işgücü göçü niteliğinin bir diğer göstergesidir.

Tablo 15. Kıbrıs'ta yaşama süresine göre Kıbrıs'ta kalış statüsü

		K.KIBRIS'TA KALIŞ SÜRESİ					
		5 yıl ve daha az	6-10 yıl	11-20 yıl	21-30 yıl	30 yıl ve üzeri	Toplam
K.KIBRIS'TA KALIŞ STATÜSÜ	KKTC vatandaşı	5,5%	10,1%	37,2%	80,8%	98,3%	36,0%
	Sürekli oturma izni ile	16,5%	13,5%	11,0%	1,9%		10,6%
	Çalışma izni ile	71,7%	70,8%	49,0%	15,4%	1,7%	49,6%
	Türkiye'ye sürekli gidip gelerek turist statüsü ile	3,9%	4,5%	1,4%			2,3%
	Diğer	0,8%		0,7%			0,4%
	Kaçak olarak		1,1%	0,7%	1,9%		0,6%
	Öğrenci olarak	1,6%					0,4%
	Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

İkinci ve üçüncü dalga göçmenlerle yapılan derinlemesine mülakat, odak grup ve görüşmelerde, vatandaşlığın en çok ikinci dalga göçmenlerin sorunu olduğu ortaya çıkmaktadır. Birinci dalganın neredeyse tamamı, ikinci dalganın ilk gelenleri ile daha sonra gelenler arasında politik kayırmacı ilişkileri kullanan bir grup, vatandaşlık hakkını elde etmişlerdir. İkinci dalga ile gelerek vatandaşlık hakkını alamayanlar arasında 20 yıla yakın Kıbrıs'ta yaşayanlar vardır. Vatandaşlık onlar için Kıbrıs'ta yaşamlarını sürdürebilmelerinin neredeyse tek güvencesi gibi görülmektedir. İkinci dalga göçmenler arasında bile vatandaş olmayanların oranının yüksekliği, üçüncü dalga ile gelen yoksul göçmenlerin KKTC vatandaşlığı konusunda beklentilerinin son derece düşük olmasına neden olmaktadır.

Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıs'ta kalış süreleri ile vatandaşlığa başvuruları arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tabloda (Tablo 16) vatandaş olmayanlar arasında en yoğun vatandaşlık başvurusu 6-20 yıl arasında Kıbrıs'ta yaşayanlarda yoğunlaşmaktadır. Beş yıldan az zamandır Kıbrıs'ta yaşayanların yasal olarak vatandaşlığa başvurma hakları yoktur. Ancak beş yıldan fazla süredir Kıbrıs'ta yaşamalarına rağmen vatandaşlığa başvuru hakkı olmadığını söyleyenler de bulunmaktadır. Bunun nedeninin vatandaşlığa baş-

Tablo 16. Kıbrıs'ta kalma süresine göre KKTC vatandaşlığına başvuru durumu

		KIBRISTA KALIŞ SÜRESİ					
		5 yıl ve daha az	6-10 yıl	11-20 yıl	21-30 yıl	30 yıl ve üzeri	Toplam
VATANDAŞLIK BAŞVURUSU	Vatandaşlığa başvurdum, bekliyorum	17,3%	31,5%	27,6%	9,6%		20,1%
	Vatandaşlığa başvurma hakkım yok	46,5%	27,0%	13,8%	5,8%		22,5%
	Vatandaşlıktan çıkarıldım			2,8%			0,8%
	Diğer	9,4%	2,2%	0,7%			3,2%
	Vatandaşlığa başvurmadım	18,9%	27,0%	15,9%	1,9%	1,7%	15,5%
	Vatandaşım	5,5%	10,1%	37,2%	80,8%	98,3%	36,0%
	Artık çok zor olduğu için başvurmuyoruz			0,7%			0,2%
	Gerek duymuyorum/ düşünmüyorum	1,6%	1,1%	0,7%			0,8%
	Vatandaşlığa başvurdum, reddedildi	0,8%	1,1%		1,9%		0,6%
	Vatandaşlıkla ilgili nereye başvuracağımı bilmiyorum			0,7%			0,2%
	Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

vuru için gereken zaman dışındaki bazı yasal kıstasların eksikliği olduğu düşünülebilir.

Kuzey Kıbrıs'ta çalışma ve oturma izni ile kalan göçmenler arasında ikinci dalganın büyük bir kısmı, üçüncü dalganın da küçük bir kısmı sürekli Kıbrıs'ta yaşamaktadır. Özellikle üçüncü dalganın iş buldukça Kıbrıs'a gelen geçici bir işgücü olduğu görülmektedir. Ancak bu işgücü içinde de belli niteliğe sahip olanların kalıcı işlere geçtiklerinde Kıbrıs'ta daha uzun yaşama planları yaptıkları ortaya çıkmaktadır. Sonraki bölümlerde de üzerinde durulacağı gibi, özellikle yoksul Güneydoğu göçmenleri için Kıbrıs'ta yaşamak, Türkiye'nin metropoliten alanlarından birinde yaşamaktan daha avantajlıdır. Türkiye'de son 20 yıldır artarak süren Kürtlere yönelik sosyal dışlamanın Kıbrıs'ta Kürtlerden çok Hataylılara yönelik olması ve eğitim-sağlık gibi hizmetlere Türkiye'ye oranla daha kolay ulaşmaları, Türkiye'nin bu en yoksul emeği için Kıbrıs'ı sadece

çalışmak için değil, aynı zamanda yaşamak için de ulaşılması arzu-lanan bir yer haline getirmektedir.

Vatandaşlık, bütün dünyada olduğu gibi Kuzey Kıbrıs'ta da göçmenler için kapalı olan toplumsal ve ekonomik hareketlilik kanallarını açmaya tek başına yeterli olmamaktadır. Ayrıca vatan-daşlık statüsü, göçmenlerin ağır yoksulluk ya da sahip oldukları farklı -modern kentli sınıfların kültürel sermayeleri ile uyuşma-yan- kültürel sermayeleri nedeniyle sosyal ve mekânsal olarak dış-lanmalarını ortadan kaldırmamaktadır. Vatandaşlığın en önemli etkisi bu araştırmada da ortaya çıktığı gibi, ekonomik hareketlilik kanallarının önündeki yasal engelleri belli ölçüde kaldırması ve o ülkede kalabilme garantisi sağlamasıdır. Bu çerçevede Kuzey Kıb-rıs'taki göçmenler de KKTC vatandaşlığının kendi yaşamlarına en önemli faydasının bu iki alanda olduğunu düşünmektedirler.

Ankete katılan göçmenlerin büyük bir kısmı KKTC vatan-daşlığının göçmenler için işe girme kolaylığı sağlayacağına inan-maktadırlar. İkinci sırada ise Kıbrıs'ta kalma garantisi sağlaması açısından vatandaşlığın önemli olduğunu düşünmektedirler. Göç-menlerin yarısından fazlası, vatandaşlığın bu iki avantaj dışında mülk edinme kolaylığı sağlayacak ve kendilerini toplumsal hiyerarşide yukarı çıkaracak bir statü olduğunu da düşünmektedirler.

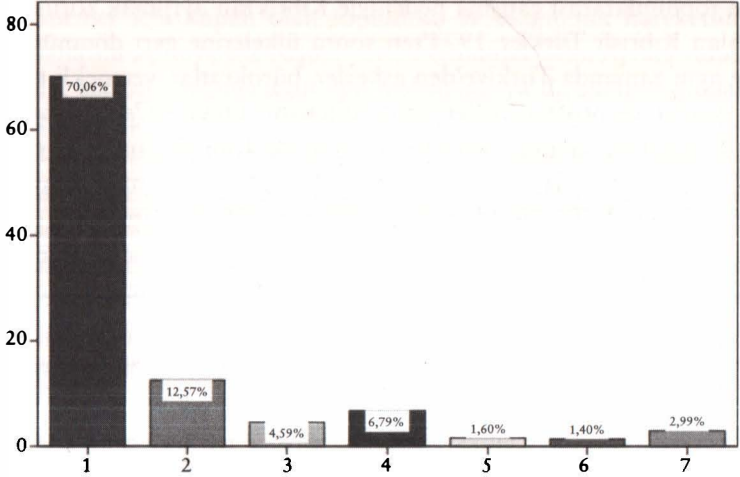
Uyruk, Kimlik ve Aidiyet: TC'li Olmak!

Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler, bu göçleri başlatan ve kolaylaştıran bazı özgün politik-coğrafi koşullar dışında pek çok açıdan dünyanın diğer bölgelerindeki göçmenlerle aynı sorunları yaşamaktadırlar. Kuzey Kıbrıs'ta doğrudan Türkiyeli göçmenler üzerine yapılmış geniş ölçekli hiçbir etnografik, antropolojik ve sosyolojik araştırma olmamasına rağmen, bu göç ve göçmenler üzerine yazılmış pek çok gazete yorumu vardır. Resmi ve akademik verilerden çok bu gazete yorumlarına dayanarak yapılan akade-mik yorumlar da bulunmaktadır. Bu yorumlar nedeniyle Kıbrıs'ta-ki Türkiyeli göçmenler, dünyada aynı kaderi paylaştıkları diğer göçmenlerden farklı olarak bir çeşit *taşınma nüfus* olarak ele alınır-

lar. Örneğin 1974'ten sonra Kuzey Kıbrıs'ın beşeri olarak yeniden inşası Ioannides'in iddia ettiği gibi olmamıştır. Canefe'nin (2007) aktardığı biçimi ile Ioannides'in iddiasına göre, 1963-1974 arasında toplumlararası çatışma nedeniyle Kıbrıs'tan ayrılmak zorunda kalan Kıbrıslı Türkler 1974'ten sonra ülkelerine geri dönmüşler ve aynı zamanda Türkiye'den askerler, bürokratlar, yetenekli teknisyenler ve profesyoneller ithal edilmiştir. Oysa 1974'ten sonra çok sınırlı bir sayının dışında yurtdışındaki Kıbrıslı Türklerin geri dönmediklerine dair veriler önceki bölümlerde sunulmuştur. Ayrıca o dönemde Türkiye'den alınan göçmen nüfusun niteliği de çok büyük oranda kırsaldır. Türkiye'den birinci dalga göçlerle gelen göçmenler arasında asker, bürokrat, teknisyen ve profesyonellerin oranının ne kadar düşük olduğu, yapılan bu geniş ölçekli araştırmada ortaya çıktığı gibi, Kuzey Kıbrıs'ın bugünkü sosyal, ekonomik ve politik yaşamında Türkiyeli göçmenlerin bulunduğu sınıfsal konumdan da anlaşılabilir. Bu bakış açısı, Türkiye'nin Kıbrıs'ta işgal ve kolonizasyon politikası güttüğünü ispat etmek adına göç ve göçmenlik gibi çok boyutlu ele alınması gereken bir olguyu salt stratejik-politik alana hapsederek, eleştirel ve gerçekçi bir analizi imkânsız hale getirmektedir.

Bu durum Kuzey Kıbrıs'taki göçmenleri bütün dünyadaki göçmenlerle paylaştıkları ortak sorunlar olan ekonomik ve toplumsal hareketlilik kanallarının kapalılığı, kültürel uyuma zorlanma, sosyal dışlanma ve etnik kimlik ve tabiiyetlerine bağlı olumsuz damgalamalar karşısında hak aramaktan bile mahrum bırakmaktadır. Bütün dünyada göçmenlerin temel sorunlarından biri, ülkenin yerli halkları tarafından sahip oldukları tabiiyet üzerinden ötekileştirilmeleridir. Bu, genellikle gelineen ülkenin vatandaşlığı ve etnik köken üzerinden gerçekleşmektedir. Örneğin, ABD'de Hispanikler, Kanada'da Asyalılar, Fransa'da Araplar ve Almanya'da Türklerin göçmen kimlikleri sahip oldukları etnik köken üzerinden "öteki" olarak kurulur. Kuzey Kıbrıs'ta ise, Kıbrıslılar da Türk oldukları için Türkiyeli göçmenler "Türkler" olarak değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin kısaltılmış harflerinden türetilen "TC'liler" olarak Kıbrıs'ın yerli halkının içindeki Türklerden ayrıştırılır. Bu durum

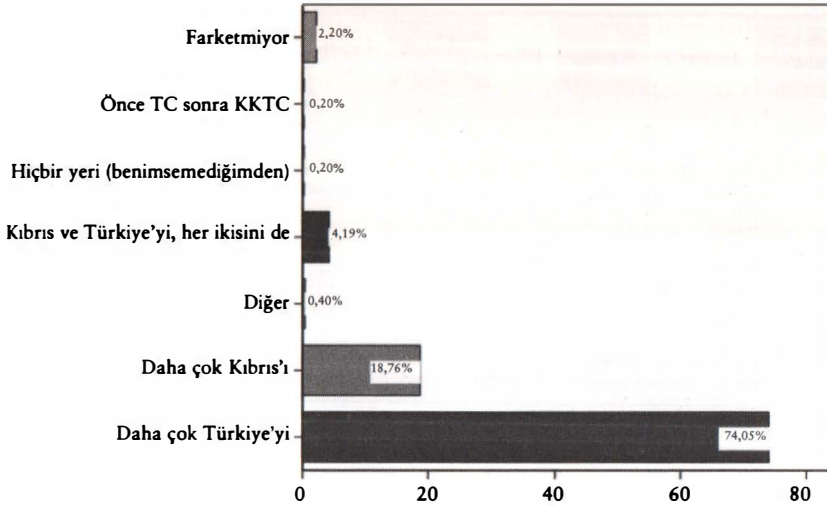
Şekil 44. TC kimliği sizin için kaçınıcı sırada kimlik verici bir özelliktir?

KKTC vatandaşlığına sahip olmanın ya da Kıbrıs'ta doğmuş olmanın değiştiremediği bir ayrılmadır. Göçmenlerin göç ettikleri ülkenin ortak ulusal kimliğine eklenmesine izin vermeyen bu dışarda tutulma hali, onları zorunlu olarak geldikleri ülkenin ulusal kimliği içinde kalmaya zorlar. Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeliler için en güçlü kimlik verici özelliğin TC kimliği olduğu, araştırmada ortaya çıkmaktadır. Ankete katılanların %70'i kendileri için en güçlü kimlik verici özelliğin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı olduğunu belirtmektedirler. Bu kimliğin gücü, göçmenlerin kendi ülkelerine olan milli bağlılıklarından daha çok, Kıbrıslı Türkler tarafından ortak ulusal aidiyetin dışında tutulmaları ve sahip oldukları kırsal kültürel sermayeleri nedeniyle Kıbrıslılara göre daha "aşağıda" görülmeleriyle de ilgilidir.

Ancak yine bütün dünyada olduğu gibi, Kuzey Kıbrıs'ta da göçmenlerin göçerken küçük yaşta olan çocukları ile Kıbrıs'ta doğan çocukları için Kıbrıslılık güçlü bir kimlik verici özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Ankete katılanlar arasında kendisini Türkiyeliden daha çok Kıbrıslı hissedenlerin oranı %11 civarındadır. Aynı şekil-

Şekil 45. “Memleketim” dediğiniz zaman daha çok hangisini kastediyorsunuz?

de Kıbrıslılığı en önemli değil ama ikinci sırada kimlik verici olarak görenlerin oranı da -toplumsal temsil açısından TC'lilik kapsamı içinde tutulmalarına rağmen- ikinci kuşağın yine de kendisini doğduğu ve büyüdüğü ülkeye ait hissettiğini göstermesi açısından önemlidir. Tabiiyet açısından en güçlü kimlik verici özelliğin, göç edilen ülkenin ulusal ortak kültürüne sosyal uyum derecesine göre değişebildiği görülmektedir. Ancak göçmenlerin gerek kırsal alanda ağırlıklı Kıbrıslılardan ayrı yerleştirilme biçimleri, gerekse kentsel alanda -sınıfsal konumlarından da kaynaklanan- ayrılmış kentsel mahallelerde kendi cemaatlerine kapalı biçimde yaşamaları bu geçişi engelleyen önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Diğer yandan Kuzey Kıbrıs'ta kentsel alanlara yerleşmiş olan Türkiyeli göçmenler içinde en güçlü memleket aidiyeti de Türkiye olarak ortaya çıkmaktadır. Ankete katılanların dörtte üçü için memleket Türkiye ile, yaklaşık %19'u için ise memleket Kıbrıs ile özdeşdir. Kendisini her iki ülkeye de ait hissedenlerin oranı ise yaklaşık %4 gibi oldukça düşük bir oranda çıkmaktadır.

Tablo 17. Kıbrıs'ta kalma süresine göre memleket aidiyeti

		“MEMLEKETİM” DEDİĞİNİZ ZAMAN DAHA ÇOK HANGİSİNİ KASTEDİYORSUNUZ?							
KIBRIS'A GELELİ KAÇ YIL OLDU?		Türkiye'yi	K.Kıbrıs	Diğer	Kıbrıs ve Türkiye	Hiçbir yer	Önce TC sonra KKTC	Fark etmiyor	Toplam
	5 yıl ve daha az	89,0%	7,1%	0,8%	1,6%			1,6%	100,0%
	6 -10 yıl	79,8%	14,6%		3,4%		1,1%	1,1%	100,0%
	11 - 20 yıl	75,2%	17,2%	0,7%	3,4%			3,4%	100,0%
	21 - 30 yıl	61,5%	30,8%		3,8%			3,8%	100,0%
	30 yıl ve üzeri	57,6%	27,1%		11,9%	1,7%		1,7%	100,0%
Toplam		76,1%	16,7%	0,4%	4,0%	0,2%	0,2%	2,3%	100,0%

Ankete katılan göçmenler arasında memleket olarak ilk sırada Türkiye'yi görenlerin oranı Kıbrıs'ta kalış süresine ve KKTC vatandaşlığı statüsüne bağlı olarak değişmektedir. Kıbrıs'ta 30 yıldan fazla yaşayan Türkiyeli göçmenler arasında memleket denildiğinde Türkiye'yi kastedenlerin oranı neredeyse yarıya düşmektedir. Bu grup çok genç yaşlarda Kuzey Kıbrıs'a gelen ya da orada doğup büyüyen ve neredeyse tamamı KKTC vatandaşı olan birinci dalga göçmenlerden oluşmaktadır. 21 yıldan daha fazla bir zamandır Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan ikinci dalga göçmenler arasında memleket olarak Türkiye'yi görenler bir miktar daha yüksek çıkmakla beraber, memleket olarak Kıbrıs'ı görenlerin oranı da daha yüksektir (Tablo 17). Bunun nedeni ise birinci dalga göçmenler arasında her iki ülkeyi eşit derecede memleketleri olarak görenlerin oranının daha yüksek olmasıdır.

Kuzey Kıbrıs'ın kentsel alanlarında yaşayan Türkiyeli göçmenler arasında üç ayrı dalgayla gelenlerin, Kuzey Kıbrıs'ta kalış süreleri ve vatandaşlık statülerine bağlı olarak farklı aidiyet düzeyleri geliştirdikleri görülmektedir. Kıbrıs'ta kalış süresi arttıkça TC kimliğini en güçlü kimlik verici özellik olarak görmede belli bir azalma olmakta ve kendilerini önce KKTC kimliği içinde görme oranı göreceli olarak yükselmektedir.

Aynı şekilde KKTC vatandaşlığına sahip olanlarda, aynı sürede Kıbrıs'ta yaşıyor olsalar bile, bu statüye sahip olmayanlara göre Kıbrıs kimliği daha güçlü bir kimlik verici özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli göçmenler arasında memleket olarak Türkiye'ye ve tabiiyet olarak da TC vatandaşlığına yüksek aidiyet düzeylerini belirleyen unsurlar arasında, KKTC'de sahip oldukları muğlak mülkiyet hakları ve KKTC vatandaşlığının Kıbrıs'ta bir anlaşma olması halinde kalıcı-güvenli bir statü olmaması da bulunmaktadır. Bu nedenle 30 yılı aşkın süredir Kuzey Kıbrıs'ta yaşayan Türkiyeli göçmenler arasında bile, Türkiye vatandaşları olmaları hâlâ bir çeşit güvence olarak görülmektedir.

Çatışan Kültürel Sermayeler ve Göçmenlerin Sosyal Dışlanması

Biz modernleşmiş bir toplumduk. Oysa buraya gelenler bu süreçten henüz geçmemişlerdi. O yüzden sorunlar çıktı.

(Bahadır Mahmudoğlu, Temmuz - 2007. Lefkoşa)³

Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler, her bir göç dalgası için farklı düzeylerde de olsa uyrukları ve kimlikleri üzerinden sosyal olarak dışlanmaktadır. Aslında uyruk ve kimlik ekseninde ortaya çıkan bu dışlama temelde sınıfsal ve kültürelidir. Kuzey Kıbrıs'ta uyruk ve yoksullukla bağlantılı olarak dışlananlar belli bir sınıfa karşılık gelmektedir. Ancak hem Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıslılara, hem de Kıbrıslıların Türkiyeli göçmenlere kültürel-milliyetçi

3 Kıbrıs Türk Esnaf ve Zanaatkarlar Odası Sekreteri Bahadır Gazi Mahmudoğlu ile yapılan mülakattan.

mercekler arkasından bakmaları dışlamanın sınıfsal karakterini gizlemektedir. Kıbrıs Türk toplumunun ağırlığını, Türkiye tarafından desteklenen politikalarla yüksek maaşlarla geniş tutulan kamu kesiminde çalışan orta sınıf Kıbrıslılar oluşturmaktadır. Özellikle son iki dalga içindeki yoksul göçmenler, bu refahı yüksek orta sınıf için suçla özdeşleştirilen, kültürsüz, medeniyet dışı insanlardır. Bu algı, sık sık “Bunlar gelmeden önce bizler kapımız açık yatar-dık” sözleriyle ifade edilen bir masumiyet mitiyle desteklenmektedir. Bu mit, esasında dünyanın her yerinde kentleşme hızı, nüfus hareketlerinin artması ve sınıf çatışmasının derinleşmesi ile artan suç ve şiddet olaylarını sadece Kıbrıs’ta oluyormuşçasına ve işlenen tüm suçları da onlar işliyormuşçasına göçmenlere yükleyerek, yerli halkı tüm bu olumsuz niteliklerden arındırır. Göçmenler, her türlü olumsuzluğun sorumlusu olan “tümüyle kötü” ötekini temsil ederler.

Dünyanın sayılı politik psikanalistlerinden olan Kıbrıslı psikiyatrist Vamık Volkan, çatışan iki etnik grubu analiz ettiği çalışmasında Kıbrıslı Türklerle Kıbrıslı Rumlar arasındaki tarihsel ilişkide iki toplumun birbirleri hakkındaki temsillerinin “tümüyle kötü” ve kendileri hakkındaki temsillerinin “tümüyle iyi” olarak oluştuğundan bahseder (2008). 1974 sonrasında, gerek mekânda ayrılmış olarak yerleşme, gerekse de kültürel sermayeler arasındaki güçlü farklılık, Kıbrıslı Türklerle Türkiye’den gelen göçmen Türkler arasında da karşılıklı olarak “öteki Türkler” temsili yaratır. Bu temsilin göçmenler için olumsuz bir diğer temsile, “tümüyle kötü” temsiline dönüşmeye başlaması ve bu temsilin popüler söylemin bir parçası haline gelmesi 1990’lı yıllardan itibaren açıkça izlenir hale gelir. Oysa 1974’ten önce ve 1974’te Türkiye’nin askeri müdahalesini izleyen ilk yıllarda Türkiyeli Türkler Kıbrıslılar için “tümüyle kötü” öteki değil, karşı kıyıdaki güçlü ve modern anavatanda kendilerini korumaya hazır soydaşlarıdır. Kuzey Kıbrıs’ta Türkiye ve Türkiye’den gelen göçmenlere yönelik temsildeki bu radikal dönüşümü en açık biçimi ile Kıbrıs Türk karikatüründe, çağdaş Kıbrıs Türk romanı ve anı kitaplarında izlemek mümkündür.

Kıbrıs Türk karikatüründe önemli isimlerden biri olan Ramiz Gökçe'nin *Karikatür Albümü*'nde 1965 tarihli karikatürlerden birinde, güzel yüzlü ve güçlü bir Türk askeri Makarios'u elinde silkeleyerek Kıbrıslı Türklerin haklarını geri almakta ve Kıbrıs Türkü de ona "Ellerin dert görmesin Mehmetçik" demektedir.

Kaynak: Ramiz Gökçe, *İki Çizgi Karikatür Albümü*, yay. haz. Hüseyin Çakmak.

Bir diğerinde ise, yine güzel yüzlü Türk askeri Enosis naraları atan Makarios'a silahını göstererek onu korkutmaktadır (2000,

Kaynak: Ramiz Gökçe, *İki Çizgi Karikatür Albümü*, yay. haz. Hüseyin Çakmak.

57-58). Dönemin karikatürlerinde Türk askeri daima güzel yüzlü, fedakâr, koruyucu ve güçlü soydaş imajı ile temsil edilmektedir.

Aynı biçimde Çağdaş Kıbrıs Türk Edebiyatı yazarlarından Özden Selenge kendi özyaşamöyküsünü anlattığı *Sahiden* adlı anı kitabında 1960'lı yıllarda öğretmen olan babasının sahip olduğu olumlu Türkiye imajını babasının dilinden şöyle aktarmaktadır:

Ö gün Rum kahvesine gene gittim. Hemen kalkıp yer verenler oldu, kahve ısmarlayan, gül şurubu getiren... Papaz yarım ağızla selam verip güya şaka yapmaya başladı. Her şeyimizi alacaklarmış, ne kahvehane-miz kalacakmış, ne okulumuz... Dinledim dinledim, bazı Rumlar tedirgin oldu, ama papaza karşı gelmek ne hadlerine... Cevap vermemek için sık-

tım kendimi. Bir baktım papaz haddini aşıyor, “Yapamazsınız Papaz Efendi, yapamazsınız” dedim. “Niçin yapamayız?” diye sorunca, parmağımla işaret ettim, “Bu karşıdaki arslan var ya, o arslan...” Papaz karşıdaki kilisenin üzerindeki arslan kabartmasını gösterdiğimi sanıp sarı dişlerini göstererek güldü, sonra sırtımı sıvazladı. “O arslan değil Papaz Efendi, denizin ötesindeki Anadolu Arslanı...” deyince, yüzü dişlerinden beş beter sarardı. (Selenge, 2007, 115-116).

Kıbrıslı Türklerin Türkiye ve orada yaşayan soydaşlarına karşı bu olumlu tutumlarının “tümüyle kötü” ötekine dönüşmesini en iyi anlatan cümleler yine Kıbrıslı öğretmenlerin örgütlü olduğu iki sendika olan KTOEÖS ve KTÖS’ten gelmektedir. Her iki sendikanın Kuzey Kıbrıs’a çalışmaya gelen yoksul göçmenlerle ilgili görüşü, “Bu nüfusun Kıbrıs’ın demografik yapısını bozduğu” doğrultusundadır. Her iki sendikanın yöneticileri ile yapılan mülakatlarda bu görüş neredeyse sendikaların resmi görüşü olarak tekrar edilmiştir. Kıbrıslı Türk öğretmenler için “Karşıdaki Arslan” temsili yerini yoksul, eğitimsiz, suça eğilimli ve modernlikten nasibini almamış, istenmeyen ötekine bırakmıştır. 2000’li yıllarda Kuzey Kıbrıs’ta göçmenlere yönelik popüler söylem artık bu temsil çerçevesinde oluşmaktadır.

Oysa kapitalizmin küresel aşamasında göçmen emek bütün dünyada sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadır. Bu aslında sınıfın yeni kentsel yoksulluk üzerinden dışlanmasıdır (Davis, 2004; Kurtuluş, 2005, 2005a; Buğra ve Keyder, 2007). Ancak Kuzey Kıbrıs’ın özgül koşulları nedeniyle hem sosyal dışlanmaya uğrayan Türkiyeli göçmenler, hem de göçmenleri sosyal olarak dışlayan Kıbrıslı orta sınıflar bu bağlantıyı doğrusal olarak kuramamaktadırlar. Çünkü Kuzey Kıbrıs örneğinde dışlananın da, dışlayanın da bu dışlamanın gerçek nedeninin sınıfsal yoksulluk olduğunu görebilmelerini engelleyen bazı “mitsel” unsurlar bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi, Türkiye’nin Kıbrıslı Türkleri Rumlardan kurtardığına dair mittir. Bu mit, Türkiyeli göçmenlerin hemen hepsinde Kıbrıslıların kendilerini sevmemelerinin onların nankörlüğünden kaynaklandığı önyargısını beslemektedir. Kurtarma mitinden beslenen bu

önyargıyı, “Biz onları Rumların elinden kurtardık. Hâlâ da besliyoruz. Yine de bizi aşağı görüyorlar” ya da “Biz onları kurtarmak için yüzlerce şehit verdik. Bizim ülkemizde insanlar çöpten yemek yerken Türkiye buraya para yağıdırıyor. Bir de bunların bize nasıl davrandığına bakın...” diyerek ifade etmektedirler. Bu “kahraman kurtarıcı” miti, kendi ülkelerinde de yoksulluk nedeniyle dışlanan bu yoksul göçmenlere kendilerini Türkiye Devleti ile özdeşleştirme fırsatı vermektedir. Böylece, kendi sınıfsal konumları yerine “kurtarıcı ve hamî” bir devletin vatandaşı sıfatıyla, özel olarak toplumsal saygıyı hak ettiklerini düşünmektedirler.

Kıbrıslı orta sınıflar ise, yukarıda sözü edilen “tümüyle kötü” öteki Türk ve “tümüyle iyi” Kıbrıslı Türk algısının sonucunda oluşan masumiyet mitinin bir diğer mitle birleşmesi sonucunda, göçmenleri bütün dünyada en ağır emek sömürsüne uğrayan, yoksul göçmen emekçiler olarak görmek yerine, hamî devletin (Türkiye’nin) Kuzey Kıbrıs’ta egemenliğini sürdürmesinin aracı olarak görmektedirler. Bu bakış açısının göç ve göçmenliğe dair algıda yarattığı kayganlığı, Kıbrıslı Rum araştırmacı Trimikliniotis şöyle vurgulamaktadır: “Savaş suçunun (sömürgeleştirmenin) lanetlenmesinin, burada bulunmalarının asıl nedeni yabancı işçi olarak süper sömürüye uğramak olan yoksul ve enformel işçilerin geçici konumları ve yaşam koşulları ile ilgili konularla karıştırılmaması gerektiği açıktır” (2007, 18).

Burada masumiyet mitini güçlendiren bir diğer mit ise, Kıbrıs’ta bölünmenin egemen güçler tarafından gerçekleştirildiği ve Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumlardan oluşan Kıbrıs halkının bunda sorumluluğu olmadığına dairdir. Bu mit nedeniyle Kıbrıslı orta sınıflar ve entelektüeller, Türkiyeli göçmenleri Türkiye’nin egemenlik politikası ile Denктаş ve UBP’nin iktidarda kalma arzusunun kesişme noktasında Kuzey Kıbrıs’a yerleştirilmeye devam edilen yabancı-demografik unsurlar olarak görürler. Bu bakış açısı bir başka mit olan “Kıbrıslılık” üzerinden yeni bir ortak kimlik inşası çabasını ortaya çıkarmaktadır. Kıbrıslılık, Kıbrıs’ın her iki bölgesinde toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin üzerini örten “mitsel” bir ulusal kimlik olarak inşa edilmektedir. Bu yeni kimlik, Kıbrıs’ta

Kıbrıs kökenli olmayan ve en alt sınıfı oluşturan yoksul göçmenlerin sosyal dışlanmalarındaki sınıfsal yanı manipüle ederek dışlamayı meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir.

Kıbrıs'ta güçlü bir sendikal geçmiş ve buna bağlı olarak toplumsal düşünceyi biçimlendiren bir sol gelenek olmasına rağmen, Kıbrıs solu şaşırtıcı bir biçimde göç politikasını emek ve sınıf üzerinden şekillendirmek yerine, sınıfı dışlayan bir başka eksen, mitsel bir coğrafi-kültürel kimlik ekseninde şekillendirmektedir. Bu eksen Türkiye'li göçmen işçiler, Kuzey Kıbrıs'ta emeğini satarak hayatta kalmaya çalışan emekçi sınıflar olarak değil, bu "mitsel" kimliğin inşasında dışarıda bırakılması gereken yabancı-demografik unsurlar olarak görülmektedir. Kuzey Kıbrıs'taki Türkiye'li göçmenleri sınıf eksenini yok sayarak ele alan yaklaşımlar, göçmenler ile yerli halk arasında gerçeklik düzleminden kopuk, "mit"lere dayalı ve toplumsal-sınıfsal dayanışmanın olmadığı bir paralel toplumun düşünsel temellerini atmaktadırlar. Sosyal dışlamaya bağlı olarak oluşan ve son derece eşitsiz olarak inşa olan bu paralel toplum yapısında, Kıbrıs'ta artan suç oranlarının ve göçmenlerle Kıbrıslı Türkler arasındaki kültürel sermayelerin farklılığı kadar, Kıbrıslılık kökeni üzerinden ulusalcı bir kimlik politikası geliştiren politikacı ve entelektüellerin de rolü vardır. Bu politika, özellikle 2000'li yıllardan sonra inşaat, turizm ve hizmet sektörlerinde çalışmaya gelen göçmenlere milliyetlerinden bağımsız, küresel ölçekte emeğin artan coğrafi hareketliliğine uygun nitelikte bir emek hareketliliği olarak sınıfsal perspektiften bakmayı engellemektedir. Bu engel Türkiye'li göçmenler hakkındaki temsilin Kuzey Kıbrıs'taki toplumsal işbölümündeki yerlerine bağlı sınıfsal bir temsil olarak değil, kültürel bir temsil olarak oluşmasına neden olmaktadır. Bu kültürel temsil güçlü bir sosyal dışlamayı beraberinde getirmektedir.

... Kıbrıslılar, bir köpek yolda pisliğini yaparsa bunu köpek yaptı demezler, TC'liler yaptı derler. Bundan eminim. Yasemin kokusu varsa, simdi yoksa TC'liler yüzünden diyorlar, Kara sakal diyorlar. Bir gün telefon sırası beklerken 3 genç yumurta fırlattı üstüme...

(Hataylı, Erkek, 34 yaşında/Taşucu)

Lefkoşa Surlarıçi bölgesinde yaşayan, Girne’de inşaat şantiyelerinde çalışan ve Taşucu’nda Kıbrıs’a gitmek üzere bekleyen işçiler ve valizcilerle yapılan görüşmelerin neredeyse tamamında göçmenler uğradıkları sosyal dışlanmayı açıkça ifade etmektedirler. Görüşme yapılan Kürt göçmen işçiler bu dışlanmayı ironik bir biçimde ifade etmektedirler: “Biz Türkiye’de de, burada da dışlanıyoruz... Türkiye’de Kürt olduğumuz için, burada TC’li olduğumuz için dışlanıyoruz...” Ancak, Kuzey Kıbrıs’ta göçmen işçiler TC’lilik üzerinden sosyal dışlama ile karşılaştıklarında bunun sınıfsal yoksullukla ilgili olan arka planını da hissetmektedirler.

Yıllardır doğduğum yerden uzaktayım. Başka bir yere uyum sağlamakta zorlanıyorum ve her gittiğim yerde Doğulu olduğumu bir şekilde hissettiriyorlar. Bize yaşam kalitesi her yerde aynı... Çünkü bulunduğumuz tabaka değişmiyor ve bu tabakaya verilen değer her yerde aynı.

(Mardinli, Erkek, 48 Yaşında/Lefkoşa)

Sosyal Dışlamanın Hiyerarşik İşleyişi

Bütün dünyada yükselen yeni uluslararası göç dalgaları, dünyanın belli kentlerinde göçmen işgücünün yaşadığı ağır kentsel yoksulluk alanları ortaya çıkarmaktadır. Etnik ağlar üzerinden bu yoksulluk alanlarına akmakta olan bu yeni göçmenler, bütün dünyada kentli yerleşik sınıflar tarafından toplumsal dışlamaya uğramaktadırlar. Bu dışlanma, yoksulluk alanlarının enklavlaşarak ayrışması biçiminde olduğu gibi, varsıllık alanlarının enklavlaşması yoluyla da gerçekleşmektedir (Davis, 2004; Byrne, 2006; Kurtuluş, 2007). Kentli yerleşik toplumsal sınıfların, özellikle de kentli orta ve üst-orta sınıfların göçmenleri mekânda kendilerinden uzak tutmaları, kentsel-kamusal alandaki sınıfsal teması ve sınıflararası empatiyi iyice azaltarak sosyal dışlamayı artırmaktadır. Bütün dünyada olduğu gibi, Kuzey Kıbrıs’ta da göçmenlerin önce mekândaki ayrışmaları gerçekleşmekte, ardından da bu mekânda yaşayan etnik göçmen gruplar her alanda (kamusal, sosyal, kültürel ve sembolik) sosyal dışlamaya maruz kalmaktadır. Ancak bu sosyal

dışlama belli hiyerarşiler içinde işlemekte ve göçmenler arasında belli etnik gruplar, diğerlerine göre daha fazla dışlanmaya uğramaktadırlar (Kurtuluş ve Purkis, 2008). Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye'li göçmenlerin uğradığı ayrımcılık ve sosyal dışlama iki kanaldan gerçekleşmektedir. Birincisi, sahip olunan uyruk (TC'lilik), ikincisi ise etnik kimliktir. Kuzey Kıbrıs'ta sosyal dışlama hiyerarşisi içinde en aşağıda olanlar, dolayısıyla en fazla dışlananlar ise Hataylılardır.

Yoğun ve hızlı göç alan bütün toplumlarda, göçmenlerin "öteki" olarak algılanması yaygın bir olgudur. Ancak ötekilerin dışlanmasında kurulan hiyerarşiler, göç alan toplumla göç veren toplum arasındaki bazı özgün bağlamlara bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, Güney Kıbrıs'ın en çok dışlanan göçmenleri olan Pontuslular ile Kuzey Kıbrıs'ın en çok dışlanan göçmenleri Hataylıların dışlanma nedenleri ve biçimleri arasındaki benzerlik araştırılmaya değerdir. Trimikliniotis, yaptığı bir araştırmada Güney Kıbrıs'ta da Yunan asıllı Pontusluların ve Kuzey'den gelen Rumların çocuklarının toplumsal, mekânsal ve kurumsal ayrımcılığa uğramalarından bahsetmekte ve bu dışlanma hiyerarşisinde Pontusluların en fazla dışlanan göçmen grubunu oluşturduğunu belirtmektedir (2004). Kuzey Kıbrıs'ta da gerek göçmenlerle yapılan görüşmelerde, gerekse kurumsal mülakatlarda Hataylıların en fazla sosyal dışlamaya uğrayan grup olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta 10-11 yaşlarındaki Kıbrıslı Türk çocuklar üzerine yapılan bir başka araştırmada ise, orta sınıfa mensup bu çocukların genelde TC'lilere ama özel olarak Hataylılara karşı güçlü dışlayıcı ve ayrımcı fikirlerle sahip oldukları ortaya çıkmıştır (Faiz, 2004).

Bu çalışmada öne sürülen Türkiyeli göçmenlerin dışlanmasındaki esas faktörün yoksulluk üzerinden inşa edilen bir sınıfsal dışlama biçimi olduğuna dair yaklaşım, Güney Kıbrıs'taki ve dünyanın başka birçok yerindeki benzerlikler dikkate alındığında doğrulanmaktadır. Ancak bunun tek başına açıklayıcı bir yaklaşım olacağını öne sürmek de mümkün değildir. Hataylıların en çok dışlanan göçmen grubu olma süreçlerinin Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasında, Kuzey Kıbrıs ile Güney Kıbrıs arasında, Hataylıların Türk milliyetçiliği ile Kıbrıslıların Kıbrıs milliyetçiliği arasında,

Hataylıların göçmenlik ağları ile Kıbrıs'taki siyasi kayırmacılık ağları arasındaki çok boyutlu ve karmaşık ilişkilere bağlı olarak, daha derinlemesine analiz edilmesi gerekir.

Türkiyeli göçmenlere yönelik sosyal dışlamanın hiyerarşik işleyişi, göçmenlerin dışlamayı algılamalarında da farklılıklara neden olmaktadır. Örneğin mülakat yapılan Kürt işçiler genellikle etnik kimlikleri (Kürtlük) nedeniyle değil, TC'li olmaları nedeniyle; Hataylılar ise önce Hataylı, sonra da TC'li oldukları için dışlandıklarını düşünmektedirler. Son iki dalga ile gelen yoksul göçmenlere yönelik sosyal dışlamanın dışında kalmak isteyen birinci dalga göçmenlerle, ikinci dalganın içinde becerili işgücü olarak göçen, göreceli olarak yüksek eğitilmiş ve prestijli iş sahibi olan Türkiyeli göçmenler ise özellikle Hataylılara karşı Kıbrıslı orta sınıflarınkine benzer bir dışlayıcı tutum sergileyebilmektedirler. Diğer bir deyişle, gerek vatandaşlık hakkı, gerekse sahip oldukları maddi ve sosyal sermaye ile Kıbrıslı orta sınıflarla benzer yaşam standartlarına sahip olan Türkiyeli göçmenler, son dalgalarla gelen göçmenler konusunda Kıbrıslıların olumsuz tutumlarına hak vermektedirler. Bu grup içinde, sosyal dışlanmanın ve ayrımcılığın kendilerinden çok, son gelen Kürtlere ama en çok da Hataylılara yönelik olduğunu düşünenler ağırlıktadır.

Hataylılar'da hırsızlık var, her şey var. Hamal arıyorlar, Hataylı hariç diyorlar. Hele Reyhanlıları hiç sevmezler. Benim çalıştığım yerde 17-18 usta olurdu. Hiç Hataylı koymazdım... Ben koymazdım...

(Gaziantep, Erkek, 62 Yaşında/Taşucu)

Özellikle ekonomik bütünleşme sürecinde kendilerini Kıbrıs'ın orta sınıfı içinde görmeye başlayan küçük bir grup Türkiyeli göçmen, kendilerinden daha alt sınıfta, eğitimsiz ve yoksul göçmenlerle TC'lilik üzerinden kurulabilecek özdeşleştirmelerden rahatsız olmaktadır. Bu uzaklaşma isteği Kıbrıs Türk toplumu ile bütünleşme isteği kadar, sınıfsal uzaklığın da bir sonucudur. Bu nedenle, bu küçük grubun yeni göçmenlere bakışı da Kıbrıslı orta sınıflara yakın olarak oluşmaktadır. Bu durum bir çeşit göçmen aristokra-

sisi olarak betimlenebilir. Birinci dalga göçmenlerin çocukları arasında liseyi bitirebilen az sayıda kişiden biri olan ve şimdi Lefkoşa'da pansiyon işletmeciliği yapan bir göçmenin sözleri bu durumu ortaya koyması açısından anlamlıdır.

...Surlarıç'inde biz liseye gittiğimizde, bizim terminal otobüs durağı buradaydı. Yani biz bu taraftan geçerken hakikaten buralar güzeldi. Nergis kokulu sokaklar diyorlar ya öyleydi, yani. Liseli yıllar 78-79'lu yıllar. Güzel diyorlar. Yani hakikaten güzeldi... Şimdi nasıl oldu... Siz de gördünüz...

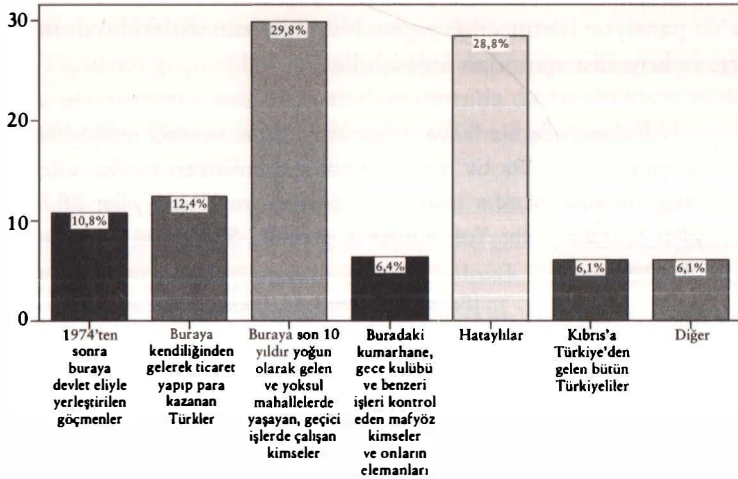
(Pansiyon işletmecisi, Erkek, 42 yaşında/Lefkoşa)

Aynı şekilde, Lefkoşa'da bir özel üniversitenin inşaat-bakım-tamirat işlerinde 10 yıldan uzun süredir kadrolu personel olarak çalışan, vatandaşlık, iş güvencesi ve sosyal güvencelere sahip, yüksek ücretli işçiler ve Girne'de hizmet sektöründe, göreceli olarak güvenceli işlerde vasıflı eleman olarak çalışanlar, kendilerini Kıbrıslı gibi hissettiklerini ve Kıbrıslılar tarafından ayrımcılığa/dışlanmaya maruz kalmadıklarını ifade etmektedirler. Ayrımcılığa ve dışlamaya maruz kalanların turist olarak Kıbrıs'a gelip iş arayan parasız pulsuz, eğitimsiz Hataylılarla, Kürtler olduğunu düşünmektedirler.

Gümrük kapısındaki memurlar da haklı. Sen parasız turist olarak nasıl geçeceksin... Demek ki sen kötü işler peşindesin. Ben de olsam aynı şeyleri düşünürüm. Değil mi? Bir adam bugün gezmeye gelse en az, en kötü şartlarda cebinde bir 3-5 milyar parası olması gerekir... Şimdi senin gibi giyimi mükemmel düzgün birine zaten sormuyorlar. Belli zaten senin ne iş yaptığın... Görüntünle başlıyor. Ayrımcılık değil ama o. Adam giriyor buraya girdiği gün hırsızlık yapıyor... Girdiği gün soygun oluyor...

(YDÜ personeli, Erkek, 54 yaşında/Lefkoşa)

Kuzey Kıbrıs'ta kendi işini kurabilen, devlet dairelerinde bir işe girmeyi başarabilen ya da hizmet sektöründe güvenceli-sürekli bir işte yüksek ücretle çalışan az sayıda Türkiyeli göçmen, kendileri dışındaki çoğunluğu oluşturan Türkiyelilerin, özellikle Hataylıların ve inşaat işçisi olan yeni yoksul göçmenlerin ayrımcılığa uğra-

Şekil 46. Sizce Kıbrıslı Türkler hangi Türkiyelileri sevmiyor?

dıklarını kabul etmektedirler. Araştırma sırasında ankete katılan her üç dalga ile gelen Türkiyeli göçmenler de Hataylıların en fazla dışlanan grup olduğu düşünülmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta sosyal dışlama en yoğun olarak Hataylılara, ardından da üçüncü dalga ile gelen ağırlıklı inşaat işçisi olan Kürtlere yöneliktir. Ancak TC'lilik üzerinden oluşmuş olan ayrımcılığı hem birinci dalga göçmenler, hem de son iki dalga içinde gelen daha üst sınıflara dahil göçmenler farklı biçimlerde hissetmektedirler. Birinci dalga göçmenlerin yaşadıkları ayrımcılık biçimi daha çok Kıbrıslıların kamusal ve özel alanda birbirlerini kayırmamasından kaynaklanmaktadır. Kuzey Kıbrıs'a profesyonel ve saygın mesleklerini icra etmek üzere göçen öğretim üyeleri, Kıbrıs'ta görevli rütbeli askerler ve diğer profesyoneller ise bu ayrımcılığın daha ince halleriyle karşılaşmaktadırlar. Sınıfsal konumları ve yüksek gelirleri ile yoksul Türkiyeli göçmenlerle aynı mahallelerde yaşamadıkları gibi, onların varlıklarıyla yakından ilgili de olmayan bu grupla araştırma çerçevesinde yapılan odak grup görüşmeleri ve derinlemesine mülakatlarla ayrımcılığın farklı boyutları ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'a ikinci dalga içinde göçen uzman meslek sahipleri, maddi ve kültürel sermayeleri ile Kıbrıslı orta sınıf

larla aynı yaşam standartlarına sahip olmalarına karşın, TC'lilik üzerinden oluşmuş popüler olumsuz söylemden etkilenmektedirler.

... Türkiyeli göçmen mahallelerinden uzak durmaya çalışıyoruz. Çünkü Kıbrıslılar için oraların imajı çok kötü. Oğlumuzun gittiği okul da iyi bir semtte. Oğlumun arkadaşı ona "Sen TC'lilere hiç benzemiyorsun" demiş. Eşimle birbirimize baktık... Sevinelim mi, üzülem mi, bilemedik... Bize yönelik doğrudan bir ayrımcılık olmuyor, ama ben işyerimle ilgili bir değişiklik yapmaya kalktığımda gerekli izinleri bir Kıbrıslı kadar kolay ve hızlı alamam mesela... Kıbrıslı memur Kıbrıslıyı tutar, ona toleranslı davranır... (İthalat-ihracat şirketi sahibi, Erkek, 45 yaşında / Lefkoşa)

Kuzey Kıbrıs'a yönelik göçler içinde üniversite hocalarının göçü de hem sınıfsal karakteri, hem de göç edilen ülkedeki göçmen hiyerarşilerinin anlaşılması açısından özgünlükler taşımaktadır. Öğretim üyelerinin göçü küresel faktörlerden çok, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs arasındaki yerel olumsal faktörlerle açıklanabilir. KKTC'nin Türkiye dışında başka hiçbir ülke tarafından tanınmaması, farklı sektörlerde vasıflı ya da vasıfsız işgücü gereksinimini Türkiye'den karşılamasına yol açmaktadır. Bu göçte de, Kuzey Kıbrıs'ta bu tür uzmanlık gerektiren alanlarda işgücü açığı dolayısıyla yüksek ücret ve lojman gibi teşvik edici etkenler rol oynamıştır. Ayrıca, Türkiye'de 1990'lı yıllarda kamu ve özel kesim çalışanlarının gelirlerinde ortaya çıkan aşınma da belli nitelikteki uzmanlık alanları için Kuzey Kıbrıs'ı cazip hale getirmiştir. Öğretim üyelerinin göçünün ekonomik temelli olduğu dikkati çekse de, gündelik yaşamın rahatlığı ve sakinliği, yaşamında değişiklik yapma ihtiyacı duyanlarla akademik ve ailevi kışkırtmalar için de Kıbrıs, bir çeşit yaşamın sıkıntılarından uzaklaşma yeri olmuştur. Öğretim üyelerinin göçünde de diğer göçmenlik türlerinde olduğu gibi, tanıdık ve arkadaşlık ilişkileri önemli rol oynamaktadır. Son yıllarda giden öğretim üyeleri, ilk dönemde gidenlerin oluşturdukları göçmenlik ağları üzerinden Kıbrıs'a gitmektedirler.

1990'lı yıllarda Kuzey Kıbrıs'ta eğitimin bir gelişme sektörü olarak desteklenmesi ile açılan üniversitelere, çeşitli uzmanlık alanla-

rında ders vermek, bölüm kurmak, laboratuvar kurmak gibi nedenlerle davet edilen Türkiyeli öğretim üyelerinin sınırlı bir kısmı Kuzey Kıbrıs'a yerleşmiştir. Büyük bölümü geçici süreler için görevlendirilerek ya da sürekli gidip gelerek Kuzey Kıbrıs'taki üniversitelerde ders vermeye devam etmektedirler. Kuzey Kıbrıs'a yerleşmiş olan tamzamanlı öğretim üyeleri, göçmenlik ve sınıfsal konumları bakımından diğer Türkiyeli göçmenlerden ayrılmaktadırlar. Ancak özünde, diğer ekonomik temelli işgücü göçlerinde olduğu gibi, bu göçmenlerin de bir ihtiyacı karşılamak üzere davet edildikleri Kıbrıs'tan işlevlerini tamamladıklarında geldikleri yerlere geri dönmeleri beklenmektedir. Öğretim üyeleri, kendilerine özellikle Kıbrıslı genç kuşak tarafından kolonizatörler olarak belli bir tepkiyle yaklaşıldığından bahsetmektedirler. Kuzey Kıbrıs'ta diğer Türkiyeli göçmenler kadar açık bir ayrımcılıkla karşılaşmadıklarını belirtmelerine rağmen, daha farklı kanallardan sofistike bir ayrımcılığa uğradıklarını öne sürmektedirler. Bunu sosyal yaşamlarında Kıbrıslılarla arkadaşlıklarında daima bir mesafenin tutulması ile hissettiklerini, üniversite içindeki kilit görevlere yeni yetişen kadrolar içinden özellikle Kıbrıslı olanların getirildiğini ifade etmişlerdir.

Biz galiba sosyo-ekonomik ya da sosyo-kültürel background açısından hep veren grupta olmak durumundayız. Ve zaten böyle bir şey bekleniyordu sizden. Siz buraya iş için geldiniz... Buraya bunu vermek zorundasınız. Verdiğiniz sürece ... Bu yani, çok net.

(DAÜ Öğretim Üyesi, Kadın, 55 Yaşında /Gazimağusa)

Öğretim üyeleri arasında yaygın olan bir diğer görüş ise, son yıllarda üniversite içinde öğrenci-hoca ilişkilerinin Kıbrıslılık ve Türkiyelilik üzerinden oluşmaya başladığına dairdir. Türkiye'li öğrenciler ders ve danışman seçerken Türkiyeli hocaları tercih ederken, Kıbrıslı öğrenciler, Kıbrıslı hocaları seçmektedir. Önceki bölümlerde üzerinde durulan Türkiyelilik ve Kıbrıslılık üzerinden oluşan paralel toplum yapısı üniversite kampüslerinde de kolaylıkla izlenmektedir. Diğer yandan bazı öğretim üyeleri ise, bu paralel yapının oluşumunun ve Kıbrıslıların Türkiyelileri bir çeşit kolon-

yalist olarak görmelerinin arkasındaki nedenlerin araştırılması gereğine dikkati çekmişlerdir.

Şimdi açıkça söylemek gerekirse bizim hocaların bir kısmında da bir yukarıdan bakış vardır. Onlara her şeyi biz öğretiyoruz, üniversitelerini biz kuruyoruz, bizim bilgimiz ve emeğimizle bu kadrolar yetişiyor... Bu, kolaylıkla kolonyalist bir tutum olarak algılanabilir elbette... Evet şimdi gelenlere karşı Kıbrıslıların tutumu nasılsa, başlangıçta buraya gelen üst düzey meslek sahiplerinin de Kıbrıslılara tutumu öyleydi sanırım... Bunun etkilerini yaşıyoruz bugün de...

(DAÜ Öğretim Üyesi, Kadın, 43 Yaşında /Gazimağusa)

Kuzey Kıbrıs üniversitelerinde çalışan ve Kıbrıs'a yerleşmiş olan öğretim üyeleri Türkiyelilerin yaşadığı göçmen mahallelerine hemen hemen hiç gitmemekte, Kıbrıslı orta ve üst-orta sınıfların yaşadığı yeni modern mahallelerde yaşamaktadırlar. Sosyo-mekânsal olarak ayrılmış göçmen mahalleleri ile sosyal ilişkileri ise, evlerinde ya da bahçelerinde çalıştırmak üzere o mahallelerden gelen işçilerle kurulan işçi-işveren ilişkisi ile sınırlıdır.

Yani, bizim onlarla sosyal bağlarımızın olmaması bilinçli olarak yapılmış bir şey değil ki. İnsan, mesela biz, sizinle sinemaya gidiyoruz. Ama temizliğe gelen hanımla sinemaya gitmiyoruz. Yani, hani o sosyal arkadaşlık olarak öyle bir ilişkimiz yok. Onlardan hizmet alıyoruz...

(DAÜ, Öğretim Üyesi, Kadın, 45 Yaşında/ Gazimağusa)

Kuzey Kıbrıs'ta sosyo-mekânsal olarak ayrılmış yoksul göçmen mahalleleri ile hiçbir teması olmayan bir diğer göçmen grubu ise TSK'dan emekli olmuş rütbeli askerlerdir. Çalışmanın ikinci kısmında sunulan sözlü tarih görüşmelerinde ortaya konulduğu gibi, 1974'te Türkiye'nin askeri müdahalesi sırasında savaşmış olan asker ve gazilerin Kıbrıs'a yerleşmeleri teşvik edilmiştir. Ancak bu teşvik beklenenin çok altında başvuru ile sonuçlanmıştır. 1974'ten sonra Kuzey Kıbrıs'ta konuşlanan Türkiye'nin Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na bağlı Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı'nda (KTBBK) zorunlu görev yapan muvazzaf askerler arasından

çok küçük bir grup emekli olduktan sonra Kıbrıs'a yerleşmiştir. Bu emekli askerler, çoğunlukla sahip oldukları askeri ağırları kullanarak Kuzey Kıbrıs'ta yaklaşık 24-30 bin arasında asker barındıran Kolordu'ya mal ve hizmet sağlayan işler, bir kısmı da turizm, inşaat ve hizmet sektörlerinde çeşitli kademelerde yöneticilik yapmaktadırlar. Kıbrıs'a yerleşmiş emekli askerler daha çok Girne'de yaşamakta, orduyelerinin olanaklarından yararlanmakta ve KTBKK'de görevli askerler ve aileleri ile görüşmektedirler. Onlara göre Kuzey Kıbrıs, askerlik gibi zor ve stresli bir görevden sonra yerleşilebilecek bir dinlenme mekânıdır. Rütbeli askerler emekli olduktan sonra da ordu mensubu olmanın verdiği belli ayrıcalıklardan yararlanabildikleri için, TC'lilik üzerinden sosyal dışlama ile en az karşılaşan göçmen grubunu oluşturmaktadırlar.

Pek çok askerin hayali emekli olduktan sonra küçük bir sahil kasabasına yerleşmektir. Fakat çok az kişi bunu gerçekleştirebilir. Çünkü çocuklar, onların okulları, evlilikleri, aile bağları derken bunu yapamazlar. Biz burada görev yaptığımız yıllarda çok sevmiştik burayı. Çok güzel arkadaşlıklar kurmuştuk. Ama emekli olduktan sonra buraya yerleşen çok asker yoktur...

(TSK'dan emekli Albay, 76 yaşında, Girne)

Orta, üst-orta sınıf becerili işgücünün Kuzey Kıbrıs'ta uğradığı ayrımcılık, onların sınıfsal konumundan çok TC'liliklerinden kaynaklanmaktadır. Bu durumu, Kıbrıs'ta yaşayan Türkiyeli bir öğretim üyesinin 15 yaşındaki oğlunun yaşadığı deneyim açıkça ifade etmektedir. "Oğlum bir gün evde elektrikler kesildiğinde sorunun ne olduğunu anlamak için elektrik kurumuna telefon ederek İstanbul aksanı ile konuştuğunda telefondaki görevli ona soğuk bir tonda problemi çözmeye çalıştıklarını söyledi. Bir süre sonra yine telefon edip çok iyi konuştuğu Kıbrıs aksanı ile aynı şeyi sorduğunda ise aynı ses ona problemin ne olduğunu ve ne zaman çözülebileceğini çok daha sıcak bir dille izah etti." Çocuklar ve gençler İstanbul aksanını ancak evde aile arasında kullanmakta, Kıbrıslı arkadaşlarıyla sosyalleştiklerinde dışlanmamak için hemen Kıbrıs

aksanına geçiş yapmaktadırlar. Kendisiyle görüşme yapılan ikinci dalga göçmenlerin hemen hemen hepsi sosyal dışlanmayı üçüncü dalga göçmenler kadar ağır hissetmediklerini, ancak yaşamlarının farklı alanlarında zaman zaman sadece TC vatandaşı olmaları dolayısıyla dışlandıklarını hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Sosyal Dışlamanın Dili: Kara Sakal, Fıca ve Gaco

Kıbrıslı Türkler arasında, Türkiye’den gelen ve kültürel sermayeleri kendilerine benzemeyen öteki Türklerin giderek olumsuzlaşan temsilleri, göçmenlerin sosyal dışlanmasının zeminini hazırlamaktadır. Kıbrıslı Türkler için, başlangıçta kendilerine benzemeyen öteki Türkleri fiziksel görünüm üzerinden ayırıcı bir kavram olan “kara sakal” lakabının yerini zamanla fiziksel değil, ancak sembolik ve kültürel aşağılama ve dışlama içeren yeni lakaplar almış ve bu durum olumsuz-etiketleyici bir tutum olarak devam etmiştir. Kıbrıslı Türklerin birinci dalganın arkasından gelmeye başlayan ikinci dalga göçmenler için kullandığı “fıca” lakabı, denizden kıyıya doğru hızla büyüyen, istenmeyen bir çeşit yosun üzerinden oluşan olumsuz bir temsildir. Bazı Kıbrıslı Türklere göre, Türkiye’li göçmenler tıpkı bu denizden gelerek her yeri işgal eden, istenmeyen yosunlar gibi Kıbrıs’ı sarmaktadır. Türkiye’li göçmenlerin bu olumsuz temsiline rol oynayan en önemli faktör, ikinci dalga ile gelen göçmenlerin birinci dalgadan farklı olarak kentsel alanlara yerleşmeye başlaması ve Kıbrıslı Türklerle temasın birinci dalgaya göre daha fazla olmasıdır. Farklı kültürel sermayelerin çatışmasını daha görünür hale getiren bu temas, Türkiye’li göçmenler için yeni ve olumsuz bir temsile neden olmaktadır.

Türkiye’li göçmenler için “fıca”dan sonra ortaya çıkan bir diğer olumsuz lakap ise “gaco”dur. Gaco, Roman dilinde Roman olmayan, yabancı erkeği temsil eder. Kıbrıs’ta 2000’li yıllardan itibaren hızla yükselen inşaat sektörü ve hizmet sektörünün emek yoğun işlerinde çalışmak üzere Türkiye’den gelen, yoksul, eğitimsiz ve becerisiz erkek işgücünü temsil eden bu yeni lakap, göçmenler için “fıca”dan daha olumsuz yeni bir temsil yaratır. Gaco, sadece sahip

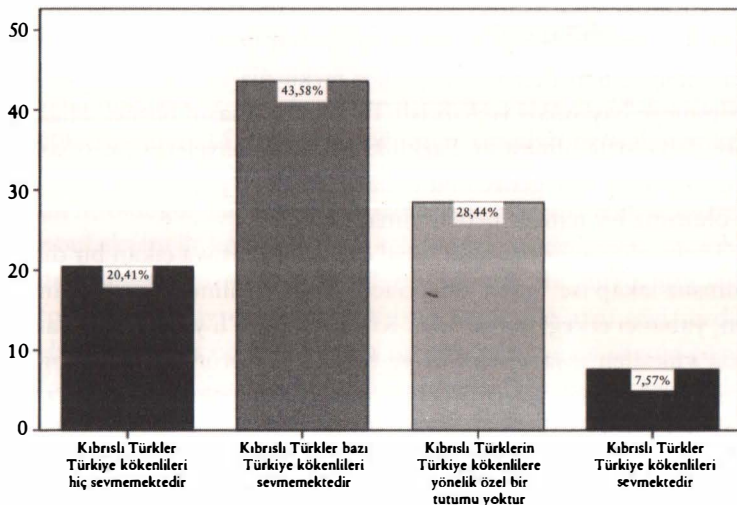
olduğu etnik ve uyruksal kültürel sermaye nedeniyle değil, aynı zamanda sosyal ve maddi sermaye açısından da dışlanan, suç işlemeye yatkın, “Kıbrıs’ın demografik yapısını bozan” kalabalıklar halinde gelen göçmenleri temsil eder. İkinci göç dalgası içindeki eğitimsiz Hataylılar ve üçüncü dalga ile gelen yoksul inşaat işçileri Kuzey Kıbrıs’ta popüler söylem içinde bu temsille yer alırlar. Buna karşın gerek anketlere verilen yanıtlarda, gerekse mülakatlarda Türkiyeli göçmenler sosyal dışlanmalarını en çok “Kıbrıslıların Türkiyelileri sevmemesine” bağlamaktadırlar.

Temizliğe Kıbrıslılara gidiyorum... Memnunum, fakat bizi sevmezler. Bir keresinde kızımla yolda yürürken liseli kızlar bize kara sakal diye bağırıyorlar. Kızım genç olduğu için karşılık vermek istedi. Ama ben durdurdum.

(Hataylı, Kadın, 50 yaşında/Taşucu).

Ankete katılan göçmenlerin %60’tan fazlası Kıbrıslı Türklerin Türkiyelileri bir bütün olarak ya da bazı etnik gruplarla -gaco olarak temsil edilen Hataylılar gibi- özdeşleştirerek sevmediklerini

Şekil 47. Sizce Kıbrıslı Türklerin Türkiyelilere karşı tutumları nasıldır?

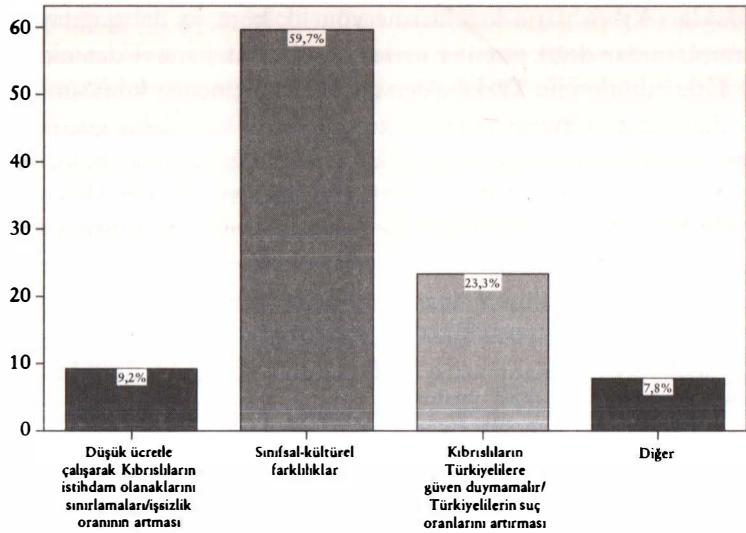
düşünmektedirler. Ankete katılanlar arasında, Kıbrıslı Türklerin Türkiyelileri sevdiklerini düşünenlerinin oranı sadece %7,5'tir. Göçmenler arasındaki bu düşüncenin gündelik yaşamda ilişkide oldukları Kıbrıslıların kendilerine yönelik kötü ya da aşağılayıcı tutumlarından değil, popüler söylemden, politik parti ve demokratik kitle örgütlerinin Türkiye'den göçler ve göçmenler konusundaki olumsuz açıklamalarından ve toplumda üç ayrı dalga göçmeni işaret eden olumsuz temsillerden kaynaklandığı görülmektedir.

Ankete katılanlar, Kıbrıslı Türklerin en sevmedikleri Türkiye-lilerin Hataylılar ve son on yıldır çalışmak amacıyla Kıbrıs'a gelip yoksul mahallelerde kötü koşullarda barınanlar olduklarını düşünmektedirler. Bütün dünyada dönem dönem farklı göçmen grupları en kötü sayılan işlerde çalışmakta ve bu işlerde çalışan göçmenler aynı zamanda sosyal olarak en çok dışlananlar olmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta da Hataylılar en kötü işlerde çalışan en yoksul göçmen grubudur. Yani dünyadaki diğer benzerleri gibi dışlanmalarının nedeni sadece kültürel değil, yeni yoksulluk biçimleriyle ilişkilidir. Ancak ankete katılan göçmenler, Kıbrıslıların Türkiyelileri Kıbrıs kültürüne uygun davranmayan, suça eğilimli ve düşük eğitilmiş, kamu düzenini bozan ve istihdamı kısıtlayan insanlar olarak gördüklerini düşünmektedirler. Anket yapılan göçmenlerin kendilerinin bile, "sevilmemenin" asıl nedeninin bütün dünyada olduğu gibi yeni yoksul göçmenlerin toplumsal dışlanması olduğunu fark etmedikleri görülmektedir.

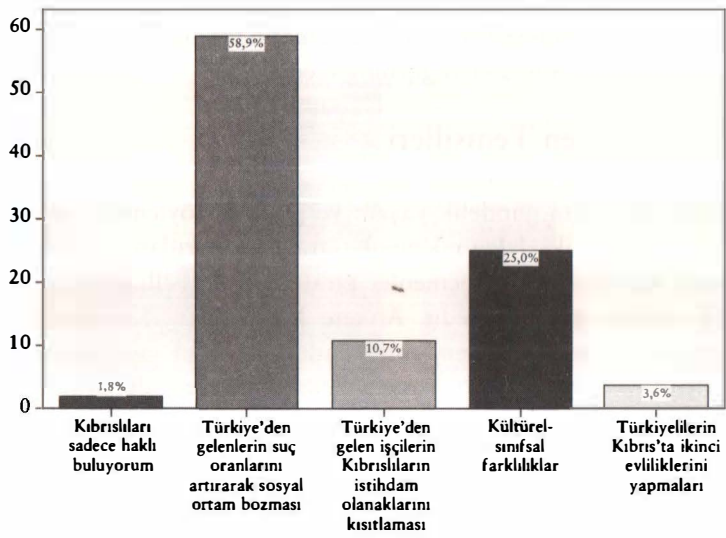
Suç ve Göçmen Temsilleri

Kuzey Kıbrıs'ta gündelik yaşam ve popüler söylemde, suçların artışı ile son iki dalga göçmenler arasında kurulan doğrudan ilişkinin ankete katılan göçmenler tarafından da belli bir ölçüde kabul edildiği görülmektedir. Ankete katılanların, Kıbrıslıların göçmenleri sevmeme nedenlerini kendilerine göre genel olarak değerlendirmeleri istenen soruya verdikleri yanıtta, ilk sırayı sınıfsal kültürel farklar almaktadır. Ancak Kıbrıslıların Türkiye-lili göçmenleri sevmemesinin haklı nedenleri olduğunu düşünen

Şekil 48. Size göre Kıbrıslı Türklerin Türkiye'lileri sevmemelerinin nedeni nedir?

Şekil 49. Kıbrıslıların Türkiye'li göçmenlere karşı olumsuz tutumlarını haklı buluyorsanız, bunu neye bağlıyorsunuz?

katılımcılar, en önemli neden olarak göçmenlerin suçla ilişkisini görmektedirler.

Ankete katılan göçmenler arasında da kabul gören Türkiye’li göçmenlerin Kuzey Kıbrıs’ta suçların yükselmesine neden olduğuna dair inancın ne kadar gerçek, ne kadar yukarıda sözü edilen olumsuz temsillerle ilişkili olduğunun ortaya çıkarılması için araştırma kapsamında KKTC suç istatistikleri incelenmiştir. Bu kapsamda, KKTC’nin tek ceza ve tutukevi olan Lefkoşa Cezaevi’nden alınan ve 2000-2006 yılları arasında cezaevine sevk edilen hükümlü ve suçluların suçlara ve uyruklara göre dağılımlarını gösteren istatistikler, Lefkoşa Emniyet Müdürlüğü’nden alınan ve 1997-2006 yılları arasında polis müdürlüklerine rapor edilen hakiki suçları gösteren istatistikler ve KKTC Yüksek Mahkeme Genel Sekreterliği’nden alınan 1974-2006 yılları arasında KKTC mahkemelerinde görülen davaların suç türlerine göre tasnifini gösteren istatistikler Türkiye’li göçmenlerle işlenen suçlar arasındaki ilişki çerçevesinde incelenmiştir.

Bu kapsamlı verinin incelenmesinden elde edilen sonuçlara göre, 2000-2006 yılları arasında cezaevine sevk edilen 4352 hükümlünün uyruklarına göre dağılımı incelendiğinde, %33’ünün TC vatandaşı, %26’sının KKTC vatandaşı, %18’inin TC-KKTC vatandaşı, %23’ünün yabancı (İngiliz, İran, Moldova, Pakistan, vd.) olduğu görülmektedir. Bu hükümlülerin eğitim durumlarına bakıldığında ise %6’sının okuryazar olmadığı, %46’sının ilkökul mezunu, %19’unun ortaokul mezunu, %24’ünün lise mezunu ve %5’ine yakınının üniversite mezunu olduğu görülmektedir. 2000-2006 yılları arasında cezaevine sevk edilenlerin toplamı iki kat artmıştır. Özellikle 2001 yılından itibaren cezaevine sevk edilen hükümlüler arasında KKTC uyruklular azalmış, TC uyruklular iki kat artış göstermiş, TC-KKTC’liler 1/5 oranında artmış, ancak en büyük artış 17 katla yabancılar kategorisinde görülmüştür.

Polis müdürlüklerine rapor edilen hakiki suçlar açısından bakıldığında ise, toplam suçların en yüksek olduğu kent Lefkoşa’dır. 1997-2006 yılları arasında Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt ve Karpaz’da polis müdürlüklerine rapor edilen toplam

66.789 hakiki suçtan %34'ü Lefkoşa'da, %29'u Gazimağusa'da, %22'si Girne'de, %11'i Güzelyurt'ta, %4'ü de Karpaz'da gerçekleşmiştir. Bu oranlar kentlerin nüfus büyüklükleriyle doğru orantılıdır. 1997-2006 arasında polis müdürlüklerine sevk edilen hakiki suçlar toplamda %46 oranında artış göstermiştir. Bu artışta, 1997 yılında nüfus artış hızındaki ani sıçrama ile suç oranları artış hızındaki 1997 sonrası ani artışlar arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Türkiye'de kumarhanelerin kapandığı ve Türkiye'deki kumarhane sermayesi ve işgücünün Kuzey Kıbrıs'a kaydığı 1997 yılından sonra, 1998 yılında suç oranlarında bir önceki yıla göre %26 oranında bir artış yaşanmıştır.

Nüfus istatistikleri ile karşılaştırıldığında Kuzey Kıbrıs'ta ortalama %1,1 olan nüfus artış hızı da 1997 yılında aniden %10,2'ye çıkmıştır. Bu artış, 1997'den sonra Türkiye'de büyük oranda organize suçlarla özdeşleşmiş olan kumarhane sektörünün Kuzey Kıbrıs'a kayması ile açıklanabilir. Aynı yıllarda en çok artış gösteren suçlar; darp, hırsızlık ve sirket, ev ve dükkân açma, kavgı ve kumar gibi adi suçlar olmuştur. Bu artış azalarak da olsa 1998 yılında devam etmiş ve suç oranları 1998 yılında %17 oranında arttıktan sonra 2000 yılında düşmüştür. 2005 yılına kadar dalgalı bir seyir izleyerek ortalama %10'lar civarında devam ettikten sonra, 2006 yılında yine ani bir artış izleyerek bir önceki yıla göre %33,6 oranında artmıştır. 2006 yılında suç oranlarındaki artış da, nüfus artış oranında ani bir sıçramaya karşılık gelmektedir. Bu artış, adaya doğru hızlanan belgesiz göçlerin artışı ile açıklanabilir. 2006 yılında KKTC'ye izinsiz girme suçundan cezaevine sevk edilenlerin sayısı bir önceki yıla göre yaklaşık dört kat artmıştır. Ancak burada dikkati çeken nokta, bu artışta en büyük payı Türkiyelilerin değil, diğer yabancıların almış olmasıdır. Aynı dönemde yine öncelikle yabancılar arasında, daha sonra Türkiyeliler arasında en hızlı yükselen suç türü askeri yasak bölgeyi ihlal suçudur. Bunun da insan kaçırma ve belgesiz göçle ilişkili olduğu düşünülebilir. Diğer artan suçlar ise soygun, darp, hırsızlık gibi nüfus artışına paralel olarak artan adi suçlardır. Ancak asıl artış gösteren suç türleri, Türkiyeli yoksul göçmenlerin sosyal dışlanma nedenlerinden biri

olan tecavüz, taciz ve kız kaçırmaya gibi suçlarda değil, Lefkoşa Polis Müdürü'nün⁴ belirttiği gibi uluslararası suç örgütlerince yürütülen uyuşturucu, silah ticareti ve insan kaçakçılığı gibi organize suçlardadır. Bu tür suçlarda Rum, Türk ve yabancı suç örgütlerinin işbirliği içinde çalıştıkları KKTC emniyet birimleri tarafından ifade edilmektedir.

Araştırma ekibi proje gereği Kuzey Kıbrıs'ta bulunduğu dönemlerde, farklı toplumsal kesimlerden Kıbrıslı Türklerin hemen hepsinde göçmenlerle suç arasında ilişki kuran açık bir önyargıyı fark etmişlerdir. Oysa Lefkoşa'da araştırma sırasında, özellikle son dalgayı oluşturan Türkiyeli göçmenlerin yoğunlukla yaşadığı ve saha araştırmasının önemli bir bölümünün yürütüleceği yerin Surlariçi olması dolayısıyla proje ekibi günün ve gecenin değişik saatlerini bu bölgede geçirmişlerdir. Bu çalışmalar sırasında araştırma ekibindeki kadın ve erkekler, kendilerini dünyanın pek çok kentinden çok daha güvenli hissetmişlerdir. Yoksul göçmenleri suçla doğrudan özdeşleştiren bu söylem ile gerçeklik arasındaki çelişki proje ekibini suç oranları ve suç türleri üzerinde inceleme yapmaya yöneltmiştir.

Dünyanın pek çok kentinde ve yoğun göç alan metropoliten alanlarda yoksulların yaşadığı geçiş bölgeleri (*transition zone*) ile ilgili bu tür mitlerin yaratılması yaygın bir eğilimdir. Yukarıda da görüldüğü gibi artışlar, özellikle uluslararası niteliği olan suçlarda ve belli dönemlerde olmuştur. Ancak popüler söylem içinde, özellikle Türkiyeli üçüncü dalga göçmenlerin yoğunlukla geldikleri 2000'li yıllardan sonra arttığı iddia edilen tecavüz ve kız kaçırmaya gibi suçlarda anlamlı bir artış ortaya çıkmamıştır. Dahası ağır ceza mahkemelerinde devam eden suç türlerine göre, tecavüz ve kız kaçırmaya gibi suçlar 1979 yılından itibaren ele alındığında (1979-1988 arasında 56, 1989-1998 arasında 38 ve 1998-2006 arasında 30), bu suçlarda ülkenin genel nüfus artışına rağmen düşüş görülmüştür. Ev açma, dükkân açma ve sirkat gibi adi suçlarda ise, Türkiyeli göçmenlerin suç işleme oranında, ülkenin nüfus artış hızıyla bağlantılı olarak bakıldığında, radikal olmayan artışlar görülmüştür.

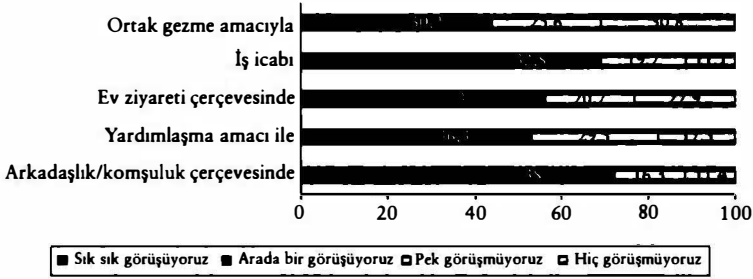
4 Lefkoşa Polis Müdürü Pervin Gürler ile yapılan derinlemesine mülakat, Temmuz 2007.

Göçmenlerin Sosyo-Mekânsal Ayırışmasının “Muhafaza” Ettiği Kültürel Sermayeler

Modern öncesi kentlerde mekândaki ayırışmalar daha çok etnik, dinsel ve ırksaldır. Sanayi öncesi kentleri çoğu zaman etnik ve dinsel olarak, bazen da mesleki farklılaşmalara bağlı olarak fiziksel keskinliği olmayan mekânsal ve kültürel sınırlarla birbirinden ayrılırdı (Sjoberg, 1960; Ortaylı, 1978). Sanayi toplumu ile birlikte yükselen modern kentte sosyo-mekânsal ayırışma, etnik ve dinsel olmaktan uzaklaşarak sınıfsal bir hal almaya başlamış ve modern kentli sınıflar, yeni mekânsal işbölümüne bağlı olarak belli mahallelere yerleşmişlerdir. Ancak modern işçi sınıfının oluşumu ile ırk ve etnisite arasında da daima bir ilişki olduğundan, modern kentin sosyo-mekânsal olarak ayırışmasının içinde etnik, ırksal ve dinsel öğeler her zaman bulunmuştur. Örneğin Amerikan işçi sınıfı içinde özgürlüklerine kavuşmuş Afrika kökenli siyahlar, İngiliz işçi sınıfı içinde İngiliz kolonilerinden gelen etno-dinsel gruplar kendi ayırışmış mahallelerini oluşturmuşlardır. Birinci ve II. Dünya Savaşları sonrasında ise hem Hindistan, Çin, Kuzey Afrika, Güney Afrika ve Latin Amerika ülkeleri gibi eski sömürgelerden, hem de sömürge olmamalarına rağmen çözülen politik-ekonomik sistemlerinden dolayı merkez sanayi ülkelerine olan emek göçlerinde; ırk, etnisite ve din, göçmenlerin kentteki sınıfsal yerleşmelerinin rengini ve kültürünü de belirlemiştir.

Amerika Birleşik Devletleri’nde 1950’lerde ırkçılığı önlemek amacıyla beyaz ve siyah alt sınıfları belli maddi teşviklerle aynı mahallelerde yerleştirme politikası da başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Sennett, 2002). Modern sanayi toplumunda sınıfların mekândaki yer seçimini belirleyen temel unsur sahip oldukları maddi sermaye olmasına karşın, kültürel ve sosyal sermayeleri de sınıf içinde farklılaşmalar yaratmakta ve bu durum mekânda billurlaşmaktadır (Kurtuluş, 2005). Bu bağlamda Kuzey Kıbrıs’ta Türkiyeli göçmenlerin kentsel mekândaki yerleşimleri de -Kıbrıs sorununa bağlı olarak bazı özgünlükler içerse de- son kertede etnik unsurlar içeren sınıfsal bir yerleşme biçimidir. Ancak bu yerleşme biçimi bütün

Şekil 50. Kıbrıslı Türklerle sosyal ilişkileriniz hangi düzeydedir? (%)

dünyada 1980'lerin sonlarından itibaren yükselen kentsel yoksullukla birlikte, belli grupların yaşadığı kentsel alanların toplumsal dışlama yoluyla radikal bir biçimde ayrışmasına neden olmaktadır (Davis, 2004; Kurtuluş, 2008). Bu ayrışma bütün dünyadaki örneklerine benzer biçimde, Kuzey Kıbrıs'ın göç alan kentlerinde de ortaya çıkmıştır.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a göç dalgalarının başladığı 1975 yılında Kuzey Kıbrıs'taki mekânsal olumsal faktörler, kırsal alanlardaki Türkiyeli göçmenlerle Kıbrıslı Türklerin büyük oranda birbirinden ayrı yerleşmelerine neden olmuştu. Ancak bu mekânsal ayrışma, zamanla Türkiyeli göçmenlerin mekândaki sınıfsal dağılımlarına bağlı olarak kentsel alanlarda da ortaya çıkmıştır. Refah düzeyi yüksek Kıbrıslı Türk orta sınıf ile refah düzeyi düşük Türkiyeli göçmen alt sınıfın mekândaki bu sınıfsal ayrışması, kültürel sermayelerin farklılığından kaynaklanan ayrışmalarla da birleştiğinde, Kuzey Kıbrıs'ı 1974 öncesindeki benzer biçimde kültürel ve mekânsal olarak ayırmış iki toplumlu bir beşeri coğrafyaya dönüştürmüştür. Bu nedenle Kıbrıslı Türklerle Türkiyeli Türklerin sosyal ve kültürel temasları giderek azalmaktadır. Ankete katılan Türkiyeli göçmenlerin, Kıbrıslı Türklerle sosyal ilişkilerindeki zayıflık bu çıkarımı doğrular niteliktedir.

Türkiyeli göçmenlerle Kıbrıslı Türkler arasında düşük düzeyde ve daha çok iş çerçevesinde var olan sosyal temas, mekândaki ayrışmanın önemli bir sonucudur. Bu ayrışma, iki toplumun birbirini

gerçekçi bir sosyal-sınıfsal ilişki içinde görmelerini de engelleyen karşılıklı olumsuz temsillere neden olmaktadır. Kıbrıslı Türkler için Türkiyeli göçmenlerin yaşadıkları mahalleler “tehlikeli” ve “aşağı”dır. Buralarda yaşayan bütün göçmenler de kavgacı, kaba, cahil ve suça eğilimli TC’lilerdir. Türkiyeli göçmenler için ise, Kıbrıslı Türkler burnu havada, Türkiye’den gelen paralarla hak etmedikleri yüksek maaşlara sahip, hazır yiyicilerdir. Her üç dalga göçmenlerle yapılan derinlemesine mülakat ve görüşmelerde ortaya çıkan bu olumsuz Kıbrıslı Türk temsiline karşın, niceliksel araştırmada Kıbrıslı Türkleri sosyal olarak nasıl değerlendirdikleri sorulduğunda ise katılımcılar Kıbrıslı Türklere yarı yarıya olumlu ve olumsuz değer atfetmişlerdir.

Dünyanın pek çok kentinde göçmenlerin yoksulluk üzerinden dışlanmasının arkasında güçlü bir sınıfsal gerilim bulunmaktadır. Kuzey Kıbrıs’ta da, birbirinden mekânda ayrılmış paralel iki toplumun birbirine karşı olumsuz temsilleri, sınıfsal gerilimi örten bir biçimde farklı kültürel sermayeler ve kimliklerin çatışması üzerinden oluşmaktadır. Göçmenlerin Kıbrıslı Türkleri kişisel özellikleri

Tablo 18. Yaşanan mahalleye göre Kıbrıslıların farklılığı hakkında düşünceler

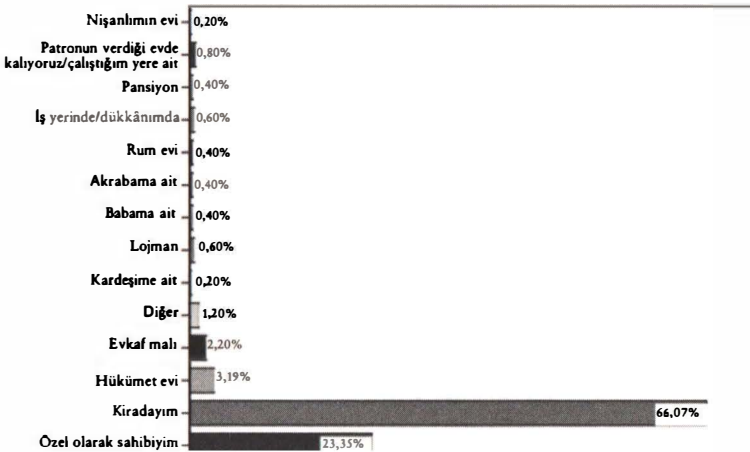
KIBRISLILAR SİZDEN FARKLI MI?		YAŞANAN BÖLGE					
		Lefkoşa Surlarıçi	Lefkoşa Çağlayan	Mağusa Zafer-Maraş	Girne Liman Arkası	Lefke Karadağ	Toplam
Kıbrıslı Türkler kişisel özellikler açısından Türkiye kökenli kişilerden farklı değildir		20,2%		15,2%	4,3%	26,3%	17,4%
Kıbrıslı Türkler kişisel özellikler açısından Türkiye kökenlilerden kısmen farklıdır		46,0%	57,1%	35,2%	60,9%	31,6%	44,1%
Kıbrıslı Türkler kişisel özellikler açısından Türkiye kökenlilerden çok farklıdır		33,8%	42,9%	49,5%	34,8%	42,1%	38,5%
Toplam		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

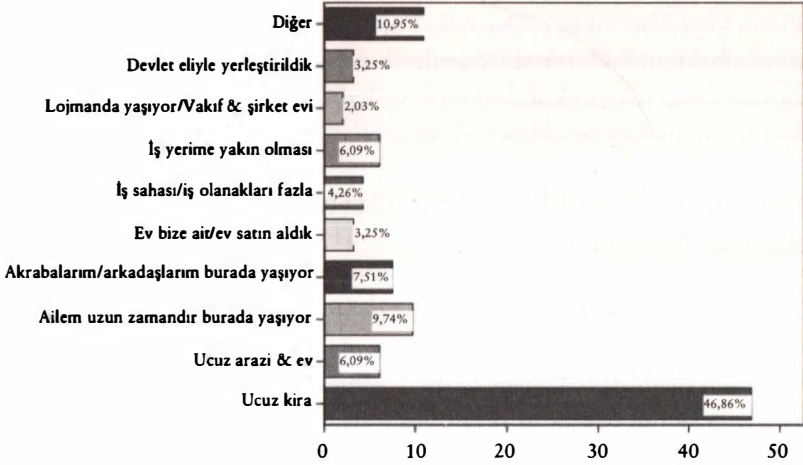
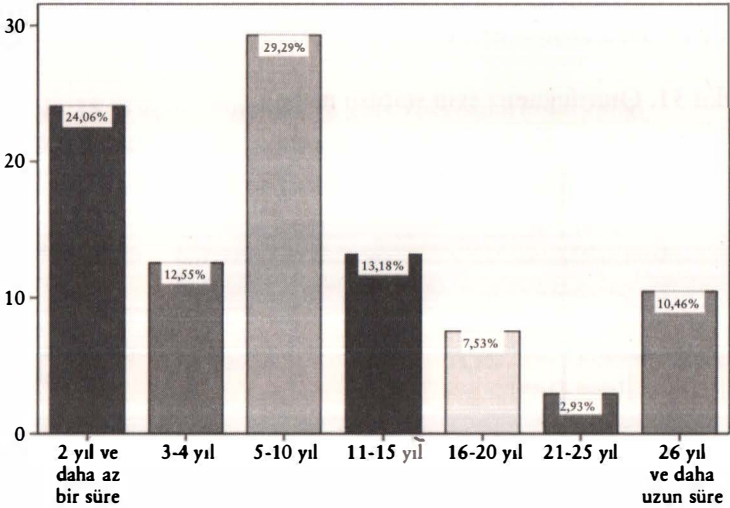
açısından ne kadar farklı buldukları da göçmenlerin yaşadıkları mekânın içekapalılık derecesi ile ilişkilidir (Tablo 18). Kıbrıslı Türklerin kişisel özellikleri itibarıyla, Türkiyelilerden kısmen ya da tamamen farklı olduklarını düşünenlerin sayısı oldukça yüksektir. Bu da yine sahip olunan kültürel sermayelerin mekânsal içekapalılık üzerinden muhafaza edilmesi ile doğrudan bağlantılıdır.

Göçmenlerin Yaşadıkları Mahalleyle Bağları ve Mekânsal Aidiyet

Kuzey Kıbrıs'ta birinci dalga göçmenler dışında kalan kırsal ve kentsel alanlarda yaşayan göçmenler, sanıldığından aksine büyük oranda mülksüzdürler. Ankete katılan göçmenler arasında oturdukları evin sahibi olanların oranı %23 civarındadır ki, bu oran ankete katılanlar arasındaki birinci dalga göçmenlerin oranına denk gelmektedir. Diğer yandan, ankete katılanlar arasında oturan evin sahipliği oranı, vatandaşlık hakkını kazanmış olanlara göre de daha düşüktür.

Şekil 51. Oturduğunuz evin statüsü nedir?

Şekil 52. Yaşamak için bu mahalleyi seçme nedeniniz neydi?**Şekil 53. Bu adreste ne kadar zamandır oturuyorsunuz?**

Kentsel göçmenlerin büyük bir bölümü kirada yaşamaktadırlar. Göçmenlerin yaşamak için şimdi oturdukları mahalleyi seçme nedenlerinin başında da yine kiralara diğer semtlere göre ucuzluğu gelmektedir.

Kentsel olarak ayrıışmış mahallelerde yaşayan Türkiyeli göçmenlerin aynı adreste oturma süreleri de, dünyanın başka yerlerinde de olduğu gibi göçmenlerin iş ve geçinme koşullarına bağlı olarak değişen mekânsal hareketliliğini göstermesi açısından önemlidir. Bu oranlar, göçmen mahallerinde yerleşik bir nüfusun oluşmaya başlamasına karşın, hareketliliğin de yüksek olduğunu göstermektedir. Ankete katılan göçmenler arasında 10 yıldan daha fazladır aynı adreste oturanların oranı üçte bir civarındadır. Kalan daha büyük kısım ise Kıbrıs'ta kaldığı sürede en az bir kere evini değiştirmiş olanlardan oluşmaktadır. Ancak adres değiştirmek, mahalle değiştirmek anlamına gelmemektedir. Hareketlilik genellikle Türkiyeli göçmenlerin yoğun olarak yaşadığı mahallelerin içinde olmaktadır.

Çok sınırlı sayıda göçmen, belli bir gelir düzeyini elde ettikleri zaman oturdukları yoksul göçmen mahallesinden Kıbrıslı orta sınıfların son yıllarda boşaltmaya başladıkları eski orta sınıf mahallelere taşınabilmektedirler. Lefkoşa Surlarıçi bölgesinin hemen bitişiğinde, surların dış çeperinde kalan ve eski bir orta sınıf mahallesi olan Çağlayan Mahallesi bunlardan biridir. Surlarıçi'nin önce ikinci dalga ve sonra da özellikle üçüncü dalga ile gelen masif işgücü göçlerini barındıran mahalleleri gerçek bir yoksulluk alanına dönüşmüştür. Bu nedenle Türkiye'den çalışmak üzere Kıbrıs'a gelen yeni göç dalgaları da bu alanda barınmaktadır. Çok sayıda işçinin birlikte kaldıkları işçi pansiyonuna dönüşmüş binalar ve birden fazla ailenin birlikte barındığı evler, bu alanın taşıyabileceğinden fazla nüfus barındırmasına neden olmaktadır.

Bu yoksulluk alanından çıkabilecek düzenli geliri elde eden Türkiyeli göçmenlerin bu mahallelerin hemen yakınında biraz daha iyi durumda olan Çağlayan Mahallesi'ne taşındıkları izlenmektedir. Çağlayan Mahallesi, kentin yeni modern orta sınıf mahallelerine göre eskimiş konut stoku ve Surlarıçi'ne yakınlığı nedeniyle Kıbrıslı orta sınıfların artık tercih etmedikleri alt-orta sınıf mahallesine dönüşmektedir. Bu dönüşüm, Çağlayan Mahallesi'ndeki konut kiralarının düşmesine ve Surlarıçi'nden çıkabilecekleri düzenli geliri elde edebilen Türkiyeli göçmenlerin bu kira-

ları karşılayabilmesine olanak vermektedir. Bu durum Çağlayan Mahallesi'nde yaşamakta olan Kıbrıslı orta sınıflar için Surlarıçi Mahallesi'nden buraya taşınan göçmenlerle aynı mahallede yaşamak anlamına gelmektedir. Bu değişimi, ikinci dalga göçler içinde uzman meslek sahibi olarak Kıbrıs'a göçen Türkiyeli banka müdürü şöyle ifade etmektedir:

... Seksen küsur yaşında bir hukukçu ağabeyimiz var. Çok değerli bir insan... Çok üst seviyede görevler yapmış. İşte 74 öncesi çok popüler olan bir mahalle, Çağlayan Mahallesi. Kıbrıs'ın Paris'i diye hep anılır. Nostalji yılları anlatılır. Şimdi bu insanın çok da güzel bir evi var Çağlayan Mahallesi'nde. Bahçeli ve çiçekli. Diyor ki, "Bir zamanlar bu verandaya çıktığım zaman etraftan yasemin kokuları gelirdi... Ama şimdi yaşlıyım, daha sakın yaşamam gerekirken gecenin on ikisinden sonra bir gürültü... Eskiden kesinlikle olmazdı... Yani insanlar konuşurken dahi bir sistemleri, bir kültürleri vardı. Ama şimdi, gece on iki olunca traktörleriyle, kamyonlarıyla gürültü yapıyorlar... Merak ettim bir baktım ki, karşıda bir çeşme, sebil yapılmış. Orada insanlar birikiyor. Müzikler son ses açık. Pınarbaşı eğlencesi gibi..." Surlarıçi'nde sular kesik çoğu zaman. İnsanlar da gelip Çağlayan Mahallesi'ndeki çeşmeden su alıyorlar. Kuyruk oluyor, beklerken de gürültü, müzik derken orada oturan eski insanlar rahatsız oluyor. İnsanlar su alıyor... İhtiyaç... Ona göre çok normal olan bir hareket... Orada biri uyuyor, bir insan rahatsız olur diye düşünmüyor... Yani oradaki bir ihtiyaç, rahatsızlığa dönüşüyor. Bu, bir tek örneği... Ama buna benzer örnekleri çoğaltabiliriz.

(Banka Müdürü, Erkek, 45 Yaşında/ Lefkoşa)

Benzer eğilim Gazimağusa'da, Lefkoşa Surlarıçi kadar yoksul göçmen gettosu konumunda olmayan Türkiyeli göçmenlerin yaşadığı mahallelerde de gözlenmektedir. Ekonomik durumunu düzeltebilen ve sürekli gelir elde edecekleri işlerde çalışmaya başlayan göçmenler Maraş bölgesinden kentin kuzey-batı ekseninde, kendi göçmen topluluklarına yakın mesafedeki mahallelere taşınmaktadır. Ancak göçmenler arasında bu dikey hareketlilik oldukça düşüktür. Daha yaygın olan ise aynı mahallede daha iyi konumda olan bir başka konuta taşınmak biçimindeki yatay hareketliliklerdir.

Tablo 19. Yaşanan bölgeye göre aynı adreste kalış süresi

OTURMA SÜRESİ		BÖLGE					
		Lefkoşa-Surlariçi	Lefkoşa-Çağlayan	Mağusa-Zafer, Maraş	Girne-Liman Arkası	Lefke-Karadağ	Toplam
2 yıl ve daha az bir süre		19,0%	42,9%	29,5%	44,4%	10,5%	24,1%
3 - 4 yıl		13,1%	28,6%	6,2%	19,4%	10,5%	12,6%
5 - 10 yıl		35,5%	14,3%	17,0%	25,0%	31,6%	29,3%
11 - 15 yıl		13,4%	14,3%	11,6%	11,1%	21,1%	13,2%
16 - 20 yıl		10,0%		4,5%		10,5%	7,5%
21 - 25 yıl		3,4%		2,7%		5,3%	2,9%
26 yıl ve daha uzun süre		5,5%		28,6%		10,5%	10,5%
Toplam		100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

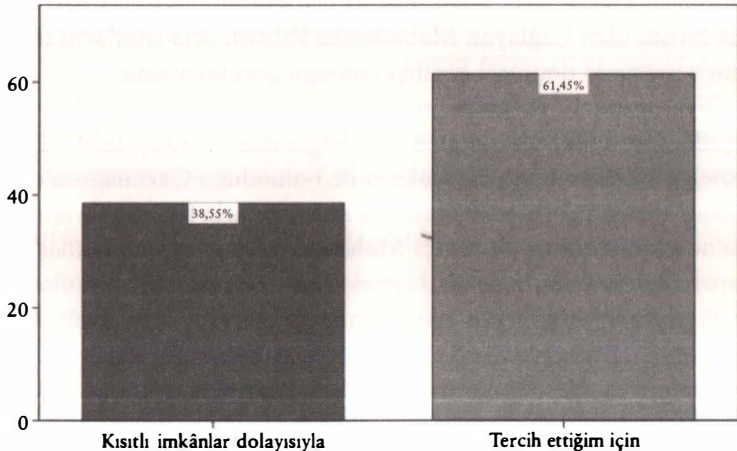
Türkiyeli göçmenlerin -düşük düzeyde de olsa- mekânda bu dikey ve yatay hareketliliği, göreceli olarak gelir düzeyi ve Kıbrıs'ta kalma süresi ile bağlantılı olduğu kadar, bölgede konut stokunun yarattığı olanaklarla da ilişkilidir. Örneğin, Lefkoşa Çağlayan Mahallesi'nde yaşayanların yarısına yakını burada iki yıldan kısa bir zamandır yaşamaktadır (Tablo 19). Surlariçi bölgesinde yaşayanların ise yarısından fazlası 5 yıldan fazladır bu alanda yaşamaktadırlar. Surlariçi bölgesinin yoksul göçmenlerle gettolaşması ile ona bitişik olan Çağlayan Mahallesi'ni Kıbrıslı orta sınıfların terk etmesi arasında doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir.

Diğer yandan Türkiyeli göçmenlerin vatandaşlık statüleri ile yaşadıkları mahalleler arasında da bağlantılar vardır (Tablo 20). Örneğin birinci dalga göçmenlerin de bulunduğu Gazimağusa'daki daha düzenli göçmen mahalleleri ile Lefke'deki Karadağ Mahallesi'ne göre, Lefkoşa Surlariçi Mahallesi ve Girne'de vatandaşlık statüsü ile oturanların oranı düşmekte, çalışma izni ile oturanların oranı yükselmektedir. Bu durumdan, göçmen mahallelerinin bir kısmının (Gazimağusa ve Lefke) daha düzenli konut alanı özelliğine sahipken, bazılarının tam anlamıyla bir geçiş alanı gibi işlev gördükleri anlaşılmaktadır.

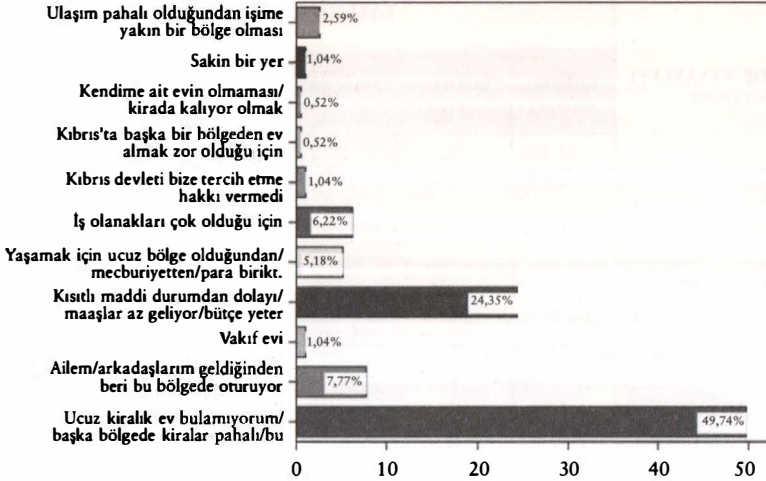
Tablo 20. Kıbrıs'ta kalış statüsüne göre yaşanan bölge

KKTC'de KALİŞ STATÜSÜ	YAŞANAN BÖLGE					
	Lefkoşa- Surlarıçı	Lefkoşa- Çağlayan	Mağusa- Zafer, Maraş	Girne-Liman Arkası	Lefke- Karadağ	Toplam
KKTC vatandaşım	33,7%	19,0%	64,3%	5,4%	52,6%	38,5%
Sürekli oturma izni ile	10,3%	9,5%	5,4%	24,3%	5,3%	10,0%
Çalışma izni ile	51,6%	66,7%	29,5%	59,5%	42,1%	47,5%
Türkiye'ye sürekli gidip/ gelerek turist statüsü ile	2,2%	4,8%	0,9%	10,8%		2,6%
Diğer	0,6%					0,4%
Kaçak olarak	1,0%					0,6%
Öğrenci olarak	0,6%					0,4%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Göçmenlerin yarısından fazlası oturdukları bölgede yaşamayı kendilerinin tercih ettiklerini söylerken, %40'a yakını da belli zorunluluklardan dolayı mecburen seçtiklerini söylemektedirler. Gerek kendi tercih edenler, gerekse zorunluluktan bölgede oturmak zorunda kalanların tercih nedeni ya da zorunluluk olarak

Şekil 54. Bu bölgede yaşamınız kendi tercihiniz mi? Zorunluluk mu?

Şekil 55. Bu bölgede oturmanızın sizin için ne gibi avantajları var?

ifade ettikleri bölgesel özelliklerin ise ortak olduğu görülmektedir. Bunların başında ucuz kiralık ev bulma olanağı gelmektedir. Bunu takip eden diğer önemli neden ise, bu bölgelerin aynı zamanda işgücü pazarı olarak işlev görmesidir. İşgücü pazarına yakınlık özellikle yarı-vasıflı ve vasıfsız işgücü için iş bulma olanağını artırmaktadır.

Araştırmanın yapıldığı beş mahalleden sadece Gazimağusa Zafer Mahallesi'nde yaşayanların %14,5'i, Tarımsal İşgücü Protokolü'ne bağlı olarak yerleştirilmiş birinci dalga göçmenlerden oluşmaktadır (Tablo 21). Kentsel mahallelerde ankete katılanların %85'i protokole bağlı olmadan bölgede bir konuta yerleşmiş olan göçmenlerden oluşmaktadır. Bu grup içinde kendi imkânlarıyla ev alabilenlerin oranı %10'un altındadır. Kendi imkânları ile ev alabilenlerin en yüksek olduğu bölge de %9'luk oranla Lefkoşa Çağlayan Mahallesi'dir.

Seçilmiş göçmen mahallelerinde oturanların büyük bölümü yaşadıkları mahalleden memnun olduklarını ifade etmektedirler. Göçmenler için barınma güvencesinin önemi göz önüne alındığında, Kuzey Kıbrıs'ta özellikle vakıf evleri ve Türkiyeli taşeron

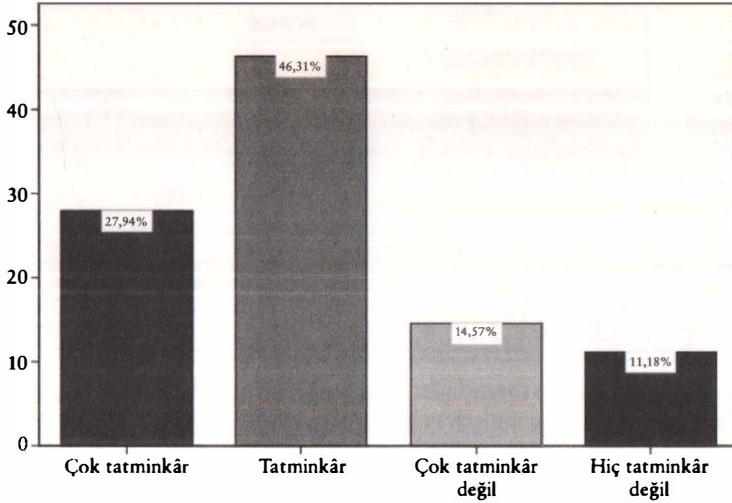
Tablo 21. Yaşanan mahalleye göre mahalle tercih nedeni

BU MAHALLEDE YAŞAMAYI SEÇME NEDENİ	YAŞANAN MAHALLE					
	Lefkoşa-Surlariçi	Lefkoşa-Çağlayan,	Mağusa-Zafer, Maraş	Girne-Liman Arkası	Lefke-Karadağ	Toplam
Ucuz kira	54,4%	42,9%	35,5%	41,7%	5,3%	46,9%
Ucuz arazi & ev	8,1%	9,5%	2,7%			6,1%
Ailem uzun zamandır burada yaşıyor	9,8%		11,8%	2,8%	21,1%	9,7%
Akrabalarım/arkadaşlarım burada yaşıyor	4,9%	28,6%	4,5%	25,0%	10,5%	7,5%
Ev bize ait/ev satın aldık	3,3%	9,5%	3,6%			3,2%
İş sahası / iş olanakları fazla	3,6%			13,9%	26,3%	4,3%
İşyerime yakın olması	5,5%		8,2%	2,8%	15,8%	6,1%
Lojmanda yaşıyor/Vakıf & şirket evi	1,6%		4,5%			2,0%
Devlet eliyle yerleştirildik			14,5%			3,2%
Diğer	8,8%	9,5%	14,5%	13,9%	21,1%	11,0%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ev sahipleri⁵ tarafından kiraya verilen ucuz evler, çevre koşulları kötü olsa da belli bir barınma güvencesi sağladığından göçmenler açısından belli bir memnuniyet yaratmaktadır. Yaşadıkları mahalleden memnun olmayanların oranı dörtte bir civarındadır. Bu memnuniyetin, özellikle ikinci ve üçüncü dalga ile gelen ve yoksul işgücünden oluşan göçmenlerin Kıbrıs'ta yaşadıkları mahalleyi Türkiye'de yaşadıkları mahallelerle kıyaslayarak duydukları bir memnuniyet olduğu düşünülebilir.

Ayrıca yaşanan mahallede memnuniyet düzeyi de mahallelere göre farklılıklar göstermektedir (Tablo 22). Örneğin yaşadıkları mahalleden memnuniyet düzeyi en yüksek Gazimağusa Zafer Ma-

5 Birinci ve ikinci dalga göçlerle Kuzey Kıbrıs'a gelenler arasında, Surlariçi çöküntü bölgesindeki eski ve bakımsız evleri Kıbrıslı sahiplerinden kiralayarak Türkiye'den gelen yoksul göçmenlere tekrar kiraya verenler bulunmaktadır. Bu bölgeyi terk etmiş olan Kıbrıslılar, yeni ve yoksul göçmenlerle ilişki kurmayarak bu işi Türkiyelilere bırakmakta ve bu şekilde bir çeşit taşeron kiraya verme biçimi ortaya çıkmaktadır.

Şekil 56. Yaşadığınız mahalleden ne kadar memnunsunuz?

hallesi'nde görölmektedir. Bunun nedeni de bu bölgenin göreceli olarak daha düzenli bir konut alanı olmasıdır. Surlariçi Mahallesi gibi bekâr erkek işgücünün yaşadığı pansiyonlar, birden fazla sayıda ailenin bir arada yaşadığı son derece yoksul yaşantılar ve olumsuz fiziksel çevre koşulları memnuniyet düzeyini düşürmektedir.

Ankete katılan göçmenler yaşadıkları mahallelerden genel memnuniyetlerini belirtmekle birlikte, mahallelerinde bazı temel sorunlar olduğunu da ifade etmektedirler. Bu sorunların başında ev ve binaların sonra da sokakların kötü ve bakımsız olması, belediye hizmetlerinin yetersizliği, çevre sorunlarının oluşu ve sosyal çevrenin iyi olmayışı (suç oranının yüksekliği, eğitim düzeyinin düşüklüğü gibi) gelmektedir. Ancak bu kötü çevre koşulları, ucuz barınma olanağı, sosyal çevrenin tanındıklığı, emek pazarına yakınlık gibi göçmenler için ekonomik açıdan olumlu koşullar yarattığından, katlanılır olumsuzluklar olarak görölmektedir.

Göreceli olumlu nedenlerden dolayı katılımcıların yarıdan biraz fazlası gelecekte de şimdi yaşadıkları mahallede yaşamayı planlamaktadır. Olumsuz fiziksel ve sosyal çevre nedeniyle gelecekte bu mahalleden başka bir mahalleye taşınmayı planlayan katılımcıla-

Tablo 22. Yaşanan mahalleye göre mahalle memnuniyeti

MAHALLE MEMNUNİYETİ	BÖLGE					
	Lefkoşa- Surlarıçi	Lefkoşa- Çağlayan	Mağusa- Zafer, Mara	Girne-Liman Arkası	Lefke- Karadağ	Toplam
Çok tatminkâr	26,3%	14,3%	41,1%	16,2%	15,8%	27,9%
Tatminkâr	48,1%	61,9%	39,3%	43,2%	47,4%	46,3%
Çok tatminkâr değil	14,1%	14,3%	13,4%	29,7%		14,6%
Hiç tatminkâr değil	11,5%	9,5%	6,2%	10,8%	36,8%	11,2%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

rın oranı ise %20 civarındadır (Tablo 23). Bu mahallelerin taşıdığı bazı olumsuzlukları kabul etmelerine rağmen, olumlu yanlarının da kendileri için önem arz etmesi nedeniyle bu mahalleden taşınıp taşınmama konusunda kararsız olanların oranı da katılımcıların dörtte birini oluşturmaktadır. Bu oranlar, ankete katılan göçmenlerin yarısına yakınının olanakları elverdiğinde daha iyi bir mahallere taşınmayı düşündüğünü göstermesi açısından anlamlıdır. Yaşadıkları mahalleden başka bir yere taşınmayı planlayanlara nereye taşınmak istedikleri sorulduğunda, göçmen mahallesi olmayan, orta sınıfların yaşadığı daha düzenli kentsel mahallelere taşınmak istedikleri ortaya çıkmaktadır. Gelecekte mahallesini değiştirmeyi planlamayan, aynı mahallede yaşamını sürdürmeyi düşünen katılımcılar arasında yine en yüksek oran %65 ile Gazimağusa'da çıkmaktadır. Bu da yaşanan sosyal çevrenin, konut sahipliğinin ve bir mahallede ne uzunlukta yaşandığının, mekânsal hareketlilik ve aidiyet duygusunun gelişmesinde belli bir düzeyde belirleyici olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

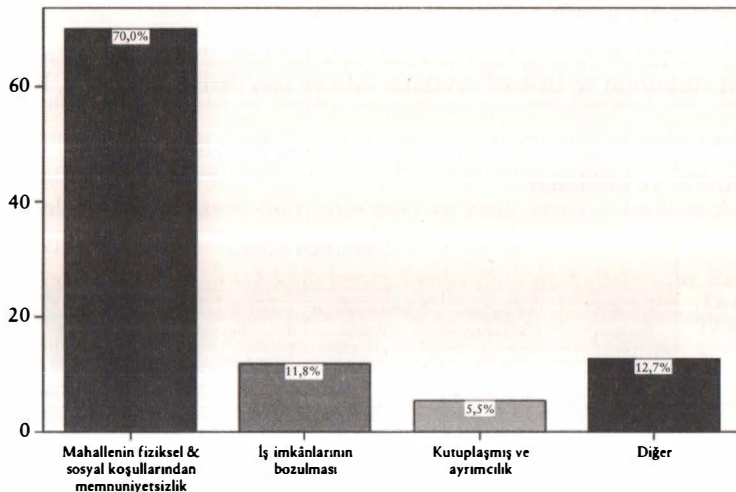
Şimdi oturdukları mahalleyi gelecekte koşulları elverirse değiştirmeyi planlayan göçmenler, bunun temel nedenini mahallenin fiziksel ve sosyal koşullarından memnuniyetsizlik olarak ifade etmektedirler. Lefkoşa Surlarıçi bölgesinde yapılan odak grup görüşmelerinde ve derinlemesine mülakatlarda da özellikle üçüncü dalga göçmenlerin bu bölgeyi sadece çalışmak için gelinen geçici

Tablo 23. Yaşanan bölgeye göre gelecekte aynı bölgede yaşama ya da taşınma planı

BU MAHALLEDE KALMA / TAŞINMA PLANI	YAŞANAN BÖLGE					
	Lefkoşa-Surlariçi	Lefkoşa-Çağlayan	Mağusa-Zafer, Maraş	Girne-Liinan Arkası	Lefke-Karadağ	Toplam
Bu bölgede kalacağız	53,8%	57,1%	65,2%	29,7%	47,4%	54,5%
Başka bir bölgeye gitme planımız var	21,5%	9,5%	17,0%	27,0%	31,6%	20,8%
Kararsızız	24,7%	33,3%	17,9%	43,2%	21,1%	24,8%
Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

bir yer olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle ikinci dalga içinde gelen ve ailecek bu mahallelerde yaşayan ve yaşamını Kuzey Kıbrıs'ta sürdürmeyi düşünen aileler için, bu kalabalık ve geçici erkek işçiler, burayı aile yeri olmaktan çıkarmaktadır. Ayrıca bu mahalleler hakkında Kıbrıs Türk toplumunda oluşmuş olumsuz temsillerden dolayı buralarda yaşayan, göreceli olarak düzenli ge-

Şekil 57. Bu bölgeden taşınmak istemenizin nedenleri nelerdir?

lir sahibi ve Kıbrıs Türk Toplumu ile sosyal olarak bütünleşmek isteyen alt-orta ve orta sınıf göçmen aileler buradan uzaklaşarak bu temsilden kurtulmak istemektedirler. Kuzey Kıbrıs'ın ayrılmış kentsel mahallelerinde ankete katılan Türkiyeli göçmenlerin büyük bir bölümü yaşadıkları konutun sağlıklı olduğunu, dörtte biri ise oturdukları konut ve mahallenin sağlıklı olmadığını düşünmektedir. Yaşadıkları konutun sağlıklı olmadığını düşünenlerin şikâyet konuları arasında, birinci sırayı evlerin eski ve bakımsız, rutubetli ve küçük olması almaktadır. Daha sonra kanalizasyon, su ve elektikle ilgili altyapı sorunları gelmektedir.

Ankete katılan göçmenlerin yarısından fazlası ikamet ettikleri konutları daha iyi bir konuma getirmek için tadilat-tamirat yapmışlardır (Tablo 24). Bunların %40 gibi önemli bir oranı su tesisatı ile ilgilidir. Bu da evlerin genellikle çok eski olmalarından kaynaklanmaktadır. Komple bakım yaptırabilenlerin oranı çok düşüktür. Yapılan bakımlar genellikle boya badana ve mutfak tadilatı gibi daha küçük boyutlu tadilatlardır. Tadilat ve tamirat yapanlar arasında en yüksek oranı Lefkoşa Surlarıçi Mahallesi ile Lefke Karadağ Mahallesi'nden katılımcıların oluşturması da daha önceki bölümlerde üzerinde durulduğu gibi, bu iki bölgenin de eski nüfusu tarafından boşaltılmış çöküntü alanları olması ve ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerle birlikte göçmenlerin yaşadığı yoksulluk alanına dönüşmüş olmalarıyla ilişkilidir.

Bu mahallelerde yapılan niteliksel çalışmada da buralardaki konut stokunun ve fiziksel çevrenin eski ve son derece bakımsız, hat-

Tablo 24. Yaşanan bölgeye göre evde son beş yılda yapılan tamirat ve tadilatlar

TADİLAT TAMİRAT		YAŞANAN BÖLGE					
		Lefkoşa-Surlarıçi	Lefkoşa-Çağlayan	Mağusa-Zafer, Maraş	Girne-Liman Arkası	Lefke-Karadağ	Toplam
	Evet	53,5%	42,9%	54,5%	37,8%	73,7%	52,9%
	Hayır	46,5%	57,1%	45,5%	62,2%	26,3%	47,1%
	Toplam	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

ta çoğu durumda hijyenden yoksun olduğu gözlemlenmiş, ayrıca niteliksel araştırmanın görüşmecileri tarafından da ifade edilmiştir. Surlarici'nde yaşayan, iki çocuk annesi Hataylı kadın göçmen bunu şöyle ifade etmektedir:

Kocam iki sene önce buraya geldi. Daha önce de 4 yıl Suudi Arabistan'da çalışmıştı. Suudi Arabistan'da çalışırken çocukları alıp oraya gitmeyi hiç düşünmemiştim. Ama Kıbrıs'a gelince başının etini yedim biz de gelecez diye. Ne bileyim öyle bir şey zannediyordum ki Kıbrıs'ı sanki Paris gibi.. Ama bak şu oturduğumuz eve... Ahırdan beter, hayvanı bağlasan durmaz...

(Hataylı, Kadın, 36 yaşında / Surlarici-Lefkoşa)

Kuzey Kıbrıs'ta kentsel alanlara yerleşmiş olan göçmenlerin bir kısmının yaşadıkları evler Türkiye'deki köylerindeki evlerden daha kötü durumda olmasına karşın, özellikle kadın göçmenler kendileri ve çocuklarının geleceği açısından (çocukların eğitim imkânı, kadınların özgür çalışma imkânı bakımlarından) Kıbrıs'taki koşulları daha iyi bulduklarından, bu olumsuz fiziksel koşullara katlanmaktadırlar.

Uluslararası göçlerin hızlı bir biçimde arttığı ve enformel işgücü hareketlerinin dünyada yaklaşık 1 milyara yakın bir nüfusu göçmen haline getirdiği bilinmektedir (Davis, 2004). Bu küresel ölçekte hareket eden işgücü, dünyada eski ve yeni sermaye birikim alanlarında yığılmakta ve büyük kentsel yoksulluk alanları meydana getirmektedir. Bu fordist dönemin işçi sınıfı yoksulluğundan daha dramatik yeni bir sınıfsal yoksulluk biçimidir (*a.g.e.*). 1980'lerin sonlarından itibaren dünyanın eski ve yeni sermaye birikim merkezlerinde kentsel mekânda sınıfların radikal olarak ayrıştığı ve göçmen işgücünün yığıldığı kentsel yoksulluk mahallelerinin, kentli orta ve üst-orta sınıflar tarafından sosyal olarak dışlandığı izlenmektedir. Göçmenleri yaşadıkları mahalleler üzerinden sosyal olarak dışlama eğilimi, Kıbrıslı orta sınıflarda da yaygın bir davranıştır. Araştırma sırasında ikinci ve üçüncü dalga yoksul göçmen işçilerle yapılan mülakatlarda olduğu kadar, aynı bölgede yaşayan

daha güvenceli işlere sahip esnaf ve hizmet sektörü çalışanlarıyla yapılan mülakatlarda da sadece TC kimliği üzerinden değil, bu kimlikle özdeşleştirilen belli mahalleler üzerinden dışlandıklarını düşünenlerin sayısı bir hayli fazladır.

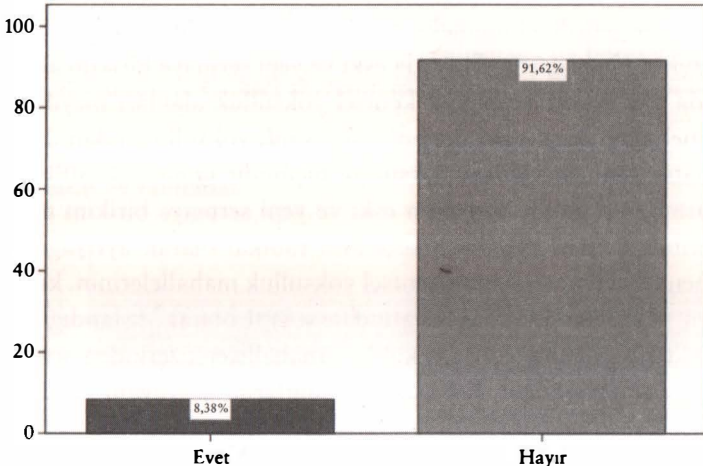
Göçmenlerin Politik Katılımı ve Siyasal Eğilimleri

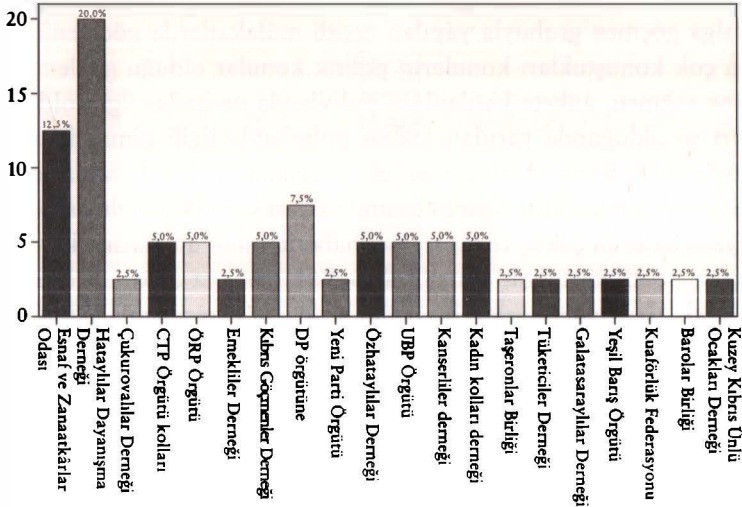
Seçim dönemlerinde Türkiye'den devlet görevlileri, milletvekilleri gelip bize şu partiye, bu partiye oy verin diyorlar. Ama burada yaşayan biziz... Kendi sorunlarımızı, kime oy vereceğimizi biz biliriz.

(Aygün Köyü Muhtarı, 15 Temmuz-2007)

Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlerin politik katılım düzeylerinin son derece düşük olduğu sadece ankete katılan göçmenlerin ilgili sorulara verdikleri cevaplardan değil, aynı zamanda 50 milletvekilinden oluşan KKTC parlamentosunda son seçimler (28.07.2013) dahil olmak üzere Türkiye kökenli milletvekili sayısının 2'yi geçmemesinden ve bazı göçmen örgütleri dışında siyasi parti ve demokratik kitle örgütlerine üyeliklerin son derece

Şekil 58. Herhangi bir derneğe ya da örgüte üye misiniz?

Şekil 59. Hangi derneğe / örgüte üyesiniz? (üye olanlar)

düşük olmasından da anlaşılmaktadır. Ankete katılan göçmenlerin %90'dan fazlası hiçbir derneğe, sendikaya, meslek odasına ya da başka bir demokratik kitle örgütüne üye değildir. Bir örgüte üye olanların belli bir kısmı ise yasal iş yapabilmek için üye olmak zorunda oldukları meslek odalarına üyedirler. Ankete katılan 501 kişiden sadece 41'i bir derneğe üyedir. Bu 41 kişi içinde siyasi parti üyesi 12 kişi, hemşeri derneği üyesi 14 kişi, meslek odası üyesi 8 kişi ve diğer derneklere üye olan 1-3 arasında kişi bulunmaktadır. Ancak ankete katılanlar arasında boş zamanlarında sivil toplum örgütlerinin aktivitelerine katılanların oranı %11'e yükselmektedir. Aynı şekilde siyasi partilerin aktivitelerine katılanların oranı da %14 civarındadır. Dolayısıyla bir sivil toplum örgütüne, derneğe ve siyasi partiye üye olma oranları, bunların aktivitelerine katılma oranlarından daha düşük çıkmaktadır. Bu sayılar Türkiyeli göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ta toplumsal ve politik yaşama katılımlarının düşükliğini açık bir biçimde göstermektedir.

Göçmenler arasında siyasi katılımın son derece düşük olması, kendi sosyal, politik ve kültürel sermayeleri ile ilişkili olduğu kadar, Kuzey Kıbrıs'ta göçmenler için ekonomik ve toplumsal alanda

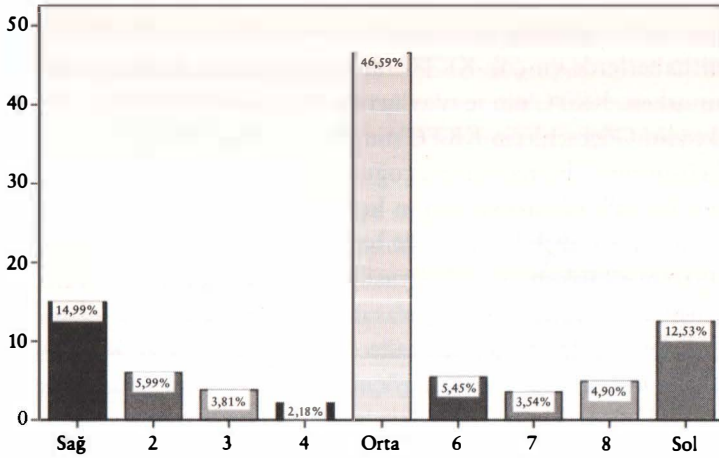
olduğu gibi, politik alanda da hareketlilik kanallarının yeterince açık olmamasıyla da bağlantılıdır. Araştırma kapsamında her üç dalga göçmen grubuyla yapılan çeşitli mülakatlarda göçmenlerin en çok konuştukları konuların politik konular olduğu gözlenmesine rağmen, ankete katılanlara politikayla ne kadar ilgili oldukları sorulduğunda yarıdan fazlası politikayla ilgili olmadıklarını söylemektedirler. Özellikle erkek göçmenlerin kendi aralarında gündelik sohbet konularının başında siyasi konuların gelmesine ve gazetelerde en çok iç ve dış siyaset haberlerini okumalarına karşın, onlar politikayla ilgili olmayı bir politik parti ya da örgüt üyeliği olarak algılamaktadırlar. Bu nedenle de son derece ilgili oldukları politik gündeme karşın aktif politikaya katılmadıkları için politikayla ilgili olmadıklarını ifade etmektedirler.

Politik gündeme ilgi ve politik katılım eğitim, meslek, modernleşme ve kentleşme düzeyleri ile ilişkili olmasına karşın, toplumsal cinsiyete göre de farklılık göstermektedir. Kırsal kültürün muhafaza edildiği kentsel mahallelerde, daha çok özel alana kapalı olarak yaşayan kadınların, kamusal alana daha açık olan erkeklere göre politik gündeme ilgileri de düşük olmaktadır. Ankete katılan Türkiyeli göçmenler arasında kadınların politik alana ilgilerinin düşüklüğü, göçmenlerin politik katılımlarında toplumsal cinsiyetin belirleyici bir unsur olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Tablo 25).

Türkiyeli göçmenlerin, politik yelpazenin neresinde durduklarına bakıldığında da politik katılım eksikliğini belli ölçüde açıklayan

Tablo 25. Cinsiyete göre politikayla ilgilenme düzeyi

POLİTİKAYLA İLGİLENME DERECEŚİ		CİNSİYET		
		Erkek	Kadın	Toplam
	Çok ilgili	85,2%	14,8%	100,0%
	Biraz ilgili	70,4%	29,6%	100,0%
	Pek ilgili değil	61,7%	38,3%	100,0%
	Hiç ilgili değil	44,9%	55,1%	100,0%
Toplam		58,0%	42,0%	100,0%

Şekil 60. Kendinizi politik yelpazenin neresinde görüyorsunuz?

bir grafik ortaya çıkmaktadır. Ankete katılanların yarıya yakını kendilerini politik yelpazenin ortasında görmektedirler. En sağ ve en sol politik eğilim de neredeyse birbirine yakın oranlarda dağılarak toplam %25 civarındadır. Geri kalan %25'in ise ortanın solu ve sağında eşit dağıldığı görülmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ın politik yaşamına katılımları göreceli olarak düşük olmasına karşın gündelik siyaseti takip etme oranları daha yüksektir. Bu takip genellikle gazete ve televizyon haberleri üzerinden olmaktadır. Haftanın en az üç günü gazete okuyanların oranı ankete katılanlar arasında %61 oranındadır. Bu oran Türkiye'deki nüfusun gazete okuma oranlarına göre oldukça yüksektir. Politik katılım kanallarının pek çok nedene bağlı olarak kapalı olmasına rağmen, politik gündemin sıkı takipçisi oldukları anlaşılmaktadır.

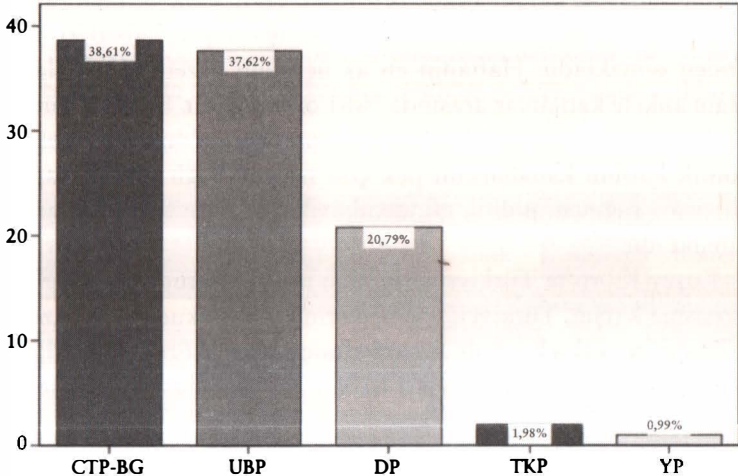
Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye'de basılan neredeyse tüm gazeteler satılmasına karşın, Türkiyeli göçmenlerin en çok okudukları gazete, Kıbrıs'ın en yüksek tirajlı gazetelerinden olan *Kıbrıs Gazetesi*'dir. Gazetelerde en çok okudukları haberlerin başında ise Türkiye ile ilgili iç siyasi haberlerle, Türkiye'nin Kıbrıs politikasına ilişkin haberler ve Kıbrıs ile ilgili dış siyasi haberler gelmektedir. Bu haber-

lere ilgileri, göçmenlerin anavatanlarına olan bağları kadar, kendi geleceklerini de Türkiye’den tamamen bağımsız olarak düşünmediklerinin bir göstergesi olarak okunabilir. Diğer yandan KKTC ile ilgili haberlerde en çok KKTC’nin dış politikası ile ilgili haberler okunurken, KKTC’nin iç olayları ile ilgili haberler hiç ilgi çekmemektedir. Göçmenlerin KKTC’nin dış politikası ile ilgili haberlere ilgi göstermesi, bu haberlerin çoğunluğunun Kıbrıs sorununun çözümü ile ilgili olması ve bunun kendilerinin Kıbrıs’taki gelecekle ilgili doğrudan ilişkili olması ile bağlantılıdır.

Gazete okurken en çok siyasi haberlerle ilgili olan Türkiyeli göçmenler, gündelik olaylar arasında en çok ekonomik olanlarla ilgilidirler. Bu da, bütün dünyada en kırılgan iş güvencesi ve toplumsal statü altında yaşayan göçmenlerin ortak kaygılarının esas olarak ekonomik olduğuna dair yaklaşımları Kuzey Kıbrıs örneğinde de doğrulamaktadır.

Ankete katılan göçmenler arasında vatandaşlık statüsüne sahip olanlar, KKTC’deki bir önceki milletvekilliği seçiminde her zaman tahmin edildiğinin aksine birinci sırada UBP’ye değil CTP-BG’ye oy vermişlerdir. Bu durum, Türkiye’nin Ada’daki varlığından hoş-

Şekil 61. KKTC’de milletvekili seçimlerinde hangi partiye oy verdiniz?

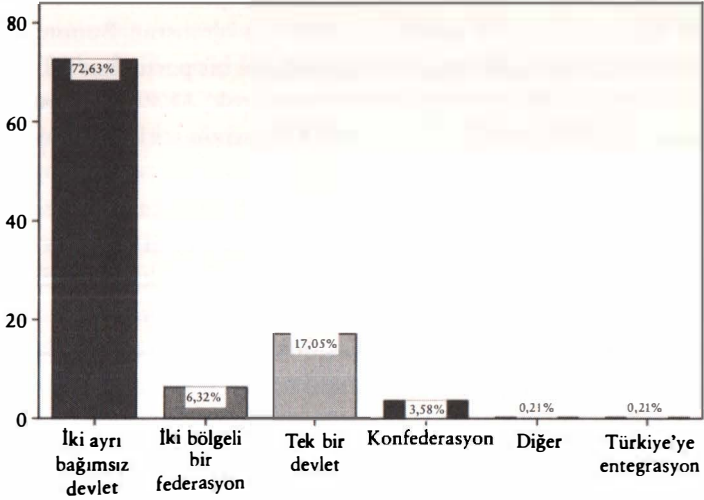

nut ve kendi iktidarlarını Türkiyeli göçmenlerden aldıkları oylarla sürdürdüğü iddia edilen UBP ile Türkiyeli göçmenler arasında kurulan ilişkiyi sarsan bir oy verme davranışı olmuştur. Bunun çok farklı nedenlerinden bir tanesi de, aslında sol bir parti olan CTP'ye oy vermelerinde kendi siyasi görüşlerinden çok, AKP hükümetinin bu seçimde UBP'yi değil, CTP'yi desteklemesinin etkili olduğu düşünülebilir.

Türkiyeli göçmenlerin CTP'ye oy vermelerinin kalıcı bir siyasi eğilim değişikliği ile ilişkili olmadığı, milletvekilliği seçimlerinde CTP-BG'ye oy vermelerine rağmen Kıbrıs'ta en çok beğendikleri liderin hâlâ açık farkla UBP'nin doğal lideri pozisyonunda olan Rauf Denктаş olmasından da anlaşılmaktadır. Ankete katılanların yarıya yakını ise, Kuzey Kıbrıs'taki politik liderlerden hiçbirini beğenmediklerini söylemektedirler. Hiçbir lideri beğenmeme hali, Türkiyeli göçmenlerin kendi sorunlarını doğrudan sahiplenmiş hiçbir liderin bulunmadığını düşüncelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı beğenmeme düzeyi Türkiye'deki politik liderler için de geçerlidir. Türkiye'de en beğendikleri lider, Kıbrıs'ta Rauf Denктаş'ı beğenmelerinden daha düşük düzeyde Tayyip Erdoğan'dır. Türkiyeli göçmenlerin oy verme davranışları yaşadıkları kente göre çok radikal olmayan farklılıklar göstermektedir. Örneğin Lefkoşa'daki göçmenler CTP'ye UBP'den daha fazla oy verirken, Gazimağusa'da daha yerleşik göçmenler UBP'ye oy verme eğilimlerini belli bir düzeyde devam ettirmişlerdir.

Ankete katılanlar arasında gerek KKTC'de gerekse Türkiye'de hiçbir politik lidere güvenmeyenlerin oranı yarıya yakın olmasına karşın, politik ve kurumsal yapılara olan güvenleri göreceli olarak daha yüksektir. Türkiyeli göçmenler, Türkiye'de yapılan anketlerde de çoğu kez çıktığı gibi, politikaüstü bir kurum olarak gördükleri orduya en yüksek güveni duymaktadırlar. Ardından da TC Hükümeti ve Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçiliği gelmektedir. KKTC Meclisi'ne ve Cumhurbaşkanı'na çok ya da kısmen güvenenlerin oranı da %60'ın üzerindedir. Türkiye'ye ait kurumlara duyulan güvenin, Kıbrıs sorununun çözümünün göçmenleri nasıl etkileyeceğine dair belirsizliklerden kaynaklandığı düşünülebilir.

Şekil 62. Kıbrıs sorununun hangi modelle çözülmesini tercih edersiniz?

Göçmenlerin Gözünden Kıbrıs Sorunu ve Avrupa Birliği

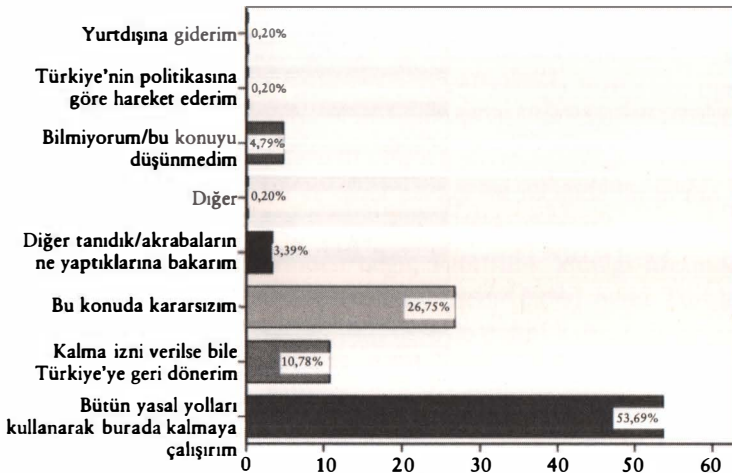
Kıbrıs sorunu uluslararası toplumun en uzatmalı çözümsüzlüklerinden biri olarak sürüp giderken, Kıbrıs'ın kuzeyinde ve güneyinde 1974'ten sonra iki ayrı ölçek olarak yeniden biçimlenen sosyal yapıların tüm unsurları da soruna dahil olmaktadır. Bu nedenle Kıbrıs sorununun nasıl çözüleceği Kıbrıs'ın yerli halkları kadar, oraya göçmen olarak gelmiş ve yaşamlarının büyük bir kısmını orada geçirmiş göçmenleri de doğrudan ilgilendirmektedir. Ankete katılan Türkiyeli göçmenlerin büyük bir çoğunluğu Kıbrıs sorununun iki ayrı bağımsız devlet biçiminde çözülmesini istemektedirler. Tek bir devlet isteyenlerin oranı %16,2, iki bölgeyi bir federasyon isteyenlerin oranı ise %6'dır. Türkiyeli göçmenler kendileri için en güvenilir sonucun, fiili olarak iki devletli durumun devamını sağlayacak bir anlaşma olduğunu düşünmektedirler. Federasyon ya da tek devlet olarak çözümlenecek sorunun kendilerinin Kıbrıs'taki geleceklerini nasıl etkileyeceği konusunda emin değildirler. Bu nedenle var olan durumun devamını istemektedirler.

Tablo 26. Yaşa göre Kıbrıs sorunu çözüm modeli tercihi

KIBRIS SORUNUNA ÇÖZÜM TERCİHİ	YAŞ					Toplam
	15-24 yaş arası	25-34 yaş arası	35-44 yaş arası	45-54 yaş arası	55 yaş ve üzeri	
İki ayrı bağımsız devlet	15,7%	31,6%	27,2%	14,8%	10,7%	100,0%
İki bölge bir federasyon	16,7%	26,7%	16,7%	26,7%	13,3%	100,0%
Tek bir devlet	19,8%	35,8%	19,8%	18,5%	6,2%	100,0%
Konfederasyon	5,9%	23,5%	29,4%	5,9%	35,3%	100,0%
Diğer				100,0%		100,0%
Türkiye'ye bağlanma	100,0%					100,0%
Toplam	16,2%	31,6%	25,3%	16,0%	10,9%	100,0%

Kıbrıs sorununun çözümünde iki ayrı devlet seçeneğini tercih edenlerle tek devlet seçeneğini tercih edenler arasında yaş, önemli bir farklılık yaratan değişken olarak ortaya çıkmaktadır (Tablo 26). Göçmenler arasında daha genç yaşta kişiler var olan çözümsüz

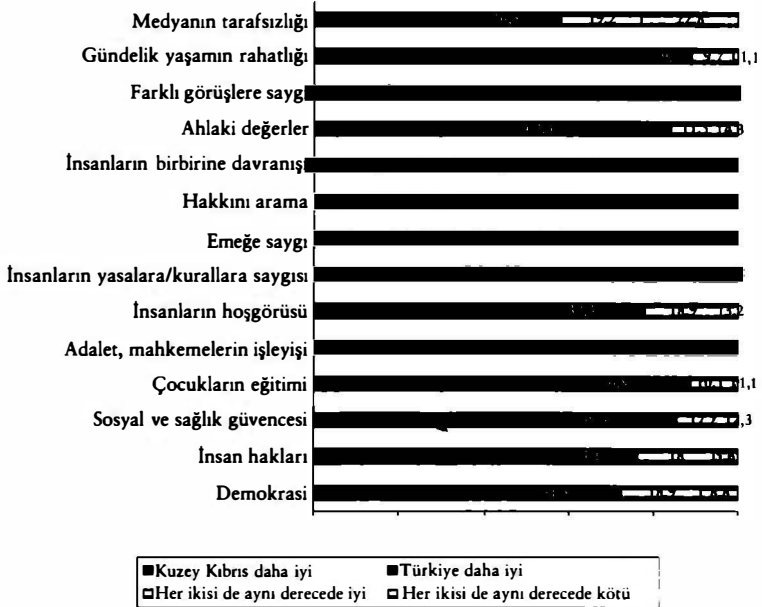
Şekil 63. Kıbrıs sorunu sizin tercih ettiğiniz modelde çözülmezse ne yapmayı düşünüyorsunuz?

durumun değişmesini daha yaşlı kuşaklara göre daha çok istemektedirler. Özellikle tek devlet seçeneğini tercih edenlerin 25-34 yaş kuşağında yoğunlaştığı görülmektedir.

Kıbrıs sorununun kendi istedikleri biçimde çözülmemesi durumunda stratejilerinin ne olacağı sorulduğunda, ankete katılanların yarıdan fazlası bütün yasal yolları kullanarak Kıbrıs'ta kalmaya çalışacaklarını belirtmişlerdir. Ne yapacakları konusunda kararsız olanların oranı %26 civarındadır. Bu durumda kesinlikle Türkiye'ye dönmeyi düşünenlerin oranı ise sadece %11 civarında çıkmaktadır. Bu oranlar Kıbrıs sorununun hangi biçimde çözülürse çözülsün, Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıs'ta kalmayı tercih ettiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Şekil 64. Aşağıdaki ölçütler açısından Kuzey Kıbrıs ile Türkiye'yi karşılaştırır mısınız?

Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıs sorunu hangi biçimde çözülürse çözülsün Kıbrıs'ta kalmak istemelerinin temel nedeni, yaşamlarını ve kurulu düzenlerini sürdürme isteği kadar, pek çok bakımdan Kıbrıs'ı Türkiye'ye kıyasla daha olumlu bulmalarıdır. Kültürel sermayelerin birbiri ile uyuşmadığı ahlaki değerler ve adalet mekanizmasının işleyişi dışında, Türkiyeli göçmenler hemen her konuda Kuzey Kıbrıs'ı Türkiye'ye göre daha olumlu bulmaktadırlar. Araştırmanın niteliksel boyutunda yapılan derinlemesine mülakatlarda da, Türkiyeli göçmenler arasında özellikle adalet ve mahkemelerin işleyişi ve ahlaki konularda sorunların yaşandığı yaygın olarak ifade edilmiştir. Ahlaki değerler açısından halen büyük ölçüde Türkiye'nin iyi olduğunun ifade edilmesi, göçmenlerle Kıbrıslı Türkler arasında kültürel sermayelerin farklılığına ve sosyal dışlanmaya bağlı olarak göçmenlerin toplumsal bütünleşme düzeyinin düşüklüğüne işaret etmektedir.

Neredeyse 1990'lı yıllara kadar, Kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıs sorununun da Avrupa'nın Kıbrıslı Türklere haksızlık ettiği ve Rumları desteklediği yönündeki popüler milliyetçi görüş varlığını sürdürmüştür (Copeaux, 2008). Bu tutum Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler tarafından da fazlasıyla benimsenmiştir. Ancak son 10-15 yıldır Kıbrıslı Türklerin Türkiye'den gelen masif göçler ve bu göçmenlerle çatışan kültürel sermayelerinin yarattığı olumsuzluklarla tekrar Avrupalılaşmalarını sağlayacak Avrupa Birliği'ne üyelik şansı, Avrupa'ya karşı olan tutumda radikal bir değişime yol açmıştır. Kıbrıslı Türkler arasında, Güney Kıbrıs'la birlikte Avrupa Birliği'nin üyesi olarak kendilerine benzemeyen bu uygarlık dışı göçmen Türklerden uzaklaşmak ve kendileri ile aynı kültürü paylaştıklarına inandıkları Kıbrıslı Rumlarla yeniden ve daha barışçı bir biçimde bir arada ya da yan yana yaşamak isteği yaygınlaşmaya başlamıştır. Artık Türk ya da Rum kimliği üzerinden değil, Kıbrıslılık kimliği üzerinden kendilerini ifade ederek, özdeşleşmek istemedikleri öteki Türklerden hem kendilerini uzaklaştırmış, hem de onları Kıbrıslılık dışında bırakmış olacaktırlar (Hasgüler, 2008; Ratip, 2008; İnatçı, 2008).

2000'li yılların başından itibaren özellikle genç kuşak Kıbrıslı Türklerin artık Türkiye'nin himayesinde ve dünyadan izole olarak

yaşamaya karşı tepkileriyle de beslenen “Bu Memleket Bizim” hareketi, Annan Planı’nın Türkler tarafından kabulü ile sonuçlanmıştı. Ancak Annan Planı’nı Rum halkının reddetmesi ile Kıbrıslılık üzerinden kurgulanan “Bu Memleket Bizim” sloganı içeriğini yitirmiştir. Slogan yeni ve bütüncül bir ulusal kimlik-birlik arayışından, Kuzey Kıbrıs’ta Kıbrıslı olmayanlara karşı dışlayıcı tutumu pekiştiren “ırkçı” bir boyut kazanarak asıl rotasından savrulmuştur.⁶

2000’li yılların başından itibaren Kıbrıs’ta değişen politika Türkiyeli göçmenlerin tutumlarını da etkilemiştir. Kendilerine açıkça karşı olduğunu bildikleri bu slogana rağmen göçmenler arasında da Avrupa Birliği’ne üyelik ve Annan Planı’nın desteklenmesi konusunda eğilim artmıştır. Aynı dönemde Türkiye’nin Kıbrıs politikasındaki değişikliklerin de Türkiyeli göçmenlerin tutumu üzerinde etkili olduğu yapılan mülakatlarda ortaya çıkmıştır. Niceliksel araştırmanın sonucunda, ankete katılan Türkiyeli göçmenler arasında Kuzey Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne girmesine olumlu bakanların %76,75 gibi yüksek bir oranda çıkması da, Kuzey Kıbrıs ve Türkiye’nin Kıbrıs sorunu konusunda değişen tutumlarının göçmenler üzerindeki etkisinin bir diğer göstergesidir. Göçmenler arasında Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesini olumlu bir şey olarak görenlerin oranı da benzer bir biçimde %76,76 olarak çıkmaktadır.

Göçmenlerin Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girmesine olumlu bakmaları anlaşılır bir olgudur. Ancak Türkiyeli göçmenlerin Kuzey Kıbrıs’ın Avrupa Birliği’ne girmesini istemeleri, Kıbrıs sorununun iki ayrı devlet modeli ile çözülmesini istemeleriyle çelişkili görünmektedir. Kıbrıs sorununun iki ayrı devlet ile çözümünü istemeleri daha çok var olan statünün sürmesiyle, kendilerinin Kıbrıs’ta var olan düzenlerinin de sürmesi anlamına geleceğini düşüncelerinden dolayıdır. Avrupa Birliği’ne girişe olumlu bakmaları da, kendilerinin de bu süreçte genişleyecek olan işgücü pazarından ve artacak ekonomik faaliyetlerden bir biçimde yararlanacaklarını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında göçmenlerin Kıbrıs sorununun çözümünde iki devletli bir modeli tercih ederken de, -Avrupa Birliği’nin Kıbrıs’ı tek bir ülke olarak

6 Daha kapsamlı bir tartışma için bkz. “Bu Memleket Bizim Platformu”.

gördüğünü bilmelerine rağmen- birliğe katılmayı olumlu bulurken de ekonomik çıkarları doğrultusunda fikir geliştirdikleri görülmektedir. Politik bakış açısı olarak çelişkili gibi görünen bu durum ekonomik çıkarlar açısından bakıldığında tutarlı görünmektedir.

“Kapıların” Açılması ve Dışarıda Kalan TC’liler

Kıbrıs sorununa ilişkin görüşmeler, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Avrupa Birliği’ne tam üye oluşu ve BM’in geliştirdiği son anlaşma planı olan Annan Planı kapsamında 2004 yılında Kuzey Kıbrıs ile Güney Kıbrıs arasında belli noktalarda kapılar açılmış ve geçişler serbestleşmiştir. Ancak bu geçişler Kıbrıs kökenli KKTC vatandaşları için geçerlidir. Kuzey Kıbrıs’ta yaşayan Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıs’ta doğmuş çocukları dahil olmak üzere Güney’e geçmeleri serbest değildir. Bu durum Kuzey Kıbrıs’ta zaten ayırmış iki toplum haline gelmiş Kıbrıslılarla Türkiyelileri bir kez daha ayırmış ve göçmenler kendilerini ikinci bir dışlanma ile karşı karşıya bulmuşlardır. Özellikle birinci dalgayla ve ikinci dalganın da başlangıç döneminde Kıbrıs’a gelen ve 25-30 yıldır Kıbrıs’ta yaşayan göçmenlerin Kıbrıs’ta doğmuş çocuklarının da Güney’e geçemiyor olması, gençler arasında önemli bir ayırım yaratmıştır. Kıbrıslı gençler arasında Güney’e geçerek oradaki eğlence ve alışveriş merkezlerine gitmek yeni bir sosyallik biçimi olmakta, ama onlarla aynı okullarda okuyan ve belli bir sosyal ilişki içinde bulunan Türkiyeli göçmenlerin çocukları anne-babalarının TC’li olması nedeniyle bunun dışında kalmaktadırlar. Hatta Kuzey Kıbrıs’ta çözümlenemeyen bazı acil sağlık sorunlarında dahi, Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıs’ta doğmuş çocukları 10 dakikalık mesafedeki Güney’e geçmek yerine Türkiye’ye gitmek zorunda kalmaktadırlar. Bu uygulamanın uluslararası yasalarla kabul edilen göçmen ve insan haklarına ve evrensel insani değerlere ne kadar aykırı olduğu ise, “Bu Memleket Bizim” sloganı⁷ ile tartışma dışı bırakılmaktadır.

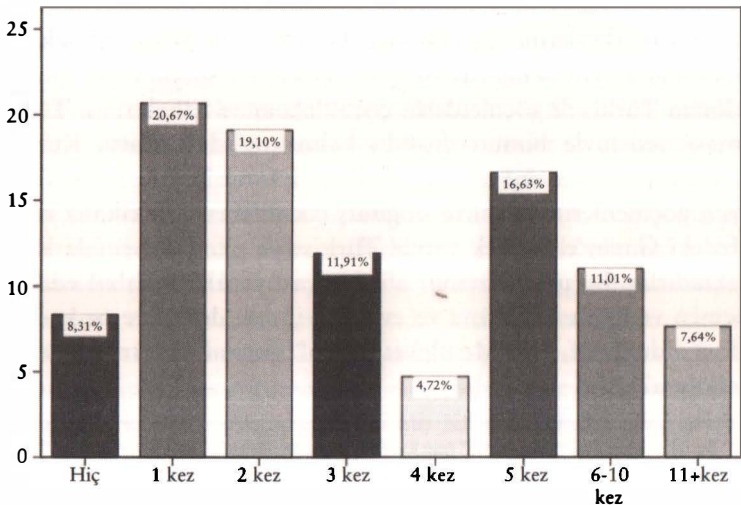
7 “Bu Memleket Bizim Platformu”nun kuruluş amaç ve ilkeleri için bkz. Çolak, Y., “Nationalism and the Political Use of History in Cyprus: Recent Developments,” *Philippine Journal of Third World Studies*, 23, 2, 20-45, 2008.

Türkiyeli göçmenler, kendilerini açık biçimde dışarıda bırakan bu uygulama karşısında duygusal tepkilerini, kapılar kendilerine açık olsa da Güney'e gitmeye hevesleri olmadıkları şeklinde ifade etmektedirler. Göçmenlerle niteliksel tekniklerle yapılan görüşmelerde, esasında onların da Kıbrıslı Türkler gibi Güney'i merak ettikleri ve geçebilmeyi istedikleri anlaşılmaktadır. Bu nedenle ankete verdikleri yanıtlarda hem gezmek, alışveriş yapmak ya da çalışmak amacıyla Güney'e geçmek istediklerini, hem de bunu çok da önemsemediklerini gösteren oranlar çıkmaktadır. Bu tutumun, dışarıda bırakılmaya bir tepki olduğu düşünülebilir.

Türkiye! Vatan mı? Memleket mi?

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a farklı dönemlerde ve niteliksel olarak da farklılaşan dalgalar halindeki göçlerde, bu farklılıklara dayanan vatan ve memleket bağları oluşmaktadır. Ankete katılanların %74 gibi büyük bir çoğunluğu memleket olarak Türkiye'yi kastederken, vatan denildiğinde yaşadıkları sürenin uzunluğuna göre Kıbrıs'ı kastedenlerin oranı artmaktadır. Türkiye'ye gitme sık-

Şekil 65. Son beş yıl içinde kaç kez Türkiye'ye gittiniz?

lıklarına bakıldığında, ankete katılanların %40'ı son beş yıl içinde bir ya da iki kez Türkiye'ye gitmiştir. Son beş yılda Türkiye'ye hiç gitmeyenlerin oranı %8 civarındadır. Son beş yılda Türkiye'ye 3 kez ve daha fazla gidenlerin oranı da %50'ye yaklaşmaktadır.

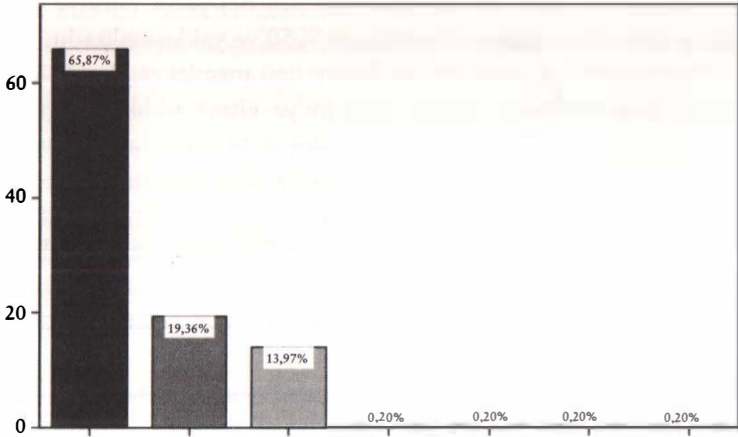
Ankete katılan göçmenlerin dörtte üçü memleket olarak Türkiye'yi hissetmelerine karşın, Türkiye'ye gitme sıklıkları açısından bakıldığında, bu orandan daha düşük bir oranda Türkiye'ye gitmektedirler. Türkiye, memleket olarak denizin karşısında durmakta, ancak özlenen ve geri dönülmesi arzulanan bir vatan olma özelliğini büyük oranda kaybetmektedir. Göçmenlerin yaşadıkları yeri vatan olarak benimsemelerinde en önemli unsurun "ekmeğin kazanıldığı yer" olduğu burada da ortaya çıkmaktadır. Kuzey Kıbrıs'ta "istenmeyen yabancılar" oldukları özellikle son 15 yıldır kendilerine açık ya da zımni olarak hissettirilmesine rağmen, Kıbrıs'ta yaşama kararından vazgeçmemeleri, Kıbrıs'ta geçinebilme ve çocuklarına daha iyi bir gelecek verme şanslarının Türkiye'ye göre daha yüksek olduğuna inanmalarından kaynaklanmaktadır.

Diğer yandan pek çoğu Türkiye'den kopmuş ve orada yaşamalarını yeniden kurabilecek imkânlardan yoksundurlar. Ancak kendilerine bu imkânları olsa Türkiye'ye dönüp dönmeyecekleri sorulduğunda da, büyük bir kısmı Türkiye'ye dönmeyi değil, Kıbrıs'ta kalmayı düşündüklerini ifade etmektedirler. Böyle bir durumda Türkiye'ye dönmeyi düşünenlerin oranı %20 gibi düşük bir oranda kalmaktadır. Bu oranlar Türkiyeli göçmenlerin Kuzey Kıbrıs'ı kendileri için vatan olarak seçtiklerini gösteren önemli göstergelerdir.

Kıbrıs'ı vatan olarak seçmelerinde orada kurmuş oldukları düzen kadar, Kıbrıs'taki bazı olumlu faktörler ile Türkiye'deki bazı olumsuz faktörler de rol oynamaktadır. Yaşamalarını Kıbrıs'ta sürdürmek isteyenlerin büyük bir kısmı bunun nedenini, Kıbrıs'ta yaşamın Türkiye'den daha rahat, güvenli ve iş olanaklarının daha fazla olması ve artık kurulu düzenlerinin olması olarak açıklamaktadırlar.

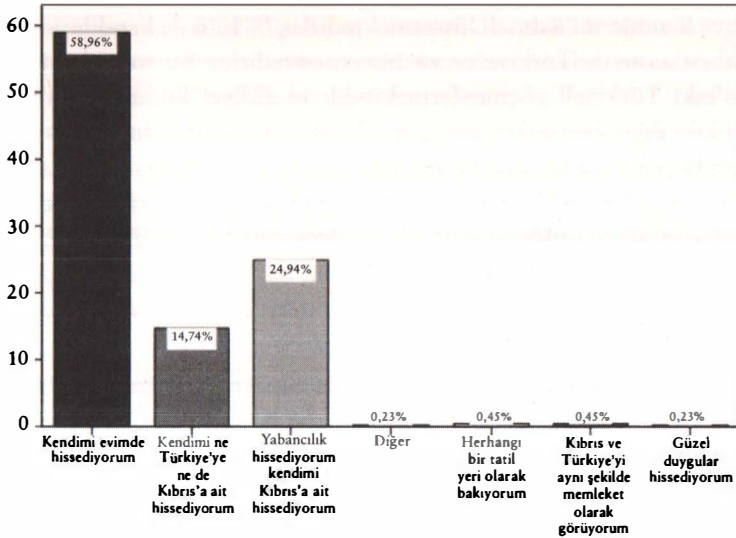
Türkiye'ye dönmek isteyenler büyük oranda Kıbrıs'ta güvenli iş ve kalış statüsüne sahip olmamaktan kaynaklanan belirsizlikler nedeniyle dönmek istemektedirler. Kuzey Kıbrıs'ta neredeyse tamamı vatandaş olan birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih

Şekil 66. Koşullar elverirse gelecek beş yıl içinde Türkiye'ye gitmeyi mi, Kıbrıs'ta kalmayı mı düşünüyorsunuz?

görüşmelerinde ve diğer iki dalga göçmenlerle yapılan odak grup ve derinlemesine mülakatlarda, hemen hemen bütün göçmenlerde geleceğe dair belirsizlik duygusunun olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak devlet güvencesi ile gelen birinci dalga protokol göçmenleri, bu belirsizliği yaşamakla birlikte devletin kendilerine güvence vererek buraya gönderdiğini belirterek, kendilerini açıkta bırakmayacağına inanmaktadırlar. İkinci dalga ile gelenler arasında vatandaşlık hakkını almış olanlar dahil olmak üzere tüm ikinci ve üçüncü dalga göçmenler için bir anlaşma halinde Kıbrıs'taki geleceklerinin ne olacağı belirsizdir. Bu belirsizlikten en fazla tedirgin olanlar ise, Kıbrıs'ta herhangi bir düzen kurmadan çalışmak üzere sürekli gelip giden becerisiz işçilerden oluşan üçüncü dalga göçmenler değil, ikinci dalga ile gelerek uzun zamandır oturma ve çalışma izinleriyle Kıbrıs'ta yaşamlarını kurmuş olan göçmenlerdir. Onlar hem göçmen olarak dışlanmayı, hem de gelecek belirsizliğini daha yoğun yaşamaktadırlar. Bu nedenler belli nitelikteki bir göçmen grubunun Türkiye'ye dönme isteği taşımalarına neden olmaktadır.

Şekil 67. Türkiye'ye gidişlerinizde kendinizi orada nasıl hissediyorsunuz?

Diğer yandan Türkiye'de yeni-liberal ekonomi politikalarının tarımsal üretim üzerindeki olumsuz etkileri 1990'lardan itibaren tarım alanlarında geniş ölçekli işsizliği birlikte getirmiştir. Öncelikle Türkiye'nin metropoliten alanlarına akan bu yeni iç göç dalgasının bir bölümü de daha önce kurulmuş göçmenlik ağları üzerinden Kuzey Kıbrıs'a kaymıştır. Kıbrıs'a üçüncü göç dalgasını oluşturan bu kayma, Kıbrıs'ın inşaat ve hizmet sektörünün emek yoğun alanlarında duyulan işgücü ihtiyacı ile birleşince büyük bir göç dalgasına dönüşmüştür. Üçüncü dalga göçmenlerin göçme nedenleri Türkiye'de geçim olanağının kalmamasıdır. Bu nedenle üçüncü dalga göçmenlerden bir kısmı da -özellikle aileleriyle gelenler- kendilerinin ve çocuklarının geleceği açısından Kıbrıs'ı Türkiye'ye göre daha olumlu bulmaktadırlar.

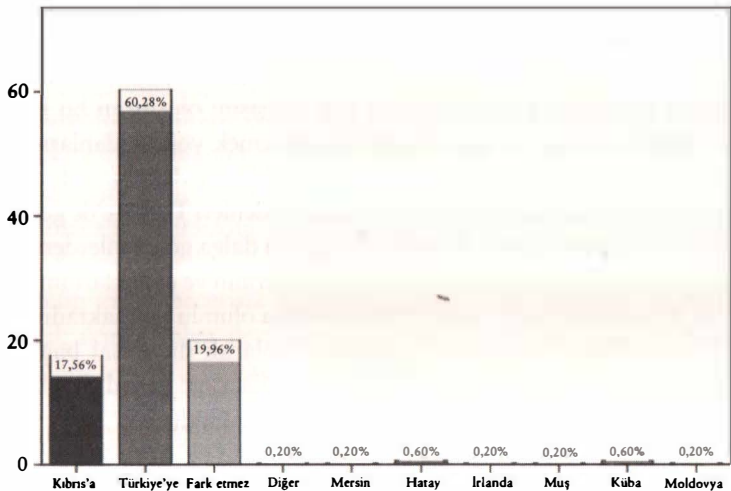
Göçmenlerin Türkiye'ye "memleket" olarak duygusal bağları olmasına karşın, sosyal (aile akrabalık bağları) ve maddi bağlarının göreceli olarak zayıflamış olduğu görülmektedir.

Göçmenler, Türkiye'ye en son %70 civarında tatil ve akraba ziyareti ve gezmek, %7 sağlık problemleri ve tedavi, %10 civarında

çalışma izni ve resmi işler için, %5 civarında cenaze nedeniyle gittiklerini belirtmektedirler. Göçmenlerin yarısı Türkiye'ye gittiklerinde kendilerini evlerinde hissetmekte, %22'si yabancılık çekmekte ve kendilerini Kıbrıslı hissetmektedirler, %13'ü de kendilerini ne Kıbrıs'a, ne de Türkiye'ye ait hissetmektedirler. Bu sonuçlar Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlerin kimlik ve aidiyet konusunda dünyadaki diğer benzerleri gibi tam olarak nereye ait oldukları konusunda çelişkiler taşımakta olduklarını göstermektedir. Vatandaşlık statüsünü kazandıklarında bile bu kimliksel çelişkileri taşımaları, bütün dünyada olduğu gibi göçmenlere yönelik sosyal politikaların eksikliği ve hareketlilik kanallarının kapalı olması durumunda vatandaşlık hakkının tek başına dışlanmayı engellemeye yetmediği yönündeki yaklaşımı doğrulamaktadır.

Türkiyeli göçmenler arasında yaşadıkları kentte bir aile mezarlığı olanların oranı %15 civarındadır. Kuzey Kıbrıs'a birinci dalga ile gelen göçmenler içinde dahi öldüklerinde Türkiye'deki köylerine götürülenler bulunmaktadır. Öldüklerinde Türkiye'ye gömülme isteyen katılımcıların oranı %60, Kıbrıs'a gömülme isteyen-

Şekil 68. Öldüğünüzde nereye gömülmek istersiniz?

lerin oranı ise %17,5'tir. Nereye gömüleceğinin önemli olmadığını düşünenlerin oranı ise %20 civarındadır. Bu oranlar, göçmenlerin yarısından fazlasının memleket bağlarının duygusal yönünü göstermesi açısından önemlidir. Bu aynı zamanda memleketin onlar için duygusal bir kategori, vatanın gerçekçi-yaşamsal bir kategori olarak temsil edildiğinin de bir göstergesidir.

Kıbrıs'ta kendilerine ait bir aile mezarlığı olanların oranı sadece %15 civarındadır. Göçmenlerin yaşarken mekânda yerleşmelerindeki belirsizlikler, öldükten sonra nereye gömülecekleri konusunda da belirsizliğe neden olan temel bir aidiyet sorununu göstermesi açısından önemlidir.

Göçmen Mahallelerinde Korunan Kültürel Sermayeler ve Gündelik Yaşam

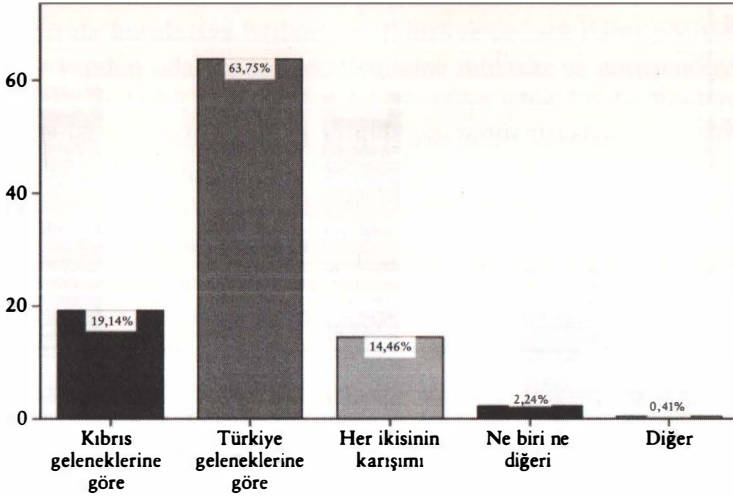
Göçmenlerin başka bir kültüre doğru yola çıkarken sahip oldukları kültürel sermaye, toplumsal, siyasal ve kültürel bütünleşme süreçlerinde çok önemli bir unsur olarak rol oynamaktadır. Bu sermaye, göçmenlerin gittikleri toplumda oluşacak göçmen temsilini belirleyecek güçlü öğeler taşımaktadır. Örneğin, din kültürü açısından Bektaşilik geleneğinin yaygın olduğu ve laiklik ilkesinin benimsenmiş olduğu Kıbrıs Türk toplumuna Sünni gelenekten gelen dindar ve muhafazakâr göçmenlerin uyumu, Alevi geleneğe sahip olanlara göre daha zor olmaktadır. Cenaze ve dini bayramlar dışında camiye gitme alışkanlıkları güçlü olmayan Kıbrıslı Türkler ile dini ibadetlerini camiden çok evlerinde ya da Cem törenlerinde yapan Aleviler arasındaki dinsel uyum daha yüksek olmaktadır. Oysa Sünni İslami gelenekten gelen ve muhafazakâr kırsal değerlerle donanmış olan Türkiyeli göçmenler, cami ve din ile ilişkisi az olan Kıbrıslı Türkleri “dinsiz”, Kıbrıslılar da onları “gerici” olarak nitelermektedirler. Bu durum bir de modern gündelik yaşam alışkanlıklarındaki farklılıklarla birleşince bu iki grup arasında gerilim daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiyeli göçmenlerin mekânda yerleşme süreçlerindeki ayrışmanın yarattığı içedönüklük, bu sermayelerin birbirinin içinde eri-

mesini ve daha melez yeni kültürel sermayelerle donanmayı geciktirmektedir. Zaman içinde yeni göçmenlerin bir de yoksullukları üzerinden sınıfsal olarak dışlanması da ortaya çıktığında, toplumlar daha da içlerine kapanmış ve birbirlerinin kültürel özelliklerini reddetmişlerdir. Niteliksel teknikle yapılan görüşmelerde molihya, kolakas ve magarinabulli (tavuklu makarna) gibi yapılması kolay ve maliyeti düşük olan Kıbrıs'ın geleneksel yemeklerinin Türkiyeli göçmenlerin mutfağına yeterince girmediği görülmüştür. Aynı şekilde 20 yıldan uzun süredir Antakya ve Hatay'dan göç alan Kuzey Kıbrıs'ta Kıbrıslı orta ve üst-orta sınıflara hitap eden bir Antakya lokantası bulunmamaktadır. Oysa İstanbul, Londra, Paris, Berlin, New York ve Vancouver gibi kentlerde orta ve üst-orta sınıflara hitap eden çok sayıda etnik lokanta arasında bulunan Suriye ve Lübnan mutfakları Antakya, Mersin ve Adana mutfakları ile aynı yemeklere sahiptir. Bu durum Kıbrıslılarla Türkiyeli göçmenlerin birbirlerinin kültürel sermayelerini "tümüyle kötü" ötekine ait bir unsur olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Her iki kültür kendi kültürel sermayelerini ayırmış mahallelerinde ve gündelik yaşamlarında muhafaza etmekte ve diğer kültüre ait zenginlikleri kendi alanlarına sokmamaktadırlar.

Bu muhafazanın azaldığı alanlardan biri düğünlerdir. Uzun süre Türkiye'den gelin getiren ya da kızlarını Türkiye'ye gelin veren Türkiyeli göçmenler, çok küçük yaşta Kıbrıs'a getirdikleri ya da Kıbrıs'ta doğan çocukları evlilik yaşına geldiğinde Kıbrıslılarla evlilikler olmaya başlamıştır. Bu evliliklerde düğünler yarı Türkiye yarı Kıbrıs geleneğine göre yapılmaktadır. Ancak, çocuklarda değişse bile ailelerde muhafaza edilen kültürel gelenekler, aile yapılarındaki farklılıklar nedeniyle bu evliliklerin büyük bir kısmı başarısızlıkla sonuçlanmaktadır. Ankete katılan göçmenlerin yarısından fazlasının düğünlerini kendi geleneklerine göre yapmaları da bunun bir sonucudur. Göçmenler arasında düğünlerini Kıbrıs geleneklerine göre yapanların oranı da %20'ler civarındadır. Her iki ülkenin geleneğine uygun düğün yapanlar da %15 civarındadır. Özellikle Kıbrıs'a çocukken gelenler ya da Kıbrıs'ta doğan ve vatandaş olan Türkiye kökenlilerde düğünlerini Kıbrıs geleneğine

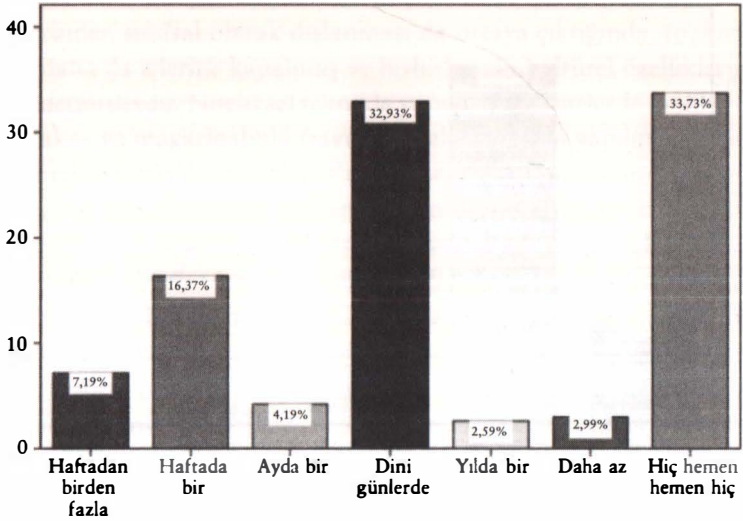
Şekil 69. Düğün törenlerinizi hangi geleneğe göre yapıyorsunuz?

göre yapma eğilimi artmaktadır. Çünkü bu grup arasında Kıbrıslılarla evlilik oranları yükselmektedir. Bu sayılar sosyal ve kültürel bütünleşmenin, göçmenlerin içekapalı cemaat yaşamlarına rağmen, özellikle ikinci kuşakta belli bir ölçüde gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durum da, Türkiye’de doğmuş olan birinci kuşak göçmenlerde Türkiyeli kimliği ve aidiyet hissi daha güçlü iken, Kıbrıs’a çocuk yaşta gitmiş ya da orada doğmuş olan birinci kuşağın çocuklarında Kıbrıs kimliği ve aidiyet hissini daha güçlü olarak ortaya çıkması ile bağlantılıdır.

Türkiyeli göçmenlerin kültürel sermayeleri homojen değildir. Gerek göç dalgalarının niteliğine bağlı olarak, gerekse göçmenlerin Türkiye’den geldikleri yöre ve etnik kökene bağlı olarak farklılıklar içerir. Ancak ilk göçmenlerle birlikte oluşan muhafazakâr, cahil köylüler temsili, ikinci dalga ile gelenlerle birlikte oluşan mafyoz çıkar arayıcılar temsili ve üçüncü dalga ile oluşan suç işlemeye hazır vandal inşaat amelesi temsili birleşerek, Kıbrıslı orta sınıflar arasında bu temsillerin hepsini barındıran homojen bir TC’li temsili oluşturmaktadır. Oysa sadece birinci dalga göçmenlerde görülen dindarlığın sonraki dalgalarla gelen göçmenlerde egemen

Şekil 70. Cenazeler dışında camiye gitme sıklığınız nedir?

bir kültürel sermaye olmadığı ankete katılımcıların verdikleri cevaplardan anlaşılmaktadır. Katılımcıların neredeyse %80'i camiye, bayram ve cenazeler dışında neredeyse hiç gitmemektedirler. Bu oranlar hem Türkiye'den gelen göçmenlerin dindarlık konusunda homojen olmadığını, hem de Kıbrıs'ta kalış süresi arttıkça dindarlığın azalıyor olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Göçmenlerin Dayanışma Ağları ve Gelecek Beklentileri

Bütün dünyada olduğu gibi Kuzey Kıbrıs'ta da göçmenler arasındaki dayanışma ağları, onların özellikle ekonomik ve mekânsal tutunabilmelerini sağlamakta önemli rol oynamaktadır. Göçmen ağları teorisi göçmenlerin sadece o ülkeye gitmek için değil, gidilen ülkede barınma ve iş olanaklarına ulaşılmasında da çalışan bir ağıdır. Kuzey Kıbrıs'ta Tarım İşgücü Protokolü'ne bağlı olarak Türkiye'den gelen göçmenlerle birlikte bu ağlar çalışmaya başlamıştır. Ancak daha çok kırsal alana yerleştirilen ilk dalgaya göre,

daha güvencesiz biçimde Kuzey Kıbrıs'a gelerek kentsel alanlarda iş ve barınma olanağı arayan göçmenlerden itibaren dayanışma ağları da kurulmaya başlamıştır. İkinci ve üçüncü dalga göçmenlerle yapılan odak grup, derinlemesine mülakat ve görüşmelerde bu ağların farklı biçimlerde çalıştığı ortaya çıkmaktadır. Bunların başında hemşerilik ve etnik köken üzerinden kurulan dayanışma ağları gelmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta Hataylılar arasında ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen Kürt göçmenler arasında bu tür dayanışma ağları bireysel, enformel ya da kurdukları yasal hemşeri dernekleri üzerinden kurulmaktadır. Lefkoşa'da Hataylılar Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı, yapılan mülakatta Kuzey Kıbrıs'a ikinci dalga ile gelen Hataylıların üçüncü dalga ile gelen Hataylı göçmenlere iş ve barınacak yer bulma konularında yardım ettiklerini, bazı durumlarda iş bulana kadar, bazı durumlarda ev bulana kadar onları evlerinde barındırdıklarını ifade etmektedir. İşçi pansiyonlarında kalan işçiler de yeni gelecek olanlara bu pansiyonlarda yer bulmakta, işsiz kaldıklarında yeni bir iş bulana kadar birbirlerine yardım etmektedirler. Lefkoşa Surlarici'nde üçüncü dalga göçmenlerle yapılan odak grupta işçiler arasındaki güçlü dayanışma ilişkileri açıkça ortaya çıkmıştır. Bazı arkadaşları iş kaybettiğinde yeni iş bulana kadar yiyeceklerini ve odalarını onlarla paylaşmaktadırlar. Birinci ve ikinci dalga ile gelen ve daha yerleşik yaşamları olan göçmenler arasında da pek çok konuda dayanışma ağlarının çalıştığı görülmektedir.

Göçmenlerin aile ve akraba ilişkilerinde de modern kentli sınıflara göre daha fazla dayanışmanın olduğu görülmektedir. Acil paraya ihtiyaç duyduklarında yardım istedikleri ilk kurum aile, sonra arkadaşları, sonra da akrabaları olmaktadır. İş için acil krediye ihtiyaç duyduklarında ise ilk sırayı banka almasına karşın, ikinci sırada yine aile bulunmaktadır.

Sağlık ve eğitim hizmetleri açısından hâlâ güçlü bir sosyal devlet geleneğine sahip olan Kuzey Kıbrıs, Türkiyeli göçmenler için önemli bir avantaj olmaktadır. Dünyada giderek artan enformel göçmenler pek çok ülkede sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanamamak-

tadırlar. Göçmenler için çok ciddi bir sorun oluşturan bu durumu önlemek için Birleşmiş Milletler çok sayıda çalışma yapmaktadır. Bazı ülkelerde göçmenleri de kapsayacak yeni sosyal politika programları tartışılmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında Kuzey Kıbrıs'ın dünyadaki pek çok ülkeden daha sosyal bir sağlık ve eğitim politikasına sahip olduğu söylenebilir. Ancak özellikle 2000'lerin başından itibaren yükselmeye başlayan üçüncü dalga göçler sağlık ve eğitim sisteminin kapasitesini zorlamakta olduğundan, bu sosyal politika muhalefet tarafından eleştirilmekte ve göçmenlerin aile ve çocuklarını bu kapsamın dışında bırakma önerisi tartışılmaktadır. Ankete katılan Türkiyeli göçmenlerin yarısından fazlası, önemli bir sağlık sorunu ile karşılaştıklarında devlet hastanesine başvurmaktaadırlar. Ancak bu durumda hastaneye değil de aileye başvuranların oranı %25 gibi azımsanmayacak bir orandadır.

Hukuksal bir sorunla karşılaşan Türkiyeli göçmenlerin yarıya yakını mahkemeye, %20'ye yakını avukata başvurumaktadırlar. Ancak burada da önce aileye başvuranların sayısı %33 civarındadır. Bu sonuçlar göçmenlerin maddi konularda en güçlü dayanışmasının kendi aralarında olduğunu, ancak kamusal haklar konusunda devletin olanaklarını kullanabildiklerini göstermektedir. Ancak her üç durumda da herhangi bir yardım derneği (göçmen dernekleri gibi) ya da sivil toplum örgütüne (sendika ve insan hakları dernekleri gibi) başvuramaları toplumsal-politik yaşama katılımının düşüklüğü ile açıklanabilir.

Ankete katılanların gündelik yaşamlarında en önemli endişe kaynağının maddi konular olduğu ortaya çıkmaktadır. Hayat pahalılığı çok önemli bir sorun olarak görülmektedir. İşsizlik ve sağlık ise ikinci en önemli sorun kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşadıkları mekân, çevre koşulları ve altyapı hizmetlerinden daha çok Türkiyeli olmaktan dolayı uğradıkları ayrımcılık, Kıbrıs sorunu nedeniyle gelecekleriyle ilgili belirsizlikler ve ailevi konular sorun olarak ifade edilmektedir.

Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenlerin yaşam hedefleri ve gelecek beklentileri arasında birinci sırayı daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak almaktadır. İkinci sırada ise, bütün dünyadaki göçmen-

ler gibi çocuklarına kendilerinininkinden daha iyi bir yaşam olanağı sağlama hedefi ve beklentisi bulunmaktadır. Göçmenlik çalışmalarında sıklıkla karşılaşılan ve ilk kuşağın kendisini ikinci kuşak için feda etmesi olarak tanımlanan bu durum, Kuzey Kıbrıs'ta da ortaya çıkmaktadır. Bu feda etme hali en açık olarak kadın göçmenler tarafından ifade edilmektedir. Birinci dalga ile Mersin'den gelmiş olan bir göçmen bu feda etme durumunu şöyle ifade etmektedir:

Geldiğimizden beri çok çalıştık, yapmadığımız iş kalmadı. Bu kadar çalışmayı Türkiye'de yapsak belki durumumuz daha iyi olurdu. Hayatımız heba oldu burada. Ama bir şey kazandık... Çocuklarımızı okuttuk. Onların hayatlarını kurtardık burada. Bunu memlekette yapabilmemiz imkânsızdı. Hele kızların okuması hiç olmazdı öte yanda... Burada oldu...

(Mersinli, Kadın, 52 Yaşında /Gazimağusa)

İkinci dalga göçlerle çalışmak üzere Kıbrıs'a gelen kocasının ardından, biri 10, diğeri 12 yaşlarındaki iki erkek çocuğunu alıp Kıbrıs'a gelen kadın göçmen ise bunu çocukları için yapmak zorunda olduğunu söylemektedir:

Kocam buraya kebab ustası olarak geldi. Surlarıci'nde bir kebabçı da çalışıyordu. Ama baktım gündüz kazandığını akşam bet ofiste (bahis oynatılan bir çeşit kumarhane) kaybediyor. Bize para falan gönderdiği yok... Bizim köyde evimiz var, ama başka da bir şeyimiz yok... Bir gelir kaynağı falan yok... Baktım olmayacak. Çocukları okutmam, adam etmem mümkün değil bu yoksullukta... Kalktım peşinden geldim buraya. O istemedi gelmemizi, ama gelince de geri göndermedi bizi. Önce gittim çocukları okula yazdırdım. Önce "Sınıflar dolu, alamayız" dediler. Akşama kadar okul müdürünün kapısında oturdum. Baktım ki bir kadın öğretmenle müdür çıkıyorlar içerden. Dedim ki onlara "Sizin de çocuğunuz yok mu? Ben bu çocukları okutmak zorundayım, bunu biliyor musunuz? Başka çarem yok" dedim. Bir yandan da sinirlerim bozulmuş ağlıyorum. Kadın öğretmen "Gelin konuşalım" dedi, beni bir odaya aldı. Anlattım ona, "Benim çalışıp bu çocuklara bakmam lazım" dedim. "Kendi memleketimde çalışamam, izin vermezler köyde" dedim. "Kocamdan bana

bir fayda yok" dedim. Kadın anladı beni biliyor musun? Bak o bakımdan çok insandır bu Kıbrıslılar yani... Çocukları kaydettiler okula. O gün bayram oldu bana. Bak, bu evde insan durur mu hiç? Hayvan bağlasan durmaz... Akşama kadar ocağın başında yemek pişiriyorum (bir büfede çalışıyor), ben de pişiriyorum bu sıcakta, bulaşık yıkıyorum. Ama çocukları okula gönderiyorum... Onların hayatı başka olsun diye...

(Hataylı, Kadın, 32 Yaşında / Lefkoşa)

1975 yılının Mayıs ayında Türkiye'den ilk iskân göçmenleri Kıbrıs'a ayak bastıklarında beklentileri çok açıktı. Türkiye'nin bu en yoksul, eğitime ve bilgiye erişimi en sınırlı ve modern yaşamla tanışmamış köylerinde geçim koşulları kalmamış köylülere toprak ve gelecek vaat edilmekteydi. Bu beklenti ile Kıbrıs'ta iskân edilmeyi kabul eden köylüler, yerleştirildikleri toprakların ve evlerin bir gün gerçek sahipleri tarafından geri isteneceğini akıllarına bile getirmemişlerdi. Ancak her türlü zorluğa katlanarak kurmaya çalıştıkları bu yeni yaşamda, tutundukları mekânın kendileri dışında pazarlık konusu olduğunu anlamaları çok uzun sürmedi. Tarafı olmadıkları bu pazarlığın sonuçlanmasını bekleyerek geçen ömürlerinin merkezinde ise daima "belirsizlik" vardı. Çocukları ve torunları bu belirsizliğin içine doğdular ve "anlaşmayı bekleyenler" kervanına katıldılar. İkinci ve üçüncü göç dalgası ile gelen göçmenler ise, bu uzatmalı bekleyiş sırasında ortaya çıkan ekonomik fırsatlardan kendilerine gelecek kurmaya çalıştılar. Ancak Kıbrıs'ta bu uzatmalı bekleyiş sadece Türkiyeli göçmenlerin değil, Kıbrıslı Türklerin de geleceklerini inşa edebilmelerinin önündeki en büyük engeldi. Bu durumu en iyi betimleyen sözler KKTC'nin ikinci cumhurbaşkanından gelmektedir:

Bir defasında Türkiye'den gelen bir bakan bana "Her şeyiniz var" dediğinde, ona "Evet, ama geleceğimiz yok" dedim.

(Mehmet Ali Talat, Şubat- 2008/Lefkoşa)

Sonuç

Bu çalışmada, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a 1975'in bahar aylarında başlayan ve nitelik değiştiren dalgalar halinde süren göçler ve Kuzey Kıbrıs'ın çok tartışmalı politik, sosyal ve mekânsal yeniden inşa sürecinde Türkiyeli göçmenlerin yaşadıkları deneyim çok boyutlu olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarihsel olarak ele alındığında, Anadolu Yarımadası ile Kıbrıs Adası arasında coğrafi yakınlığa bağlı olarak daima bir göç hareketliliği bulunmaktadır. Eski çağlarda kıtlık-kuraklık zamanlarında yoğunlaşan bu karşılıklı göç hareketleri, Osmanlı'nın Kıbrıs'ı topraklarına katması ile Anadolu'dan zorunlu iskânlarla Ada'ya yerleştirdiği nüfusla birlikte nitelik değiştirmiştir. Bu dönemdeki göç hareketi, doğa ve çevresel koşulların değil, egemenliğin ve gücün belirlediği siyasi nitelikte göçler halinde seyredecektir.

Osmanlı'nın Kıbrıs'ı egemenliği altında bulundurduğu yaklaşık 300 yıllık dönemde göçler, Anadolu Yarımadası ile Kıbrıs Adası arasında karşılıklı değil, Türkiye'den Ada'ya doğru tek yönlü ve zorunlu iskânlar biçiminde gerçekleşir. Osmanlı Devleti'nin Ada'yı İngilizlere kiraya verdiği 1878 yılına kadar gerçekleşen göçler ve doğal nüfus artışı, Müslüman nüfusu Kıbrıs'ın toplam nüfusu içinde %30'lara, yönetsel merkez olan Lefkoşa'da ise %50'lere kadar yükseltmişti. I. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin Kıbrıs'ı ilhak

etmesiyle (1914) başlayan yeni sömürge döneminde Anadolu ile Kıbrıs arasındaki göçler yön değiştirmiştir. Bu defa Kıbrıs'tan Anadolu'ya doğru belli yoğunlukta ve tek yönlü göçler gerçekleşmektedir. Gerek I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti'nin İngilizlerle savaşıyor olması nedeniyle Kıbrıs'tan ayrılmak zorunda kalan, gerekse de savaştan sonra İngiliz tabiiyetine geçmek zorunda bırakıldıkları için Kıbrıs'ı terk eden nüfusla birlikte, 20. yüzyılın başında Kıbrıs'ın Müslüman nüfusunda radikal bir düşüş yaşanmıştır. İngiliz egemenliği döneminde Kıbrıs'ın kaybettiği Müslüman nüfus 27 bin civarındadır. Bu dönemde Kıbrıs'la Türkiye arasındaki göç hareketinin yönü ağırlıklı olarak Kıbrıs'tan Türkiye'ye doğru olmasına karşın, daha küçük boyutlu bir göç hareketi de Türkiye'den Kıbrıs'a doğru olmuştur. I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı tebaasındaki gayrimüslim nüfusun zorunlu göçleri içinde Türkiye'den Kıbrıs'a sınırlı sayıda da olsa Ermeni ve Rumun göçtüğü, demografi raporlarında belirtilmektedir.

Türkiye ile Kıbrıs arasındaki göç hareketleri, Lozan Antlaşması'ndan sonra 1950'li yıllara kadar neredeyse tamamen sönümlenmiştir. Bu aynı zamanda Türkiye'nin Lozan Antlaşması'yla kabul ettiği egemenlik alanı dışında kalan Kıbrıs'la azalan ilişkilerinin de bir sonucudur. Ancak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında gerçekleşen radikal reformlar ve modernleşme hareketleri, İngiliz egemenliği döneminde modernizmle tanışmış olan Kıbrıslı Türkler tarafından ilgiyle izlenmiştir.

Türkiye ile Kıbrıs arasında siyasi hareketliliğin ve dolayısıyla nüfus hareketlerinin yeniden başlaması, II. Dünya Savaşı sonrasında değişen dünya düzeni, soğuk savaş ve ülkelerin yeni stratejik konumlanışlarıyla yakından bağlantılıdır. 1950'li yıllarda Kıbrıs'ta İngiliz Sömürge Yönetimi'ne karşı yükselen bağımsızlık hareketinin taşıdığı Yunanistan'la birleşme ideali, Kıbrıslı Rumlar ve Türkler arasında kurulmaya başlamış olan güçlü sınıfsal dayanışmayı derinden kırarak ve iki toplum arasında etno-dinsel temelde çatışmalar başlayacaktır. Oysa Kıbrıs'ta bakır çıkaran Amerikan maden şirketi CMC'nin (Cyprus Mines Corporation) madenlerinde çalışanların örgütlendiği Rum ve Türk işçi sendikalarının 1948'de gerçekle-

tirdikleri 5 günlük ortak grev, Kıbrıs'ta yükselen bu sınıfsal dayanışmanın en önemli göstergesiydi. 1950'li yıllardan itibaren Soğuk Savaş döneminde komünizmle mücadele amacıyla Türk ve Yunan devletleri içinde örgütlenen özel harp daireleri tarafından kontrol edilen etno-dinsel çatışmalar, bu sınıfsal dayanışmanın hızla çözülmesine neden olacaktır. Ortak sınıfsal mücadeleyi sürdürmek isteyen Kıbrıslı Rum ve Türk sendikacılar ve işçiler ise Yunan Özel Harp Dairesi'nin desteği ile kurulan Rum EOKA (daha sonra EOKA-B) ve Türkiye Özel Harp Dairesi tarafından örgütlenen TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) tarafından baskı ve tehdit altına alınacaktır. 1950'li yıllarda Akdeniz'de stratejik açıdan son derece önemli bir coğrafi konuma sahip olan Kıbrıs Adası'nda etno-dinsel temelde ayrılmış ve çatışan iki toplumlu bir yapı, sınıfsal temelde bütünleşme eğiliminde olan bir toplumsal yapıya karşı açıkça desteklenmektedir. II. Dünya Savaşı sonrasında NATO'ya üye müttefik iki devlet haline gelecek olan Yunanistan ve Türkiye için, Kıbrıs'ta Komünist AKEL Partisi ve onunla organik ilişkide olan PEO'da (Tüm Kıbrıs İşçi Sendikaları Federasyonu) bir araya gelen Türklerle Rumların dayanışması ciddi bir komünizm tehdidi olarak algılanmaktadır.

Kıbrıs sorunu nedeniyle 1955 yılında yapılan Londra Konferansı'nda Türk Tezi'ni savunan ve 1959'da Yunanistan ve İngiltere ile imzalanan Türkiye'nin garantörlük hakkının tanındığı Zürih Antlaşması'nda Dışişleri Bakanı olarak yer alan Fatin Rüştü Zorlu, 1958 yılında yaptığı bir konuşmada bu tehdidi açıkça ifade eder: Kıbrıs komünizmin sıçrama tahtası haline getirilemez. Akdeniz'e açılan yollardan faydalanmak isteriz. Komünist tehlike karşısında Ada'yı bir üs olarak kullanmak hakkımızdır. Bağımsızlık Enosis'tir, tanınırsa Ortadoğu'daki durum daha da kötüye gidecek. Bağımsızlık cemaatlere değil milletlere verilir. Kıbrıs Milleti diye bir şey mevcut değildir... Burada birbirinden tamamen ayrı olarak yaşayan iki cemaat vardır. Türkler Türkiye, Rumlar ise Yunanlılar ile birleşmek istiyor. (Seymen, 2011). Bu nedenle de EOKA örgütüne karşı TMT'nin kurulmasında aktif rol oynar. Böylece Türkiye ile Kıbrıs arasında, uluslararası güçlerin bölgesel rekabetinin belirlediği yeni bir dönem başlamaktadır.

Kıbrıs'ta 1950'lerden 1974'e kadar sürecektir olan ve para-militar güçler tarafından kontrol edilen toplumlararası çatışma dönemi Kıbrıslı Türkler için yeni bir göç hareketini başlatacaktır. Gerek güvenlik, gerekse de ekonomik nedenlerle bu çatışma yıllarında Kıbrıslı Türkler arasında İngiltere ve Avustralya'ya yoğun göçler gerçekleşecek ve 1974 yılında Kıbrıs'ın Türk nüfusu %18'lere düşecektir. Aynı yıllarda Türkiye'den Kıbrıs'a TMT içinde görev yapan öğretmen ve diğer bazı uzman mesleklerden sınırlı sayıda bir nüfus gönderilecektir. Ancak Türkiye'den gönderilen bu nüfus göçmen olarak değil, TMT içinde belli bir görevi gerçekleştirmek üzere Türkiye'den Kıbrıs'a gitmektedir. 1963-1974 yılları arasında giderek artan çatışmalar, Kıbrıs'ın fiili olarak bölünmesine ve Türklerin güvenliği sağlanmış enklavlara sığınmış olarak yaşamak zorunda kalmalarına neden olacaktır. Kıbrıslı Türkler, bu dönemde önemli bir iç göç hareketliliği yaşamaktadır. Köylerinden ve yaşadıkları şehirlerden ayrılarak mücahitler tarafından korunan enklavlara sığınmaktadır. 1974'te Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'a yapılan Yunan Ordusu destekli askeri darbenin ardından, Türkiye'nin Ada'ya askeri müdahalesi ile 1963'ten beri fiili olarak oluşmuş olan Yeşil Hat askeri bir sınır olarak sabitlenecektir. Sınırın kuzeyi bütününü Türk ordusu tarafından işgal edilerek kontrol altına alınacak ve burada yaşayan Rum nüfus, yaşadıkları köyleri ve kentsel mahalleleri terk ederek Güney'e sığınmak zorunda kalacaktır. Türk ordusu tarafından gerçekleştirilen iki askeri harekât sırasında yer değiştiren Rum ve Türk nüfustan artakalanlar ise, ateşkes ilanının ardından 1975-76 yıllarında Viyana'da gerçekleşen görüşmeler sonucunda yapılan Nüfus Mübadelesi Anlaşması ile nüfus değişimine tabi olacaklardır. Bu yolla ateşkesten sonra Kuzey'de kalan Rumlar Güney'e, Güney'de kalan Türkler ise Kuzey'e göç edeceklerdir. Farklı kaynakların verdikleri farklı rakamlar olmakla birlikte, yakın zamanda Gürel ve Özersay (2006) tarafından hazırlanan kapsamlı raporda bütün bu süreç içinde 142 bin Kuzeyli Rumun Güney'e ve 65 bin Güneyli Türkün Kuzey'e göç ettikleri belirtilmektedir.

Askeri müdahale ile Kuzey'de Türklerin kontrolü altındaki bölge Ada'nın yüzölçümünün yaklaşık %38'ini oluştururken, ba-

rındırdığı nüfus Ada'nın %18'idir. Ada'nın kuzeyinde Kıbrıs Türk Liderliği'nin yaşadığı “siyasi mutluluk” yerini çok kısa zamanda bu beşeri coğrafyada çöken toplumsal işbölümünün yarattığı sorunların nasıl giderileceği ve bu toprakların nasıl elde tutulacağı sorusuna bırakmaktadır. Ortaya çıkan radikal işgücü açığını gidermek ve hayalet köylere ve kentlere dönüşmüş yerleşimleri canlandırmak üzere aranan nüfus, Kıbrıs'ta Taksim'i savunan Türk Tezi için yetersiz bir sayı teşkil eden Türkleri azınlık konumundan da kurtaracak bir formül olarak Türkiye'den sağlanacaktır. Türkiye ile Kıbrıs Türk Politik Liderliği arasında bu konuda tam bir anlaşma söz konusudur. Türkiye'nin Akdeniz'deki stratejik çıkarları ile Kıbrıs Türk Politik Liderliği'nin siyasi çıkarları örtüşmekte ve 1975 yılının Mayıs ayında Kıbrıs ile Türkiye arasında yeni bir iskân göçü daha başlamaktadır. Böylelikle Kıbrıs ile Türkiye arasında göç hareketlerine bir yenisi eklenecek ve tıpkı Osmanlı'nın 390 yıl önce zorunlu iskânlarla Ada'ya yerleştirdiği nüfus gibi, bu defa da Türkiye'de iskân bekleyen topraksız köylüler Kıbrıs'ta bir çeşit zorunlu iskâna ikna edilecektir.

Bu iskân hareketi, Türkiye ve Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin yaptıkları “Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin İstemi Üzerine Kıbrıs'ın Türk Bölgesi'ndeki İşgücü Açığının Türkiye'den Gönderilecek İşgücü İle Kapatılmasına İlişkin Yönetmelik (2.5.1975 no: 97)” başlıklı protokole ve ayrıntılı göç ve yerleştirme planına rağmen beklendiğinden çok daha zor gerçekleşmiştir. 1975 yılında gelen göçmenlerden, protokolde yer alan “Dönenlerin dönüş masrafları karşılanmaz” maddesine rağmen geldikleri yıl içinde yaklaşık dörtte birinin geri dönmesi, insanları yerinden ederek tanımadıkları bir coğrafyaya yerleştirmenin zorluğunu siyasetçiler ve bürokratların gözleri önüne sermiştir. Bu nedenle 1976-1979 yılları arasında ihtiyaç duyulan nüfusun sağlanabilmesi için protokol dışı göçmenlere de Kıbrıs'a yerleşmeleri için çeşitli teşvikler verilmiştir. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a farklı nitelikte dalgalar halinde gerçekleşecek olan göçlerin ilk dalgasını oluşturan bu göçmenler kendilerini “iskân göçmenleri” olarak tanımlamışlardır. Birinci dalga göçmenlerini sonraki yıllarda gerçekleşecek iki yeni göç dalgasından ayıran ve

uluslararası yazında kullanılan bir diğer kavram ise “yerleştirilenler” (*settlers*) olacaktır.

İskân göçmenlerinden oluşan birinci göç dalgası ile Rumların Güney’e zorunlu göçüyle Kuzey’de ortaya çıkan acil işgücü açığının, yine Türk olan bir işgücü ile kapatılarak Ada’da İngiliz egemenliğinden o güne dek kaybedilmiş olan Türk nüfuzunun yeniden tesis edilmesi planlanmaktadır. Birinci dalga göç hareketlerinin taşıdığı bu ekonomik ve siyasi nüfus mühendisliği boyutu, ilerleyen yıllarda göçmenlerin bu politika ile bütünleşik olarak ele alınmasına ve toplumsal sınıfsal varlıklarının dramatik bir biçimde görmezden gelinmesine neden olacaktır. Bu sınıfsal görünmezlik hem Kıbrıs Türk milliyetçileri, hem de Kıbrıslı Türk sol politik-entelektüel grupların benimsediği bir tavır olacaktır. Kıbrıs Türk milliyetçileri Türkiye’den gelen soydaşlarını Kıbrıs’ta Türk soyunun azınlık pozisyonundan kurtulmasının bir aracı ve iktidarda kalabilmelerinin güvencesi olarak, sol politik parti ve gruplar ise Türkiyeli göçmenleri Türkiye’nin Kıbrıs’taki “işgalinin” ve “emperyalist arzularının” taşeronları ve Ulusal Birlik Partisi’nin oy deposu olarak görme eğilimindedirler. Kıbrıs’ın iç politik gündemindeki bu tartışma o kadar “Kıbrıslıdır” ki, bölgesel ve küresel ölçekteki işgücü hareketlerinin niteliği ve göçmenlik üzerine sürdürülen yeni tartışma ve yaklaşımların bu gündemin içine girebilmesi neredeyse imkânsızdır.

1975-1979 yılları arasında gerçekleşen birinci göç dalgası, Türkiye ile KTFD arasında yapılan İşgücü Protokolü ile bu protokolün sağladığı olanaklar ve güvenceler içinde göçen iskân göçmenlerinden oluşmaktadır. Bu grup, yaşadıkları bölgelerde çeşitli nedenlerle topraklarını kaybetmiş ve başka bir tarımsal alana iskân edilme kararı çıkmış ya da kendileri başka bir yere iskân için devlete başvurmuş olan topraksız köylülerdir. Bu köylüler Türkiye’de iskân beklerken kendilerine isterlerse Kıbrıs’ta iskân edilebilecekleri bildirilmiştir. Birinci dalga göçmenlerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde aktarıldığı gibi, Kıbrıs’a iskânı çıkan göçmenler bunu kabul etmediklerinde iskân haklarını kaybedeceklerini düşünmüşlerdir. Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a getirilen bu ilk göçmenler, yaşadıkları köylerden daha modern ve gelişmiş bir ülkede toprak, ev

ve iş güvencesi vaatleriyle göçe teşvik edilmişlerdir ve bu inançla göç kararını vermişlerdir. Dolayısıyla göçmenler açısından bakıldığında bu göçün temelinde de diğer işgücü göçleri gibi ekonomik nedenler vardır. Göçmenler, kendilerini “yerleştirenlerin” siyasi amaç ve planlarından bağımsız olarak işleyebilecekleri ve geçimlerini sağlayabilecekleri bir toprak için göç etmişlerdir.

Diğer yandan, 1975-1979 yılları arasında Türkiye’den Kıbrıs’a yönelik göçlerin nedenlerinin Türkiye’deki işsizlik, düşük ücretler ve emek pazarındaki sorunlar gibi çağdaş göç teorilerince öne çıkarılan nedenlerden farklı olduğu görülmektedir. Göçlerin başladığı dönemde Türkiye ekonomisine bakıldığında 1972-76 döneminde istikrarlı ve yüksek bir büyüme temposunun sürdüğü ve tarımda açığa çıkan işgücünün hızlı kentleşme sürecinde kentlerde formel ve enformel biçimlerde istihdam edilebildiği görülür. Söz konusu dönemdeki göçleri, Türkiye’deki işsizlikten çok Kuzey Kıbrıs’ın radikal işgücü açığı ve etnik azınlık pozisyonundan kurtulma doğrultusunda göçmenlere sağladığı olanakların yönlendirdiği görülmektedir. Ancak bu olanaklar daha yüksek ücret biçiminde değil, tarım toprağı, ev ve iş sahibi olma olanağı olarak sunulmakta olduğundan, Türkiye’de ağırlıkla topraksız-mülksüz köylüleri yerlerinden hareket ettirebilmiştir. Bu nedenle, 1974’ten hemen sonra Kuzey Kıbrıs’a çeşitli teşviklerle yerleştirilmiş olan birinci dalga göçlere göre sonraki yıllarda gerçekleşen ikinci ve üçüncü dalga göçler niteliksel farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklar, onların Kuzey Kıbrıs’ta ekonomik ve toplumsal işbölümü içindeki yerlerini, sınıfsal konumlarını, toplumsal bütünleşme, aidiyet, uyum süreç ve sorunlarını ve mekânsal yerleşimlerini, sosyal dışlanma ve temsil süreçlerini diğer dalgalardan farklı kılmaktadır.

Birinci dalga ile Kıbrıs’a göç edenler sosyal, ekonomik ve etno-kültürel olarak homojen bir grup değildirler. Bu dalga kendi içinde üç gruba ayrılmaktadır. Bu gruplardan birincisi 1975-76 döneminde İşgücü Protokolü ile getirilen kırsal göçmenlerden, ikincisi bu protokol dışında kalan köylerden yoksulluk ve siyasi baskılar nedeniyle gönüllü olarak göçenlerden, üçüncüsü ise Mersin ve Adana gibi kentlerden Kıbrıs’ta ortaya çıkan bazı iş olanakların-

dan faydalanmak üzere göç eden vasıflı ve yarı-vasıflı işgücünden oluşmaktadır. Birinci dalgaadaki ikinci grubu, protokol çerçevesinde Kıbrıs'ta iskân edilmesi belirlenen köylerin çevresindeki köylerden bu göçmen duyurularını duyarak protokolle gidenlere katılmak isteyen ya da kendi başlarına hareket ederek gruplar halinde Kıbrıs'a gelen göçmenler oluşturmuştur. 1975-1979 yılları arasında İşgücü Protokolü'ne tabi olmadan Kıbrıs'a göçmen olmak üzere gelen aileler, ağırlıkla protokolle gelenlerin yerleştirildikleri köylerde boş kalan yerlere ya da protokolle gelmelerine rağmen Kıbrıs'a yerleşmekten vazgeçip geri dönenlerin yerlerine yerleşmişlerdir. Aynı şekilde gelenlerin bir kısmı da Gazimağusa'nın Maraş bölgesinde boş kalmış evlere yerleşmişlerdir. Birinci göç dalgası ile gelen göçmenler ağırlıkla Rumlardan boşalmış köylere yerleştirilmelerine karşın, Antalya ve Mersin'den gelen ve narenciye tarımı bilen bazı köyler Gazimağusa'nın geniş narenciye bahçelerine sahip Maraş bölgesinde Rumlardan boşalan bazı mahallelere yerleştirilmişlerdir. Maraş bölgesindeki bu mahalleler dışında protokole bağlı gelen birinci dalga göçmenlerin yerleştirildiği başka bir kentsele alan bulunmamaktadır. Birinci dalga göçler içinde üçüncü alt grubu ise, Adana ve Mersin gibi Kıbrıs'a kolay ulaşılan kentlerden Kuzey Kıbrıs'taki bazı ekonomik fırsatları değerlendirmek üzere göç eden bazı uzman meslek sahipleri ve zanaatkârlar oluşturmaktadır. Bu gruba giren göçmenler, özellikle Maraş bölgesinde Rumlardan kalan boş evleri ve küçük işyerleri ve zanaatkâr atölyelerini ekonomik fırsat olarak görerek göç etmişlerdir.

Kuzey Kıbrıs'a birinci göç dalgasını oluşturan göçmenleri, sadece Türkiye'nin Kıbrıs'ı stratejik olarak kontrol altında bulundurmak ve Kuzey Kıbrıs'ta Türkiye'ye sadık Kıbrıslı Türk siyasi eliteye oy deposu oluşturmak üzere Türkiye'den "aktarılmış" nüfus olarak görmek, Kıbrıs Rum politik söyleminde ve uluslararası toplumda yaygın bir politik kabuldür. Ancak bu araştırmada da ortaya çıktığı gibi Kuzey Kıbrıs'ta Meclis'ten mahkemelere, bürokrasiden demokratik kitle örgütlerine, kültür-sanattan eğitim ve bilime, sağlıktan basına, toplumun temel kurumsal yapılarında Türkiyeli göçmenler hiçbir belirleyici konuma sahip değildir. Kuzey Kıbrıs'ın en alt sını-

fını oluşturan Türkiyeli göçmenler yoksullukları, kültürel sermayeleri ve tabiiyetleri üzerinden güçlü bir sosyal dışlama ile karşı karşıyadırlar. Ancak tarımsal üretimin neredeyse tamamında ve hizmet sektörünün de tüm emek yoğun işlerinde onlar çalışmaktadırlar. Bu çerçeveden bakıldığında Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'a "aktardığı" nüfusun niteliği ile kolonizasyon mantığı arasında bir çelişkidен söz edilebilir. Kolonyalist-işgalci ülkenin vatandaşlarının nasıl oluyor da koloni konumundaki ülkenin vatandaşları karşısında sınıfsal ve toplumsal-kültürel olarak madun konumunda olduklarını açıklayabilmek zordur. Göçmenleri sadece "aktarılmış nüfus" olarak kabul eden bakış açısı nüfus hareketlerini sayılara indirgediği için, göçmenlerin toplumsal ve sınıfsal konumlarını göz ardı eder. Bu nedenle de bu bakış açısı politik olarak aşırı belirleyicidir. Bu durum Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki ekonomik-coğrafi işgücü hareketlerini ve bunların dönemsel olarak değişen niteliklerini sosyolojik, iktisadi ve mekânsal olarak ele almayı zorlaştırır.

Bu ilk göç dalgasının tek başına Türkiye ile Kıbrıs Türk Politik Liderliği'nin birlikte gerçekleştirdiği bir nüfus mühendisliği boyutu ile analizi, bu kapsamlı iskân hareketinin içerdiği göç ve göçmenlikle ilgili çok boyutlu tartışmayı engellemektedir. Dönemin hem Kıbrıs hem de Türkiye Politik Liderlikleri ve önde gelen bürokratları açısından bakıldığında, garantörlük üzerinden meşrulaştırılan bir askeri müdahale ile elde edilmiş bu coğrafyayı bir Türk ülkesine dönüştürme arzusu açıktır. Ancak böyle bir niyet göçmenlerle özdeşleştirilerek göçmenlere bu amacın tesisinin unsurları olarak bakılması, Kuzey Kıbrıs'ın o dönemde içinde bulunduğu sosyal, ekonomik, demografik ve mekânsal ölçeklerdeki kırılmanın yol açtığı gereksinimlerin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla dönemin göç politikasına sadece Türkiye'nin kolonyal politikası çerçevesinde yaklaşılması, göçün ve göçmenliğin çok boyutlu analizini imkânsız hale getirmektedir. Göçmenlerin kendi göç ve yerleşme öykülerini anlattıkları sözlü tarih görüşmelerinde, bu göçün yaşadıkları topraklarda geçim olanağı olmayan köylüler için dünyanın her yerinde olabilecek bir biçimde, bazı teşviklerle yaşamlarını idame ettirmek üzere tipik göçmenler olarak bir başka

memlekete gitmekten daha fazla bir şey olmadığı açık olarak ortaya çıkmaktadır.

İlk dalga ile Kuzey Kıbrıs'a getirilen köylülerin büyük bir kısmı, tamamen boşalmış köylere akrabaları ve kendi köylüleri ile birlikte yerleştirildiklerinden, başlangıçtan itibaren Kıbrıs Türk toplumu ile sosyal ve kültürel temasları çok zayıf olmuştur. Bu temassızlık, göçün erken yıllarında göçmenlerin başka bir memlekette kendilerini yabancı hissetmelerini engelleyen olumlu bir etki yapmasına karşın, göçün ilerleyen yıllarında bu mekânsal ayrışma, göçmenlerin içe kapalı olarak ve kendi kırsal kültürlerini muhafaza ederek yaşamalarından dolayı toplumsal uyumlarında ciddi bir engel oluşturmuştur. Bu içe kapalı ve Kıbrıslı Türklere göre muhafazakâr yapı, göçmenlerin Kıbrıslılara benzemeyen öteki Türkler, TC'liler olarak sosyal dışlanmalarına da yol açan nedenlerden biri olmuştur.

İşgücü Protokolü çerçevesinde kırsal alanlara yerleştirilen köylülerin işgücü olarak nitelikleriyle yerleştirildikleri köylerdeki ürün cinsi ve üretim biçimi arasında ortaya çıkan ciddi farklılık, onların ekonomik bütünleşmelerini zorlaştıran ilk faktör olmuştur. Kuzey Kıbrıs'ta birinci dalga göçmenlerin ekonomik bütünleşmelerinde sorun yaratan ikinci faktör ise, bu göçmenlerin Türkiye'nin en yoksul ve kamusal hizmetlere en az erişimi olan köylerinden gelmeleri nedeniyle eğitim düzeylerinin oldukça düşük olmasıdır. Bu nedenle İşgücü Protokolü'nde Türkiye'den Kıbrıs'a iskân edilecek göçmenlerin en az ilkokul mezunu olmaları öngörülmesine karşın, bu madde uygulanamamıştır. Bu durum, onların Kıbrıs'ta tarım dışı alanlarda ve devlet memuriyeti gibi güvenceli ve göreli olarak yüksek ücretli işlerde çalışmalarını önlemiştir. İlk dalga içinde eğitim açısından Kıbrıslı Türklerle rekabet şansına sahip olan çok az sayıda göçmen ise, devlet memurluğuna alınmada Kıbrıslı Türklerin birbirlerini kayırmaları sonucunda bu işlere girememişlerdir. Kıbrıs'ın tarihsel olarak sahip olduğu kayırmacı kültür nedeniyle göçmenlere yönelik ayrımcılık, ailelerine göre daha eğitilmiş Kıbrıs doğumlu ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin de belli düzeyde ekonomik bütünleşme sorunları yaşamalarına neden olmaktadır. Kamudaki kayırmacı ilişkilerin aşılamaması nedeniyle Türkiyeli

göçmenler, daima vasıfsız ve yarı-vasıflı işlerde çalışmak durumunda kalmaktadırlar.

Birinci dalga göçmenlerin tamamı vatandaşlık statüsüne sahip olmalarına rağmen, toplumsal ve kültürel bütünleşme düzeyleri, büyük bir kısmı vatandaşlık statüsüne sahip olmayan ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerden çok daha güçlü değildir. Kuzey Kıbrıs'ta göçmenlerin sosyal ve ekonomik hareketlilik kanallarının kapalı olmasının çok çeşitli nedenleri vardır. Bunlar arasında göçmenlerin eğitimsizlik, vasıfsızlık, kırsal köken ve muhafazakârlık gibi kendi nitelikleri olduğu kadar, mekânda ayrılmış halde yerleştirilme/yerleşme biçimleri, KKTC'nin uluslararası toplum tarafından tanınmaması nedeniyle göçmenlere yönelik ayrımcılığın dikkat çekmemesi, Kıbrıs Türk toplumunda olumsuz göçmen temsilleri ve Kıbrıslı Türklerin akraba-kayırmacı tutumları sayılabilir. Birinci dalga göçün ilerleyen yıllarında Kıbrıslı Türklerle Türkiyeli göçmenlerin kamusal alanda artan temasları, iki toplum arasındaki modernlik farklılığından kaynaklanan sosyal dışlamanın başlamasına neden olmuştur. Türkiyeli göçmenlerin köylere toplu halde yerleştirilmelerinin yarattığı dışa kapalılık onların toplumsal ve kültürel uyumlarını zorlaştırırken, asıl sahibi olmadıkları mülklerin paylaşımından alınacak pay konusunda Türkiyeli göçmenlerle Kıbrıslı Türkler arasındaki gerilim de Kuzey Kıbrıs'ta yeni ve birleştirici bir vatandaşlık ortak kimliğinin oluşumunu engelleyen bir diğer etmen olmuştur.

Tarımsal nitelikteki işgücü ihtiyacına yönelik birinci dalga, tarım arazisi ve ev teşviklerinin sona ermesiyle 1979 yılından itibaren düşüşe geçmiştir. Buna karşılık farklı nitelikte yeni bir göç dalgası 1980'lerin ortalarından itibaren yükselmeye başlamıştır. Bu ikinci dalganın yükselişi 1999'a kadar sürmüştür. Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a ikinci göç dalgasının yükselmesinde bu dönemde yapılan yasal düzenlemeler ve Türkiye ile KKTC arasında yapılan ikili anlaşmalar önemli rol oynamıştır. Bunlar arasında, 1987 yılında KKTC ile Türkiye arasında imzalanan işgücü anlaşması, 1991'de imzalanan Türkiye Cumhuriyeti ile KKTC vatandaşlarının iki ülke arasındaki seyahatlerde pasaport yerine kimlik belgesi ile giriş-çık-

kış yapabilmelerine olanak sağlayan anlaşma ve KKTC'de Kıbrıs lirası yerine Türk lirasının kullanılmasına dair yasal düzenleme bulunmaktadır. Bu ikili anlaşmalar ve yasal düzenlemeler iki ülke arasında nüfus hareketliliğini destekleyici etki yaparken, aynı zamanda da Kuzey Kıbrıs'a gelen göçmenlerin niteliği üzerinde de belirleyici olmuştur. Diğer yandan bu yeni dalgayı KKTC ile Türkiye arasındaki ikili anlaşmalar ve yasal düzenlemeler kadar, Kuzey Kıbrıs'ta bazı özel koşulların yarattığı maddi, mesleki kazanç fırsatları tetiklemiştir.

İkinci dalganın içinde birinci dalgayla gelen kırsal nitelikli göçmen oranı düşmüş, ağırlığı kentsel sektörlerin emek yoğun kısımlarında çalışacak becerili, yarı-becerili ve becerisiz kentsel işgücü oluşturmuştur. İkinci dalga da kendi içinde homojen değildir. İkinci dalganın bir bölümünü eğitim, turizm, hazır giyim, tamirat, elektrik, tesisat, inşaat ve teknik işlerin beceri gerektiren ve gerektirmeyen bölümlerinde çalışan ücretli işgücü oluşturmaktadır. Diğer yandan bavul ticareti yapan küçük tüccarlar, fason hazır giyim üretimi yapan küçük atölye sahipleri ve turizm/eglençe sektöründe küçük ve orta ölçekli işletmeciler bu dalga içinde Kıbrıs'a gelen bir diğer grubu oluşturmaktadır. İkinci dalga göçleri tetikleyen unsurlardan biri olan bavul ticareti, 1990'lardan itibaren Türkiye'ye ithal mal girişinin serbestleşmesi ile kârlılığını kaybetmiştir. Ancak bavul ticaretiyle oluşmuş olan ticari ilişki ağları ve yukarıda söz edilen yasal düzenlemeler, bu işi yapanları Kıbrıs'ta farklı nitelikte yeni maddi kazanç arayışlarına yöneltmiştir.

İkinci dalga göçler içinde en çok tartışılan grup ise, Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a olan tüm göç dalgaları için olumsuz temsile neden olan organize suç örgütlerinin (mafya) çeşitli işlerinde çalışan elemanlarıdır. Türkiye'de 1980'lerin ortalarından itibaren yükselen mafyanın yasadışı gelirlerini aklamak için kurduğu şirketlerin operasyonlarında çalışanlar, bu örgütlerin Türkiye'de belli suçlardan aranan elemanları ve 1997'de Türkiye'de kumarhanelerin kapanması ile Kuzey Kıbrıs'a kayan kumarhane sektörünün gereksinim duyduğu işgücü, Türkiye ile KKTC arasında yapılan çeşitli anlaşmalar sayesinde kolayca Kıbrıs'ta çalışmaya başlamıştır. İkinci göç

dalgası içindeki bu gruba, Türkiye’de adli takipte olan asker kaçakları ile diğer suçlardan aranan kaçaklar ve sabıkaları nedeniyle Türkiye’de iş bulamayan bir grup eski hükümlü de eklendiğinde, Kuzey Kıbrıs’ın alışık olmadığı türden bir şiddet potansiyeli ikinci göç dalgası ile birlikte Kıbrıs’a taşınmış oldu. Kıbrıslı Türkler arasında Türkiyeli göçmenlere yönelik göçmen karşıtı toplumsal söylemin yükselmesi ile ikinci dalga içindeki bu grubun yasadışı kazanç biçimleri ve eylemleri arasında doğrusal bir ilişki kurmak mümkündür. Bu çalışmanın sınırlarından dolayı derinlemesine analiz edilememiş olan bu ilişki, Kıbrıs’ta olumsuz göçmen temsillerinin çok değişkenli oluşumunu kavrayabilmek için önemlidir.

İkinci göç dalgasını birinci dalgadan ayıran en önemli özelliği, bu göçün kırsal alanlarda toprak ve ev sahibi olmaya yönelik değil, bütünüyle kentsel alanlarda ortaya çıkan ekonomik fırsatları değerlendirmek üzere gerçekleşmesidir. Diğer yandan birinci göç dalgasını Kuzey Kıbrıs’ta ortaya çıkan radikal işgücü açığı ve bölgesel siyasi güç dengeleri yönlendirirken, ikinci dalgayı Türkiye’de uygulanan ekonomi politikaları ve ikili anlaşmalarla desteklenen Kıbrıs’ta hizmet, turizm ve eğlence sektörlerinde ortaya çıkan birikim olanakları belirlemiştir. Birinci dalgada bir çeşit zorunlu iskân olarak da ele alınabilecek olan işgücü hareketi, ikinci dalga ile tamamen ekonomik fırsatların belirlediği bir göç hareketine dönüşmüştür. Diğer yandan birinci göç dalgasıyla gelen göçmenlerin özellikle kentsel alanlara yerleşmiş olanlar üzerinden kurulan göçmenlik ağları da, Türkiye’de uygulamaya konan yeni liberal ekonomi politikalarının açığa çıkardığı işsiz grupların bir bölümünü Kıbrıs’a yönlendirmiştir. Aynı zamanda 1980’li yıllarda İngiltere’de sanayisizleşme sürecinde çevre ülkelere kayan hazır giyim sanayii, Kuzey Kıbrıs’ta çok sayıda fason hazır giyim atölyesinin açılmasına neden olmuştur. Bu atölyeler, Türkiye’nin hazır giyim sektöründe becerili ve yarı-becerili işgücü fazlasını göçmenlik ağları üzerinden Kıbrıs’a çekmiştir. Kuzey Kıbrıs’ta göçmenlik ağları ağırlıkla etnik köken ve bölgesel yakınlık üzerinden oluşmaktadır. Bu nedenle ikinci dalgada Kıbrıs’ta gerek hazır giyim atölyelerinde çalışmaya gelen işçiler, gerekse diğer alanlarda iş bulmak üzere gelen göçmen-

ler arasında Aleviler ve Hatay, Adana, İskenderun ve Mersin'in merkez ve çevre köylerinden gelenler ağırlıktadır. Fason konfeksiyon atölyelerinin kapanmaya başladığı 1990'ların sonlarından itibaren ise bu işlerde çalışan ikinci dalga göçmenler geri dönmemiş, taksi şoförlüğü, seracılık, tezgâhtarlık, küçük esnafılık gibi fazla beceri gerektirmeyen emek yoğun işlerde çalışmaya başlamışlardır. 2000'li yılların sonlarında Kuzey Kıbrıs'ta taksi şoförlerinin büyük bir çoğunluğunun Hataylı olması bunun bir sonucudur.

İkinci göç dalgası içinde Kuzey Kıbrıs'a gelenlerin bir bölümü, turizm ve eğlence sektörünün becerili, yarı-becerili ve becerisiz işgücü gerektiren bölümlerinde ücretli çalışanlardan oluşmaktadır. Ancak bu iş kollarındaki mevsimlik işgücü kullanımının yaygınlığı nedeniyle bu grup içinde Kıbrıs'a yerleşenlerin sayısı bir önceki gruba göre oldukça düşüktür. Bu sektörlerin temizlik, bahçe işleri ve güvenlik gibi emek yoğun kısımlarında ise yine Hataylılar ağırlıktadır. İkinci dalga içindeki Hataylılar ile yaşadıkları yoksul kentsel alanlar arasında kurulan ilişki, Kıbrıs Türk toplumunda bir önceki dalgaya göre daha olumsuz göçmen temsiliinin Hataylılık üzerinden kurulmasına neden olmaktadır. İkinci dalga göçmenlerin sosyal dışlanmasında bu göçün tutunduğu kentsel çöküntü alanlarının hızla yoksulluk mahallesine dönüşmesi önemli rol oynamaktadır. Birinci dalga ile gelen iskân göçmenleri büyük gruplar halinde ve bütünüyle boşalmış Rum köylerine yerleştirilmiş oldukları için Kıbrıs Türk toplumu ile kamusal alandaki temasları düşük düzeydeydi. Ayrıca onların Kıbrıs'a gelişlerindeki olağanüstü koşullar ve bölünmeden sonraki yeni işbölümünde daha eğitilmiş olan Kıbrıslı Türklerin ağırlıkla kamu ve kentsel sektörlerde istihdamından kaynaklı tarımsal işgücü açığı, bu ilk göçmenlerin toplumsal kabulünü kolaylaştırmaktaydı. Bu göçmenler Kıbrıslı Türklere göre daha eğitimsiz ve modernlikten uzaktılar, ancak zaten kırsal alanda içlerine kapalı olarak yaşamakta ve Kuzey Kıbrıs'ın gereksinim duyduğu tarımsal üretimi yapmaktaydılar. Bu nedenle göçmenlerin yaşam biçimleri ile Kıbrıslıların modern gündelik yaşam kültürü ve muhafazakâr olmayan toplumsal değerleri arasında çatışmanın olacağı yoğun bir mekânsal birliktelik kurulmayacaktı.

Ancak ikinci göç dalgası bunun aksine, doğrudan Kıbrıslı Türklerin modern, sakin ve belli bir refah içinde yaşamlarını sürdürdükleri kentsel alanlara akmaya başladı. Bu dalga ile gelen göçmenler iskân göçmenleri gibi belli güvencelerle ve teşviklerle değil, kendi koşullarını kendileri yaratmak üzere türlü riskler alarak göçmekteydiler. Göçtükleri ülkede yaşamlarını sürdürmek için de risk almaya devam ediyor ve Kıbrıslı Türklerin alışık olmadıkları yaşam tarzları ve yoksulluk mekânları oluşturunyorlardı. Oysa birinci dalga ile gelen göçmenlerin büyük kısmı da, kendilerine verilen arazi ve ev teşviklerine rağmen ağır yoksulluk koşullarında uzun yıllar yaşamışlardı. Ancak bu kırsal yoksulluk, Kıbrıslı Türklerin gözlelerinden uzak, içe kapalı köylerde yaşanmaktaydı. İkinci dalga göçmenlerin kentsel alanlardaki ekonomik tutunma mücadelelerinin gündelik yaşama getirdiği gerilim ve kentsel yoksulluk biçimleri ise Kıbrıslı Türklerin yanı başında gerçekleşmektedir. Bu nedenle birinci dalga göçmenlerin fiziki mekânda ayrı yerleştirilmekten kaynaklanan toplumsal ayrışmaları, ikinci dalga göçmenlerde kültürel ve sosyal dışlama yoluyla gerçekleşecektir. Birinci dalga göçlerle gelenler Rumlardan tamamen boşalmış köylere yerleşirken, ikinci göç dalgasıyla gelenlerin bir kısmı Kıbrıslı Türklerin bölünmeden sonra boşaltmaya başladıkları eski ve yıpranmış konut stokuna sahip, tarihi kentsel mahallelere yerleşmeye başladılar. Mekânsal yıpranmışlık, göçmenlerin yoksulluğu ve erkek egemen-muhafazakâr kültürleri ile birleştiğinde ortaya çıkan mahalle tipi, bütün dünyadaki örneklerine benzer biçimde kentli orta sınıflar için tehdit bölgeleri olarak algılanmaya başladı.

İkinci dalga göçmenlerin sosyal dışlanması, yoksulluk, eğitimsizlik ve muhafazakârlık üzerinden işleyen bir sınıfsal dışlama olarak seyretmektedir. İkinci dalga ile gelen göçmenlerin büyük bir bölümü, yüksek eğitilmiş Kıbrıslı Türklerin çalışmadığı, düşük ücretli, prestijsiz ve fazla beceri gerektirmeyen emek yoğun işlerde giderek artan işgücü açığını kapatmaktadır. İkinci dalga göçmenlerin Kıbrıs'ta tutunabilmesi, Kıbrıslı iktisatçı Ünal Akif'in deyişi ile "Kıbrıs'ta eğitimin negatif getirisi" nedeniyle. Kıbrıslı Türkler arasında işsizlik giderek artmakla birlikte, onlar yukarıda-

ki işleri yapmak için fazla eğitimidirler. Diğer yandan göçmenlerin özellikle beceri ve yarı-beceri gerektiren marangozluk, tesisatçılık, elektrikçilik, açıcılık, inşaat ustalığı gibi zanaat işlerini Kıbrıslı Türklerden daha ucuza yapmaları nedeniyle, mesleki kurallara bağlı Kıbrıslı zanaat ustaları bu fiyatlarla iş yapmadıklarından, bu alanlarda da ikinci dalga göçmenler için iş olanakları genişlemektedir. Kentsel alanlardaki bu iş olanakları Türkiye’de açığa çıkan becerisiz ve belli becerilerdeki işgücünü 1980’li yılların ortalarından itibaren Kıbrıs’a çekerken, bir sonraki göç dalgasında önemli etkisi olacak göçmenlik ağlarını da güçlendirmektedir.

İkinci dalganın ağırlığını, emek yoğun kentsel işlerde çalışmak üzere ve özellikle coğrafi yakınlık sayesinde güçlü olan göçmenlik ağlarını kullanarak Kıbrıs’a gelen becerisiz ve yarı-becerili işgücü oluşturmaktadır. Ancak ikinci dalga, göçmen temsilleri üzerinde fazla etkisi olmayacak, sınıfsal olarak diğer göçmenlerden farklı küçük bir “seçkin” topluluğu da Kıbrıs’a taşımıştır. Bu “seçkin” göçmenler arasında, Kıbrıs’ta gelişen turizm-kumarhane-eğlence sektörü ile offshore bankacılık ve finans şirketlerinin sahipleri ile onların üst/orta düzey yöneticileri, Kıbrıs’ta kurulan özel (vakıf) üniversitelerinin yarattığı ekonomik fırsatları değerlendiren öğretim üyeleri ile Türkiyeli öğrenciler ve emekli subaylar bulunmaktadır.

Özellikle Kuzey Kıbrıs’ta bir gelişme odağı yaratmak üzere açılan özel üniversitelerin verdikleri yüksek ücretler, Türkiye’deki öğretim üyeleri arasında bir ekonomik fırsat olarak değerlendirilmiştir. Kıbrıs üniversitelerinde tam ya da yarızamanlı olarak geçici görevle ders vermek üzere giden öğretim üyelerinden küçük bir bölümü Kıbrıs’a yerleşmişlerdir. İkinci dalga içinde bu üniversitelerde okumaya gelen Türkiyeli öğrencilerin ise çok büyük kısmı okulları bittiğinde geri dönmektedirler. Bunun nedeni, Kuzey Kıbrıs’ta üniversite mezunu işgücünün çalışabileceği yüksek eğitim ve beceri gerektiren yüksek ücretli iş alanlarında zaten Kıbrıslı Türklerin istihdam ediliyor olmasıdır. Sadece Kıbrıslı Türkler arasında yaygın olmayan uzmanlık alanlarında (öğretim üyeliği, özel alanlarda uzmanlaşmış doktorlar ve yöneticilik gibi) Türkiye’den gelen uzmanlar çalışmaktadırlar. İkinci dalga içinde Kuzey Kıbrıs’a gelen

öğretim üyelerinin yetiştirdiği Kıbrıslı öğrenciler öğretim üyesi olmaya başladıklarında, Kıbrıs üniversitelerinde Kıbrıslı Türk öğretim üyesi sayısının hızla arttığı ve Türkiye’den tamzamanlı öğretim üyesi talebinin azaldığı görülmektedir. İkinci dalga içinde Kuzey Kıbrıs’a gelen ve diğer Türkiyeli göçmenlerle teması çok zayıf olan bir diğer küçük “seçkin” grup ise, emeklilik sonrası ekonomik fırsatları değerlendirmek üzere Kıbrıs’a yerleşmeye karar veren Türk ordusundan emekli subaylardır. Bunların büyük çoğunluğu, ordu da bulundukları dönemde geçici görevle Kıbrıs’ta görev yapmış ve Türk ordusunun Kıbrıs’ta bulundurduğu 25 binlik kolordunun ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin sağlanması konusunda deneyimli olan emekli askerlerdir. Bu küçük grubun bir kısmı kolorduya mal ve hizmet sağlayan şirketler ve turizm işletmelerinde profesyonel yönetici olarak çalışmakta, bir kısmı da mal ve hizmetlerin sağlanmasında aracılık yaparak gelir elde etmektedirler. Bu grup içinde az sayıda da olsa sadece Türkiye’den gelen, emekli maaşları ile geçinen ve Kuzey Kıbrıs’taki orduevlerinin imkânlarından da faydalanarak sakin bir emeklilik hayatı geçirmek üzere Kuzey Kıbrıs’a yerleşmiş olanlar da bulunmaktadır.

İkinci dalganın ardından yine niteliği ve göçme nedenleri farklı olan bir üçüncü göç dalgası 2000’lerin başında yükselmeye başlamıştır. 1990’ların sonlarından itibaren başlayan, 2000’lerle birlikte hız kazanan bu göç dalgasının çıkış kaynağı, Türkiye’de uygulanan ekonomik politikaların yol açtığı bölgelerarası gelir dağılımı bozuklukları, tarımsal politikalar ve işsizliktir. Türkiye’de açığa çıkan bu işgücü, Kuzey Kıbrıs’ta 2002’den itibaren hızla büyüyen bir gelişme odağı olan inşaat sektörünün talep ettiği ucuz işgücü ihtiyacı ile bulunduğu güçlü bir göç dalgasına dönüşmektedir. Bu üçüncü göç dalgası ilk ikisinden farklı olarak, küreselleşme döneminin işgücü göçleri ile köken ve nitelik olarak tam anlamıyla örtüşmektedir. Üçüncü dalga içinde Kuzey Kıbrıs’a göç eden göçmenler, üretim ve emek süreçlerinin esneklik temelinde uluslararası alanda parçalandığı yeni işbölümü sürecinde dünyadaki benzerleri gibi birikim sektörlerinin ucuz işgücü ihtiyacını karşılamaktadırlar. Bu tür işgücünün sermaye birikiminin yoğunlaştığı ve hızlandı-

ğı sektörlere doğru aktığı da görülmektedir. Günümüzde dünyanın başka bölgelerindeki enformel emek hareketleri gibi Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a olan göçlerin de temel niteliğini, neo-liberal dönemin hızlandırdığı, insan yaşamının bütün boyutlarını metalaştırarak dünyayı tek bir pazar ve tek bir ekonomi haline getirme süreci belirlemektedir. Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a üçüncü dalga göçler, uygulanan neo-liberal ekonomi politikalarının işsiz bıraktığı ya da bulundukları yerlerde yaşama olanağı kalmamış, bir yaşam stratejisi olarak göç etmeyi “seçmiş” göçmenlerin sermaye birikiminin hızlı olduğu alanlardaki “ucuz emek pazarına” akması ile gerçekleşmektedir. Bu dalganın öncekilerden en önemli farkı, yalnızca Türkiye ile Kuzey Kıbrıs arasındaki bağlanlara bağımlı olarak oluşmuş bir işgücü hareketi olmayışı, aynı zamanda enformel emeğin küresel hareketliliğinin bütün özelliklerini taşıyan bir işgücü hareketi olmasıdır.

Bu göç dalgası, ağırlıkla Türkiye’nin Güney ve Güneydoğu bölgelerinde tarımda işsizleşen emeği Türkiye’nin sermaye birikim odağı olan metropoliten alanlarına olduğu gibi, göçmenlik ağları üzerinden Kuzey Kıbrıs’a taşımaktadır. Bu göçler, Türkiye’nin büyük metropoliten bölgelerine ve coğrafi yakınlık nedeniyle Mersin, Adana, Antalya gibi en yakın metropoliten alanlara yönelmiştir. Bu alanlarda aşırı biriken işgücünün iş bulma olanakları azalınca buradan taşan işgücü, birinci ve ikinci dalga göçmenlerin oluşturmuş oldukları göçmenlik ağlarını kullanarak Kuzey Kıbrıs’a akmaktadır. 1974’ten sonra tarımsal işgücü olarak gelen ve çoğu topraksız köylü olan birinci göç dalgasından farklı olarak üçüncü dalganın ağırlığı, neo-liberal politikalar sonucunda tarım sektöründe 1999 yılından beri yaşanan köklü değişimler sonucu borçlanan ya da toprağını kaybeden çiftçilerden ve tarımda açığa çıkan işsizlerden oluşmaktadır. Kuzey Kıbrıs’ta özellikle inşaat ve turizm gibi emek yoğun sektörlerde ihtiyaç duyulan yarı-vasıflı ve vasıfsız işgücü talebini, Türkiye’den gelen ve dünyadaki benzerlerinden göçmenlik durumu ve göçme nedenleri konusunda farkı olmayan, ucuz ve çoğu kez enformel biçimde çalışmaya razı, becerisiz ve yarı-becerili işgücü karşılamaktadır.

İkinci dalgayla göçün değişmeye başlayan niteliği, üçüncü dalgayla birlikte artık Türkiye’den Kuzey Kıbrıs’a nüfus hareketlerini politik amaçlı bir nüfus mühendisliği ile *yerleştirilen nüfus* olarak ele almayı iyice zorlaştırmaktadır. Bu durum, üçüncü göç dalgasına bölgesel ve uluslararası göç teorilerine dayanan bir çerçevede yaklaşmayı gerekli kılmaktadır. Kuzey Kıbrıs’ta inşaat, turizm ve hizmetler sektörlerinde formel veya enformel olarak istihdam edilen bu işgücü, daha gelişmiş bir ülkeye değil, sermaye birikiminin daha düşük olduğu bölge ve sektörlerden birikim hızının daha hızlı olduğu bölge ve sektörlerle doğru olan göç hareketini göstermektedir. Annan Planı sürecinde Kuzey Kıbrıs’ta hızla yükselen inşaat sermayesinin talep ettiği işgücünün en düşük maliyetle karşılanacağı yer yine Türkiye olmaktadır. Aynı yıllarda Türkiye’de neo-liberal politikaların radikal bir biçimde topraktan kopardığı ve yerinden ettiği tarımsal işgücü, sürekli göç halinde yaşamını idame ettirmeye çalışmaktadır. Türkiye içindeki bu büyük yeni göç dalgasının bir kolu da Kıbrıs’taki inşaat sektörüne akmaktadır.

2003’ten 2007’ye kadar öncekilerden daha yüksek ve daha hareketli olarak Kıbrıs’a akan bu yeni dalganın enformel işgücü niteliği, Kıbrıs Türk toplumunda göçmen temsillerine bir yenisini eklemektedir. Bu yoksul, çaresiz ve kalabalık göçmen dalgası Kıbrıslı Türkler için artık bir “demografik tehlike” olarak algılanmaktadır. Bir yanda hızla büyüyen inşaat sektörünün yarattığı dışsallıklarla genişleyen ucuz işgücü ihtiyacı, diğer yandan bu “eğitimsiz ve kültürsüz” yoksul göçmenlerle bozulduğu iddia edilen demografik yapı. Üçüncü göç dalgası aslında küresel kapitalizme has bir çelişkinin Kıbrıs’ta da açık bir biçimde ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu ekonomik büyüme ile kültürel-demografik-mekânsal-çevresel-sınıfsal değerleri muhafaza etmek arasındaki çelişkidir. Kuzey Kıbrıs’ta inşaat ve diğer gelişme sektörlerinde ihtiyaç duyulan ucuz emek, bir kez akmaya başladığında yeni göçmenlik ağları yaratarak hızlanmakta ve işgücü olarak hızla emilmektedir. Ancak Kuzey Kıbrıs’ta bu göçmenlerin barınma, sağlık ve eğitim gibi insani ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek bir fiziksel ve sosyal altyapı bulunmamaktadır. Bu yoksul kalabalığı barındırabilecek konut

stoku olmadığı gibi, hastane ve okul kapasiteleri de yetersizdir. Bu nedenle üçüncü dalga göçmenler, daha önce Kıbrıslı Türklerin güvenlik için sığındıkları ve 1974'ten sonra boşalttıkları Lefkoşa Surlarıçi gibi, kentsel çöküntü alanlarında bakımsız ve sağlıksız evlerde birden fazla aile aynı evi paylaşarak ya da işçi yatı evine dönüştürülmüş eski evlerde onlarca işçi tek banyo ve mutfak ortak kullanarak kalmaktadırlar. Üçüncü dalga ile birlikte bu bölgeler bu defa da yoksulluk üzerinden enklavlaşmakta ve sembolik duvarlarla ayrılmış kentsel mahallelere dönüşmektedir. Bu sembolik duvarlar, esasında sınıfsal olan kentsel ayrışmayı tabiiyet üzerinden sosyal dışlama içerecek biçimde güçlendirmektedir.

Diğer yandan Kıbrıs'ta çalışmaya gelen bu işgücü çok hareketlidir. Sürekli giriş-çıkış yaparak sürdürülen bu çalışma biçimi, üçüncü dalga içinde sürekli yeni göçmenleri Ada'ya taşımaktadır. Bu nedenle göçmenlerin sağlık sorunlarında başvurdıkları devlet hastaneleri ile çocukları için başvurdıkları devlet okullarının kapasiteleri bu sürekli değişen kalabalığı kaldırmakta zorlanmaktadır. Kıbrıslı Türk orta sınıflar ve Türkiye'den birinci ve ikinci dalga göçler içinde ekonomik ve sosyal uyumu sağlamış olan göçmenler, bu yeni yoksul göçmenler nedeniyle eğitim ve sağlık hizmetlerini alıştıkları kalitede ve hızda alamamaktan yakınmaktadırlar. Hemen bütün sektörlerde ve ev işlerinin emek yoğun kısımlarında ucuz işgücü olarak kabul gören üçüncü dalga göçmenlerin, kamusal sosyal hak ve hizmetlerin (hastane ve eğitim gibi) dışında kalmaları beklenmektedir. Kıbrıs Türk toplumu sosyal haklar ve güvenceler konusunda son derece duyarlı ve mücadeleci bir geleneğe sahip olmasına karşın, Türkiyeli göçmenleri olumlu ya da olumsuz, ama daima sınıf dışı kategoriler üzerinden tartışmaktadır. Bu nedenle özellikle üçüncü dalganın kamusal hizmetlerde yarattığı aşırı yük ve kültürel uyumsuzluklar onların sosyal dışlanmasını güçlendirici bir etki yapmaktadır.

Üçüncü dalga göçmenler birinci ve ikinci dalgalar gibi göreceli ekonomik fırsatlardan dolayı değil, emeklerini satmak üzere herhangi bir yer ararken Kıbrıs'a gelmektedirler. Bu nedenle de Kıbrıs'ta bir hayat inşa etmekten çok, kendilerinin ve ailelerinin

geçimini sağlayacak sürekli ya da geçici bir iş peşindedirler. Bu işi nerede bulurlarsa oraya gidecekleri uzatmalı bir göçmenlik halinde yaşamaktadırlar. Birinci dalganın neredeyse tamamının, ikinci dalganın da küçük bir kısmının sahip olduğu KKTC vatandaşlığı üçüncü dalga için hayal bile edilmemektedir. 2000'lerin başlarından beri çalışma izni ve oturma izniyle Kıbrıs'ta kalan üçüncü dalga göçmenler arasında KKTC vatandaşı olanların sayısı yok denecek kadar azdır. Vatandaş olan çok küçük sayıda üçüncü dalga göçmen ise bunu evlilik yoluyla elde etmiştir.

Her üç dalga ile Kuzey Kıbrıs'a göçmüş Türkiyeli göçmenlerin büyük bir kısmı mekânda ayrıışmış yoksul göçmen mahallelerinde yaşamaktadır. Mekânsal ayrıışma, göçmenlerin toplumsal bütünleşme süreçlerini olumsuz etkilediği gibi güçlü bir sosyal dışlanmayı da beraberinde getirmektedir. Kuzey Kıbrıs'a üç farklı dönemsel göç dalgasıyla gelen göçmenler, geldikleri dalganın niteliğine bağlı olarak kentsel mekânda yer seçmektedirler. Bu çerçevede birinci ve ikinci dalga göçmenler arasında kentsel alanlara yerleşenler, en yoğun olarak iki kentsel bölgeye yerleşmişlerdir. Bunlardan birincisi Gazimağusa'da 1960'lı yıllardan itibaren Rum orta sınıfların modern konutlar inşa ederek yerleştikleri Maraş bölgesindeki Zafer Mahallesi'dir. İkincisi ise Kıbrıslı Türklerin 1963'te şiddetlenen toplumlararası çatışma nedeniyle sığındıkları en büyük enklav olan ve 1974'teki bölünmeden sonra hızla boşalarak kentsel çöküntü alanına dönüşen Lefkoşa'nın Surlarıçi bölgesidir.

1980'lerin ortalarından itibaren ağırlıkla Hatay ve Adana gibi yakın illerden göçmen ağırları ile gerçekleşmeye başlayan ikinci dalga göçlere 2000'li yılların başından itibaren Kuzey Kıbrıs'ta hızla büyüyen inşaat sektörünün talep ettiği ucuz işgücünün oluşturduğu üçüncü dalganın eklenmesiyle, Lefkoşa Surlarıçi bölgesi kentsel çöküntü alanından göçmenlerin yığıldığı bir kentsel yoksulluk mekânına dönüşmüştür. 2007 yılında Lefkoşa'nın Surlarıçi bölgesi, Kıbrıslı Türk orta sınıfın neredeyse tamamen boşalttığı ve Türkiye'den gelen göçmenlerin konakladığı ve yerleştiği bir göçmen mahallesi konumundadır. Surlarıçi bölgesinin hemen bitişiğindeki Çağlayan Mahallesi ise, bütün dünyada olduğu gibi, Kıbrıslı orta

sınıfların kentin çevresinde yapılan yeni modern kapalı sitelere taşınma eğilimi ile orta sınıflar tarafından boşaltılarak daha yoksul kentli sınıfların yerleştiği bir mahalleye dönüşmektedir. Bu nedenle, Surlariçi bölgesindeki yoksul göçmenler içinde düzenli ve güvenli iş sahibi olabilen az sayıdaki Türkiyeli göçmen, Surlariçi'nin hemen bitişiğinde konut ve çevre şartları göreceli olarak daha iyi olan Çağlayan Mahallesi'ne taşınmaktadırlar.

Girne kentinde Gazimağusa ve Lefkoşa'da olduğundan farklı biçimde, sosyo-mekânsal olarak açıkça ayrılmış bir göçmen mahallesi bulunmamaktadır. Bunun nedeni 1974 sonrasında Kuzey Kıbrıs'a yerleştirilen Türkiyeli göçmenlerin Girne'nin kent merkezine değil, çoğunlukla Rumlardan boşalan çevre köylere yerleştirilmiş olmalarıdır. Girne'de ayrılmış bir göçmen mahallesi bulunmakla birlikte, Türkiye'den Kıbrıs'a çalışmak üzere gelen göçmenlerin yerleşim yeri olarak tercih ettikleri bölge Liman Arkası Mahallesi'dir. Girne'de ikinci ve üçüncü göç dalgalarıyla gelen sınıfsal niteliği farklı küçük göçmen gruplar yaşamaktadır. İkinci dalga ile gelen işadamları, uzman meslek sahipleri, öğretim üyeleri ve emekli askerlerden oluşan bu küçük gruplar Kıbrıslı üst-orta ve orta sınıfların yaşadığı göreceli olarak konut kalitesi ve refah düzeyi yüksek mahallelere yerleşmişlerdir. Kuzey Kıbrıs'a inşaat, hizmet ve turizm sektörlerinde çalışmak üzere gelen becerili, yarı-becerili ve becerisiz işgücü ise daha çok işyerinin sağladığı şantiye ve işçi lojmanlarıyla, Liman Arkası ve Türk Mahallesi gibi konut ve çevre kalitesi daha düşük mahallelerde ortak ya da bireysel olarak kiralandıkları konutlarda yaşamaktadırlar.

Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a üçüncü göç dalgasının iyice güçlendiği 2000'li yıllardan itibaren, Lefke'nin eski bir çöküntü alanı olan Karadağ Mahallesi de bir göçmen yerleşmesine dönüşmeye başlamıştır. İnşaat ve narenciye bahçelerinde çalışacak ucuz ve becerisiz işgücü ihtiyacı ile Lefke'de bakır madeninin kapanmasıyla boşalmış ve kısa zamanda çöküntü alanına dönüşmüş eski maden evlerinin olduğu bir mahallenin varlığı birleşince, Türkiye'den üçüncü dalga ile gelen yoksul göçmenler için yeni bir mekânsal tutunma alanı doğmuştur. 2007 yılında Lefke'nin Karadağ Mahal-

lesi'nde çok bakımsız ve sağlıklı olmayan çevresel koşullara sahip bu eski maden evlerinin olduğu bölge, yaklaşık 200 aileden oluşan yoksul bir göçmen mahallesi konumundadır.

Kuzey Kıbrıs'a Türkiye'den gelen her üç dalgadan göçmenlerin işgücü olarak nitelikleri ve sınıfsal konumları ekonomik faaliyet, gündelik yaşam ve mekânda açıkça izlenmektedir. Buna karşın göçmenler, gündelik yaşamda ve popüler söylemde sınıfsal kimlikleriyle temsil edilmemektedirler. Birinci dalga göçmenler işgücü olarak niteliklerinden çok, Kıbrıs'ta mekâna yerleştirilme biçimlerini öne çıkaran yeni bir kimlik olan "yerleştirilenler" olarak tanımlanırlar. Ağırlıklı kentsel alanlara yerleşen ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerin toplumsal temsilleri ise yine sınıfları üzerinden değil, dünyadaki eğilimlere benzer biçimde, sahip oldukları tabiiyet (TC vatandaşı) ve kültürel sermayeleri üzerinden kurulmaktadır. Kuzey Kıbrıs'taki Türkiyeli göçmenler, her bir göç dalgası için farklı düzeylerde de olsa, uyrukları ve yoksullukları üzerinden açık bir sosyal dışlamaya uğramaktadırlar. TC'lilik üzerinden kurulan bu dışlama, temelde sınıfsal ve kültürelidir. Kuzey Kıbrıs'ta uyruk ve yoksulluk belli bir sınıfa karşılık gelmektedir. Ancak hem Türkiyeli göçmenlerin Kıbrıslılara, hem de Kıbrıslıların Türkiyeli göçmenlere milliyetçi mercekler arkasından bakmaları göçmenlerin sınıfsal karakterini gizlemektedir. Gerek Kıbrıs sorunu çerçevesinde, gerekse Kuzey Kıbrıs'ta yükselen yeni Kıbrıs milliyetçiliği dalgası çerçevesinde Kuzey Kıbrıs'taki göçmenler, politik söylem içinde TC tabiiyetleri üzerinden homojen bir grup olarak algılanırlar. Ancak popüler dil içinde her üç dalgaya denk gelen ve tamamı olumsuz üç ayrı lakap bulunmaktadır. Birinci dalga ile gelenlere takılan bir isim olan "gara sakal" (kara sakal) genelde Türkiye'den gelen bütün Türkler için kullanılırken, "fica" (denizden kıyıya doğru gelen istenmeyen bir çeşit yosun) daha çok ikinci dalga ile gelen göçmenler, "gaco" (çingene anlamında kullanılmaktadır) ise üçüncü dalga göçmenler için kullanılan ortak lakaplardır. Oysa dönemsel olarak farklılaşan dalgalarla gelen Türkiyeli göçmenler, Kuzey Kıbrıs'taki toplumsal ve ekonomik işbölümü içindeki yerleri ve mekândaki yer seçimleriyle homojen olmayan geniş bir göçmen topluluğunu

oluşturur ve yaşadıkları farklı göçmenlik deneyimleri sınıfsal konumlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Bu çalışmanın amacı 1975 sonrası farklı göç dalgaları ile Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a akan göç dalgalarının farklı niteliklerini vurgulayarak, her iki toplumda da göçmenlerin sınıfsal konumlarını ve göçmenlik durumlarını görünmez olmaktan çıkaran bir yaklaşım geliştirmektir. Bu çalışma bundan sonra aynı konuda yapılacak çalışmalara bir yol açabilirse ve Kıbrıs müzakerelerinde halen en büyük tıkanma noktası olarak kabul edilen göçmenler konusunda göçün sayılara indirgenmesinin önüne geçilmesi yolunda bir katkı sağlayabilirse, araştırma ekibinin emeklerine değmiş olacaktır.

Kaynakça

- Abadan-Unat, N., Kemiksiz, N. *Türk Dışgöçü 1960-1984: Yorumlu Bibliyografya*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları No.555, Ankara, (1986).
- Ağa, M., Eminer, F., Özyiğit, A., "The Role of Universities on the Turkish Cypriot Economy: Higher Education as a Means of Promoting the Tourism Sector," EABR&ET-LC, Conference Proceedings, (2007).
- Akçay, Ü., Türkay, M., "Neoliberalizm'den Kalkınmacı Yaklaşım; Devletin Sermaye Birikimi Sürecindeki Yeri Üzerine," *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar, Prof. Dr. Kemal Saybaşlı'ya Armağan*'ın içinde, yayına hazırlayanlar: Burak Ülman- İsmet Akça, Bağlam Yayınları 264, İstanbul, (2006).
- Akgün, M., Gürel, A., Hatay, M., Tiryaki, S., *Quo Vadis Kıbrıs*, TESEV Working Paper, (2005).
- Aktar, A., *Varlık Vergisi ve Türkleştirme Politikaları*, İletişim, İstanbul, (2001).
- An, A., *Kıbrıs Türk Toplumunun Geri Kalmışlığı (1892-1962)*, Şadi Kültür ve Sanat Yayınları I, Girne, (2006).
- _____, *Kıbrıslı Türklerde Sınıf Sendikacılığından Etnik Sendikacılığa Geçiş ve İşçi Muhalefeti (1944-1960)*, Birleşik Kıbrıs Gazetesi Yayınları, Lefkoşa, (2005).
- Anonim, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi, Türk Heyeti Tebliğleri*, TKAE, Ankara, (1971).
- Attalides, M., *Social Change and Urbanization in Cyprus: A Study of Nicosia*, Publication of the Social Research Centre 2, Zavallis Press, Nicosia, (1981).
- Bayramoğlu, S., *Yönetişim Zihniyeti: Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasal İktidarın Dönüşümü*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2005).
- Berath, N., *Kıbrıs Türklerinin Tarihi I*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, (1997).
- _____, *Kıbrıs Türklerinin Tarihi II*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, (1999).
- _____, *Kıbrıs Türklerinin Tarihi III*, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, (1999).
- Bhalla, A.S., Frederic L., *Poverty and Exclusion in a Global World*, Palgrave Mcmillan, US, UK, (2004).
- Bhaskar, R., *Reclaiming Reality*, Verso, London, (1989).

- Bonacich, E., "The other Side of Ethnic Entrepreneurship: A Dialogue With Waldinger, Aldrich, Word and Associates," *International Migration Review*, 685-692, 27 (3), (1993).
- Boratav, K., *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2005*, İmge Yayınevi, Ankara, İstanbul, (2003).
- _____, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002*, İmge Yayınevi, Ankara, (2004).
- Borjas, G., *Friends or Strangers: The Impact of Immigrants on the US Economy*, Basic Books, New York, (1990).
- Bourdieu, P., *Distinction*, Routledge, London, (1986).
- _____, *Pratik Nedenler*, Kesit Yayıncılık, İstanbul, (1995).
- Bourdieu, P., Wacquant, L., *Düşünsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, İletişim, İstanbul, (2003).
- Brubaker, R., *Citizenship and Nationhood in France and Germany*, Harvard University Press, Cambridge, Mass, London, (1992).
- Bryant, R., *Tebaadat Vatandaşa Kıbrıs'ta Modernite ve Milliyetçilik*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2007).
- Buğra, A., Keyder Ç., "Sadaka Değil, Herkes İçin Sosyal Politika," Röportaj, 21 Eylül 2007 Tarihli Radikal Kitap.
- Byrne, D., *Complexity Theory and Social Sciences: An Introduction*, Routledge, London, (1998).
- _____, *Social Exclusion*, Open University Press, UK, (2006).
- Canefe, N., "Türklük Tarihi ve Kıbrıs: Kıbrıslı Türk Kimliğinin Hikâyelenmesinde Bir Yolağı," *Türkiye'nin Toplumsal Hafızası*, der. Esra Özyürek, İletişim, İstanbul, 49-84, (2001).
- _____, "Kaç Kıbrıs? Nicosia/Lefkoşa/Lefkoşe'nin Kıbrıs Türk Tarihindeki Hikâyesi," *Anavatandan Yavruvatana: Milliyetçilik Bellek ve Aidiyet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (2007).
- _____, "Mülteci mi? Düşman mı? Modern Kıbrıs Türk Toplumunda Zorunlu Göçlerin Mirası," *Anavatandan Yavruvatana: Milliyetçilik Bellek ve Aidiyet*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, (2007a).
- Castells, M., *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-Regional Process*, Blackwell, Oxford, (1989).
- Castells, M., Portes, A., "World Underneath: The Origins, Dynamics, and Effects of the Informal Economy," ed. Portes, A., Castells, M., Benton, L.A., *The Informal Economy*, II. Basım 1991, The Johns Hopkins University Press, London, 11-37, (1989).
- Castells, S., Miller, M.J., *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (2008).
- Chang, F. H., "The Economic Analysis of Immigration Law," *Migration Theory: Talking Across Disciplines*, ed. Caroline B. Brettell ve James F. Hollifield, Routledge, New York- London, 205-231. (2000).
- Chen, M. A. "Rethinking the Informal Economy, Footloose Labour," A Symposium on Livelihood Struggles of the Informal Workforce, (2003), http://www.india_seminar.com/2003/531.htm, erişim: 24.11.2007.
- Cockborn, S., *Hat: Kıbrıs'ta Kadınlar, Taksim ve Toplumsal Cinsiyet Düzeni*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2005).
- Copeaux, E., "Kuzey Kıbrıs'ta Tarih ve Kimlik," *Kıbrıslılık*, der. Mehmet Hasgüler, Agora Kitaplığı, İstanbul, 20-36, (2008).
- Costa-Lascoux, J., *De l'immigre au Citoyen*, Paris, La Documentation Française, (1989).
- _____, "Etranger Citoyen," *Revue Raison Presente*, 103, (1992).
- Çolak, Y., "Identity and Citizenship Among Turkish Immigrants in Northern Cyprus, Mikroç Research Projects," 2006-2007.

- _____. "Nationalism and the Political Use of History in Cyprus: Recent Developments," *Phillipine Journal of Third World Studies*, 23, 2, 20-45, (2008).
- Dağlı, U., Bayındır, S., Maraş Bölgesindeki Mevcut Dokunun Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasına Yönelik Öneriler, *Journal for Cypriot Studies*, 3(2), sayı:95, (1997).
- Davis, M., "Gecekondu Gezegeni," *New Left Review*, 2004 Türkiye Seçkisi, Agora Kitaplığı, İstanbul, (2004).
- Demetriou, O., *Migrant Cities Research: Nicosia South*, Living Together Programme, British Council, (2008).
- Demir (Purkis), S., *Dünya Ekonomik Bunalımında Borç Mekanizmasının İşlevi, Az Gelişmiş Ülke Deneyimleri (Türkiye Örneği)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (1990).
- Durrell, L., *Bitter Lemon*, Faber and Faber, London, (1957).
- Erder, S., *Ümraniye: İstanbul'a Bir Kent Kondu*, İletişim, İstanbul (1996).
- Erder, S., Kaşka, S., *Irregular Migration and Trafficking in Women: The Case of Turkey*, IOM., Geneva, (2003).
- Ermən, T., Mekânsal Kümelenme Siyaset ve Kültür, *Kentleşme Göç ve Yoksulluk*, İmaj Yayınları, Ankara, (2002).
- Ertan, B., Gündem, 19.07.2008, <http://www.gundem.be/go.php?go=3240e63&do=detail-s&return=summary&pg=5>, erişim: 17.03.2009.
- Ertekün, N. M., *In Search of Negotiated Cyprus Settlement*, Lefkoşe, (1981).
- Faist T., *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Spaces*, yeni basım 2004, Oxford: Clarendon Press, (2000).
- Faiz, M., "Kıbrıslı Türk Çocukların Gündelikçi Kadınlara Yönelik Tutumları, Özdeşleşme ve Kimlik," *Halkbilim*, yıl 18, sayı: 52, Ocak-Aralık, Hasder, Lefkoşa, 174-179, (2004).
- Fauld, A., *Excortpta Cypria for Today*, Rustem and Brother, London, (1989).
- Fawcett, J. T., "Networks, Linkages and Migration Systems," *International Migration Review*, c.23, 521-544. (1989).
- Gazioğlu, A. C., *Kıbrıs'ta Türkler*, CYREP, Lefkoşa, (1994).
- Gloming Project, (2008) www.kora.metu.edu.tr, erişim 10.02.2009.
- Gough, J., Eisenschitz, A., McCulloch, A., *Spaces of Social Exclusion*, Routledge, London ve New York, (2006).
- Gökçe, R., İki Çizgi Karikatür Albümü, yayına hazırlayan: Hüseyin Çakmak, Mez-Koop Bankası Yayınları, (2000).
- Gülle, A., "İşçilerin Sorunları Çözüm Bekliyor," (2007), http://www.haber.net.kktc/haber_detay.php?haber_id=2351_, erişim: 25.11.2007.
- Guar, D. T., Caces., Fe., "Migration Networks and the Shaping of Migration Systems," *International Migration Systems: A Global Approach*, ed. Mary Kritz, Lin Lean Lim, Hania Zlotnik, Clarendon Press, Oxford, 150-176, (1992).
- Gülalp, H., *Citizenship and Ethnic Conflict, Challenging the Nation-State*, Routledge, London, New York, (2006).
- Günaydın, G., "Tarım Yönetiminde Kurullar Devri," *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, sayı 1, Mayıs, 25-26, (2000).
- _____. "Sekizinci Planda Tarım Sektörü," *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, yıl 1, sayı 3-4, Kasım, 39-44, (2000a).
- _____. "Şeker Sektöründe Neler Oluyor?" *Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi*, yıl 2, sayı 6, Nisan, 13-18, (2001).
- Gürcafer, C., "Acı Reçete Yolda," *Kıbrıs Gazetesi*, 2.11.2007, http://www.kibrisligazetesi.net/kibrisli/site/tr/main.php?action=article_details&article_id=2602, erişim: 02.11.2007.

- Gürel, A., Özersay, K., *The Politics of Property in Cyprus*, PRIO Report 3, (2006).
- Gürkan, H., M., *Tarih İçinde Kıbrıs*, Galerî Kültür Yayınları, c.1, sayı: 49, Lefkoşa (1991).
- _____, *Dünkü ve Bugünkü Lefkoşa*, Galerî Kültür Yayınları, Lefkoşa, (2006).
- Güray E., Okan Ş., "KKTC'de Kaçak İşgücünün Ekonomiye Etkileri Üzerine Bir Çalışma," *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 5(1), 35-45, (2004).
- Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü (HNE), Türkiye Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, yay.no NEE-HÜ06.01, (2006). http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tyyona/TGYONA_rapor.pdf, erişim: 23.04.2007.
- Harvey D., "The Urban Process Under Capitalism: A Framework for Analysis," *Urbanisation and Urban Planning In Capitalist Society*, ed. Michael D., Scott A.S., Methuen Co.&Ltd., London, New York., 116-121, (1981).
- _____, "The Geopolitics of Capitalism," *Social Relations and Spatial Structures*, ed. D. Gregory, J. Urry, Macmillan, London, 128-163, (1985).
- _____, *The Urbanization of Capital*, John Hopkins University Press, Baltimore, (1985).
- _____, *Postmodernliğin Durumu*, çev. Sungur Savran, İstanbul, Metis Yayınları, (1999).
- Hasgüler, M., *Kıbrıs'ta Enosis ve Taksim Politikalarının Sonu*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2002).
- _____, *Coğrafyasına Teslim Olan Ada: Kıbrıs*, Anka Yayınevi, İstanbul, (2004).
- _____, "Kıbrıslılık Kimliği: Kıbrıslı Türkler ve Kıbrıslı Rumlarda Farklılaşmalar," *Kıbrıslılık*, der. Mehmet Hasgüler, Agora Kitaplığı, İstanbul, 1-19, (2008).
- Hasgüler M., Tüzüncan M., "Cyprus at a Crossroads," *Middle East Quarterly*, c: 16, sayı: 4, 63-71, (2009).
- Hatay, M., "Beyond Numbers: An Inquiry into the Political Integration of the Turkish 'Settlers' in Northern Cyprus," PRIO Cyprus Centre, Nicosia, (2005).
- _____, "Settlers, Soldiers, Students and Slaves: The Complex Composition of Turkish Immigrants in Cyprus," PRIO Cyprus Centre, Nicosia, (2007a).
- _____, "Is the Turkish Cypriot Population Shrinking? An Overview of the Ethno-Demography of Cyprus in the Light of the Preliminary Results of the 2006 Turkish Cypriot Census," PRIO Cyprus Centre Report, 2/2007, Nicosia. (2007b).
- _____, "The Problem of Pigeons: Orientalism, Xenophobia and a Rhetoric of the 'Local' in North Cyprus," *The Cyprus Review*, 20(2), 145-171, (2008).
- Hatay, M., Bryant, R., *Migrant Cities Research: Nicosia North*, Living Together Programme, British Council, (2008a).
- Hatay, M., Bryant, R., "The Jasmine Scent of Nicosia: Of Returns, and the Longing for Forbidden Pasts," *Journal of Modern Greek Studies* 26(2), 423-449, (2008b).
- Hazine Müsteşarlığı, Aylık Ekonomik Göstergeler, Tablo1.2.2, Tablo III 6, Tablo III.2.2., (2009). <http://www.hazine.gov.tr/stat/egosterge/I-Uretim/Uretim.xls#1.2.2!A1>, erişim: 3.01.2009.
- Hill, G., *A History of Cyprus: Volume IV: The Ottoman Province, the British Colony, 1571-1948*, Cambridge University Press, Cambridge, (1952).
- Hocknell, P., Calotychos V., Papadakis Y., "Introduction: Divisive Cities, Divided Cities: Nicosia," *Journal of Mediterranean Studies*, 8(2), 147-168, (1998).
- Hoşkara, Ş., Hoşkara, E., "Annan Planı Sonrasında Kuzey Kıbrıs'ta İnşaat Sektörüne, Mimarlık ve Planlamaya Eleştirel Bir Bakış," *Mimarlık*, No 334, Mimarlar Odası Yayını, 53-61, Mart-Nisan 2007.
- Hudson, R., Kaufmann, R.R., "Circularity in the Dual Economy: A Comment on Tolbert, Horan and Beck 1980," *American Journal of Sociology*, c. 86, 881-887, (1981).
- Hugo, G., J., "Village-Community Ties, Village Norms and Ethnic and Social Networks: A Review of Evidence from the Third World," *Migration Decision Making: Mul-*

- tidisciplinary Approaches to Micro Level Studies in Developed and Developing Countries*, ed. Gordon F. DeJong ve Robert W. Gardner, Pergamon Press, New York, 186-225, (1981).
- IDMC, Internal Displacement Monitoring Centre, <http://www.internaldisplacement.org>, erişim: 20.11.2007.
- ILO, International Labour Organisation, (1975, 1998). <http://www.ilo.org/public/english/standards/index.htm>, erişim: 19.11.2007.
- Işık, O., Pınarcıoğlu, M., *Nöbetleşe Yoksulluk: Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2001).
- İçduygu, A., Keyman, E., "Globalization, Migration and Citizenship: The Case of Turkey," ed. Kofman ve Gillian, *Globalization*, Pinter, London, (2003).
- İnalçık H., "The Recent History of Cyprus," *First International Congress on Cypriot Studies*, Ed. E.Doğramacı, EMU-GaziMağusa, (1996).
- "A Note on Population of Cyprus," *Journal for Cypriot Studies*, 3(1), Gazimağusa (1997).
- İnanç, G., *Büyükelçiler Anlatıyor: Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, (2007).
- İnatçı, Ü., "Kendini Geri İsteme İradesi Olarak Kıbrıslı Türk Kimliği: Sadece Kıbrıslılık," *Kıbrıslılık*, der. Mehmet Hasgüler, Agora Kitaplığı, İstanbul, 37-47, (2008).
- Kalaycı, İ., *Kıbrıs ve Geleceği: Ekonomi-Politik bir Tartışma*, Nobel Yayınları, Ankara, (2004).
- Karaca, O., "Türkiye'de Bölgelerarası Gelir Farklılıkları: Yakınsama Var mı?" Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2004/7, <http://www.tek.org.tr>, erişim: 25.11.2007.
- Karpat, K., *Population Movements in the Ottoman State in Nineteenth Century*, Ottoman Population 1830-1914, Wisconsin Press, (1985).
- Kaya, A., Kentel, F., *Euro Türkler: Türkiye ile AB Arasında Köprü mü Engel mi?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Göç Araştırmaları Uygulamaları Merkezi, (2005).
- Kazgan, G., *Tanzimattan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, (1999).
- Kıray, M., *Toplum Bilim Yazıları*, Gazi Üniversitesi, Ankara, (1982).
- Kızılyürek, N., *Milliyetçilik Kısırcığında Kıbrıs*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2002).
- *Doğmamış bir Milletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2005).
- *Glafkos Klerides: Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu*, İletişim Yayınları, İstanbul, (2007).
- KKTC (DPÖ) Genel Nüfus Sayımı Sonuçları (2006), <http://www.devplan.org>, erişim: 09.11.2007.
- KKTC (DPÖ) Devlet Planlama Örgütü, 2006 Yılı Makro Ekonomik ve Sektörel Gelişmeler, Tablo 103, Tablo 108 ve 110, sayı:193, (2006). <http://www.devplan.org>, erişim: 09.11.2007.
- KKTC (DPÖ) Devlet Planlama Örgütü, 2005 Yılı Makro Ekonomik Göstergeler ve Sektörel Gelişmeler, <http://www.devplan.org>, erişim: 11.11.2007.
- KKTC (DPÖ) Devlet Planlama Örgütü, 2006 Yılı Makro Ekonomik Göstergeler ve Sektörel Gelişmeler, Tablo 81, sayı:150, <http://www.devplan.org/>, erişim: 23.03.2009.
- KKTC 2006 Genel Nüfus Sayım Kesin Sonuçları, Devlet Planlama Örgütü, <http://www.devplan.org/>, erişim: 23.03.2008.
- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., Sales, R., *Gender and International Migration in Europe, Employment, Welfare and Politics*, Routledge, London, New York, (2005).

- Koopmans, R., Statham, P., Giugni, M., Passy, F., *Contested Citizenship, Immigration and Cultural Diversity in Europe*, University of Minnesota Press, Minnesota, London, (2005).
- Kökdemir, N., *Dünkü ve Bugünkü Kıbrıs*, İstiklal Matbaası, Ankara, (1957).
- Kurtoglu, A., *Hemşerilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*, İletişim, İstanbul, (2004).
- Kurtuluş, H., "Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir," *İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar*, der. Hatice Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, 77-126, (2005).
- "İstanbul'da Kapalı Yerleşmeler: Beykoz Konakları Örneği," *İstanbul'da Kentsel Ayrışma*, der. H. Kurtuluş, Bağlam Yayınları, İstanbul, 161-186, (2005a).
- "Global Flows and New Segregation in Istanbul: How Cloudy Class Identities Have Crystallized in Urban Space," *Globalizing Cities: Inequality and Segregation in Developing Countries*, ed. R.S.Sandhu and J. Sandhu, Rawat Books, New Delhi, 309-338, (2007).
- "Kentsel Dönüşümün Politik Ekonomisi," *İktisat Dergisi*, 499, 26-33, (2008).
- Kurtuluş ve Purkis (2007) "From the Residential Tourism to the Coastal Urbanisation, New Dimensions of International Migration," International Sociological Association Research Committee on Urban and Regional Development (RC21) Conference, University of British Columbia/Kanada, 22-25 Ağustos.
- Kurtuluş, H. ve Purkis, S., "Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Göç Dalgaları: Lefkoşa'nın Dışlanmış Göçmen Enformel Emekçileri," *Toplum ve Bilim*, 212, 60-100, (2008).
- Küçük, F., "Geri Gönderilmeliler," *Halkın Sesi Gazetesi*, 25 Mayıs 1978.
- Lefebvre, H., *The Production of Space*, Blackwell, Oxford, (1991).
- Lucas, Robert E. B., "Emigration to South Africa's Mines," *American Economic Review*, c.77, 313-330, (1987).
- Massey, D., *Spatial Division of Labour: Social Structure and the Geography of Production*, Macmillan, London, (1984).
- *World City*, Polity Press, (2007)
- Massey, D., Espana, F. G., "The Social Process of International Migration," *Science*, 237, 733-738, (1987).
- Massey, D., Social Structure, Household Strategies and the Cumulative Causation of Migration," *Population Index*, c.56, 3-26, (1990).
- Massey, S. D., Arango, J., Hugo G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., Taylor, J. E., "The Theories of International Migration: A Review and Appraisal," *Population and Development Review*, c.19 (3), 431-466, (1993).
- Massey, S. D., "Five Myths About Immigration: Common Misconceptions Underlying US Border Enforcement Policy," *Immigration Policy in Focus*, c.4, sayı: 6, (2005). <http://www.ilw.com/articles/2005/1207-massey.shtm>, erişim, 4.15.2006.
- McNeill, P., *Research Methods*, Routledge, London-New York, (1991).
- Mehmetçik, M. S., "1974 Sonrasında Kıbrıslı Türklerin Kimlik Arayışı ve Siyasallaşma Süreci," *Kıbrıslılık*, der. Mehmet Hasgüler, Agora Kitaplığı, İstanbul, 146-222, (2008).
- Mitter, S., "Industrial Restructuring and Manufacturing Homework: Immigrant Women in the UK Clothing Industry," *Capital & Class*, No.27, 37-80, Winter (1986).
- Monkhaci, N., "Sınırdaki İki Örnekten Hareketle Göç(ler) Sosyolojisini Yeniden Düşünmek," *Toplumbilim: Göç Sosyolojisi Özel sayısı*, 17, 57-72, (2003).
- Morag, N., "Cyprus and the Clash of Greek and Turkish Nationalism," *Nationalism and Ethnic Politics* 10, 595-624, (2004).
- Moses, J. W., Letnes, B. "The Economic Costs to International Labor Restrictions: Revisiting The Empirical Discussion," *World Development*, c. 32 (10), 1609-1626, (2004).

- Munck, R., "Irregular Migration and the Informal Labour Market: The 'Underside' of Globalization or the New Norm?" IMILCO Symposium, İstanbul, (2005).
- Navaro-Yashin, Y. "De-ethnicizing the Ethnography of Cyprus: Political and Social Conflict between Turkish-Cypriots and Settlers From Turkey," *Divided Cyprus: Modernity and an Island in Conflict*, ed. Yiannis Papadakis, Nicos Peristianis and Gisela Welz, Bloomington: Indiana University Press, 84-99, (2006).
- Noiriel, G, Beaud, S., Göçmenlerin Bütünleşmesini Düşünmek, *Toplumbilim: Göç Sosyolojisi Özel sayısı*, 17, 15-24, (2003).
- Oberling, P., The Road to Bellapais: The Turkish Cypriot Exodus to Northern Cyprus, *Columbia University Press*, New York, (1982).
- Oktay, D., Cities on Cyprus, *Cities in the New EU Countries*, (2003).
- Ortaylı, İ., "İstanbul'un Mekânsal Yapısının Tarihîsel Evrimine Bir Bakış," *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara, (1978).
- Overbeek, H., "Yeni Liberalism and Regulation of Global Labor Mobility," *ANNALS, AAPSS*, 581, May, (2002).
- Önal, S., Doratlı, N., Dağlı, U., "The Urban Problems of Gazimagusa (Famagusta), and Proposal for the Future," *Cities*, 16(5), 333-51, (1999).
- Özcan, Y. Z., Özbay, Ö., "Sosyolojide Yöntem," *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yayınları, Ankara, (2002).
- Papadakis, Y., "The Politics of Memory and Forgetting in Cyprus," *Journal of Mediterranean Studies*, 3, 139-154, (1993).
- _____, "Walking in the Hora: Place and Non Place in Divided Nicosia," *Journal of Mediterranean Studies*, 8(2), 302-327, (1998).
- _____, "Nicosia After 1960: A River, A Bridge and a Dead Zone," *Global Media Journal: Mediterranean Edition*, Spring, 1(1), 1-16, (2006).
- Paşaloğlu, N., Doratlı, N., Measuring Accessibility and Utilization of Public Space in Famagusta, *Cities*, 21(3), 225-32, (2004).
- Petras, E. M., "The Global Labor Market in the Modern World- Economy," *Global Trends in Migration: Theory and Research on International Population Movements*, ed. Mary M. Kritz, Charles B. Keely ve Silvano M. Tomasi, New York, Center for Migration Studies, 44-63, (1981).
- Piore, M. J., *Birds of Passage: Migrant Labor in Industrial Societies*, Cambridge University Press, Cambridge, (1979).
- Polanyi, K., *Büyük Dönüşüm* (1944), Alan Yayıncılık, İstanbul, (1986).
- Pollis, A., "Social Construction of Ethnicity and Nationality: The Case of Cyprus," *Nationalism and Ethnic Politics*, 2 (1), 67-90, (1996).
- Portes, A., Walton, J., *Labor, Class and the International System*, Academic Press, New York, (1981).
- Purkis, S., "Modern Köleler: Göçmenler," *Eğitim Bilim Toplum*, cilt. 4, sayı: 13, 44-59, (2006).
- _____, "Turizmle Kalkınmada Enformel Emek Kullanımı: Marmaris Örneği," *Gazi Üniversitesi Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, sayı: 69, cilt: 19, (2008).
- _____, "Türkiye'den Kuzey Kıbrıs'a Son Göçlerde Kadın İşgücünün Göçmenlik Halleri," *Gender at the Crossroads: Multi-disciplinary Perspectives*, ed. Nurten Kara, Eastern Mediterranean University Press, 403-418, (2009).
- Ratip, M., "Kıbrıslılık Baytambal Galsın," *Kıbrıslılık*, der. Mehmet Hasgüler, Agora Kitaplığı, İstanbul, 48-57, (2008).
- Sassen-Koob, S., "New York City: Economic Restructuring and Immigration," *Development and Change*, 17, 85-119, (1986).

- Sassen, S., *The Mobility of Labor and Capital: A Study in International Investment and Labor Flow*, Cambridge, Cambridge University Press, (1988).
- _____, *The Global City: New York, London, Tokyo*, Princeton University Press, (1991).
- _____, "Informalization Imported Through Immigration or a Feature of Advanced Economies," *Working USA*, c.3 (6), 6-26, March-April, (2000).
- _____, "The Repositioning of Citizenship and Alienage: Emergent Subjects and Spaces for Politics," *Displacement, Asylum, Migration*, ed. Kate E. Tunstall, Oxford University Press, UK, 176-203, (2006).
- Sayad, A., "Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acıları-na," *Toplumbilim: Göç Sosyolojisi Özel sayısı*, 17, 25-30, (2003).
- Sayer, A., *Methods in Social Science: A Realist Approach*, Routledge, London, (1992).
- Schireup, C. U., Hansen, P., Castles, S., *Migration, Citizenship and the European Welfare State: A European Dilemma*, Oxford University Press, Oxford, (2006).
- Schireup, C.U., "Social Exclusion, Diversity, and the EU's Anti-Discrimination Agenda," *European Anti-Discrimination and the Politics of Citizenship*, ed. Christophe Bertossi, Palgrave Macmillan, US, UK, 99-124, (2007).
- Selenge, Ö., *Lale Yüreğin Beyaz*, Roman, Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa, (1999).
- _____, *Sahiden*, (Anı), Işık Kitabevi Yayınları, Lefkoşa, (2007).
- Sennett, R., *Respect*, Penguin Books, London, (2002).
- Seymen, S., "Gandırman Be Gardeşim," *Express Dergisi*, sayı: 117, 20-24, (2011).
- Sjoberg, G., *The Preindustrial City*, New York Free Press, New York, (1960).
- Stark, O., Bloom, D. E., "The New Economics of Labor Migration," *American Economic Review*, c. 75, 173-178, (1985).
- Stark, O., Edward, T., Sholomo, Y., "Remittances and Inequality," *The Economic Journal*, c. 96, 722-740, (1986).
- Şenyapılı, T., *Bütünleşmemiş Kentli Nüfus Sorunu*, ODTÜ Yayınları, Ankara, (1978).
- Taran, A., Geronimi, E., "Globalization, Labor and Migration: Protection Is Paramount," International Migration Program, International Labour Office, Geneva, (2003).
- Taylor, J. E., "Differential Migration, Networks, Information and Risk," *Research in Human Capital and Development*, ed. Oded Stark, c. 4, Conn. JAI Press, Greenwich, 147-171, (1986).
- Taylor, J. E., "Remittances and Inequality Reconsidered: Direct, Indirect and Intertemporal Effects," *Journal of Policy Modelling*, 14, 187-208, (1992).
- TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, e-Kütüphane, <http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2002/t08.xls>, erişim: 17.11.2007.
- TC Lefkoşa Büyükşehirliği Ticaret Müşavirliği, <http://www.musavirlikler.gov.tr>, erişim: 12.03.2009.
- Tekeli, İ., Gülöksüz, Y., Oktay, T., Şehir (Gecekondu Dolmuşlu İşportalı), Cem Yayınları, İstanbul, (1976).
- Tekeli, İ., *Kentleşme Yazıları*, Turhan Kitabevi, Ankara, (1982).
- Todaro, M. P., "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries," *The American Economic Review*, c. 59, 138-148, (1969).
- Trimikliniotis N., "Mapping Discriminatory Landscape in Cyprus: Ethnic Discrimination in a Divided Education System," *Cyprus Review*, 15 (2), Fall, 53-86, (2004).
- _____, "Report on Measures to Combat Discrimination," *Cyprus Country Report*, (2007).
- _____, "Racism, Migrants as Social Actors and the Transformations of Cypriot Society: In Search of a New Cypriot Consciousness," *Immigrants in Cyprus "New Cypriots" or Discriminated Outsiders*, Paper for the German Cypriot-Forum (DZF) and

- the Cyprus Academic Forum (CAF) Conference On the Occasion of Germany's EU Presidency, (2007a).
- Tulga, H., "Narenciye İşçileriyle 24 saat," *Ortam Gazetesi*, yıl 4, sayı: 317, (1985).
- _____, "Bedfort, Tahta Kasa, Otobüsler İşçileri Taşır," *Ortam Gazetesi*, yıl 4, sayı: 318, (1985).
- _____, "Karanlık Baskın Çıkmıştı Işığa Işık Yenik Düşmüştü Karanlığa," *Ortam Gazetesi*, yıl 4, sayı: 319, (1985).
- _____, "İşçiyi Ezmeli, Yoksa Fırsat Buldu mu, Oranın Hükümeti Olur," *Ortam Gazetesi*, yıl 4, sayı: 320, (1985).
- _____, "Bavul Turizmi Nedir, Ne Değildir?" *Ortam Gazetesi*, yıl 4, sayı: 194, (1985).
- _____, "İşsizler Ülkesinde Yabancı İşçiler Neden? Stadyum İnşaatında Yabancı İşçiler," *Ortam Gazetesi*, yıl 4, sayı: 495, (1985).
- TÜİK, Türkiye İstatistik Yıllığı, Türkiye İstatistik Kurumu, 2007, Ankara. <http://www.tuik.gov.tr/yillik/yillik.pdf>, erişim: 5.01.2009.
- Türkün, A., "Mit ve Gerçeklik Olarak Denizli-Üretim ve İşgücünün Değişen Yapısı," *Toplum ve Bilim*, Güz, 86, 91-117, (2000).
- United Nations, "International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families," (1990)
- http://www.migrantsrights.org/Int_Conv_Prot_Rights_MigWorkers_fam_1999_En.htm, erişim: 4.03.2007.
- Volkan, V., *Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*, Everest Yayınları, İstanbul, (2008).
- Wieviorka, M., "Çok kültürlülük: Bir sorunun çözümü mü yoksa dile getirilmesi mi?" *Toplumbilim: Göç Sosyolojisi Özel Sayısı*, 17, 39-44, (2003).
- Yasa, İ., *Ankara'da Geçekondur Aileleri*, Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, (1966).
- _____, *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Bütünleşme*, TODAİE Yayınları No.182, Ankara, (1979).
- Yavuzalp, E., *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara, (1993).
- Yükseler, Z., Türkan, E., "Türkiye'de Hanehalkı: İşgücü, Gelir, Harcama ve Yoksulluk Açısından Analizi," *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2007/4*, <http://www.tek.org>, erişim: 25.11.2007.
- Zetter, R., "Refugees and Forced Migrants as a Development Resources: The Greek Cypriot Refugees from 1974," *Cyprus Review* 4 (1), 7-35, (1992).
- _____, "The Greek-Cypriot Refugees: Perceptions of Return Under the Condition of Protracted Exile," *International Migration Review*, 28(2), 307-322, (1994).
- Zlotnik, H., "Empirical Identification of International Migration Systems," *International Migration Systems: A Global Approach*, ed. Mary Kritiz, Lin Lean Lim, Hania Zlotnik, Oxford, Clarendon Press, 19-40, (1992).

Yasalar

1. İTİM Yasası
2. 44/1989 fasil 105, Yabancılar ve Muhaceret Yasası
3. 43/2004 KKTC ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında KKTC'de Bulunan Türk Vatandaşlarının İkamet, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Haklarını Düzenlemeye İlişkin Protokol (Onay) Yasası
4. 73/2007 Sosyal Güvenlik Yasası, <http://www.cm.gov.nc.tr/yasalar.htm>, erişim: 21.11.2007.

5. TC Resmi Gazete
6. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun (Resmi G. 11.11.1999 tarih, 23873 sayı)
7. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti ile Yapılan Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlarının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Vatandaşlarının Türkiye Cumhuriyeti'ne Pasaport Yerine Kimlik Belgesi ile Seyahat Edebilmesi Hakkında Anlaşma'nın Onaylanmasına Dair Karar (Resmi G. 30.07.1991 tarih, 20945 sayı)
8. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile Türkiye Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanması Hakkında Karar (Resmi G. 06.01.2000 tarih, 23928 sayı)
9. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Çalışma İskân ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Türkiye Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Arasında İşbirliği Protokolü'nün Onaylanması Hakkında Karar (Resmi G. 05.05.2000 tarih, 24040 sayı)
10. Emirnameler

DİZİN

- 24 Ocak Kararları 165
Abdullah (Ganimetçi Apo) 77
Acıpayam 86
Adana 14, 19, 64-68, 72, 76, 88, 90-93, 98-
99, 107, 117, 127, 142-43, 169, 171,
189, 278, 291-92, 298, 302, 305
Ağrı 67
Akdeniz Bölgesi 50, 61, 151-52, 160, 162,
174-75
Akdöl, İsmail 66, 91, 107
AKEL Partisi 287
Akif, Ünal 46, 128, 299
Akpolat, Halil 71
Akritas Planı 53
Alanköy 67, 85, 101, 104, 106
Alaşehir 64, 84, 97, 106, 110
Alayköy 33, 50-51, 66, 91, 107
Aleviler 69-74, 277, 298
Alkan, Mehmet 64, 84, 106
Alkan, Ümmü 97, 110
Almanya 18, 65, 79, 151, 162, 175, 217
Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 22, 36,
80-81, 126, 146, 217, 244
Amik Ovası 64-65
Ankara 55, 58, 65, 74, 90, 169
Annan Planı 114, 117, 125, 130-31, 145,
207, 270-71, 303
Antakya 169, 278
Antalya 14, 19, 57-58, 85, 87, 101, 127,
134, 151, 172, 292, 302
Antalyalılar Mahallesi 37, 102
Araklı 59, 83-84
Aşağı Maraş 137
Aşçıoğulları, Fatma 46
Atatürk Devrimleri 109
Atlar, Abdullah 45
Atun, Hakkı 7, 20, 31, 34, 46, 49, 53-54,
56, 58, 69, 79, 114-15, 134, 140-41
Avrupa Birliği (AB) 126, 266, 269-71
Avrupa/Afrika gazetesi 9, 27
Avustralya 20, 53, 55, 71, 288
Aydinköy 34, 50-51, 64, 84, 97, 106, 110
Aygün Köyü 34, 50-51, 67, 99, 103, 260
Aygün, Seher 84
ayrımcılık 99-101, 103, 105, 108, 115,
153, 194, 209-10, 229-34, 236, 257,
282, 294-95
Ayşe Hanım 110
Ayvacık Köyü 67
Baf 53
Bahçeli Köyü 34, 49-51, 79, 81-85, 93-94,
250
Barış Gücü 80
Batu, İnal 116
bavul ticareti 14, 124, 142-43, 202, 296
Bektaşılık geleneği 70, 277
Bellapais 88
Berlin 278
Beşparmak Dağları 82
Bodamyalızade, Ekrem Z. 46
Boşlu Köyü 68
Bu Memleket Bizim hareketi 270-71
Bütünleşme (entegrasyon) 1-2, 12, 15, 17,
21-22, 25, 28-29, 33, 97, 101-103,
105, 107-109, 122-23, 128, 176, 207,
230, 258, 266, 269, 277, 279, 287,
291, 294-95, 305
Büyük Konak 73
Ceyhan 66
Coşkun, Fatma 184
CTP (Cumhuriyetçi Türk Partisi) 9-10, 193,
261, 265
CTP-BG (Cumhuriyetçi Türk Partisi-Birle-
şik Güçler) 264-65
Cyprus Mining Cooperation (CMC) 36,
146-47, 286
Çağlayan Mahallesi 32, 36, 38-39, 144,
197, 199, 246, 249-54, 256-58, 305-
306
Çamlı Köyü 62
Çarşamba 67, 99, 103
Çaykara 62, 83-84
Çin 167, 244

- Çivrilili 86
 Çukurova 92, 261
- dağ köylüleri 62, 68, 102
 Değirmenlik 33, 50-51, 65, 72-73, 85, 89-91, 98
 Denктаş, Rauf 9-10, 20, 35, 45, 55, 57-59, 226, 265
 Dereköy 64, 84
 Derinye Mahallesi 34
 Dev-İş 45-46, 132, 183, 186
 Dinçer, Enver 45
 Dindarlık 279-80
 Dipkarpaz 34, 50-51, 67, 82, 93
 Doğu Akdeniz Üniversitesi 2, 41, 43, 81, 88, 106, 142
 Doğu Anadolu Bölgesi 50, 61-62, 126, 151, 160, 162, 170, 174-75
 Doğu Bloku 18
 Dorathı, Naciye 28, 136-37, 142
 düğünler 278
 Dünya Savaşı (I.) 6, 18, 285-86
 Dünya Savaşı (II.) 20, 22, 208, 244, 286-87
 Dünya Sistemleri yaklaşımı 23, 25
 Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) 126
- Ecevit Hükümeti 58
 Ege Bölgesi 50, 62, 151, 162, 170, 175
 eğlence sektörü 296-98, 300
 Eleştirel Gerçeklik Kuramı 25-26
 emekli askerler 32, 39, 124, 146, 167, 236, 301, 306
 emirnameler 131, 145
 emlak yatırım sektörü 145
 enklavlar 5, 52, 54, 141, 228, 288, 304-305
 Enosis tezi, hareketi 3, 19, 109, 223, 287
 EOKA (daha sonra EOKA-B) 140, 287
 Erdoğan, Tayyip 265
 Erenköy 53
 Ermeniler 19, 140-41, 286
 Erzincan 73-74
 Esentepe Köyü 34, 50-51, 62, 82-84
 Et ve Balık Kurumu 126
 etno-dinsel çatışmalar 3, 20, 52, 287
- fellah 98, 110
 fika 237, 307
 Fransa 22, 71, 217
- gaco 237-38, 307
 gara/kara sakal 98-100, 227, 237-38, 307
 Gazi, Bahadır 46, 221
 Gaziantep 75, 169, 191, 230
 gaziler 67, 93-94, 100, 235
 Gaziler Cemiyeti 100, 104, 112
 Gazimağusa 30-32, 34-38, 40, 46, 50, 57, 67-68, 74-77, 80-81, 84-85, 89-90, 92, 95, 99-101, 103-106, 110, 112, 118, 131, 134-36, 138, 144-46, 149, 172, 174, 194-95, 198, 234-35, 241-42, 250-51, 253-54, 256, 265, 283, 292, 305-306
 Gelincik Köyü 34, 50-51, 74, 85, 92, 105-106
 Giresun 37
 Girne 30, 32, 34, 36, 38-40, 43-44, 49, 56-57, 62-63, 70-71, 79, 81-84, 86-88, 93, 97, 113, 115-16, 131, 135, 144-46, 150, 185-86, 192-93, 197, 228, 231, 236, 241-42, 246, 251-52, 254, 256-58, 306
 Göç Sistemleri Teorisi 25
 göçler
 birinci dalga göçler 8, 12-13, 28, 30-31, 33-35, 46, 49-52, 60-61, 69-71, 76-77, 79, 95-97, 101, 103, 105, 107, 112, 116, 118, 121-22, 128, 131, 134-35, 138, 146-47, 149-52, 160-61, 164, 170, 172, 174, 194-95, 208, 212, 214, 217, 220, 230-32, 237, 247, 251, 253, 271, 273-74, 276, 279, 283, 289-92, 294-99, 305, 307
 dış göçler 3, 11, 21, 53, 118, 121
 iç göçler 1, 4, 14, 17, 21, 53, 113, 121, 125, 275, 288
 ikinci dalga göçler 12-14, 35, 37, 123-24, 127, 143, 146, 160-61, 165-68, 170, 172, 174, 191, 194, 213-15, 220, 230, 232, 237, 249-50, 254, 257, 271, 274, 279, 281, 283, 295-307
 uluslararası göçler 1, 12, 15, 17, 21-26, 107-108, 152, 208, 228, 259, 287, 303
 üçüncü dalga göçler 12, 14, 28, 30-31, 35-36, 38, 40, 42-44, 107, 122, 125-26, 133-34, 138, 143, 145-47, 149-50, 152, 161, 164-65, 168-71, 174, 184, 191-92, 195, 209, 213-15, 232, 237,

- 243, 249, 254, 256, 258-59, 274-75, 279, 281-82, 291, 295, 301-307
 göçmen kaçakçılığı 24
 göçmenlik ağları 12-14, 42, 123, 125, 127, 152, 164, 169-72, 208, 230, 233, 275, 297, 300, 302-303
 Gökçebel, Tahir 45
 Gül, Özdemir 46, 73
 Gün, Sündüz 67, 103
 Güney Afrika 244
 Güneydoğu Anadolu Bölgesi 14, 50, 61-62, 125-27, 151-52, 160, 162, 164, 168, 170-71, 174-75, 215, 281, 302
 Günlü, Ahmet 62, 83-84
 Gürcafer, Cafer 46, 131
 Gürler, Pervin 45, 243
 Gürpınar, Aziz 45, 132, 186
 Güvercinlik 34, 50, 68, 92
 Güzelyurt 34, 57, 64, 84-85, 91, 97-98, 104-106, 110, 114, 144, 241-42
 Hacı Bektaş-ı Veli Derneği 46, 73
 Hadımköy 65
Halkın Sesi gazetesi 110
 hane halkı profili 150, 160
 Harika Mahallesi 37
 Hatay 2-3, 5, 10, 18-19, 28, 55, 63, 69, 109, 142-43, 169, 171, 187, 189, 276, 278, 298, 305
 Hataylılar 168, 187-90, 192, 215, 227, 229-32, 238-39, 259, 281, 284, 298
 Hataylılar Kültür ve Dayanışma Derneği 45, 261, 281
 hayvancılık 6, 62, 64, 75, 90, 93, 104-105, 107, 119
 hemşeri dernekleri 261, 281
 Hindistan 244
 Iğın 63, 97, 113
 IMF 126, 165
 ırkçılık 209-10, 244
 İç Anadolu Bölgesi 50, 61-62, 151, 162, 175
 İkili İşgücü Piyasası Teorisi 23
 ilhak 19, 285
 İncesu Köyü 34, 50-51
 İncirlik 90
 İngiliz İdaresi 19, 52, 54
 İngiliz Üssü 88
 İngiltere 18-20, 55, 151-52, 167, 285, 287-88, 297
 İnhan, Asaf 111
 inşaat sektörü 4, 42, 99, 126-27, 129-33, 143-45, 153, 156, 161, 170, 174, 186, 189, 194, 199, 205, 237, 301, 303, 305
 İran 241
 İskele Bölgesi 34, 67
 İsrail-Lübnan Savaşı 137
 İstanbul 63, 65, 76, 101, 107, 169, 189, 236, 278
 işçi sendikaları 132, 286-87
 İzmir 76, 169
 Kadirli 68
 Kanada 217
 kanlı Noel 20
 Kaplıca Köyü 50, 88
 Karadağ Mahallesi 32, 36, 146-47, 197, 199, 246, 251-52, 254, 256-58, 306
 Karadağ, Bedriye 71
 Karadağ, Gülseren 116
 Karadeniz Bölgesi 50, 61-62, 82, 151, 162, 170, 175
 Karakeşliler Mahallesi 37
 Karamustafalı Köyü 67
 Karpaz 34, 82, 84, 94, 115, 131, 241-42
 Kars 74, 92, 105-106
 Kartal, Sevgi 68, 100
 Kasapoğlu, Hüseyin 46
 Kaya, Fatma 99
 Kaya, Gülten 105
 Kaya, Oruç 46
 Kayaalp, Oktay 46
 kayırmacı kültür 105, 294
 kentsel çöküntü alanı 36-37, 141-43, 147, 298, 304-305
 kentsel dönüşüm 130
 kentsel yoksulluk alanları 43, 125, 164, 199, 228, 259
 Kıbrıs gazetesi 9, 131, 263
 Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı (KTBKK) 235-36
 Kıbrıs'ta darbe (1974) 20, 141, 288
 Kırıkhan Çiftliği 63
 Kırklar Dergâhı 73
 Kızılay 88
 Kilis 75

KKTC Yüksek Mahkeme Genel Sekreterliği 46, 241
 Koç, Bozbeği 73
 komünizm tehdidi 19, 287
 komünizmle mücadele 287
 kontraktörler (aracılar) 125, 185
 Konya 63, 87-88, 97, 113
 Kotak, İsmet 7-8, 20, 31, 34-35, 46, 55-56, 58-60, 69, 79-80, 82, 94, 96
 Kozan 19
 kumarhaneler 42, 124, 145, 166, 232, 242, 283, 296, 300
 Kumarlı köyü 65
 Kurt, Ali Kemal 65
 Kurt, Hüseyin 46
 Kurttekin, Türkel 46
 kuru ziraat 59, 102
 Kurumsal Teori 24-25
 Kuzey Afrika 244
 Küba 80, 276
 Küçük, Fazıl 110-11
 Kümülatif Nedensellik Teorisi 24
 Küreselleşme 23, 161, 209-10, 301
 Kürtler 215, 230-32
 laiklik 70, 277
 Latin Amerika 244
 Lefke 28, 30, 32, 36, 39-41, 98, 135, 146-47, 150, 197, 199, 246, 251-52, 254, 256-58, 306
 Lefkoşa 30, 32-34, 36-40, 43-44, 46, 49, 54-56, 58-59, 64-66, 72-73, 79, 82, 85, 88-91, 94, 96, 99, 107, 111, 115-17, 129, 131, 135, 138-46, 150, 164, 170, 174, 185-87, 190, 192-93, 195, 197-99, 207, 221, 228, 231, 233, 241-43, 246, 249-54, 256-59, 265, 281, 284-85, 304-306
 Lefkoşa Büyükelçiliği 9, 265
 Lefkoşa Cezaevi 46, 241
 Lefkoşa Emniyet Müdürlüğü 241
 Liman Arkası Mahallesi 32, 36, 39-40, 146, 197, 246, 251-52, 254, 256-58, 306
 Limasol 53, 56, 144
 Londra 53, 55, 71, 278
 Londra Konferansı (1955) 287
 Lozan Antlaşması 6, 286
 maden işçileri 146-47
 mafya 124, 166, 296

Mağusa Kadınlar Birliği 81
 Mahmudoğlu, Bahadır Gazi 46, 221
 Makarios 6, 20, 141, 223, 288
 Malatya 70-71, 116
 Malatya Köyü 34, 51, 70-71, 116
 Marksist yaklaşımlar 23
 Marmara Bölgesi 151, 162, 174-75
 Maryalılar 85, 97-98
 Maserya Ovası 108, 144
 Mercimek Çiftliği 66
 Mersin 14, 19, 31-32, 37, 44, 57-58, 68, 74, 76-77, 84-85, 89, 95, 100-101, 110, 127, 134, 142, 151, 169, 171-72, 185, 187, 189, 202, 276, 278, 283, 291-92, 298, 302
 Miami 80
 Milliyetçi Cephe Hükümeti 70
 milliyetçilik 2-3, 116, 229
 Kuzey Kıbrıs 229, 307
 Türk 3, 140, 229, 290
 Yunan 140
 Modern Türkiye imajı 109
 Moldova 241, 276
 Mor Menekşe 73
 Muğla 19
 narenciye 6-7, 13, 39, 56-58, 64, 68, 90, 98, 101, 119, 125, 134-37, 144, 149, 172, 185, 292, 306
 New York 278
 Nurçin, Halis 74, 92, 106
 Nurçin, Şahabettin 75
 nüfus mübadelesi 88, 119
 Nüfus Mübadelesi Anlaşması (1975-76) 288
 nüfus mühendisliği 9, 11, 13, 15, 96, 115, 118, 290, 293, 303
 offshore bankacılık 145
 organize suçlar 242-43
 orman köylüleri 62, 102
 Ortadoğu 137, 287
 Osmaniye 19, 65, 68, 90, 92
 Osmanlı İmparatorluğu 8, 12, 18-19, 136-37, 139-40, 146, 170, 285-86, 289
 Osmanlı yönetimi 7, 18, 139
 Osmanlı-Mısır Savaşı 98
 öğretim üyeleri 14, 28, 32, 43, 123, 142, 176, 200, 232-36, 300-301, 306

- Önhon, Candemir 111-12
 Özalp Beldesi 63
 özel harp daireleri 19, 287
 özel üniversiteler 14, 123, 231, 300
 Özer, Bekir 65, 90
 Öztekin, Ertan 45
 Öztürk, Hüseyin 72
- Pakistan 241
 Paris 250, 259, 278
 Paşaköy 33, 50-51, 65, 90
 Peke 64, 72, 88, 99, 117
 PEO (Tüm Kıbrıs İşçi Sendikaları Federasyonu) 287
 Pınarbaşı 71-72, 250
 protokol dışı göçmenler 61, 69-70, 83, 86, 109, 135-36, 194, 289, 291
- Romanya 167
 Rumlar 3-7, 13, 19-20, 37-38, 49, 53-58, 61, 76, 79, 81-82, 84, 86, 88-89, 91, 94, 97-98, 101, 103, 109, 118-19, 123, 130-32, 134-38, 140-42, 146, 149-50, 172, 194-96, 222, 224-26, 229, 243, 247, 269-70, 286-88, 290, 292, 298-99, 305-306
- Sahiden* 224
 Salamis 67, 87
 Sarıca, Hasan 46
 Selenge, Özden 224-25
 seracılık 101, 114, 298
 Seyis, Mehmet 45, 132, 183, 186
 Silifke 19, 184
 Sipahi Köyü 34, 50-51
 soğuk savaş 19-20, 286-87
 sol düşünce 20
 Sosyal Güvenlik Yasası (2007) 128
 Soyak, Nejat 59
 soylulaştırma 129-31
 Söylemez, Muharrem 46, 104, 112
 sulu ziraat 59, 92, 102
 Suriye 18, 278
 Surlarıçi Mahallesi 32, 36-39, 43-44, 51, 129, 135, 137-39, 141-44, 164, 174, 185, 192, 197, 199, 228, 231, 243, 246, 249-52, 254-59, 281, 283, 304-306
 Suudi Arabistan 151, 162, 168, 175, 259
 Sürmene 65, 89
 Süt Endüstrisi Kurumu 126
- Şimşek, Genco 72
- Taksim tezi 3, 19, 54, 289
 Talat, Mehmet Ali 45, 207, 284
 tarımsal işgücü 5, 13, 119, 126, 298, 302-303
 Tarımsal İşgücü Protokolü 8, 58, 69-70, 101, 149, 253
 Taşeronlar 14, 46, 167, 169-71, 186, 189, 192, 253-54, 261, 290
 Taşkıran Köyü 62
 Taşucu Limanı 14, 31-32, 44-45, 111, 184-85, 187-92, 202, 227-28, 230, 238
 Tatlısu Köyü 34, 50-51, 62-63, 86-88, 97, 113-14
 Tatvan 77
 TC Yardım Heyeti 115
 tekstil sektörü 167
 Tepebaşı Köyü 65
 Tepeköy 34, 65, 89
 toplumlararası çatışma 3-4, 19, 37, 136, 217, 288, 305
 toplumsal yeniden inşaa süreçleri 3-4, 12
 topraksız köylüler 61-62, 119, 126, 289-90, 302
 Toros Dağları 62
 Torun, Oğuz 68, 92
 Trabzon 59, 62, 65, 83-84, 89
 Tulga, Hürrem 2, 46, 142-43, 186
 Tulumbacı, Müstakime 76, 95
 Tunceli 73
 turizm sektörü 4, 137, 144, 146, 181, 306
 Türk askeri müdahalesi (1974) 3-4, 134, 141
 Türk Mahallesi 36, 306
 Türk Mukavemet Hareketi (TMT) 140, 287
 Türk Sanat Müziği 109
 Türkeş, Alparslan 71
- UBP (Ulusal Birlik Partisi) 9-10, 193, 226, 261, 264-65
 ucuz işgücü 4, 14, 38, 125-26, 133, 143, 177, 205, 213, 301, 303-305
 Ulaş, Ahmet 45
 Ulukışla Köyü 50, 64-65, 88, 99

- ulus-devlet inşası 2, 20, 122, 209
 Uluslararası Göçmen Ağları Teorisi 24
 uluslararası toplum 6-7, 15, 27, 109, 118, 266, 292, 295
 ulusötesi sosyal alanlar 23
 Ursavaş, Şeref 100
 Uzakdoğu 142
- Vadili Köyü 90
 valizcilik 185, 187
 Van 63, 77
 Vancouver 278
 vatandaşlık statüsü 107, 152, 193, 209, 212-13, 216, 221, 251, 264, 276, 295
 Venedik 139
 Veyseller Köyü 68, 100, 110
 Veyseller Mahallesi 37, 51, 68-69, 100, 110
 Viyana 288
 Viyana Antlaşması (1975) 4, 56
 Volkan, Vamık 222
 Vural, Kezban 67, 85, 101, 104, 106
- Yarköy 33, 50-51, 67, 85, 101, 104, 106
 Yavuz, Şerafettin 63, 87, 97, 113
 Yediler Türbesi 73
- Yem Sanayii (Yem San) 126
Yeni Düzen 8-9, 27
 Yeni Göç Ekonomisi Teorisi 23
 Yeni Konak 73
 Yeşil Hat 137, 141, 288
 Yeşilçam filmleri 95, 109
 yoksulluk 14-15, 17, 21-22, 43-44, 108, 116-17, 125, 127, 141, 143, 164, 199, 201, 203-205, 209, 211, 216, 221, 225-26, 228-29, 239, 245-46, 249, 258-59, 278, 283, 291, 293, 298-99, 304-305, 307
 yolsuzluk 145
 Yukarı Karadağ Mahallesi 39-40
 Yunanistan 6, 19-20, 140-41, 286-87
 Yusuf Bey 64, 88, 99, 117
 Yükseliş, Bülent 46, 186
- Zafer Mahallesi 32, 34, 36-38, 197, 246, 251-54, 256-58, 305
 Zahteroğulları, Ahmet 75
 Zengin, Kâzım 67, 93
 Ziyamet Köyü 34, 51, 75
 Zorlu, Fatih Rüştü 287
 Zürih Antlaşması (1959) 287

Onlar, Türkiye'nin en yoksul, eğitime ve bilgiye erişimi en sınırlı, modern yaşamla tanışmamış köylerinde ayakta kalmaya uğraşan emekçilerdi. Çoğu dağ veya orman köylüsüydü. Köylerinde geçim koşulları kalmadığını görünce kendilerine yer gösterilmesini talep etmişlerdi. Bir gün kapıları çalındı, onlara toprak ve gelecek vaat edildi. Kuzey Kıbrıs'ta iskân edilecekler, evleri, toprakları olacaktı. Gittiler. Ama Kıbrıs'taki yaşamları düşündükleri ve vaat edildiği kadar sorunsuz olmadı...

Hatice Kurtuluş ve Semra Purkıs, 2007-2009 yılları arasında Kuzey Kıbrıs'ta geniş ölçekli ve çok boyutlu bir alan araştırması gerçekleştirdiler. Bu araştırmamanın ürünü olan *Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler* çok zengin bir veri tabanına dayanıyor. Hem Türkiyeli birinci, ikinci ve üçüncü dalga göçmenlerle, hem de dönemin önemli siyasi aktörleriyle yapılmış sözlü tarih görüşmelerinin, derinlemesine mülakat ve grup görüşmelerinin de kullanıldığı bu çalışmanın belki de en önemli yanı, sözü bu kez Kuzey Kıbrıs'ın ötekileştirilmiş ve arafta kalmış "göçmen sınıfı"na, "Türkiyeli göçmenlere" vermesi.

Kuzey Kıbrıs'ta Türkiyeli Göçmenler, "Kıbrıs Sorunu"na çok değişik bir açıdan bakma olanağı veriyor, bu sorunun yok sayılan çok önemli bir parçasını, Türkiyeli göçmenleri son derece nesnel verilere dayanarak hatırlatıyor.

Prof. Dr. Hatice Kurtuluş, halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ders vermekte, ayrıca Almanya'da Humboldt ve Bielefeld üniversitelerinde de misafir profesör olarak bulunmaktadır.

Kent sosyolojisi, kentsel siyaset, sınıf ve göç alanlarında bilimsel çalışmalarını sürdürmektedir. Bugüne kadar yayımlanmış kitapları: (ed.) *İstanbul'da Kentsel Ayrışma* (2005); *Mübadeleyle Giden Rumlar, Turizmle Gelen Avrupalılar: Muğla'da Eşitsiz Kentsel Gelişme* (2011).

Doç. Dr. Semra Purkıs, halen Muğla Üniversitesi, İİBF İktisat Bölümü'nde öğretim üyesi olarak ders vermektedir. Uluslararası göç, kent ekonomisi ve politik iktisat alanlarında çalışmaktadır. *Turizmle Kalkınma ve Kentlerin Kimlik Arayışları: Marmaris Örneği* (2008) kitabının yazarıdır.

KDV dahil fiyatı
18 TL